

Hetény János

„GYÖNYÖRŰ NAGY VONZALOM...”

A Karancs-hegyi kistáj
Mária-kultuszt ihlető szerepe

A KARANCS-HEGYI KISTÁJ
MÁRIA-KULTUSZT IHLETŐ SZEREPE

SZEGEDI VALLÁSI NÉPRAJZI KÖNYVTÁR
BIBLIOTHECA RELIGIONIS POPULARIS SZEGEDIENSIS
15.

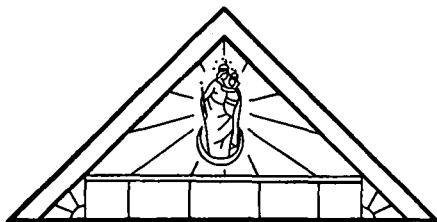
SZERKESZTI/REDIGIT: BARNA GÁBOR

X 267736

Hetény János

„GYÖNYÖRŰ NAGY VONZALOM...”

A Karancs-hegyi kistáj
Mária-kultuszt ihlető szerepe

Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék
Szeged, 2006

Megjelent a szerző
és a Devotio Hungarorum Alapítvány támogatásával.

A borítón a Karancs-hegy és a kegyszobor fényképe látható.
Vig Péter felvétele

SZTE Klebelsberg Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2.

**HELYBEN
OLVASHATÓ**

Fényképfelvételek:
Barna Gábor, Hetény János,
Limbacher Gábor, Pál István,
Vig Péter, Kovács Péter, Vlasicsné Ságodi Mária

Barna Gábor 9.
Hetény János 7., 8., 14., 21., 22., 23.
Limbacher Gábor 31.
Pál István 1., 2., 18., 19., 32.
Vig Péter és Kovács Péter 3., 4., 5., 6., 10., 11., 12., 13., 15., 17., 23., 24.,
26., 27., 28., 29., 30., 34., 35., 36., 37., 38., 39., 40., 41., 42., 43., 44., 49.
Vlasicsné Ságodi Mária 16., 20., 25., 45., 46., 47., 48.

SZTE Klebelsberg Könyvtár

1001232432

© Hetény János

ISSN 1419-1288
ISBN 963 482 749 7

Felelős kiadó: Barna Gábor

X 267736

Készítette az
FI KIADÓ ÉS NYOMDA Kft.
Felelős vezető: Fonyódi Ottó

TARTALOM

KUTATÁSOM TÖRTÉNETE	7
A KARANCS-HEGY	13
Megjelenik az ember	13
Jelen monográfia szemlélete	15
Táj és ember	16
Kultusz képződik a hegy köré	16
Kápolna a hegytetőn	22
Margit-legenda képződik	22
További események hagyománya	27
A történelem tovább ihlette a hely tiszteletét	28
Remetékét is vonzott a hegy	29
Kápolnák, keresztek, kutak, források, szobrok: a táj szakralizációja	33
A hegy növekvő vonzása	41
BOROZNAKI PÁL	42
Származása, gyermekkora	42
Búcsúvezető	43
Imádságos ember	44
Bányamunkás	45
Elbocsátott	46
Egyházi közösségek tagja	47
A kegykápolna gondnoka és újjáépítője	48
„Hogyan tehetném szebbé?”	50
Ország-ismerete	51
„Gyönyörű nagy vonzalma”	52
Szentember	52
Levelei	53
A HAGYOMÁNY ÁRAMLATÁBAN	55
Mária halála a hagyományban	55
Az apokrifekben	56
A népkönyvekben és a ponyvairodalomban	56
A ponyvairodalmi hagyományőrzés egy példája	56
Ponyvafüzetek a használatban	57
Nagyboldogasszony virrasztása	58
A virrasztás	58
„Ez úgy sugallatba jött...”	59
Mi segített ehhez? – A Naplóban találtak... ..	60
Mária halála és temetése a Karancson	61
Boroznaki Pál „szintézise”	63

A kegyhely és a kultusz az idők viszontagságaiban	63
A Mária-halálának új hajtásai	64
Karancsberény	64
Karancsság	65
Egyházasgerge	68
A Karancs-hegy megújul	68
Összefogás a kápolnáért	68
A „Mária halála” is feléledt a Karancs-hegyen	69
Más népi áhítatok Szűz Mária életéről	70
Mária eljegyzése, menyegzője	71
A Szentcsalád szálláskeresése	72
Karancsberényben	73
Karancsságon	73
A Lourdes-i jelenések napjai Lapujtón, Karancsberényben, Karancsságon	74
EGYÉB MÁRIÁS ÁHÍTATOK, SZOKÁSOK	79
Sarlósboldogasszony	79
Kisboldogasszony	79
Fájdalmas Szűzanya	79
Október hónapja	79
Szűz Mária hete	80
Szombati napok	80
A skapuláré kultusza	80
A szentolvasó rózsafüzér	81
Az esti Úrangyala	81
Éjjeli oltalom Máriánál	81
Az imádkozásban való hűségük	82
Búcsús napok a Karancs-hegyen	82
Egy archaikus imádság	83
Jézus keresés: keresztjárás nagyhéten, nagyszombaton	83
A KARANCS MINTEGY ABSZOLUTIZÁLÓDIK	85
„Mer’ ott nagy kegyelmeket lehet kapni!”	88
Gyógyulások, gyógyítások	90
Gyógyítóasszony a Karancs-hegy lábánál	91
NÉPRAJZI, TEOLÓGIAI ÖSSZEGEZÉS, KRITIKAI ÉRTÉKELÉS	94
TANULSÁGOK	98
ZUSAMMENFASSUNG	101
IRODALOM	104
FÜGGELÉK	110
Mária-halála legendaballadák	111
Hét verses örvendetes rózsafüzér	137
Tizenkét csillagú	141
Mária eljegyzése	148
Kánai menyegző	152
A szent család szálláskeresése	154
Lourdesi jelenés	156
KÉPEK	159

KUTATÁSOM TÖRTÉNETE

Mottó: „Ne csodálkozzon, hogy tovább foglalkozik témájával.

Először az ember ragadja meg a témát,

majd azután az tartja fogságában.

Ez bizony így van.” (Erdélyi Zsuzsanna)

A hozzá való kötődésem, a szakmai becsület és a későbbi kutató nemzedék számára szolgáló tanulság indít arra, hogy teljes egészében beszámoljak erről a Karancs-hegyre vezető, görbe vonalon írt egyenesről, kiegészítve azt, amit már a közzétett terepkutatásom kötetében említettem.¹ 1944. nyarán a Sopron megyei Vitnyédén végzett gyűjtésemből megküldtem az akkori Táji és Népkutató Intézet középiskolai pályázatára a „Vitnyédi fiújátékok” c. kéziratomat, mely Kresz Máriának, a Néprajzi Múzeum tudományos főmunkatársának kezébe került és ő a Magyar Népkutatás Kézikönyve sorozat számára írt A magyar gyermekjáték kutatás történetében ezt dicsérettel idézte.² Így attól fogva nem voltam előtte ismeretlen. A soproni bencés gimnáziumban tett érettségi után 1948. őszén nagy nehezen felvettek a budapesti Bölcsészkarra. Csatnai Endre, a soproni múzeum később Kossuth-díjas igazgatója úgy tartotta, hogy édesapám mentette meg őt a deportáltak biztos halálától azzal, hogy ismeretsége révén munkásszázadba sorolták be őt. Erre emlékezvén, ajánlólevéllel látott el „Ha néprajz, akkor Fél Edit!” – jelszóval. Fél Edit kandidátus, egyetemi magántanár, a Néprajzi Múzeum osztályvezetője, majd h. igazgatója volt. Évenként külön, titkos néprajzi oktatásban részesülhettem részéről. Akkor, 1949. végén történt, hogy az ELTE Néprajzi tanszéke sebtében kutató utat rendezett a Börzsöny-vidéki Kemence községbe. Annyira hevenyészve, hogy tetszés szerint mindenki rábízták, mivel foglalkozzék. (Utóbb úgy vélem, hogy ez szándékos lehetett. Így akarták megtudni, ki mire hajlik). Engem K. I. népi kollégistával egy helyre szálásoltak, akit megbíztak azzal, vigyázzon, nehogy „második Bálint Sándor” váljak belőlem. Mivel ezt időben besúgta nekem valaki, egy egészen közömbös témát választottam: „A patak a község életében” az akkori divatos ún. funkcionalista kutatás modorában. Az óvatosság megérte: egyedül engem „számoltattak el” utána a Dégh Linda, Ortutay adjunktusa által vezetett szemináriumban.

Közben értesülhettünk, hogy megkezdődtek az előkészületek és rövidesen várható a Boldogságos Szűz Mária mennybevételének (assumptio) pápai kihirdetése. Akkor már a budapesti Római Katolikus Hittudományi Akadémia hallgatója is voltam. Foglalkoztatott a kérdés, vajon mit tud erről a magyar népi vallásosság? Bálint Sándornak annak idején egyetlen ismert műve, a Népiünk ünnepei (1938) sejtették a hagyomány meglétét. A Hittudományi Akadémia némely kollégiuma is (Erdey Ferenc, Timkó Imre) célzott efféle ókeresztény nyomokra. De ezek nem voltak kielégítőek. A „felelet” nem sokáig váratott magára.

¹ Hetény 2000b. 10-11.

² Kresz 1948. 8.13.15.

Ez időben végzett Nógrád megyei kutatásokat a már említett Kresz Mária és ott szerzett értesülést Boroznaki Pál Karancs-hegyi búcsú vezetéséről. Kresz Mária nem is volt katolikus, kutatási témájába sem vágott bele, vallásos dologgal sem volt tanácsos annak idején foglalkozni. Viszont értékelte az információt. Ezért kis cédu-lára írva a legfontosabbakat³ (képei között), – visszaemlékezve rám –, Fél Edit kolle-ganőjének közvetítésével juttatta el hozzám. 1951.szeptember 17-én, minden továb-bi előkészítés nélkül nekivágtam az útnak és Bocsárlapujtőn (1957-től Karancslapujtő néven) megtaláltam Boroznaki Pál búcsúvezetőt, aki valósággal égből küldötként fogadott be engem és bizalmába fogadott.

Erdekes ennek a községnek alakulása, mert több önálló rész, középkori aprófal-vak egymást követő összeolvadásából keletkezett és ez elrendezettségében ma is észlelhető. A falu keleti része, a tulajdonképpeni Lapujtő, maga is két részből áll: az északi „Kómárom”-ból és a déli „Szaká”-ból. A falu nyugati része a Berényi-víz jobbpartján északnak Bocsár, nyugatnak Mikófalva (Ezek közigazgatásilag 1900-ban egyesítve Lapujtő néven). A Berényi-patak és a Karancs-vize egyesülésétől délre van Apátfalva. Egyesítve az előbbiekkal 1928-ban, ekkor lett Bocsárlapujtő. Beolvadtak még, ill. megszűntek Baksaháza, Kisbaksaháza, Bodonyér, Vízvölgy és Zsidány puszták., ezek főleg juhászatot folytattak. A XV. században szerepelt egy Vendégi, ma már eltűnt hely neve is, ennek emléke lehet Lapujtő vidékén a „Ven-dég-oldal” helynév.⁴ 1957-től az egyesített községek neve: Karancslapujtő. A lakos-ság létszámának növekedése tükrözi a települések összevonását: 1785-ben 978 la-kos élt itt, 1840-ben 1015, 1900-ig 1683-ra, 1920-ig 1922-re, 1945-ig 2367-re, 1960-ig 2500-ra, 1997-ig pedig már 2918-ra emelkedett a lakosság létszáma.⁵

Ettől kezdve ottani működésem menetét naplószerű pontossággal rögzítik terep-kutatásomnak már kiadott jegyzetei: 1951. szeptember 17-én⁶ megelégedtem a kap-csolat felvétellel, felsiettem a hegyre és csupán Boroznaki elmondása szerint ponto-sítottam az ottani szokásokat. Annál is inkább, mert a búcsúk naptári ideje már lejárt. Megállapodtunk hát a jövő évre esedékes látogatásaimról. Időközben jelentős ponyvairódmű anyagot kaptam Bálint Sándor készletéből és Hofer Tamás egyete-mi kurzustársam, később még néhai Nagy Jenő csanádegyházmegyes teológus tár-samnak számomra végzett gyűjtéséből.

Ilyen felkészüléssel most már nagyobb igénnyel utazhattam 1952. június 28–július 1. között másodszor a helyszínre Boroznaki Pál vendégeként⁷. Most az ő kíséretében jutottam fel a Karancs-hegyi kápolnához és helyszíni magyarázatával azonosíthattam a hagyományt. Ott értük a remetét is. Módomban állt beszélni a falubeli asszonyokkal, a kerület esperesével, a sekrestyével és átböngészhettem a lapujtői plébániai könyvtárat leginkább pedig Boroznaki Pál imakönyveit, ponyva-iratait. Ami pedig a legfontosabb volt: megállapodtunk a soron következő nagyboldogasszonyi virrasztáson való részvételemről.

³ Hetény 2000b a képek között

⁴ Pápai 1894. 17.

⁵ Karancslapujtő Önkormányzat 2000. 6.

⁶ Hetény 2000b. 29-35

⁷ Hetény 2000b. 36-72

1952. augusztus 12-15. Jó időben érkeztem, módom volt az előkészületektől a végéig mindent megfigyelni és lejegyezni, sőt a kistáji környéket is bejárni. Legfontosabb volt a virrasztás teljes megörökítése. A Vigília folyóirat az időben nem merte vállalni ennek összefoglaló közlését.⁸ Tudomásom szerint a folyóiratot megelőző állami cenzúrára nem kellett bemutatni, de „öncenzúrára” voltak szorítva. Ez aztán félénk, túlzó óvatosságot eredményezett.

Időközben pedig engem a budapesti ELTE Bölcsészkarán folyó „tisztoztatás” során kizártak. A karancsi gyűjtés ugyan a budapesti Hittudományi Akadémián benyújtott laurea-értekezésemben⁹ felhasználásra került, s a bíráló Radó Polikárp professzor a valaha legjobb disszertációnak minősítette, Bálint Sándor pedig – akinek egy példányát elküldtem –, „mintha fiam támadt volna” – lelkesedéssel fogadta és könyvében hosszan idézte.¹⁰

Mások ebből a hivatkozásból értesültek és utánakeresték a Hittudományi Akadémián karancsi gyűjtésem leírását, pl. (ha félreértve is) Nagy Ilona, egyébként kiváló művében.¹¹ Felhasználta publikált szakdolgozatában Bedecs Péter is.¹² Hozza a karancsi szokást (bár hivatkozás nélkül) Bárh János a Magyar Néprajz VII. kötetében.¹³ Egyébként azonban pihent a kézirat, hiszen 1955-ben főpásztorom pappá szentelt és hamarosan a győri püspöki hivatal minden időmet lefoglaló szolgálatára rendelt 1969-ig. Utána pedig soproni plébánosként volt szükség minden erőmre.

Közben a Karancs-hegyen a határország megtiltotta a búcsújárást (1952. évi virrasztás volt ott az utolsó!). Boroznaki is csak havonta kapott engedélyt egy-egy esetben a kápolna gondozására. 1953-ban lehozták a kápolna értékesebb felszerelését a lapujtói templomba és a „Mária halála” ájtatosságot is ott tartották. Boroznaki Pál azonban 1969. október 17-én elhunyt és a nevezett szokás szünetelt. A lelkipásztorok amúgy sem nagyon szívlelték.

Ami pedig az én kéziratomat illeti, Barna Gábor – Andrásfalvy Bertalan közvetítésével – 1987-ben újította fel a figyelmet Bálint Sándor búcsú-hagyatékának feldolgozása közben. Én akkor egészségi állapotom miatt további kiegészítésekre már nem vállalkozhattam, Barna Gábor a felajánlott „társ-szerzőséget” nem találta etikusnak. De örömmel fogadtuk mindketten Szabó József karancskeszű plébános ajánlatát, mi szerint megindult búcsú-lapjában részenként, később esetleg egészében is kiadná. Ennek érdekében a teljes kézirat egyetlen példányát elküldtem neki, persze nem sejtve, hogy hamarosan elhalálozik. Kéziratom a hagyatékából csak nagy nehezen került vissza, de már a fényképek híján. Barna Gábornak köszönhetően viszont a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének „Devotio Hungarorum” sorozata 7. kiadványaként 2000-ben teljes terjedelmében megjelentette, mint egy paraliturgikus szokás pontos leírását és a terepkutatás módszertanilag jól sikerült példáját. Ezzel azonban – úgy gondoltam – méltóképpen be is fejeződött hajdani

⁸ Hetény 2000b.11-12.

⁹ A Mária ünnepek magyar népi megülésének teológiai vizsgálata – címmel 1957-ben, kézirat; bővített átdolgozása kiadásra készül.

¹⁰ Bálint 1977. II. 182. 184-185.

¹¹ Nagy 2001.140.97.jegyzet

¹² Bedecs 2001. 36-38. 43.

¹³ Bárh 1900. 420.

kutatásom kalandos története, és látszat szerint talán a „Mária halála és temetése” is abba maradt.

Akkor még nem tudtam, hogy nem maradt abba! Mert Karancsberény és Karancskeszti imádságos asszonyai „lehozták” a maguk falusi templomába a hegymenet miatt amúgy is terhessé vált augusztus 14–15-i virrasztást. Ebben alighanem bátorító példát láthattak a hegyről kényszerűségből még Boroznaki által a lapujtói templomba levitt „megoldásban”. Így a hatalom kényszerítése voltaképpen a szóknak sajátos továbbélésére segített.

De mihelyt a rendszerváltás feloldotta a Karancs-hegyi tilalmat, alapítványt létesítettek „Karancsért” a karancsaljai Szöllős Géza kuratóriumi elnökségével és – jelentős társadalmi összefogással, önerőből –, helyreállították az évtizedes elhagyatottságában tönkretett kápolnát meg a remetelakot (32. kép), 1991. nyarán dr. Seregély István egri érsek újra szentelte. Ez évben és még kétszer-háromszor felélesztették a „Mária halála” szertartást a hegyen Limbacher Gábor balassagyarmati múzeumigazgató buzdítására és Orbán Márk szécsényi ferences atya közreműködésével; amint a korabeli fényképfelvételek tanúsítják (pl. 31. kép).

Amikor 2001 elején az 1951-52. évi terepkutatásom szegedi kiadása megjelent, a tiszteletpéldányokból néhány soproni hívemnek ajándékoztam belőle. Olyan baráti családnak is adtam – minden további szándék nélkül –, akik Salgótarjánból származtak. Beleolvasva a könyvbe, határtalan lokálpatrióta lelkesedéssel értesítették ottani övéiket és hamarosan jelentős kapcsolatok alakultak ill. újultak fel félszáz esztendő után! A Karancsért Kuratórium meghívott a hegyi kápolna újrászentelésének 10. évfordulójára: 2001. június 30-i ünnepi szentmisére, Tóth Sándor zagyvarónai plébánossal koncelebrálva. Én prédikálhattam és ennek kapcsán ismertté tehettem szándékomat a búcsúsok előtt: 50 év után felmérni a korábbi szokás utóéletét.

2001. június 27 – július 3-ig terjedő salgótarjáni tartózkodásom alatt Karancsalján, Karancslapujtón, Karancsberényben, Karancskeszti és Zagyvarónán jártam. Ekkor tudtam meg, hogy a szokást Karancsberényben is meghonosították. Kapcsolatok alakultak a helyi papsággal és a hívekkel (énekes és imádságos asszonyokkal), sok fénykép- és magnó-felvétellel tértem haza. Megterveztük a nagyboldogasszonyi vizontlátást.

Az öt évtizedes távollét után szükséges volt ez a tájékozódás. Világossá lett az is, hogy a virrasztásokra egy időben már két helyen kell figyelni. Ebben a 2001. augusztus 13-15-i gyűjtésben baráti szállítóim készségesen segítségemre voltak. Megfelelő beavatás után kettejük vállalták a Karancs-hegyi virrasztás fotós és magnós rögzítését hajnali 5 óráig. Így másodmagammal a számomra még ismeretlen Karancsberényben lehettem ugyanezen – hasonló fényképes és magnós felvétellel –, de ott csak éjfél utánig, majd hajnali 1-ig, beleértve a virrasztást remekül záró szentmisémet. Ott tapasztaltam meg, milyen előny, ha a vallásos népeletet kutatója az „adatszolgáltatóknak” egyúttal papjuk! Hazatérve a fotós-magnós gyűjtés következményeit, ti. ezek szöveges átültetését és a felvett énekek lekottázását – most szembesültem ezzel először –, baráti segítség vállalta, nélkülük bizony nem ment volna.¹⁴

¹⁴ Hetény 2002. 154.

Ez az utóbbi két terepjárás azt a tapasztalatot is hozta, hogy az ottani imádkozó és énekes asszonyok körében amolyan „nemzedékváltás” tanúja lehettem. A szokásokat eddig hordozók már-már túl korosak és hagyománykincsük – beleértve ponyvairatkáikat is – veszendőbe kerül. Magam láttam, hogy a helyükbe lépők pl. az én Szegeden kiadott könyvem lapjairól másolták az imákat és énekeket. Ez indított arra, hogy a Karancs-vidéki máriás virrasztás teljes anyagát – bőséges választékkal, de teljes hűséggel – kottákkal és fénykép-anyaggal egy Alkonyattól virradatig című könyvecskében kiadjam. 2002. júniusára készítette el a soproni Szociális Foglalkoztató nyomdája a búcsúsoknak ezt a kézikönyvét 500 példányban. A Karancs-vidékiek nagy örömmel fogadták.

A Nagyboldogasszonnyal kapcsolatos újabb utamat 2002. augusztus 14-17. között terveztük. Abban az időben azonban az egész országban folyamatos, viharos esőzések voltak. Értesítést kaptunk, hogy a Karancsra vezető útra fák dőltek keresztbe és még a helyi erdészet járatos gépkocsivezetői sem merészkedtek feljutni a hegyre. Ezért utamat lemondtuk. Értesültünk azonban, hogy a „Mária halála” virrasztást Vlasicsné Ságodi Mária vezetésével megtartották a karancslapujtői templomban. Erről utóbb írásos beszámolót és fényképfelvételeket is kaptam. (44-47. kép)

Karancsberényben – eredetileg is a templomban – a szokás szerint ünnepeltek, amelynek egy éve résztvevője és lejegyzője voltam.

Az odavallások azonban nem elégedtek meg ennyivel. Újabb meghívás érkezett, melynek most már az időjárás is kedvezett. 2002. szeptember 12-14-ig voltam 6. Karancs-vidéki utamon. Odafele betértünk a balassagyarmati Palóc Múzeumba a nógrádi táj népeletének legjobb ismerőinek, Limbacher Gábornak és Lengyel Ágnesnek meglátogatására. Onnan karancsberényi, karancslapujtői és karancsaljai adatszolgáltató ismerőseim rövid meglátogatása következett, ezúttal csupán a kapcsolatok ébren tartására.

Másnap Karancsságra látogattunk, Vidéki Tibor ny. körjegyző megadott címére. Tulajdonképpen csak a karancssági szentkút kultusz-szerepét szerettem volna megismerni. Ott hallottam azonban, hogy a „Mária halála” szokást ők is ápolják. Már vagy 10 éve (ez azonban kérdéses, hiszen Boroznaki Pál még életében tudott erről), hogy ti. „lehozták” ők is, mint a berényiek a hegyről, elsőben a saját szentkútjukhoz, hamarosan azonban be a falujukba. De nem a magas dombtetőn épült plébánia-templomukba, hanem a falu belsejében álló kisebb Nepomuki Szent Jánosról címzett XVIII. századi kápolnába. Azon nyomban elvezettek a szokás mostani szervezőjéhez, Balgáné Tatai Mariskához, aki készségesen felidézte az ottani ájtatosság rendjét és lemásolásra átadta erre vonatkozó teljes ima- és énekszöveg anyagát. Nem maradt el azonban a karancssági szentkút és kápolna meglátogatása sem, jóval a falun kívül. Érthető, hogy szerepe és látogatottsága kisebb, mint hajdanában. Késő délután érkeztünk Mihálygergére, ahol a lapujtői énekesasszony idős édesanyját – aki maga is templomi előimádkozó volt – kerestük fel. Tőle saját imádságos életének kincseit kaptuk megörökítésre. Szombaton, szeptember 14-én, amely a Szentkereszt liturgikus napja, került sor ide utazásunk „jogcímének” teljesítésére, a Karancs-hegy lábánál található „Tőke kút”, másik nevén „Elemér forrás” megáldására. A forrás természetesen korábban is megvolt, de mostanra korszerűen és higiénikusan rendbe hozták és egy szép faragott feszülettel díszítették. A megáldást Szász Gyula karancskeszi plébános végezte, magam vele koncelebráltam a rákövetkező tábori

misét a búcsúsok körében. A hegynek eddig is voltak forrásai: Tarác-kút és -csurgó, valamint a Margit-forrás. De úgy tetszik, ez a mostan megáldott lesz ezentúl az itteni szentkút, hiszen több néprajzkutató megírta, hogy a kegyhelyekhez hozzátartozik az ilyesmi. (15. kép)

2003. augusztus 14–15-én a Mária halála virrasztást a karancsságiak kápolnájának meghitt körében sikerült felvennem, a következőkben már közlöm is.

Eközben szereztem tudomást arról, hogy ez évtől a közeli Egyházasgergén is megünnepelte egy imádságos asszony-csoport a Mária halálát. Erről – egyelőre – csak beszámoló alapján tudósíthatok.

A Karancs-vidékiekkel alkalmi levelezés útján is tartom a kapcsolatot Borozaki Páltól napjainkig. Írásaik érdekes részeit külön dossziéban gyűjtöm.

Szegeden kétévenként hirdetnek néprajzi konferenciát 2002. október 10-én a Karancs-hegy kultuszt ihlető szerepéről tartottam előadást. Várhatóan megjelenik majd a Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár sorozatában. Ennek szemlélete e mostani monográfiának is összefogója.

A KARANCS-HEGY

Pápai Károly, jeles földrajzi írónk, előbb cikkben, majd önállóan is megjelentetett könyvecskében¹⁵ olvasható pontos leírására támaszkodom. A Mátra-hegységtől északra, 250-350 m magasságú dombos felföld terül el. Határolja DNy-on a Cserhát- DK-en pedig a Bükk-hegység. Ny-on és részben É-on az Ipoly völgye, majd a Rima völgye és K-en a Sajó-völgy. Az így körülhatárolt felföld legmagasabb és legtömegesebb kiemelkedése az É-D irányú Karancs-hegység. Hármastagozatú, miocén-kori andezitlakkolit tömeg. A „Nagy” Karancs (Pápainál a „Törés” csúcsa) 725-727 m magas (a magasság-adatokban a szerzők kissé eltérnek). Ettől D-re mintegy 1 km-es nyereggel csatlakozik a 697 méteres Karancs Kápolnahegy (Pápainál „Karancsmagossa”), többi oldala azonban igen meredek, relatív magassága néhol a 320 m-t is eléri.¹⁶ E két előbbtől K-re, úgy középtájon emelkedik a „Kis” Karancs 660-668 m magassággal. Mocsáry Antal így mutatja be hegyünket.¹⁷ „A’Karants hegye Szandához mintegy négy, Szétsényhez két kis mértföld napnyugot felé tekintve, éjszakra pedig ugyan annyira fekszik tőle Fülel-vára, éjszaka-napnyugot felé keveset hajolva, Losontzhoz is ugyan annyi messzeségre vagy. Ezen hegynek magyar nevezete ‘Kárránts’, s mint hogy a róla lejöő ár víz sokszor igen nagy kárt szokott okozni azon völgyekben, melyeken átfolyik, míg az Ipoly folyóba beömlik, nem ok nélkül adták régi eleink e’ nevezetet ezen magas és meredek hegynek. Ez egy szép hármastemetnek látszó hegy, ‘s mély völgyekkel ékeskedik; innét tiszta időben ezen Vármegyének nagyobb részét el lehet látni, főképen napnyugot felé, sőt még Nagy Hont Vármegyének is egy részét.” A leírások, az idegenforgalmi ismertetések a „környék ékességének” nevezik.

A Kápolnahegy Karancslapujtő község közigazgatásához tartozik, 060/8. helyrajzi számmal. Tulajdonosa a Magyar Állam, kezelője az Ipolyvidéki Erdőgazdaság, Balassagyarmat. (Fotók a Karancs-hegyről: 1-8. kép.)

Megjelenik az ember

A miocén-kori hegység – a legszerényebb becslés szerint is –, 6-10 millió évig magános volt. Igaza lehetett azonban Horváth László néhai karancskeszű esperesplébánosnak: *A hegyet, ahogyan meglátják, mind ide jönnek.*¹⁸ Ő persze a korunkbeliekre értette (ehhez 1-8.kép), de alighanem általánosan érvényes. Dornyay Béla már 1929-ben felismerte az őskori sáncmaradványokat, amelyeket bronz- illetve vaskoriaknak határozott meg.¹⁹ Mint bronzkori telepet és a pilinyi kultúra lelőhelyét említi Patay Pál.²⁰ Nováki Gyula ősrégész, az ország hajdani földvárainak kutatója,

¹⁵ Pápai 1891. 217-248., 1894.1-32.

¹⁶ Szilas 2000. 61.

¹⁷ Mocsáry 1826. 36-37.

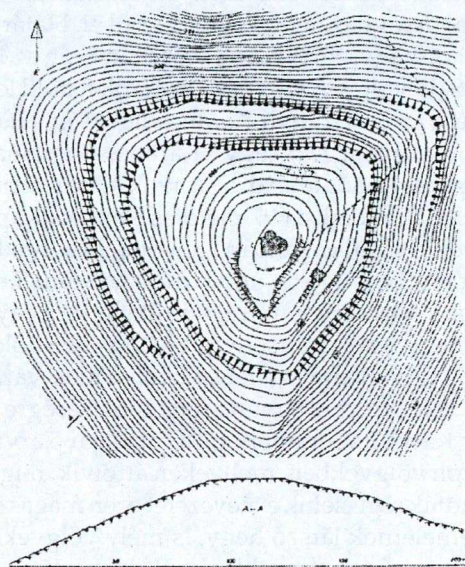
¹⁸ Hetény 2000b. 59.

¹⁹ Dornyay 1929. 66-67.

²⁰ Genthon szerk. 1954. 17. 20.

1990-ben végzett kiadatlan terepkutatását (mint soproni a soproninak és hajdani egyetemi hallgató-társnak; ezúton is köszönet érte), átengedte számomra.²¹ Szerinte a hegy tetejét hosszúkás plató képezi. Ennek déli fele csúcsosan végződik, markáns pereme jól meghatározható, átmérője kb. 45 x 23 méter. Ezt foglalja el az általa feltérképezett telephely, melyet ő *őskori földvár*nak minősített.

A kutatásban utóda, Szilas Gábor, 1997-ben módosította Nováki véleményezését. Ő a lekerekített háromszög alakú platót határozott pereme révén jól felismerte. E vonal alatt kb. 20 méterrel az északi és a nyugati oldalon ismét fellelhető egy összefüggő terasz. A hegy legkönnyebben megközelíthető északkeleti sarkában ez utóbbi alatt 15 méterrel egy újabb, harmadik terasz is megfigyelhető, azonban mindössze 70 m hosszan. Az így körülhatárolt terület 150 x 130 méter nagyságú, kb. 1,5 ha. Szilas tud arról, hogy 1991-ben nagyszabású helyreállító munkák folytak (a későbbiekben szereplő kápolnánál, melyek jelentős földmunkával is jártak), és sajnálattal állapítja meg, hogy a munkákról nem értesítették az illetékes szécsényi múzeumot, pedig a megfelelő kutatás minden bizonnyal tisztázhatta volna a hely településtörténetére vonatkozó kérdéseket. A szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumban található a Dornyay-hagyatékából cseréptöredékek, de már nem állapítható meg, hogy a Karancs-csúcsról, vagy a Kápolnahegyről valók-e? Itt megjegyzem, hogy 1951-1952. évi ottlétemkor a Kápolnahegy csúcsa alatt Boroznakiék által az 1929-1930-as években vágott ún. körmeneti körút belső peremén magam is észleltem nagy számban csupán újhegygyel kimozdítható, feltétlenül őskori cseréptöredékeket. Szilas újfent panaszolja, hogy az utóbbi évek rekonstrukciós munkálatai során építési törmelék borítja a kápolna környékét. A plató szélén és a hegyoldalon azonban már nagy számban fellelhetők edénytöredékek, állatsontok. Középkori

²¹ 2002. jan. 4-én kelt levele kíséretében.

cserepeket csupán közvetlenül a hegyperemnél találtak, lejjebb már csak őskori leleteket gyűjtöttek. A késő réz-, de inkább a késő bronzkorból datálhatók, és leginkább az ún. Kyjatice-kultúrához tartozóan. A földsáncokat *középkori erődítésnek* véli. Az őskorból származó, a középkori védmű által megsemmisített, vagy esetleg annak alapját képező sánc meglétére – szerinte – semmilyen bizonyítékkal nem rendelkezünk. Jelenleg tehát úgy tűnik, hogy a magaslaton egy erődítetlen, talán *refugiális jellegű település* állt a késő bronzkorban, mert a nehezen megközelíthető hely tartós megtelepedésre előnytelen. Hangsúlyozza azonban, hogy a kérdés tisztázására a hegyperem és a sáncok átvágására volna szükség²²

A kutatók tehát meglehetősen tág körben datálnak. Az őskori ember megjelenése azonban mindenképpen igazolható és az ember jelenléte folytatódott. A hajdani földsáncok közepén található egy Árpád-kori, *román stílusú kápolna* apszis-maradványa, melyet a kegyelet mindig kiegészített, megújított. Vannak innen középkori kerámiadarabok is a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumban.²³ Frics Gyula szerint a Dornyay Béla ásatásából származó legkorábbi pénzlelet IV. Béla korából való.²⁴ Ferenc bácsi, a remete (róla később), mikor én 1951-52-ben ott jártam, „többet tudott” a pénzekről. Dombocskák, kőhalmok voltak a hegytetőn és ő ezeket elsimította. Eső után pénzek tűntek elő. Mint mondta, vizsgálták hozzáértő emberek. Az egyikről azt mondták, avar pénz, mert 600-ban voltak itt avarok. Hátrafelé nyilazó lovagló embert ábrázolt. A másikon meg göndör hajú, pisze orrú, széles ajkú emberre emlékszik; a tudósok azt mondták, hogy tatár, *mikor a tatárok jártak itt*. A legtöbben Szűz Mária volt látható, karján a kis Jézussal, ezerszáz-ezerkétszáz-ezerháromszáz-ezeröttszázig. Vagy talán még később is. Az volt ráírva *Patróna Hungária*. Tudomása szerint ezek a pénzek Salgótarjánba, a múzeumba kerültek, de valamilyen költözésben elvesztek.²⁵

A Karacs-hegynek ez az állandó, szem előtti jelenléte minden korban vonzotta, egyszersmind magyarázatra, értékelésre készítette az ott lakókat.

Jelen monográfia szemlélete

annak hosszú megtapasztalásán alapul, amit kötetem alcíme már jelez: a Nógrád-megyei Karacs-hegy kultusz-ihlető, de az általa keltett kultusz máris visszahat az objektum tiszteletére: azt tekintélyesebbé teszi, s emez újból újabb kultuszokra ihlet. Így a *Hegy* és annak *Kultusza* folytonos kölcsönhatásban állnak, erősítik, frissítik egymást. Ezt a kultúrjelenséget az alábbi vázlat igyekszik szemléletessé tenni:

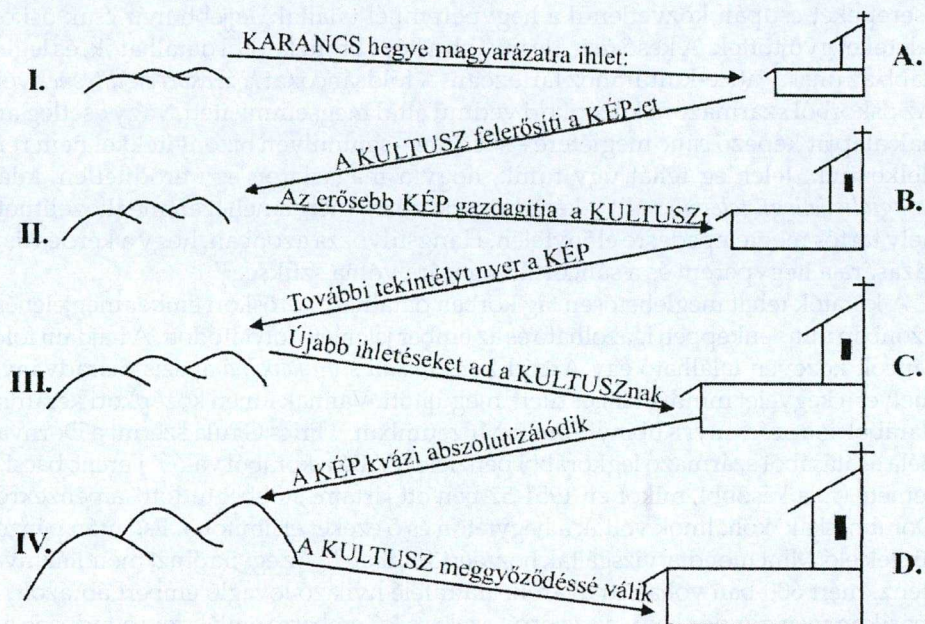
²² Szilas 2000. 61-65.

²³ Majcher Tamásnak, a szécsényi múzeum középkori régészének szóbeli közlését köszönöm

²⁴ Frics 1987. 33.

²⁵ Hetény 2000b. 46.

Táj és ember

Látható ebből, hogy csatlakozom Kerényi Károly szép értekezéséhez²⁶, miszerint az ember a tájból ösztönzést kap, hogy „lásson”, alakokat teremtsen, kifejezze önmagát. Megragadottságából kultuszok/kultúrák születnek és így az ember a tájat belevonja a hagyományba. A táj értelmes egészé rendeződik, de egyúttal az ember önmagára találása is lesz. A miliő így relációfogalomként jelentkezik – ez már Tomori Viola megfogalmazása²⁷ – vizsgálatánál mindig a kölcsönös hatást kell számba venni, mert az ember reaktív a miliővel szemben s egyrészt ugyanazt az objektív miliőt a maga számára szubjektív választással és színező átéléssel alakítja, emellett azonban aktívan részt vesz az objektív miliő alakításában is. A mi szempontunkból különösen érdekes ez a karancsi jelenség, amikor egy objektív miliőnek sokakra, hosszú ideig tartó egymásra hatását figyelhetjük meg.

Kultusz képződik a hegy köré

A régészet ugyan nem tudja igazolni, hogy a Karancs-hegy áldozó-hely is lett volna, amint ezt sejteti Pápai Károly: „A Karancs kiváló tisztelet tárgyát képezte minden időben. Ez könnyen megérthető, ha meggondoljuk, hogy e hegy messze környékek legtömegesebb és legmagasabb kiemelkedése. Mint ilyennek már szere-

²⁶ Kerényi 1936. 9-24.

²⁷ Tomori 1935. 19. 22.

pe lehetett a honfoglaló magyarság, sőt az ez által itt talált nép mithosában.”²⁸ Boroznaki is hivatkozik a kalocsai jezsuitáknak egy levelére (1946-ból, megvolt a karancskeszi plébániahivatalban), *Abban van az, hogy már őseink alatt is áldozóhej volt ez, még a pogányoknak is. De 'iszen én is láttam azt a cserepekről, meg malomkövekről, melyeket én ott találtam!*²⁹ Belitzky János egyenesen ősvallásunk istenasszonyának szeretné tulajdonítani: „Valószínű, hogy itt – miként Nógrádban több helyütt – pogány kultikus helynek keresztény búcsújáróhellyé történt alakításával állunk szemben. A karancsi kápolnával összefüggő Mária-kultusz is kapcsolatba hozható ősvallásunk egyik női istenségének, a nagymértékben mordvin hagyományok alapján rekonstruálható Boldogasszonynak a tiszteletével.”³⁰ Majd hivatkozik Kálmány Lajos Szeged-környéki észleléseire, s ezeket eredetkapcsolatba igyekszik hozni a vidék palócainak a XVI-XVII. századi alföldi kisebb-nagyobb átköltözésével: „Vidékünk népi hagyományainak más tájakra való kerülésével tehát számolnunk kell.” Bár jelen esetben nem igazolható, azért ezek a nagyon tetszetős feltételezések mégsem zárhatók ki teljesen sem az őskori, sem a magyar honfoglalás kezdeti idejét illetően. Keresztény szentélyeket ui. szívesen telepítettek korábbi pogány kultusz-helyekre³¹. Belitzky fel is sorol a környékről ilyeneket: a mátraverebélyi szentkút, a pöstyényi látókút, a felsőesztergályi kőszikla, és az ecsegi szentkút³². Boroznaki Pál mindezeket a feltevéseket nem ismerhette, de élt benne a meggyőződés: Már az ókorban is – amikor még be sem jöttek a magyarok –, már akkor is *úgy használták esztet* (ti. a Karancsot búcsújárásra).³³

A hegyre menet érintett Tarác-csurgóról és a Tarác-kútról Boroznaki Pál szerint ezt tartja a helyi hagyomány: *Még őseink, mikor bejöttek, mingyár' az első századokban remete volt itt. Tarác nevű remete. Valami ezer százban. Láttam is a nevét valami régi könyvben. Voltak az öregasszonyoknak ojan régi könyveik. Aranykorona. Abba volt benne a Tarác remete. Ő itt volt remete, ennél a forrásnál (a csurgónál), itt élt ő.*³⁴

1952. június 29-én Karancskesziben felkerestem Horváth László esperesplébánost, akkor már 24 éve ottani lelkipásztort. Korábban hozzá tartozott Lapujtó is. Irratárából megmutatta Nagyfalussy Lajos kalocsai jezsuitának 1946. június 23-án kelt levelét Karancssal kapcsolatban. Csak kivonatosan jegyeztem belőle a következőket:

1. Náluk semmi nyoma, hogy megboldogult rendtársa, Tóth Mike, Karancssal foglalkozott volna, ahogy ezt Lapujtón állította Boroznaki Pál már 1952. évi otlétemkor³⁵ és az 1955. aug. 24-i levelében is: „A Karancsi Kegyhelynek Kalocsán Van Az Eredeti Története Írta nekem Tót Mike Főtisztelendő Atya A Mária Kert című Füzet Szerkesztője Érdeklöttem A Karancsi Szenthely Iránt És ő Aszt Írta. Karancs Kegyelem Hely És Képe is Volt neki Ha 1913 Ban Megvolt Kalocsán Akor mostis

²⁸ Pápai 1894. 5.

²⁹ Hetény 2000b. 37.

³⁰ Belitzky 1978. 80.

³¹ Vö. Bálint-Barna 1994. 27.

³² Belitzky 1978. 101. 34. jegyzet

³³ Hetény 2000b. 29.

³⁴ Hetény 2000b. 39. – Köszönetem Lengyel Ágnesnek, aki átnézte az Aranykorona több kiadását, de nem találta.

³⁵ Hetény 2000b. 37.

Megkel neki Leni Akik most a Régi Iratokat Történeteket Kezelik Azok nem Akarják Megkeresni." 2. A maga részéről közli, hogy a történetkutatók általános véleménye szerint a honfoglalás óta *kabaroktól (kovaroktól) megszállt vidék a mostani palócföld*. Ezek nyelve török fajta. Van Karancs Baranya megyében is, ennek elfogadott magyarázata a török-tatár kára = „nézni”, „próbálni” ige-tőből. Így a Káranacs = „néző”(hely). A Nógrád-megyei Karancs legrégibb, XIII. századi alakja Csánki történeti földrajza szerint Korunca, esetleg Koruncs. (Oklevélben: Korunchalya), ez a kovárok ősi, csuvasos jellegű nyelvének teljesen megfelel. A kovárokhoz később más, törökfajta elemek is telepedtek, amit világosan bizonyít a Karancsberény név, mert Berény nevek besenyő telepeket jelentenek. Ezek után tovább nyelvészkedett a jezsuita páter: A Karan, Karancs „néző”, lehetett eredetileg személynév is, de jelenthet összetételekben annyit is: Nézőhegy, Látóhegy. Vö. kazáni tatár Karaul (ugyanazon ige-tőből) „őrség”; csuvas török xural- összetételekben ugyanaz. Csuvas kur = „látni”. Tekintve, hogy a kozárok a palócok ősei) honfoglalás után országhatárőrök, gyepűőrök voltak, ez az elnevezés találó. De lehet a Karancs (hegy) névnek pogánykori szakrális jelentése is. Az ómagyar „néző” szónak ui. volt ilyen jelentése is: „jós”. Az ómagyar oltáron-néző a magyar hariolus, oprer schaurer. A Karancs-hegy tehát éppenséggel jelenthetett a pogány korban annyit is: oltárnéző hegy; és ez így valóban elfogadható, sőt a helynévvel is alátámasztható az a nézet, hogy a pogánykori áldozatok helyéből a keresztény korban keresztény búcsújáró hely lett.³⁶

Feri bácsi, az 1950-es évek remetéje szerint: *Szent László itt besenyőkkel harcolt. Először itt vette fel a harcot, amíg ment Szentkút felé. Sűrű volt itt az erdő, könyörgött a Szűzanyához, hogy külgön neki vizet, mert a serege elpusztul. Aztán azt kapta a Szűzanyától, hogy kargyával piszkálja meg a követ, víz fog előjönni. Hát ott a Margitforrásnál látni is, hogy ritkább a kő, ott megpiszkálta. Jött is víz neki. Itt volt huszonnégy óráig a seregével. Így ment Szentkút felé. Ott megint könyörgött a Szűzanyához, hogy segítscsen. Ott meg azt hallotta, hogy szegygyen köveket és azt dobájják az ellenség fele, aranynyá fog változni. Szettek is követ, de csak jött az ellenség. (Itt nyilván kihagyta, hogy az ellenség abbahagyta az üldözést az „aranyak” láttán). Ott meg, ő ahol a Szent László ugratása van (Mátraverebély-Szentkúton), ott meg látott egy szakadékot. Gondolkozott, hogy átugrassa-e, át tudja-e ugratni? Aztán nekiment és átugratott, az ellenség meg, mikor jött, nem látta a sötétben és mind beleesett. Aztán így megmenekült előlük. A sziklán még látni lovának patkónyomát. Annak az emlékére építette itt Karancson egy huszonöt öles templomot, Szentkúton meg egy negyvenölelet. (Ezeket honnan tudja?) Szájról szájra! – (Erre Boroznaki Pál): Én úgy hallottam, hogy innen ugratott a Szentkútkoz. Így ment szájról szájra. – (Feri bácsi): Az nem hejes. Nem hiszi azt senki. Akkor tátos lett vóna! – (Boroznaki): Isten erejével! Neki nagy érdeme volt. Megkaphatta azt is. – (Feri bácsi): De az enyém hihető. Voltak ugyan ojan tátosok, hipp-hopp, ott legyen, ahol akarok, de az mese. – (Boroznaki): Arról van történet, hogy Szentkútnál ott átugratta azt a gödröt. – (Én. A Karancsról is van abban a könyvben?) – (Boroznaki): A szentkúti történet csak annyit mond, hogy itt kezdett harcolni Szent László, itt vette fel a harcot az ellenséggel. De Karancsot nem említi... (a Szentkútról): Vezetői mindíg a Karancsnak ellenségei voltak, hogy a népek eljárjanak oda. (Tehát riválist sejtettek a Karancsban. Boroznaki szerint ezért nincsen a szentkúti könyvben megemlítve a Szent László legendánál, hogy a*

³⁶ lásd: Hetény 2000b. 57-58.

Karancsról érkezett a király Szentkútra.). Más alkalommal – alighanem visszatért az előbb említett véleménykülönbségére Feri bácsival –, így szólt: *Asztat nem is hallottam, ezt csak az öreg remete mondta. Szent László itt nincs semmi összefüggésbe a Karancsval.* (Én: de hiszen említette maga is, hogy innen ugratott!? Erre Boroznaki „felsőbbsségesen”): *Az csak ojan szóhagyomány, asztat én nem veszem figyelembe ... Én csak azt veszem figyelembe, ha valami írást látok.* – Hajdú Mária (1883) lapujtóí asszonyt is kérdeztem Szent László legendájáról: *„Jajj, annak a történetét is hallottam, hogy olvasták – (Én: mikor?) – Jártam a télbe fonyinyi, ott olvasta egy ember. Nagy László.... Mikor ő ment, ojjan nagy árok vót előtte, nagyon méj árok, mégis átugrotta lovával. Van ottan kút is Szentkútnál. Szent László ugratása. Ott vannak források, vizek. Még a lovának a patkója nyoma is ottmaratt”. – (A Karancsról ugratott?) – Így is hallottam, tényleg, hogy a Karancsról is beugratott, ezt is mongyák. Csakhogy ezek már nagyon régen történtek, régiek.³⁷* A már idézett Pápai Károly, aki 1890 nyarán végzett ott gyűjtéseket, feljegyezte az egyik ottani forrással kapcsolatos hallomását, melyben felismerhető az eddigiekkel való összefüggés, egyúttal azonban ennek a hagyománynak romlása is: *„Egyike ez a palóczok földjén nagy számban lévő azon kutaknak, melyeknek a nép gyógyító erőt tulajdonít és azért azokat ‘hasznos víznek, orvosi víznek’ nevezi.... E forrás eredetéhez monda is fűződik, melyet egy somosújfalusi közlés így ad elő. Szent István (!– HJ.), aki híres vitéz volt, ott lakott a Karancs hegyén. Egyszer a vitéz kardját beszúrta a hegybe, mire onnan víz fakadt ki; ez azóta egyre folyik és hasznos víz. Szent István azonban, folytatja a monda, nem maradhatott a hegyen, mert ott sok ‘híres népek, járkálók’ (rablók) voltak, akik őt bántották. Ezért is egyszer lován egy urgással elugratott a Szent-Kúthoz (a Karancstól Dny-ra több km-re levő szent hely). Ott egy partra ugrott, a hol a kősziklában a lova mind a négy lábának nyoma megmaradt és mind máig látható. Az ott élő papok a nyomokat állandóan tisztán tartják”³⁸*

Ilyen hagyomány-romlást és a történeti síkok egymásba torlódását magam is tapasztaltam. Pl. Tóházi Imréné Varga Regina, 83 éves karancsberényi asszony szerint 1991-ben nem jól csinálták a kápolnát, ... mert annak nem így, Tarján felé kéne ajtójának lenni, hanem így, ahogy az a vaskereszt van. Mer’ onnan indult el Szent István a kereszt mellül a szürke lovon, aki megmentette Mária, amikor azt mondta neki, majd te ott szállsz le, ahol a csillag megáll a ló előtt, és akkor majd ott maradsz békeességben és védlek. Mer’ már a törökök körbe volt fogva az egész Karancs, és Szent István megmente.”³⁹

Limbacher Gábor, a paraszti hazaszeretet tér- és időbeli megnyilatkozásait vizsgálva Mátraverebély-Szentkút kegyhelyéről tudósít, „ahol a hagyomány szerint Szent László király a pogány kunokkal viaskodva, egy szakadékon ugratott át (1090 körül). Patkója nyomán gyógyító forrás fakadt. Szent László ugratása és csodás vízfakasztása a szentkúti szakrális tájban szinte *vándormotívummá* népszerűsödött. A település világ közepeként való megélésével összefüggésben tartották úgy az adott faluban, hogy lovagkirályunk Héhalomból, Bercel-Ordaspusztáról, de még Hontról is ugratott a Szentkútra. A Karancshegyet ugyancsak szent helynek tartják, mert a környékbéli hagyomány szerint is Szent László innen ugratott át a Szentkútra.”⁴⁰

³⁷ Hetény 2000b. 64.

³⁸ Pápai 1984. 2. 8.

³⁹ 2001. július 2-i gyűjtés kéziratban 50.

⁴⁰ Limbacher 2002. 16.

Üldözés közben a pénznek/kincseknek kövekké válása-motívumra Temesvári Pelbártnak (*Pomerium de Sanctis Pars aestivalis*, 17.) Szent László király lelki előremeneteléről szóló beszédében találunk rá (Hagenau, 1499). „Úgy beszélük, hogy a menekülő ellenség pénzt szórt el, hadd tartsa vissza a kapzsiság az üldözőket. De László imájára mindez a sok pénz kövekké változott. E pénzek kőbe formált emlékei máig is láthatók, ahogyan sokan állítják, akik azokon a tájakon jártak. Ugyanott láthatók sziklából csodásan fakasztott források is, Szent László imájára, amikor seregét kellett felüdítenie. Láthatók, úgy mondják, lándzsájának és pajzsának lenyomatai is a kőben, mintha viaszba vésődtek volna. Ide kapcsolódik az a legenda is, mely a besenyők elleni háborújával kapcsolatos”.⁴¹

Bálint Sándor hívja fel a figyelmet, hogy Temesvári nyomán az Érdy-kódex (1527) így emlékezik meg erről: „Mikoron az gonosz tatárokat űzné és el nem szaladhatnának előtte, nagy bőséggel hányják vala el pénzt és ezüstmarhát, drága ruhákat az utakon, hogy a magyar sereg reá esvén, tovább szaladhatnának előttébb. Azt látván Szent László királ, imádságot tén és ottan bálvánnyá változának”.⁴²

Bálint Sándor hivatkozik még ugyanott Berze Nagy Jánosnak A Szent László pénzéről szóló monda népmesei kapcsolatai című értekezésére, melyben a tordai nép fordítva emlegeti: a kunoktól üldözött László király dobja el az aranyakat, hogy egérutat nyerjen. Ezek azonban kővé változnak a kunok markában.⁴³

Temesvári Pelbárt és az Érdy-kódex szerint tehát az űzött ellenség dobja el a drágaságokat, melyek a magyar király imájára kővé változnak és így nem kötik le az üldöző magyar sereget. A tordai monda szerint viszont az üldözött László dobja csalétekként az aranyakat az őt szorongató ellenség elé, kiknek kezében azonban kővé válik a drágaság. Ezekhez képest a Karancs-hegyi remete előadása egy harmadik variáció: imájára a Szűzanya sugallata tanácsolja a hadicselt: a sebtében összegyűjtött köveket dobálják az üldöző ellenség elé és ezek a kövek válnak aranyakká a mohó ellenség elkábítására. A mondaképződés tehát meglehetősen találékony.

Azt, hogy forrásvíz fakad a szent király lova patkójának helyén, azt Bálint Sándor⁴³ Szendrey Zsigmond Történeti népmondáink értekezéséből⁴⁴ közli. Püspökfürdön, Jászón, Vácszentlászlón volt ismeretes. Sziklából vizet fakaszt Nyitrán, Mátraverebélyen, Jászódobrón, Benén, Tordán, Erdőbényén, Kövágóttősen és Püspökszentlászlón.

Helyi monda szerint a kunok a tordai hegyekben Lászlót üldözőbe veszik és már majdnem utolériik. Imádságára azonban a hegy szétnyílik, nagy hasadék keletkezik, a kunok pedig a mélybe hullanak. Lovának nyolcszögű patkónyomát máig őrzi a „Patkóskő”⁴⁵.

Szent László legendás harcainak tehát a Karancs-vidékre honosított részletei, az „aranypénzes” hadicsel, a vízfakasztás és a megmentő hasadék, az ország különböző erdős-hegyes tájain ismeretesek. A jelenség arra figyelmeztet, hogy ezek – bármennyire is környezetbe illenek –, *vándormotívumok*, sőt nemzetközi párhuzamaik is kimutathatók (Horváth Cyrill: Középkori magyar verseink. 42–43.)

⁴¹ V. Kovács szerk. 1982. 190.

⁴² Bálint 1977. 503.

⁴³ Bálint 1977. 503.

⁴⁴ Szendrey 1925. 52.

⁴⁵ Orbán 1889. 416.

A következő történelmi kultusz már sokkal sajátosabban illeszkedik a Karacs közvetlen térségéhez. Az iszonyatos pusztulást okozó muhi csata (1241. április 11.) győzelmével a tatárok mégsem érték el főcéljukat, mert a királyra vadásztak. De IV. Béla királyt ifjú lovagjai, életük sokszoros kockáztatása árán, keresztülvágták a tatárok harcvonalán és menekítették.

Kép a Képes Krónika 177. oldaláról

A kis csapat északnyugatnak vette az irányt és a Sajó mentén lovagoltak Gömör megyébe, innen pedig a Rima és az Ipoly völgyén keresztül Nyitra várába jutottak, majd tovább menekültek. Így a történetírás.⁴⁶ De a környék hagyománya maguk felé irányítja a király menekülését. A mostani Marakodi puszta Karacskeszi közelében, régebben Bélavár puszta nevét viselte és ez IV. Béla király erre való menekülését őrizheti.⁴⁷ Szerintük az úzött kis csapat Fülek felé menekülven a Karacs-hegy erdős tövében lapult meg először; innen lenne a falu neve: Lapujtó (NB. sohasem Lapujtó!) és itt a királynak álmában megjelent volna Szűz Mária és megvigasztalta őt. Így Belitzky a helyi hagyományra hivatkozva.⁴⁸ Megerősíti Limbacher is⁴⁹, de figyelmeztet, hogy IV. Béla király emlékét Borsodban és Nógrád vidékén még számos földrajzi név és település őrzi. Így Ózd és a szomszédos Cipó-domb, a Hódos- és a Hangony-patak völgye, Csernely és Király útja. Járdánháza (ahol az ablak alatti felirat szerint „A tatár futásból menekült IV. Béla király pihenőhelyére épült emlékkápolna, 1874. Csomós Lajos által.”), továbbá Sajónémeti, Bélapátfalva és Békő.

⁴⁶ Hóman-Szekfű 1935. I. 546-547.

⁴⁷ Horváth László karacskeszi plébános szerint; ld. Hetény 2000b. 72.

⁴⁸ Belitzky 1978. 79.

⁴⁹ Limbacher 2002. 16-17.

Kápolna a hegytetőn

A hagyományokkal gazdagított hegyre kápolnát építettek. Tartsuk magunkat Dornyay Béla ismertetéséhez: A Kápolnahegy nevét a csonkakúp alakú hegy csúcsát koronázó és fekvése, valamint csekély, de jellegzetes művészletei után ítélve is, ősrégi kápolnaromjától kapta. A keletelt kápolnarom 6.70 x 5.90 m belvilágú egykori hajójának 80 cm vastag falai akkor már csak kb. 1 m magasan álltak ki a földből. Az egykori hajóhoz K felől félköríves apszisú szentély csatlakozott. Ennek hatalmas homokkőtömbökből faragott, félköríves diadalíve még a hajó és a szentély ismeretlen időben történt elpusztulása után is, dacolt az idők viszontagságaival és csak az egykori szentélynek az 1929-ik évben történt újraépítéskor építettett be a mai kis kápolna Ny-ra néző oromfalába, amely tehát ily módon tulajdonképpen a régi diadalívnek felelt meg. A kápolna – szerinte – a török hódoltság idején pusztult el. Ősi, félkörű apszisa és félkörű diadalíve elárulják, hogy itt még az eredeti, árpádkori, románstílusú épületnek a romjaiban is jól felismerhető alakjaival van dolgunk.⁵⁰ (9. kép) Egészítsük ki ezt Pápai Károly megfigyelésével: a néphagyomány őrzi az egykori torony emlékét is, melynek feltehető romjait ő a helyszínen észlelte is. Szerinte a kápolna anyaga trachit, valószínűleg a hegy oldalából. A falon csak elvétve látott két újni vastag vakolat-maradványokat.⁵¹ – Nevezzük ezt „első” kápolnának.

Mert a kápolnát Bél Mátyás szerint,⁵² az ő kora előtt úgy száz évvel, Pálffy Katalin, gróf Forgách Zsigmond nádor özvegye építtette Szent Margit tiszteletére. Egy 1761. évi Canonica Visitatio jegyzőkönyve szerint a kápolna *Antiochiai Szent Margit vértanú szűz* tiszteletére emeltetett. Mocsáry Antal a kápolna építtetőjének Forgách Borbálát tartja, abból az alkalomból, midőn az szüzességi fogadalmat tett.⁵³ Ismét mások a Mocsáry nemzetségnek tulajdonítják az építést, pl. a remete Feri bácsi a kunyhója mellé elrakott néhány helyszínen talált „M.P.” jelű téglát. Szerinte ez: „Mocsáry Pál” és az ő építkezésük bizonyítéka. Pápai Károlynak egy somosújfalui adatközlője szerint „valami cseh nemzet” az építtető.⁵⁴ Jegyezzük meg, hogy az ősi kápolna még romjaiban is kétségtől árpádkori, román stílusjegyeket őriz. Mindez utóbbiak pedig legkorábban XVII. századi építésről szólnak. Nevezzük tehát ezeket „későbbi” kápolnának. Marad a kérdés, kinek tulajdonítsuk az „első” kápolna építését? A tudomány nem ad rá feleletet.

Margit-legenda képződik

Az „összetevők” adva vannak: a hagyományokkal gazdag Karancs-hegy, mint életmentő pihenője a menekülő királynak, és egy ősrégi kápolnarom „Szent Margit” nevével. A tatárveszedelem után Béla király hálás lánya, *Margit*, építtette ezt a ká-

⁵⁰ Dornyay 1929. 66-67.

⁵¹ Pápai 1894. 4.

⁵² Bél 1742. IV. 7.

⁵³ Mocsáry 1826. II. 36.

⁵⁴ Pápai 1894. 5.

polnát, – így a környék hagyománya –, és ő járt a róla elnevezett forráshoz is. A legendát Varga Lajos, az országszerte ismert ének- és imádságszerző és ponyvairat szerkesztő verselte meg.⁵⁵

Hal - gas - sa - tok i - de, buz - gó ke - resz - té - nyek,

3
Egy szent tör - té - ne - tet be - szé - lek el nek - tek

5
El - mon - dom e hely - nek ré - gi tör - té - ne - tét

7
És e - zen rom - ba - dőlt temp - lom e - re - de - tét.

Dicső Szent Margit, a Béla király lánya
Magyar hazánknek a tündöklő csillaga;
Egyik szikla csúcsán a Karancs hegyének
Zárdát és templomot építtetni kezdett.

Midőn lerakták a templom alapfalát,
Az este beállván, elhagyták a munkát.
És midőn másnap az építő mesterek
A munkát folytatni ismét visszatértek,

Egyik bámulatuk a másikat érte,
Oly nagy meglepetés várt ott mindenikre,
Mert amit néhány nap alatt építettek,
Ott az alapfalból egy követ sem leltek.

⁵⁵ Varga Lajos é.n. – 1855–1909. jászárokszállási, a Karancs-hegyen is járt ismételten.

Újból kezdték hát az alapfalat rakni,
De másnap reggel nem volt már ott semmi.
Több éjjel így ment ez, hogy falat s köveket
Elhordták onnan a láthatatlan kezek.

Végre egyik munkás keresztül a völgyön,
Amint végigné a gyöngyharmatos fűvön,
Több gyalogösvényt lát, mely egy másik bércre
Vezet a Karancs hegy másik tetejére.

Csodálkozva nézték e gyalog utakat,
Mert azon a helyen járni sosem szoktak.
Elindultak tehát, merre az út vezet,
És azon elérték ezen Karancs hegyet.

Nagy csodát láttak ott, mert ottan szemlélték,
A más helyen épült templomnak a részét.
Ott vala minden kő, egymásra felrakva,
És felépülve a templom alapfala.

Angyali szent kezek hordták azt e helyre,
A szűz Máriának dicsőítésére.
Dicső Szent Margit az Isten ujját látva
Az építést tehát e szent helyen folytatta.

Terjedelmes zárdát s templomot épített,
S ez a hely Mária kedves kegyhelye lett.
Nagy búcsújáróhely volt itt hajdanába,
A tizenharmadik, s negyedik századba.

De midőn a török itten uralkodott,
Ki annyiszor tűzzel és vassal pusztított,
Itt is lerontá a templomot és zárdát,
Melynek most is lehet látni omladékát.

De a jámborságot és szent érzelmeket
Nem téphették széjjel a vad, pogány kezek,
Mert hű gyermekei a szűz Máriának
Buzgó érzelemmel gyakran idejárnak.

És évről-évre a szentelt romok közül,
A buzgóság hangja az ég felé zendül.
A százados erdő s hegyeknek orma
Mind ezt visszhangozzák, üdvözlégly Mária.

A szentelt romoknak, mintha szíve lenne,
Egy kis kápolna ékeskedik benne,
Amely nem régóta van odaállítva,
A keresztény hívek buzgólkodására.

Hogy e kis kápolna létezését nyerte,
Ez egy jó keresztény barátunknak műve.
Nevét említeni tiltja szerénysége,
Írja be az Isten az élők könyvébe.
Nevét említeni tiltja szerénysége,
Írja be az Isten az élők könyvébe.

Ennek a legendának folytatását találtam a karacsberényi Torákné Bencsik Rozália (1910–2003) iratainak hagyatékában ekként:

Ezen kedves helynek gyöngye és koronája
Ez üdvöztőnek drága keresztfája.
Rajta tündökölnék ezen kedves igék:
Emeld fel szívedet, közel van itt az ég.

Jertek, keressük fel ezt a kedves helyet,
Mondjunk Máriának szívól üdözlötet.
Itt az éghez közel, itt a Karacs hegyen
Mindenki szívében szent buzgóság legyen.

Keressük fel itt a drága szép helyeket,
A tiszta szent forrást és a hármass keresztet.
Ezek buzgóságra vezető szent dolgok,
Ki hittel idejön, annak lelke boldog.
Itt az éghez közel mindenkinek ajka
Zengje szent örömmel, üdvözlégy Mária!

A legendát (prózában) már Pápai Károly⁵⁶ somosújfalui adatközlője is ismerte: „Ezt a kápolnát eredetileg a Kis-Karacsra, egy a jelenlegi helytől éjszakkeletre eső alacsonyabb csúcsra, akarta építeni. Azonban, amit nappal építettek, azt éjjel áthordva találták, arra a helyre, ahol a kápolna ma áll. E helyre angyalok hordták át a köveket, azért is oly szent hely a kápolna.” És, hogy a kápolnát Béla király egyik Káré nevű vezére, de még inkább maga Béla király emeltette a tatárok kiűzése után, és lányáról nevezte volna el. Mikor Boroznaki Pál buzgólkodására 1926-ban neki láttak a kápolna helyreállításához, Káposztássy Imre plébános nagyon örült ennek, csak azt mondta, hogy a bolthajtást hagyjuk meg, mert azt angyalok építették.⁵⁷ Kérdésemre, hogy Boroznaki voltaképpen honnan ismeri ennek történetét, a válasza ez volt: *Olvastam meg hallottam úgy. Még gyermekkoromtól fogva van ez a törté-*

⁵⁶ Pápai 1894. 5.

⁵⁷ Hetény 2000b. 33.

*net. Olvasgattam. Meg szájrul-szájra van az a történet, hogy az angyalok építették. Meg nem is azon a hegyen akarták építeni. Béla király, hálából, hogy megmenekült a tatároktól. Ő a legmagasabb hegyre akarta építeni. Benne is van abba a kis füzetbe-e!*⁵⁸ Amikor pedig a következő évben afelől érdeklődtem, hogy vajon Varga Lajos honnan vette a karancshegyi kápolna legendáját, ez volt Boroznaki válasza: *Az a Papszász könyvéből lett. Az eredeti könyvből lett. Ő megkapta valahogy! Mindig arra kértem Papszászt, hogy csak agygya ide a könyvet, mi lenyomtatytyuk, de mindig aszonta, hogy most nem érá, asztán most kitugygya, hoválett a történet.* (Papszász helybeli földbirtokos, szép könyvtára volt, benne egy olyan könyvvvel, amely állítólag Karancs hiteles történetét is tartalmazta. Az oroszok előtt öngyilkos lett). De, hát Varga Lajos nem a népmondából vette? – *Nem a népmondából van, az rendesen a könyvből van kivéve.*⁵⁹ Ez a mondat jellemző Boroznaki rátartiságára. Ő ugyanis az általa képviselt dolgok hitelességét kívánta hangoztatni, mint majd később látjuk a „Mária halála és temetése” esetében is. Eme kijelentése tehát nem cáfolja a Varga Lajos legendaballadáját megelőző hagyomány létét.

A *Búcsújáró magyarok*, a hazai búcsújárás történetét és néprajzát összefoglaló mű⁶⁰ megállapítja, hogy legtöbb búcsújáró helyünk kialakulásához és történetéhez különböző csodás jelek kötődnek. Ezek élnek a környék szájhagyományában, ám terjesztik különféle nyomtatványok is. A mi karancsi legendaballadánk a hivatkozott felsorolás szerint a III/4 típusba tartozik, amennyiben csodás jelek mutatták a szentély helyének kijelölését, áthelyezését.

Van a helyileg még más fantázia is, ahogy a remete Feri bácsi válaszolt kérdésemre, hogy mit tud Szent Margitról? *Arról nem tudok semmit, csak annyit hogy annak tiszteletére építette negyedik Béla. Hogy itt született valahol a Cserhátba, vagy a Karancson. De hogy hol. Senki sem tudja.*⁶¹ Boroznakinak is volt hasonló gyanúja: *Mert aszt is állítják, hogy Szent Margit itt született, mikor az apja menekülőben volt.*⁶²

Ne csodálkozzunk, hogy a hagyományban a kápolnának címadó Antiochiai *Szent Margitnak*, a 15 éves korában 275-ben vértanúságot szenvedett szűznek személyét összetévesztik, illetve azonosítják Árpád-házi Szent Margit szűzzel! Az egyszerű névazonosság mellett történelmi tény, hogy az előbbi a magyar középkornak kedvelt védőszentje, azóta, hogy II. Endre király, a mi Margitunk nagyapja, a sikertelen szentföldi hadjárata során magával hozta a vértanú szűz koponya-ereklyéjét és a fiatal vértanút *Patrona Regni Hungariae* címmel tisztelték. IV. Béla és Laszkarisz Mária tíz gyermekük közül a harmadiknak született leányukat is erre a névre kereszteltették, majd ennek korai halála után tizedik gyermeküknek szintén ezt a védőszentet kívánták. Vannak tehát megtévesztő közös pontok a „két Margit” esetben. A két szent összecserélhetőségének meglepő bizonyossága Scitovszky János pécsi püspöknek *Szentek Élete* című munkája (Pécs, 1843), melyben a szerző július 13-ánál „Szűz Szent Margit” ünnepén „Margit, IV. Béla magyar király lánya” történe-

⁵⁸ 1951. szept. 17-én, ld. Hetény 2000b. 34.

⁵⁹ 1952. jún. 29-én, ld. Hetény 2000b. 55.

⁶⁰ Bálint-Barna 1994. 260-264.

⁶¹ Hetény 2000b. 44.

⁶² Hetény 2000b. 45.

tét adja. A történet végén pedig a Karancs eme Antiochiai Szent Margit templomát is az Árpád-házi szentnek tulajdonítja.⁶³

A király megmenekülésének tulajdonított kápolna valószínűsítése lehetne, hogy IV. Béla 1242-43-ban máris az ország felső régióit szervezte. E közben rendelkezhetett a karancsi kápolna építése felől is.⁶⁴ Miként Vágsellyén, a menekülés dokumentált állomásán is jutalmazott (egyébként ide is tulajdonítják Margit lánya születését és itten is a templom patrocíniuma Antiochiai Szent Margit!). A Zniónak nevezett Turóc korábbi szerény kis favarának kővárrá történt kiépítése, a préposti templom építése, valamint az űzött, majd szabad király otléte, oklevelesen igazolható. A várban volt egy kápolna, melyet 1740-ben Antiochiai Szent Margit tiszteletére szenteltek. Többen úgy tartják, hogy a királyi család Margitja itt született.⁶⁵ Boroznaki egyenesen párhuzamot vont Znió és Karancs között.⁶⁶

Az viszont kizárt dolog, hogy a zsenge korában a veszprémi apácázárdában nevelt, majd 10 éves korától a Nyulak szigeti kolostorba zárkózó Árpád-házi Szent Margitnak tevőleges köze lehetett volna a karancsi hála-kápolna felépítésében – miként a legendaballada szépen előadja –, de közbenjáró lehetett ebben és ezt a hagyomány a „másik” Margit nevéől befolyásolva, tetemesen átalakította, – és valljuk be, tetszetős összhangban.⁶⁷ Feltűnő azonban, hogy az egzakt történetiségre hivatott publikációk sem tesznek kritikai megjegyzést az állítólag Margit által történt építés hagyományára.⁶⁸

További események hagyománya

Tudjuk, hogy a földrajzi helynevek a hajdani eseményeknek jó megőrzői.⁶⁹ Nos, van itten a közvetlen közelben *Csatavölgy* (a néphagyomány szerint itt győzték le a magyarok a tatárokat vagy a törököket. A magyarok ugyanis felvonultak a Karancsra és onnan köveket dobáltak az ellenségre, úgy, hogy belőlük sokan odavesztek, a maradék pedig meg sem állt, míg ki nem értek az országból),⁷⁰ *Bégtemető*, *Kopplálóhegy* (a törökök itt éheztek foglyaikat⁷¹): a vidék ui. a török időkben végvári harcok színtere volt. Erről is regélnek a helybeli öregek. A hegyi kápolna mostani főoltári apszisa mögött, kívül, egy sír található. Mi ez? – Boroznaki szerint: *Hát abba vannak azok a csontok, amit itt találtak a templom körül a török háborúk emlékéből. Lehetett ott találni régi pénzeket, minden évszázadból. De Dornay tanár elvitte. Most is, mikor az utat (a körmeneti utat) csináltam, találtam malomkövet, tűzhejet. Ojan vót, mintha most vót vóna. Rettentetes sok csont van ott. Abba körútba is. Ojan koponyát is találtunk ott, amejik ojan ép volt. Így egy foga se hiányzott neki. Kolostor vót, domonkosrendi kolostor. Mert ő* (Szent Margit)

⁶³ Orbán 2000. 159. Antiochiai Szt. Margitról még Radó szerk. 1940. 108. és Diós szerk. 2002. II. 347-355.

⁶⁴ Lovas 1939. 67-69; Király 1979. 44-46; Kiel 1970. 18.

⁶⁵ Orbán 2001.160., a rendkívül gazdag monográfia gondos adatolása szerint.

⁶⁶ Hetény 2000b. 75.

⁶⁷ Horváth László találó értelmezése, ld. Hetény 2000b. 58. és Hetény 2002. 3. (jelenleg kéziratban)

⁶⁸ Pl. Genthon szerk.1954. 150; Belitzky 1978. 79.

⁶⁹ Lőrincze 1947. 20.

⁷⁰ Pápai 1894. 3.

⁷¹ Borovszky é.n. 58.

domonkosrendi apáca. Ott vót azon a hejen, a remetelakás végébe. Nem nagy vót, igaz, 15 méter vót csak, kis kolostor vót. Mer a fundamentumát én vertem szét, mikor a remeteházat csináltam. (Ott egy kút is van?) – A régiség azt tartja, hogy ott vót a kútja a rácoknak, ott, ahol ma a Ferenc bácsi tűzheje van a házon kívüül és akkor hánytak bele mindent. A törökök, mikor széthányták a templomot.⁷² Meg kell azonban említeni, hogy Boroznakiban a hagyomány és az egyéni olvasottság keveredett is, de őt ez – úgy tűnik –, nem zavarta. Mert a Csata-völgyről előbb azt mondta, hogy a Törökök, majd így folytatta: Meg aztán Béla király a fiával. Mikor két pártra szakatt az ország. Akkor volt az, mikor szent Margit csodálatosan közbelépett. Ő szűnnete be a harcot.⁷³

Ferenc bácsi, a remete (ld. alább) egy régi könyvre hivatkozva állította, hogy a kápolnától keleti irányba van a kút, nyolcvanöt méter méj. Annak a fenekére vannak bedobálva az okiratok, az okiratok tetejébe az apácák, az apácák tetejébe a harangok. Montam annak a tanárnak (Dornyaynak), keressük meg a kútnak a kávját. Széles kell lennie, ha nyolcvanöt méter volt, aztán leereszkedhetünk a fenekére. Több csontvázakat ástunk ki ottan hátul. Hét embernek a csontváza volt. Ojan lábuk volt nekik, mint nekem egész idáig (combja közepéig). Azok úgy feküdtek a romok között, legtöbb arccal lefelé. Akkor volt ojan, hogy úgy találtuk meg, mintha én keresztül fekiüdnék itt a lócán. Hát ahogy estek le a romokból, az annak a jele. Ahogy aztán estek rá a romok, és úgy is maradtak. Mert azt hallottam, hogy barátok éltek itt. Apácák, nem tudom, domonkosok. Azt mondják, vörös barátok. Valami erkölcstelen életet éltek. Megtudta ezt egy külföldi hatalom, rájuk tört és ahogy estek le a toronyból, úgy maradtak, kivégezte az a nagyhatalom, idegen.⁷⁴

A történelem tovább ihlette a hely tiszteletét

A történelem viharaitól sokszor lerombolt kápolnát 1894-ben Pápai Károly így látta: „E kápolna jelenleg pusztá romhalmaz; a tetőzet minden nyoma nélkül és oldalfalai is néhol földig le vannak omolva,” stb. A hajdani bútorzat egy helyén 1774-es bevéssett évszámot látott, valószínűleg a kápolna egykori látogatójától.⁷⁵ Büszkeséggel mondogatták nekem is többször⁷⁶: „Ez a legszentebb hely!” Pápai Károly jóval korábban,⁷⁷ ugyanezt hallotta tőlük: Azoknak, akik innen a mátraverebélyi szentkútra, vagy Selmecere zarándokoltak, szótkák volt mondani amazok: „Miért fordulnak oda, mikor a Karancsnál nagyobb, régibb szent hely nincsen. Isten rendeléséből nagy, szent hely ez...” Csak ennek a hagyománynak hitében érthető, hogy romos állapotában sem szűnt meg a hozzá való ragaszkodás: egyéni buzgólkodás, népi búcsújárás.

⁷² Hetény 2000b. 35. 41.

⁷³ Hetény 2000b. 80.

⁷⁴ Hetény 2000b. 43-4.

⁷⁵ Pápai 1894. 4.

⁷⁶ Hetény 2000b.15.29-30. 32.50. stb.

⁷⁷ Pápai 1894. 5.

Remetékét is vonzott a hegy

A barokk korban, a XVII-XVIII. században kialakult búcsújáró helyeink egy része a településektől távol, pl. forrásoknál, stb. jött létre. Így eleve alkalmasok voltak a lelki elmélyedésre, egyszersmind a kegyhely gondozására, a búcsúsok szolgálatára is szükség volt. Ezért vonzottak ide remetékét.⁷⁸ Az egri egyházmegyében pl. a XVIII. század utolsó harmadában 13 remete élt.⁷⁹

Ami a karancsi remeteéletet illeti, előbb idéztem Boroznaki Pál mondását arról, hogy már a magyarok bejövetele idején volt itt a hegyen egy *Tarác* remete, a róla máig elnevezett csurgónál és forrásnál élt. Sőt, Margit királylányt is ide hozza a hagyomány, ti. a nevét viselő másik forráshoz: *Oda járt ő vizér. Szent Margit.*⁸⁰ Mi több: *Kolostor vót, domonkosrendi kolostor. Mert ő domonkosrendi apáca. Ott vót azon a hejen, a remetelakás végébe. Nem nagy vót, igaz, 15 méter vót csak, kis kolostor vót. Mer a fundamentumát én vertem szét, mikor a remeteházat csináltam.*

Dokumentálható azonban a *Karancs-hegyi remeteség* Bányai László apátnak 1766. május 23-án Nagyszombatban kelt leveléből, mely elvárásokat is közöl a remeték vallásos életmódját illetően.⁸¹ 1770-ből is van adatunk arra, hogy a Karancs-hegyen remetelakok romjai voltak a középkori kápolnamaradványok mellett.⁸² Mocsáry 1826. évi könyvéből⁸³ személyes élményével bizonyít: „Az ezeket író emlékezik arra jól, hogy ez előtt mintegy 50 esztendővel mind ez a Kápolna, mind a benne lakó Remetének hajléka, melly két kis szobátskából, konyhából, és egyébből állott, meglehetősen épességben volt, sőt az akkor ott lakott Remetét Frater Pált, utána Frater Eleket is jól esmerte.” Ugyancsak Mocsárytól tudjuk, hogy a remetehajlék mellett kert, pince és istállócska is volt. A kertjét az ottani szilvafák, ribizli és más bokrok még most is mutatják. Az előbbi szerző után kerek hét évtizeddel járt a helyszínen Pápai Károly,⁸⁴ ő így számolt be róla: „Néhány lépésnyire a (kápolna) romtól a somos-ujfalui oldalon egy kőrákás látható tégladarabokkal és egy kis gödörrel. Itt a néphagyomány szerint egy remete hajléka volt keletre néző ajtóval. Agg vezetőm apja még ismerte a remetét. A remetét Remete Pálnak hívták. Volt a remetének egy Allegro nevű kutyája. Ha a remetének húsra volt szüksége, akkor kosarat akasztott a kutya nyakába, abba egy kendőbe kötve pénzt tett és a kutyát így útnak indította. A kutya bement a faluba a mészároshoz és onnan felvitte a kívánt húst gazdájának. Volt továbbá a remetének egy zöldséges kertje a Karancs-kútjánál egy lapos térségen a Karancs-pallagán, mely ma szántóföld. Ez a kert csak 'omlásokkal' (faderekek) volt körülvéve és egy fa volt mint ajtó oda állítva. Erre a fára a remete egy lakatot tett és azt mondta 'aki ott bemegy, lakat alá megy'. Így akarta biztosítani kertjét a tolvajok ellen. Idővel a Karancsba rablók fészkeltek be magukat és veszélyeztették a remetét birtokában, életében, melyet egyszer kutyája mentett meg, és arra kényszerítették, hogy onnan elköltözzék.”

⁷⁸ Bálint-Barna 1994. 239. Barna 2001. 207-217.

⁷⁹ Egri Főegyházmegyei Levéltár. Archivum vetus. 19/103-1750-1782. között. Közli Barna 2001.208.

⁸⁰ Hetény 2000b. 39. és 35.

⁸¹ Barna 2001. 210.

⁸² Soós 1985. 551, idézi Bálint-Barna 1994. 242.

⁸³ Mocsáry 1826. 38.

⁸⁴ Pápai 1894. 6.

Tudnak még egy másik hegylakóról is, ennek a kutyás-motívuma hasonlít az előbbi remete Pál Allegro-jára. Feri bácsit (ld. alább) idézem: *Mondanék valamit egy öreg remetéről. Az nem volt ojan régen (mint Szent László, akiről megelőzően beszélt), csak kétszáz éve. Prónay báróról. (Boroznaki:) Az nem volt báró! Említette nekem édesanyám, hogy úgy hozott ki engem kisgyermekkoromba a hátán. Ojan szép ember volt, azt mondták, hogy Jézus Krisztus. Itt kezdett beszélni, hol ez a fakereszt volt. – (Feri bácsi:) Somosi öregemberek monták nekem. Fiatalkorukba itt jártak, találkoztak az öreg remetével. Meg is kínálták pálinkával. Elfogatta az öreg. Akkor azt monta, hogy várjatok, nemsokára jön az inasom, akkor visszaadom nektek. Jött nemsokára egy fialember. Kosár a karján, tele mindenféle italokkal, hússokkal. Na, aszongya, igyatok, egyetek fiúk. Ittak, ettek a fiúk, jólaktak. Aztán volt egy bernáthegyi kutyája. Ez így volt kitanítva, hogy ha kifogyott neki az élelem, a kutya nyakára tett cédulát és bekiülte a faluba. És a kutyának mindent beraktak a kosarába, ami a cédulára volt írva. Eccer asztán éppen az a szezon volt, hogy koslattak a kutyák. A kutya lerakta a kosarat és ő is közé urgott a többi kutyának. Hát a többi kutyák meg megszagolták a kosárban a holmit és mindent megzabáltak, nem maradt benne semmi. A kutya nem jött többé soh a vissza a gazdájához. Hát ezeket tudom Prónay báróról.⁸⁵*

Halvány emlékezete maradt egy „remetének”, akiről csak ennyit tudtam meg: *Az előtt volt itt egy hatvani ember, de csak úgy járt ki ide, nem lakott itt. Azt (a néhány szilvafát) ő ültette itt, hogy majd megemlegetik róla őt. Ez például nagyon jó szilvát hoz, ha megtermi. Magvaváló Nagyboldogasszony. A többi az őszi, savanyú.⁸⁶*

Amikor én 1951. őszén és 1952. nyarán a Karancson jártam, ez a Strébeli Ferenc élt remeteként a hegyen. Kunyhójában volt egy ágy, egy asztal, egy szekrény és egy kályha. Mellette egy kis éléskamra és egy kis fáskamra állt. Boroznakitól ezt az előzetes tájékoztatót hallottam róla: *„Mikor építettek, különösen 34-ben, ő volt ott az anyagoknál. Aztán megteccett neki. Most már senkije sincs neki. Egy unokája van neki. Így aztán eljött ide, megkérdezte tőlem, hogy el lehetne-e ő? Hát mondom, jó volna. De nem nagyon szereti azt a hejet, csak kényszerből van ezen a hejen. Bárcsak az Isten nekem adta volna azt a hejet. Hiszen már gyermekkorom óta vonzódok, hogy őrizhetném azt a hejet. Nem úgy nézne az ki. Mert nem szabadna ott lenni ennek a sok gaznak.”* Máskor meg: *Sokszor álmélkodtam, hogy ez az ember miben nyughatatlan itt. Ha én lehetnék fenn ott, nem cserélném fel a kiráji palotával! Szeretnék menekülni oda fel a Karancsra! Ismét máskor: Úgy volna jó, ha ketten volnánk (remeték), mert ha megneszelik, hogy kitette a lábát, jönnek kárt tenni.⁸⁷*

Feri bácsi elmondta magáról, hogy ő vasöntő volt és egy pesti gyárból jött ide, mert ott üldözték szociális magatartása miatt. Őrizni jött ide. Azt mondták neki, hogy hat falu fogja eltartani, de ez elmaradt: *Senkitől semmit nem kapok, de már el is megyek.* Krisztust és Marxot tartja követendő mintaképnek, mert ők ugyanazt akarták. Imádkozni nem nagyon szeret: *Minek annyit imádkozni? Utóbb szintén: Ő (Boroznaki) azt hiszi, hogy én kiütöm hejéről őt, pedig ő csak imádkozzon meg énekejen ott a kápolnába, én abba nem avatkozom bele. Minek annyit imádkozni?⁸⁸*

⁸⁵ Hetény 2000b. 47.

⁸⁶ Hetény 2000b. 43.

⁸⁷ Hetény 2000b. 34. 37.40.

⁸⁸ Hetény 2000b. 44. 66.

Horváth László karacskeszi esperesplébános elmondta, hogy Foerster salgótarjáni plébánosnak, Dornyay tanárnak és neki az volt a tervük, hogy a Karacsra egy turista megszállóhelyet csinálnak és fogadnak oda egy embert, aki őrzi azt és mintegy remete ott lakik. Gondját viseli a kápolnának és egyúttal a turistáknak is. Az akkori kis remetelakot a Kárpát Egyesülettel közösen emelték 1936-ban⁸⁹ (levelezőlapot is készítettek róla, ld. Hetény 2000b. a képek között), a turistamegszálló nem készült el. Amikor a Feri bácsi már javában itt volt, levelet kapott Budapestről egy asszonytól, aki magát a Feri bácsi feleségének nevezte és megírta, hogy hallott arról, urának milyen jó sora van a Karancson, hasson oda a plébános, hogy neki is küldjön valamit. Behívatta erre a plébános a remetét és megmutatta neki a levelet. Feri bácsi nem is tagadta, elmondta, hogy első felesége halála után egy hárpíát vett el, de ettől csakhamar elszökött. Ez jelentkezett most. A plébános erre visszaírt az asszonynak, hogy férje kegydíjakból él, semmit sem küldhet belőle. Azóta csend. Feri bácsiról pedig ezt a jellemzést adta az esperes: *Ő egy olyan modern remete. A kirándulókkal néha vitatkozni is kezd. Egyszer egy cikk is jelent meg róla egy debreceni újságban, hogy milyen érdekes egy remete van a Karancson. A plébános mondta neki, hogy növecsze meg szakállát, mert így borotvált képpel a jámborkodó palóc asszonyok nem adnak semmit neki. Erre csakugyan megnövesztette szakállát, hogy 'remete' külseje legyen.*⁹⁰ (kép eredete ismeretlen).

1951. ősszel a Karacshegyen járva, a bezárt remetelakán fél ívnyi papíron ceruza írással az alábbi szöveg volt rajzszegekkel az ajtóra erősítve: „Emberek jok és rosza / Ugyan kinek lehetek utjába / vagy ártalmára, hogy annyira tör / tök az életemre, valami fizetett / bérence lehet az akinek van annyi / ideje heteken keresztül lesni utánam / hova mit teszek, nagyon elvetemült / ember lehet az aki kulcsaimat / ellopodossa és mi czélja lehet azokkal a / kulcsokkal / hisz értékes dolgokat nem talál már / csak rongyokat, ahol a hitvány fejadag / bol nem marad a betörőknek is, enni / való. Ugyis hamarosan távozok innen és / akor fordítsátok fel a Karancsot a / tetejével lefelé. Legyetek boldo / gok a karancstokkal, / Ferencz bácsi / aki senkinek sem

árt / csak nekem nagyon / ártogatnak” – Ceruzával valaki hozzá írta: „Isten áldja meg Ferenc bácsi!”⁹¹

1952. augusztusában már nem találtam ott a remetét, beváltotta jelzését. Kb. két hete elment, sajnos, nem békességgel. Úgy hallottam, hogy a szegényes berendezés egyes tárgyainak tulajdonjogát illetően éles viták voltak. A Boroznakival való ellentéte is kiéleződött. Azt mondják, hogy egy karacsalji lakos a Szentkúton kihallgatta azoknak a suhancoknak a beszédét, akiket állítólag Ferenc bácsi bujtatott fel arra, hogy lopják el innen a kápolnából Mária halotti szobrát. Boroznaki hitelt adott ennek a hírnek és más helyre rejtette el a szobrot: *Nagy dolgok akartak történni – mondta súgva, titokzatos képpel –, Szentkúton volt Szentannakor, ...így monta e: Mária*

⁸⁹ Karacs-hegyi Napló 8a.

⁹⁰ Hetény 2000b. 59.

⁹¹ Hetény 2000b. 200-201.

sírját, hogy mikor majd a szertartást tartjuk, akkor ők álarcval berohannak és elviszik... De má' mindenhová elment a híre! Jól megpirongattam (Feri bácsit távozásakor), aztán aszontá, hogy eltétem láb alól.⁹² Más beállítás szerint egyszer az öregasszonyok rátámadtak és meggyanúsították, hogy eladja a kápolnából a szobrokat. Egyik őszel meg ellopták a tűzifáját, amíg a faluban járt. Elkeseredett, elment Szentkútra. Ott is halt meg és ott is van eltemetve.⁹³

A „Karancs-hegyi Napló”-ban levelet találtam eredeti borítékjában Borozsnaki (!) Pálnak címezve, tinta írással, nehézkes, dőlt betűkkel. Nem volt nyoma, hogy választ kapott volna, íme: Dics. a J. Kr. 1951. Jun. 11./ Kedves Pali bácsi! / Meg kérem hogy ne haragudjon rám / hogy zavaros soraimmal, én vagyok a / Mari néni aki Pütkösd hétfőn ott vol- / tam és már akkor nagyon meg tet- / szett a hely nekem. És most a Szűz / Anya tudtomra adta látomásba hogy / menjek oda lakni. Most kérdezném / hogy a Feri bácsi ott van e még, vagy elment / a remete ott lakik e még. Legyen szíves meg írni. / Még vagy ott maradnak e ha a Feri bácsi elmegy / mert én csak ágyneműt vinnék és a szalmazsá- / kot üresen vigyek e vagy lesz ott az ágyba? / Azt lehet e nekem használni vagy nem? / A Szűz Anya azt mondta hogy meny pokhá- / lázd és gondozd, mert a tető leszakad kérj pén... / hogy megcsináltasd. Kedves Pali bácsi magát / is kérném ha segíteni, pénzt kérni hogy meg / lehetne csinálni, úgy mondá a Szűz Anya van / egy sátoros ünnepe akkor meny oda azt is mond / ta virág van a fejénél, nem Nagy boldogasszony nap / ján van az? / Azt hiszem hogy az egész kápolnát kel / javítani, mert a Szűz Anya úgy szeretné / Mert ott kedves neki az a hely, azért akar / ja hogy ott legyen gondozzam én azt is / mondta ne féljek lesz ott egy nénike is / velem, az élelemről is fog gondoskodni. / Mert ha itt maradsz elpusztulsz, ezt mond- / ta a drága édes Szűz Anyám, hát én / nagyon szeretném az Ő kívánságát / teljesíteni. Legyen szíves körül nézni / és aki meg csinálná azt is oda hívni, / hogy menyiért csinálná meg és én ne / menjek hamarabb is oda? Meg próbálom / itt is kéregetek úgy ismerősektől rája / pénzt. Nagyon kérem mind ezekre / válaszolni hamarosan, nagyon várom. / Kedves Pali bácsi látomásomba ott / voltam magával a kápolna előtt és az ajtó / kinyílt és a Szűz Anya az oltárról leszált / és a kis Jézus a karján és felénk fordult / az oltár előtt és így mondá: nyitvatartás / és kedvesen mosolygot kék palás és korona / a fején, amint lesz ált a szent Antal képe elé / ment és úgy mondta. Sok üdvözetet, / maradok testvéri szeretettel Marinéni / Címem özv. Márton Álmosné / Tokod Altáró, Esztergom m.⁹⁴

2001. Nagyboldogasszony vigiliáján fenn a hegyen, a remetelak előtt folytatta a következő rövid beszélgetést Vigné Kovács Margit az új remetével: Azt mondják, hogy maga már itt van tegnap óta? – Itt, itt, igen. Hát kijöttem a Máriát őrizni. Mondom, hátha véletlenül valami huligánok jönnek, ugye én nem félek semmitől, közibük csapok. – Hogy hívják? – Cseh Sándor Hát én nagyon sokat jövök ide. Télen-nyáron. Ez a mániám meg a hobbim. – De miért? – Szeretem a termé-szetet... Szeretem a csendet. Mer én olyan pihent agyu vagyok, szeretek mélyen gondolkodni. Én csak akkor tudok, ha egyedül vagyok.

⁹² Hetény 2000b. 74.

⁹³ Frics é.n. l.

⁹⁴ Hetény 2000b. 190-91.

*Akkor nagyon mélyen el tudok mindenben gondolkodni. – Mi volt itt? – Itt lakott a remete, Ferenc bácsi. – Télen-nyáron? – Igen. – Mi az, hogy remete volt? – Azt jelenti, hogy valaki kint a határban vagy egy kisebb objektumnál egyedül őriz valamit. Vagy hogy mondjam... – Szentember volt? – Nem. Ő nem volt az. Csak egyedül akart lenni.*⁹⁵

(A remetelek mostani állapotában 32. kép; 1936-ban ld. Hetény 2000b.a képek között)

Kápolnák, keresztek, kutak, források, szobrok: a táj szakralizációja

A hagyományos népi tapasztalat szerint a tér nem egyfajta minőségű; léteznek helyek, ahol az istenség ereje túlradóbban nyilatkozik meg: ezek a kegyhelyek.⁹⁶ Az ilyen táj ihleti a kultuszt, a kultusz viszont saját lelki örömeire és használatára gazdagítja a tájat. „A község életének oltalmazását, biztonságérzetét, gazdálkodásának sikerét szolgálta, és a rituális, paraliturgikus cselekmények térbeli csomópontjait, szerkezetét jelenítette meg.”⁹⁷ Kápolnák, útmenti keresztek, kutak és források és szobrok szolgálnak erre. A néprajzkutatók egybehangzóan tapasztalják, hogy ezek hozzátartoznak egy-egy „szent” helyhez, és vagy már ott találhatók, vagy – előbb-utóbb – a hívő nép, a búcsúsok, maguk létesítik ezeket. E kölcsönös vonzás, ihletés az ún. *szenstégi tájak* sajátossága.⁹⁸ Így mutatkozik ez a Karancs-vidéken is.

A *Karancs-hegyi kápolna* valós és legendás eredetének kérdéséről már megelőzően volt szó. Eldönthetetlen kérdés, hogy már a hegy pusztja, természeti hatása, avagy valamilyen ősi – de legkésőbb hét évszázadra már datálható –, szakrális kultushelye eredményezte-e azt, hogy most már a hegy és a kápolna elválaszthatatlanok. A mostoha idők pusztításnak romos állapotában is „szent hely” maradt. Pápai Károly fontosnak tartotta megjegyezni benyomását. Rőzséző asszonyok vezették a rom elé, – mely akkor csakugyan pusztja romhalmaz volt, hiszen „a tetőzet minden nyoma nélkül és oldalfalai is néhol a földig le vannak omolva –,....Odaérve a rom felé fordultak e szavakkal: dicsértessék a szűz Mária; azután az ott álló feszületet körül csókolták és rövid imádkozás után visszatértek.”⁹⁹ Ugyanezt állította Boroznaki Pál is: *Gyermekekroomba is volt már ott fenn búcsú.* (Amikor csak romok voltak?) – *Akkor is mentek. Mikor csak romok voltak ott, csak romok...Semmi se volt ott, csak a romok. A nép mégis ment. Mégpedig nem is úgy, amint most: térdenállva. Gyermekekroomba úgy járták a búcsút, úgy mentek körül. Nagy tiszteletbe tartják aztat.*¹⁰⁰ Kívülállónak érthetetlen, hogy szívós ragaszkodással mindig újjá építették, ki tudja, hányadszor. Az 1989-90. évi teljes újjá építésről öntudatosan írta a nagy társadalmi összefogás szervezője: *Ahogy a helyzet normalizálódott, elhatároztuk, hogy helyreállítjuk ezt a nemzeti kincsünket.*¹⁰¹ Gondosan vigyáztak arra – mint már korábban is¹⁰²

⁹⁵ Még kéziratban: Karancs-vidék III. 51.

⁹⁶ Limbacher 2002. 16.

⁹⁷ Limbacher 2000. 299-316.

⁹⁸ Bárh 1990. 370. 376.; Bálint-Barna 1994.161. 218-228.; Limbacher 2002. 16.

⁹⁹ Pápai 1894. 4.

¹⁰⁰ Hetény 2000b. 51.

¹⁰¹ Szöllős Géza a Tarjáni Tükör hetilapban 1990. jún. 28.

–, hogy „az angyalok által épített” kápolna-részlet sértetlenül megmaradjon. Büszkeséggel mondogatták nekem is többször¹⁰³: *Ez a legszentebb hely! Pápai Károly jóval korábban¹⁰⁴ ugyanezt hallotta tőlük: Azoknak, akik innen a mátraverebélyi Szentkútra, vagy Selmecre zárandokoltak, szokták volt mondani amazok: Miért fordulnak oda, mikor a Karancsnál nagyobb, régibb szent hely nincsen. Isten rendeléséből nagy, szent hely ez...* Boroznaki is büszkén mondta¹⁰⁵: *Mer' két hej van a Felvidéken, a Szentkút meg ez. De ez régebben van, mint az. Mer Szentkútra csak ezer haccásztól keztek menni, ez pedig ezer kéccásztól mindig búcsújáró hej volt.* Csak ennek a töretlen hagyománynak ismeretében és hitében érthető, hogy romos állapotában sem szűnt meg a hozzá való ragaszkodás, búcsújárás, segítő gondoskodás. Így 1926-27-ben Boroznaki ujjáépítése és 1937-ben az újabb munkák (ezekről később).

Czibula Elemér somoskőújfalui nyugdíjasról pl. feljegyezték, hogy az 1960-as években falubeli társaival együtt éveken át gondozta, meszelte, erejétől függően javígtatta a kápolnát. (Ezek szerint tőlük elnézte a határórség?) Helyreállította a remetekunyhót és abba némi bútorokat is rakott. Egésznap munkával metszettek bokrokat, avart takarítottak.¹⁰⁶

*A képesfákat, vagyis a fára függesztett szentképeket is kápolnának (káponkának) mondják. A Tarác-kútról szólva: Valamikor volt itt egy kis fakápolna. Fára volt föltéve. Konstantin császárnak hogy megjelent neki a szent kereszt. Az volt benne. A jelmondat: hogy e jelben győzni foks! Imádkoztak előtte mindig a búcsús népek. De elpusztították.*¹⁰⁷

A Karancs-vidék másik szent helye a karancssági szentkút és kápolna. Boroznaki Pál is elismerőleg szolt róla és számon tartotta, hogy a Mária halála és temetési szertartást (ld. később) átvették tőle.¹⁰⁸ A szentkút és a kápolna történetét manapság egy kiadási év nélküli ponyvairatról, illetve annak kigépelte szövegéből ismeri a nép: *A karancssági szent-kútnak eredete és valóságos története 1866. Junius 6-án egy 24 éves legénynyel.* Nyom. Horák Egyednél Esztergomban. Az eredetinek, egy jó ismertetésének,¹⁰⁹ valamint 2002. szeptemberi, még kéziratban lévő gyűjtésemnek felhasználásával mutatom be. A karancssági kút vizét már 1866 előtt is szentnek tartották, története azonban csak ebből az időből maradt fenn. Három „Lény” 3 éjszaka 3-szor jelent meg egy legénynek és magukkal hívták. Mikor harmadszorra engedett hívásuknak, kivezették a faluból egy hegyre, a szentnek mondott kúthoz, ahol nagysereg búcsús népet látott. „A szent Szákrámentumot maga a Teremtő tartotta kezében” és a legénynek parancsot adott: „Harminchárom kápolna megtörténjen építve négy esztendő alatt ezen a helyen a népek megtérésére; és a hasznos fürdőkút a hová a csillag leszállott, és azon valóságos kis sz. kút a kápolna előtt legyen, vas rostély alatt, és ezt úgy kell tartani, mint egy kis orvosságot”. A legény szabadko-

¹⁰² Hetény 2000b. 33.

¹⁰³ Hetény 2000b. 15.29-30.32.50. stb.

¹⁰⁴ Pápai 1894. 5.

¹⁰⁵ Hetény 2000b. 51.

¹⁰⁶ Frics é.n. 1-2.

¹⁰⁷ Hetény 2000b. 76.

¹⁰⁸ Hetény 2000b. 55.

¹⁰⁹ S. Gy. Új Ember 1971. jún. 13.

zott: „Hacsak valami csoda nem lesz.” A szöveget azonban méltatlannak ítélte őket erre, de hivatkozott a nagy szárazságra, az állatállomány nagy fogyatkozására, és hogy ennek ellenére az emberek mégsem tértek meg. Majd így folytatta: „Legyen a kút előtt 34 grádics, s minden grádicson egy Miatyánk és egy üdvözlégy Máriát kell elmondani, és utána ezen kis éneket ‘Áldjuk, óh Mária szent nevedet, Tiszteljük Szűz Anya orvosló képedet’, ezt kell minden grádicson mondani, a legfölsőn pedig ezt kell mondani: ‘Segíts föl édes Jézusom!’ stb. A bűnösök térjenek meg, mert ha nem, a csapások megmaradnak, ha megtérnek, visszajönnek a régi esztendőők.”¹¹⁰ Telt-múlt az idő, de sem a kápolnák, sem a grádicsok nem készültek el. Végre 1947 nyarán a községi bíró és egyházközségi elnök javaslatára a helyi plébános, az egyházi főhatóság engedélyével, 1948-ra fel is szentelte a kis lourdesi kápolnát meg a 34 grádicsot, melyek mindegyike egy-egy világháborús hősi halott emlékét őrzi. Erről, az akkor csak néhány éves eseményről beszélt nekem Boroznaki: *Már száz esztendő is lenne ez a kegyhej. Csak azelőtt eltiltották. Az Egyház is. Most ismerték el. Mindszenti. Ez engedélyezte a búcsút, hogy lehet oda barlangot építeni.*¹¹¹ 1949 Pálforduló napján két férfi és egy asszony óráketyegéshez hasonlót hallottak a szentkútból. Nagy tömeg zárándokolt oda¹¹², és 18 napig észlelték, majd még 1950 áprilisáig még négyszer megismétlődött. (A ponyvairat címlapját ld. Hetény 2000b. a képek között.) Mostani fotók a kápolnáról és a szentkútról: 11.12.13. kép). Mostanság a karancssági plébános évente kétszer: május utolsó (Hősök-) vasárnapján és Kármelhegyi Boldogasszony ünnepén mutat be ott szentmisét. Az említett ponyvafüzet énekeket is tartalmaz. A „Nyújtsd ki mennyből” kezdetű közismert éneket Üdvözlégy, áldott légy, Karancsági szép virág! / A magas hegyek közt plántáltatott zöld ág – refrénnel. Majd egy imát a Szűzanyához a némakért és a vakokért. Egy újabb imádságban „Ha a szentkútra tekintünk, így sóhajtottunk föl: bár szíveink vízforrásokká és szemünk folyó kutakká változhatnának; hogy éjjel nappal sirathatnánk bűneinket, mert ezek voltak okai Jézus ártatlan vére kiontásának, a Te könnyhullatásidnak és anyai szíved fájdalmanak. Azért ha e szent forrás vizéből meritünk vagy azzal szemünket mossuk, nem felejthetjük el drága anya, keserű siralmadat...”

Karancsság egykor a Zách nemzetség birtoka volt, tőlük elkobozva a koronára szállt, majd sokáig az evangélikus Kubinyiak és Prónayak birtoka volt, akiknek idején nem engedtek katolikus templomot emelni. Csupán a *Bárnevóna* nevű falurészben (most Szabadság-utca) épülhetett fel 1767-ben egy, Nepomuki Szent Jánosról címzett szép barokk kápolna (10. kép). Ez ad helyet a helybeli korosabb imádkozó és énekes asszonyok paraliturgikus áhítatának, pl. a Mária halálának itteni megünnepléséhez is. Ők ugyanis már nem tudják vállalni a szentkúti búcsújárásnak jó egyórás fáradságait. A falu nagytemploma az „egyházhegyen” csak 1892-ben készült.

A táj megszentelésének további létesítményei a szabadtéri (*házak előtti, útmenti fészületek*). Pápai Károly, aki a Karancs-hegyi kápolna elszomorítóan romos állapo-

¹¹⁰ vö. ehhez: Limbacher 1993a. A népi unio mystica, mint a vallási néprajz értelmezési szempontja.

¹¹¹ Hetény 2000b. 55.

¹¹² vö. „látomás” címszó a Magyar Néprajzi Lexikonban Bálint Sándortól.

tát leírta, így folytatta: „Jelenleg e hely szentségét a *romhalmaz mellett*, annak nyugati oldalán egy *fa-feszület* jelzi, melyet a múlt évtizedben a lapujtóiek állítottak 'Isten dicsőségére'. A feszület úgy 6-7 méter magas a felfeszített Jézus és alatta Mária képével plébából; faragása és felirata egy palócz munkája.”¹¹³ Limbacher¹¹⁴ az arra található keresztek feltűnő magasságát arra magyarázza, hogy a földbeli korhadás miatt időről-időre mélyebbre áshassák. Ámde a Karancs-hegy fakesztje az 1896. évi vasfeszületre cserélésekor is elérte a mintegy 7 méteres magasságot.

A hegyi kápolna előtt alacsony öntöttvas kereszt áll, öntöttvas korpussszal, tábláján Káposztássy Imre egykori karancskeszi plébános által szerzett felirattal: „1896. / Emeld fel szívedet / Közel van itt az ég / Ha Jézus szenvedett, / Te zúgni fogsz-e még? / Küzdj és ne ingadozz! / E jelben győzni fogsz.”¹¹⁵ Alatta angyalt ábrázoló dombormű, kőalapzattal. A Karancs-nyeregben is áll egy öntöttvas kereszt korpussszal, kőtalapzaton, rajta angyalos dombormű; az un. somosiak keresztje. (14. kép).

Karancsalja község búcsújai az 541 méteres előhegy, az *Ivánka hegy* felől érkeznek. Ennek nyergében egy bozóttal benőtt kis tisztás volt, három kidőlt keresztet, kb. 25 x 25 cm-es gerendákat talált ott az 1991. július 3-i bejárás. A középső, háromkaréjos végződésűről már hiányzott a korpusz. A gerenda oldalain virágmintás vésetek voltak láthatók, főoldalán ezzel a felírással: „ISTEN DICSŐSÉGÉRE ÁLLITTATTÁK A KARANCSALJAI HÍVEK 1932 MOLNÁR JÁNOS”. A lator-keresztek egyszerű, gömbölyített végűek voltak.¹¹⁶

A kegyhely Naplójának 6b oldalán a következő bejegyzés olvasható: „1933. Június 19-én Let Fölálítva A / Karancsi Erdő szélésben *Lapujtó / Községből Kivezető Út Melet* Egy Igen / Szép Fa Kereszt A Fát Papszász / Tamás Nagyságos Úr Ajándékozta / Boroznaki Pál A Karancsi Kegyhelynek / A Gondnoka Kifaragtata Kifestete / Körül Kerítete Ez a Szép Fakeszt Elkészítése / 52 Pengőbe Került, Horvát László / Karancs keszi Plébános Úr Midőn A / Karancsra Ment Misézni Fölszentelte / E Keresztet Nagy Tiszteletben Tartják A / Búcsújáró Hívek.” (A kiemelés tőlem HJ.) Ezt a keresztet magam is felkerestem 1952. június 30-án. Közel 6 méter magasnak becsültem. Tölgyfából készült, kerítéssel, sarkain 4 oszloppal. A pléh Krisztus festett. A keresztfa függőleges oszlopa gazdagon faragott (a régebbi laposfaragás, a diszitmények köze kivésve) Felülről lefelé: INRI, majd a pléh korpusz, az Oltáriszentség monstranciában, kehely ostyával, a szenvedés eszközei: átdöfött szív, kalapács, 3 szeg, fogó, létra egymás alatt. Az alap kék, már kopott volt. Alul írás: AZ / ISTEN / DICSŐSÉGÉRE / ÁLLÍT / VA / 1933. 6 Hó / 19 ÉN. A függőleges oszlopon két oldalt hasonló faragással: cserépből kinövő, kígyózó virágos inda. Az oszlopon hátul: CSINÁL- / TATTA / BOROZN- / AI PÁL. / CSINÁLTA / TOLDI / ÁGOSTON / 1938 BANN. Más alkalommal pedig, amikor együtt bandukoltunk a hegyre, Boroznaki letérdelt a kereszt előtt és félhangosan imádkozott: *Imádlak és áldlak téged, Krisztus, mert Te a szent keresztet által megváltottad a világot! Miatyánk... Üdvözlégy... keresztvetés. Mondta, hogy máskor is így tesz. S hogy ez ilyen szent jeleknél így való, hozzá tette: Volt úgy is, hogy az esperes úr vezetett minket búcsúba. Aztán csak el*

¹¹³ Pápai 1894. 5-6.

¹¹⁴ Limbacher 2000. 316.

¹¹⁵ Hetény 2000b. 45.

¹¹⁶ Frics é.n.

akart menni a temető mellett. Mondom neki: 'Tisztelendő úr, megállni! Temető van!' Aszongya, nem én vezetek, más vezet.¹¹⁷ Ezt a keresztet a Lépénkőn álló „búcsúsok fakesztjének” nevezi egy ismertető kis füzet.¹¹⁸

A kegyhely Naplójának 10b oldalán 1941. évnél ez olvasható: „Az Úgy nevezet Stáció Laposon Salgótarján / Rendezet Tanácsú Város Búcsús Hívei Szlovik / József indítványára Es fáradozásával Egy / Vas Keresztet Melyet A Hirs Gyár Ajándékozot / Kő Alapra Építetek Isten dicsőségére A / Karancsi Kegyhely 700 Eves Fenálásának / Emlékére Mely 4 dik Béla Királyunk Menedék / Helye Volt A Tatár járás Alat Es Ezert Építete / Hálából A Jó Lelkű Király A Templomot Isten / Dicsőségére Szűz Mária Tiszteletére Mely 1926 / Ig Romokba volt ide menekült A Tatórok Elől / Es Ide Menekültek Szűz Mária Tisztelői is. / Az Angyalok Királynéjának oltalma Alá / Es Ide Jönek Még Mindig A Jó Lelkű Búcsús Hívek”¹¹⁹ (A kiemelés tőlem. HJ.)

Karancslapujtó község utcai ill. ház előtti keresztjeiről pontos felsorolásunk van.¹²⁰ A Bocsár falurészben, a Petőfi u. 82.sz. ház előtt, kis dombon, kovácsolt vaskerítéssel körülvéve kőkereszt áll, öntöttvas korpusszal, melyet 1932-ben Hollandi Gáspár állíttatott. A Kossuth utca felső végén fakesztet találunk öntöttvas korpusszal, 1998-ban állították azon a helyen, ahol az 1930-ban felállított fakeszt volt. A község Mikófalva részében, a Baksaházára vezető lejáró mellett kőkereszt van öntöttvas korpusszal. Melyet Isten dicsőségére 1937-ben állíttatott Vajvoda Márton és neje. Ezt az endrefalvai Deák kőfaragó készítette. Apátfalva részben, a 128. sz. ház előtt szintén kőkereszt áll öntöttvas korpusszal, melyet 1924-ben állíttatott Isten dicsőségére Baksa Ferencné sz. Torák Erzsébet. A másik, műkőből készült keresztet, öntöttvas korpusszal 1944-ben állíttatta Isten dicsőségére Baksa Gyula és neje Szöllős Margit. A plébániatemplom előtt is öntöttvas kereszt áll korpusszal. Ezt 1910-ben állíttatták Isten dicsőségére a lapujtói és a karancsapátfalvi bányászok, amint ezt egy kisebb táblán a bányászoknak két keresztbe tett kalapács jelvénye mutatja. A korpusz alatt egy angyal domborműve. Az apátfalvi templomba vezető feljáró mellett szintén kőkereszt látható öntöttvas korpusszal, és ezt 1961. április 22-én állíttatta özv. Rozgonyi Ferencné és özv. Telek Alajosné. A temető központi, öntöttvas keresztjét 1971 augusztusában állították a község híveinek adományából. A karancsapátfalvi temető öntöttvas főkeresztjét 1947-ben emelték. A baksaházi temető kőkeresztjét öntöttvas korpusszal 1930 körül készítették, de 1998-ban kidöntötte a vihar s azóta még nem újították fel. A Kolerás dűlőben faragott fakeszt áll öntöttvas korpusszal, az 1930. évi kolera áldozatainak emlékére, 1997-ben felújították.

Ezeket a faluban állított kereszteteket nagyszombat éjszaka húsvét hajnalig csoportosan imádkozva, énekelve felkeresik.¹²¹

Karancsság¹²² határában áll az a fafeszület, amelyre az osztások díszait és az ábrákat – szentostya úrmutatatóban és kehelyben – deszkából fűrészelték ki, majd

¹¹⁷ Hetény 2000b. 129.66.76.

¹¹⁸ Karancslapujtói Önkormányzat, 2000. 12.

¹¹⁹ Hetény 2000b. 133.40.

¹²⁰ Karancslapujtói Önkormányzat 2000. 11-12.

¹²¹ Hetény 2000b. 52.

¹²² Limbacher 2000. 308-315.

felszögezték. A kereszteket vörösesbarnára mázolják, a motívumokat, a pléh-Krisztust és a bádog védőtetőt színezik. A keresztszárak találkozásából kinövő négy dicsfény-köteg ezüstös. Karancsság egyik XIX. századi keresztjén a pléh-Krisztus alatt Szűz Mária szobra számára üveges fülkét alakítottak ki. a függőleges keresztszárban. A Karancs-vidéki régi fafeszületek többször szív formájú faragáson nyugszanak, mintegy a megváltás szeretetművét hangsúlyozva, az alsó részen pedig életfa-szerű növényi forma. A kereszt lábánál egymás fölött, sávokkal elválasztva ostya kehelyben, úrmutatóban, eucharisztikus növények kíséretében, esetleg égő gyertyákkal. Máskor a kínszenvedés eszközei, a létra, dárda, szivacs, ostor, kéz, kesztyű, töviskorona, harapófogó, kalapács, három szög, a kakas és Júdás 30 ezüstpénze, Ádám koponyája.

Etes karancsalji határán az útmenti 1930-as években megújított sárga-kék festésű keresztjét és a község központjában az 1960-ban készült. fafeszületet a már említett motívumok gazdagon díszítik.

A néprajzkutatóknak már említett tapasztalata, hogy a szakrális tájak egyik legősibb kultuszhelyei a *szentkutak és források*, gyakran gyógyító hírnévvel.¹²³ A Karancs vizei jelentéktelenek, (az Ipoly vízrendszeréhez tartozók. Legnagyobb részt az Ipoly balparti mellékfolyójába, a Dobrodába jutnak, mely a Karancs nyugati oldalának vizeit veszi fel. A Dobrodát a Berényi-patak és a Karancs-vize összefolyása alkotja), ezért kútjait, forrásait fokozott értékeléssel becsülik. A környéket bejáró Pápai Károly útleírása szerint: „A kocsi-úton tovább haladva a Lepény-kőhöz érünk. Ez az út egy darabján feltárt, lapos réteges trachit-szikla. Feljebb az úton egy kis forrásra bukkanunk, melyből a lapujtói Karancs-vize ered és a Berényi-patakba (Birinyi patak, Birinyi víz) ömlik, melyet *Tarác-kútnak* neveznek. E forrás egy fa tövében ered; korábban vályú is volt ott a marhák itatására, jelenleg azonban a forrás el van hanyagolva.”¹²⁴ Magam Boroznaki útitársaságában ismerkedtem meg ezzel a vízzel. Amikor a hegyre menet a hajdani remetének tulajdonított Taráchoz értünk, egy keveset pihentünk és ittunk belőle. Ekkor a kútra mutatva mondta: *Ezt kilencásztízbe kapartam tíz körmömmel, úgy mint Bernadett!...Először csak úgy nedvesedett. Aztán kapartam, akkor csak előbugygyant. Azóta meg nem állittya semmisen! Azt meg (a legfelső Tarác felé intve) ott fenn kilencázharmincba kapartam e! Én csináltam neki tetejét is. A kerülő parancsolta. Na Pali bácsi, csak csinálja meg ezt a kutat, asztán horgya a gajjat! Nekem nem muszáj lesni, hogy lát-e a kerülő, én horthatom.... Azt nekem muszáj kieszközölni, hogy most a Margit forráshoz nem lehet eljárni, itt egy utat építeni a forráshoz, mekkönyíteni a népeknek. Mer víz, az köll!... (a Tarác-csurgó felé mutatva:) Valamikor volt itt egy kis fakápolna. Fára volt föltéve. Konstantin császárnak hogy megjelent neki a szent kereszt. Az volt benne. A jelmondat, hogy e jelben győzni fokszt! Imádkoztak előtte mindig a búcsús népek. De elpusztították. (A továbbiakban említette, hogy mult szombat a sági szentkútnál járt, majd:) Hej, annak ojan bő vize volna! De meg lett mondva, aszongya a menyrei jó Atya, hogy azt úgy tekincsétek, mint orvosságot! Ha már két vödörrel húznak (a sági szentkúton), nem csorog a csón a víz. Ijen bő forrás, mint a Tarác, nincs még a Felvidéken! Aztán ez is gyógyít. Reumásokat. Hogy horták innen a vizet! Apám*

¹²³ Bálint-Barna 1994. 221-228.; Imre 2000. 172.

¹²⁴ Pápai 1894. 12.3.

*emlegette – Szontág volt itt az uraság, a veje a Papszász –, hogy voltak itt megvizsgálni a vizet, gyógyfürdőt akartak, hogy ez alkalmas vasas víz. Nem engette. Aszongya, az erdejét enem engedi. Tönkre tenni. Pedig jó lett volna! Átala föllendült volna a kegyhej is!*¹²⁵

Pápai Károly másik beszámolója így olvasható: „A kápolna-romtól úgy egy negyed óra alatt elérjük a Törés ÉK. oldalán levő forrást a Karancs-kútját. E forrás nagyban hozzájárul a Karancs tiszteletéhez a nép hitében. A víz itt egy bükkfa tövében terméskőből fakad. A forrásra, a tisztántartás céljából, egy teknőszerűen kivájt fatörzs van borítva, mely a víz lefolyására egy keskeny faváluban, 'fazsilip' végződik. A forrás vize igen kellemes, hideg. A hegyre járó búcsúsok mindenkor felkeresik e forrást, meg szoktak itt mosakodni és megtöltik korsóikat. Egyike ez a palóczok földjén nagy számban levő azon kutaknak, melyeknek a nép gyógyító erőt tulajdonít és azért azokat 'hasznos víznek, orvosi víznek' nevezi. Vezetőmet e víz szabadította volna meg köszvényétől, másoknak szembáját stb. szüntette volna meg.” Egy somosújfalusi közlés szerint Szent István kardjának földbe szúrásától fakadt volna, – amint már ezt előbb ismertettem. Pápai Károly agg vezetője nehezen bírta a hegyre menetelt és ebből érthető, hogy így fakadt ki: „Bion csunya vidék ez!”, de az alfölddel szemben azzal vigasztalta magát: „De nem isznak olyan vizet, mint itt a felföldön.” Bár maga hozzátette az alföldiek válaszát: „Ha a palóczok vízzel élnek jól, mi meg kenyérrel és szalonnával.”¹²⁶ Különben ilyesmire utalhat a *Dobrodapatak* szlávos neve is: „jó víz”.

Ezt a forrást Boroznaki és a mostaniak *Margit-forrásnak* hívják és az a hagyományos ismeretük, hogy Béla király lánya járt oda vízéért. (Csakhogy ez a trianoni szerződés óta már cseh/szlovák terület. Ugyanebben az irányban van egy, éppen még magyar területre eső forrás, magam is jártam ott. A vízhozama akkor meglehetősen gyér volt. Erre akasztották a „Margit forrás” táblát.). Ennek is gyógyító erőt tulajdonítanak. Egy bécsi asszonynak – állítólag – *parancsba vót neki, hogy ide jöjjön, itt fog meggyógyulni. Itt gyógyult meg a Margit forrásnál. A köszvényesek használják. A remete Feri bácsi éppen a forrástól jött és ő folytatta annak dicséretét: Egy öreg ember mondta neki egyszer egy búcsú alkalmával, hogy hintón érkezett egy valaki és engedélyt kért, hadd mossa meg lábát ezen a forráson és egy kis kunyhót csináltatott oda. Két hét múlva eldobta, azt mongya az egyik mankót. Másik két hét múlva a másik mankót és úgy ment le mankó nélkül le a faluba.... És ezt nem volt senki, aki följegyezze, pedig örökös bizonyíték, hogy ez gyógyforrás, Szemre különösen jó. De jó az egész testnek. A zsírt is lemossa, pedig olyan hideg víz nem mossa le. Az egyébként kritikus Horváth László esperesplébános állította, hogy Papp János, a kegykápolna akkori helyreállításának egyik közreműködője, salgótarjáni acélgári altiszt ott gyógyult meg a Margit forrásban.*¹²⁷

Boroznaki Pál ponyvairatai között találtam egy kis füzetet. Ennek 7. oldalán:¹²⁸

¹²⁵ Hetény 2000b.76-77.

¹²⁶ Pápai 1894.7-8.

¹²⁷ Hetény 2000b. 32.35.46.58.81.

¹²⁸ Hetény 2000b. 65-66. Karancshegyi történet /újított kiadása a régi legendából/ ÚJ ÉNEKEK a Szűz Máriához emlékül Péter és Pál napjára. Szerkesztette Sági István Horton. Ára 10 fillér. Nyomatott Jatzko L. könyvnyomdájában Hatvan.

A karancshegyi forrásnál levő szent kereszthez
Mint a szomjas szarvas megyen a forráshoz,
Mi is úgy jöttünk el, drága keresztfádhoz.
Testünk szomjúságát enyhíti e forrás,
Lelkünket pedig az áldott szent keresztfád.

Dallam:
Mária bujdosik

Adj enyhülést nekünk óh drága Jézus urunk,
Szent kereszted előtt hozzád folyamodunk.
Drága piros véred úgy folyt mint e patak,
Mely a kereszt alatt csörgedezve halad.

Hála legyen érte drága felségednek,
Testi lelki szomjunk, hogy megenyhítetted.
Oh áldd meg e forrást bőséges jó vízzel,
Zarándok népedet üdv és békességgel.

Karman Istvánné, a somosi gyógyító „Marika néni” (róla később a „Gyógyítás” című fejezetben) elmondása szerint égi pártfogói bejelentették, hogy majd a Karancshegyen, a *sziklából csodás gyógyforrás fog fakadni*. Helyét is megmutatták neki. Később hálás betegek összefogásával a kijelölt helyet, sziklaoldalt kitakarították, és az egyik gyógyult vízvezeték-szerelő lyukakat készített a sziklába, vízvezeték helyezett el szelepes csapokkal. Rajtuk egy-egy feliratos márványtáblán ezek olvashatók:

- „A fertőző betegek visszakapják egészségüket ettől a szent víztől”.
- „A nyomorultak visszakapják testi épségüket”
- „A süketek hallani fognak”
- „A némák beszélni fognak”
- „A vakok látni fognak”, – egy fa törzsén pedig „Az élet vize” feliratú kőtábla található.

1991. nyarán a gyógyítóasszony házatól, az ő vezetésével száznál is többen indultak el a meredek hegyoldalon a leendő forráshely felavatásához, „megáldásához”, majd a kegykápolnához. A zarándoklatot Karmanné saját képzésű hosszú szertartással vezette. Víz azonban nem fakadt a kijelölt helyen.¹²⁹

A helybeliek gyermekkorukból jól emlékeznek a *Tőke-kútra* „a jelenlegi, rehabilitált nagy meddőhányó területének megfelelő helyén volt az ösvény melletti gödörben egy öreg bükkfa tőkéje tövében, az *Elemér-forrás* pedig a Karancsra vezető meredek út mentén itt-ott felfakadó szivárgásoknak a legmagasabb pontján lett kialakítva azért, hogy a Nagyrét kiránduló társaságai ott fenn is jó ivóvízhez juthassanak.” Nevét az idős Czibula Elemér somosi természetjáróról nevezték el turistautódai. Hamarosan jelentkezett azonban a kőbánya. A Tőke-kutat betemették, az Elemér-forrásból pedig a bánya ivó- és ipari vízellátását remélték. A bánya azóta megszűnt, romjai maradtak vissza. Legújabbban korszerű és higiénikus betonkamrába foglalták a forrást, mely megörökölte két előde nevét. 2002. szeptember 14-én a karancskeszi plébános avatta fel és szentelte meg, majd a környék búcsús népének, a lapujtói

---

¹²⁹ Limbacher 1994a. 14-20. Lengyel-Limbacher 1997. 89-91. (Itt a leendő forrás tábláiról fotót is közöl).

plébánosnak és a Karancsért Alapítvány kuratóriumi elnökének beszédei mellett szabadtéri szentmisét koncelebráltunk a Szentkeresztről. Szép kivitelű feszület díszíti a betonkamra oldalát.¹³⁰ (15. kép)

A hegy növekvő vonzása

A tájnak kápolnákkal, keresztekkel, gyógyító hírű, szent kutakkal való gazdagítása, „szakralizálása” észlelhetően megnövelte a Karancs tekintélyét, vonzását, melyet egyenesen varázsnak és hatalmának nevezhetünk. *Nagyon szép a Karancs!* – mondták csak úgy, ismeretlen fuvarosok, akikkel éppen találkozunk.¹³¹ Jobban szeretik, mint a tekintélyesebb Mátrát, mert – mint mondják: *A Mátrából nem lehet kilátni!* Mocsáry Antal éppen ezt írta a Karancsról: Innét tiszta időben ezen Vármegyének nagyobb részét el lehet látni, főképp napnyugot felé, sőt még Nagy Hont Vármegyének is egy részét¹³² – *Valami érzet! Uram, jó nekünk itt lenni!* – sóhajtott fel annak idején Boroznaki Pál.¹³³ Egy bizonyos adatszolgáltató öccse, mielőtt a tizennégyes háborúba bevonult *Asszongya, még egyszer menjenek ki a Karancsra!*¹³⁴ *Mert ott nagy kegyelmeket lehet kapni!*¹³⁵ Sztálin születésnapjára az erdőgazdaság egy hatalmas máglya rakását „ajánlotta fel, de nem akart égni, pedig leöntözték petróleummal; A karancsi Mária nem engedte, csak füstölt.”¹³⁶ – Emlegetik egy bizonyos lelkipásztoruk szomorú esetét. Már látták rajta, hogy készül elhagyni hivatását. Erre rimánkodtak neki: *Atya, menjen fel a Karancsra!* Sajnos, nem ment fel és kilépett. Mondták: *Lám, nem ment fel, – így járt!* Forgách Zsigmond nádor özvegye, Pálffy Katalin, az 1640-es években mezítláb zarándokolt a hegyi kápolnához, búcsúnyerés és vezeklés szándékával.¹³⁷ Többen télen is megmásszák a hegyet, ünnep nélkül, vagy kisebb ünnepen (pl. Lourdes-i jelenés egyik napján: 16. kép). Említenek egy lapujtői evangélikus asszonyt, aki félméteres hóban, mínusz 20 fok mellett ment fel a Karancsra, hogy karácsonyra kitakarítsa a kápolnát.¹³⁸ Máskor meg „szünni nem akaró eső kísérté útjukat a meredek lejtőn, ám eltéríteni nem tudta őket szándékuktól.”¹³⁹

¹³⁰ Dr. Fancsik Nógrádi Hírlap, 2002. október 1.

¹³¹ Hetény 2000b. 49.

¹³² Mocsáry 1826. 37.

¹³³ Hetény 2000b. 34.

¹³⁴ Hetény 2000b. 64.

¹³⁵ Telek Olga, 2001. évi karancskeszi gyűjtés, kézirat 38.

¹³⁶ Hetény 2000 b. 66.

¹³⁷ Bél 1742. Lib.IV.pag. 7. és Lengyel-Limbacher 1997. 97.

¹³⁸ Vargáné Hakkel Ilona levelei 2002. 02. 10; 2002. 06. 06.

¹³⁹ Nógrád megyei Hírlap 1993. Szállós dokumentáció 20.

BOROZNAKI PÁL

A búcsúvezető „szentemberre” már eddig is sokszorosan hivatkoztam, ami természetes, hiszen ő volt a jelenkori Karancs kulcsembere. Most be kell mutatnom őt a hely és az idő szövevényében. Látnunk kell ugyanis, hogy ő maga is ebben és ebből élt.

Származása, gyermekkora

Az itt következőket a vele és feleségével való beszélgetésből ismertem meg, néhány adatot pedig nevelt fia közölt velem.¹⁴⁰ Nagyapja Gergén született és élt (Kis- vagy Egyházasgergén, maga sem tudta, mert azóta egyesítették), 12 holdas, félheyles jómódú parasztember volt, hamar elhalt, fia nem is ismerte. Nagyapjának volt egy bátyja, ez az Alföldre ment – mint akkor többen a környékből –, tovább sorsáról nem tudtak. Az özvegygé vált feleség (Boroznaki Pál nagyanyja) újból férjhez ment egy lapujtóihez és vitte magával az első házasságából született fiát, vagyis Boroznaki Pál édesapját. A gerzei rokonságtól 250 Ft kielégítést kapott a 12 hold után.

Apja, Boroznaki Ambrus, a bányának külső munkása lett, rakodó (onnan is kapott később nyugdíjat). *Azonta ő nem megy be a bányába! Félt, hogy agyonnyomja. Meg szőlőpásztor is volt. Az volt ő soká. Azér' élt ő soká. Mer' ette a sok szőlőt, itt a sok bort. Emlékszem, mikor szétszették a régi templomot (ez 1899-ben történt), akkor voltunk mi hat-hétszertendősek, szőlőpásztorok voltak a birinyi részben. Gyermekkoromban én is ott voltam ővele. Szőlőpásztorok voltunk.* Az apa Lapujtóról nősült, Kiss Erzsébet volt a felesége. Nyolc gyermekük született, de öt meghalt: négy kicsi korban, egyik pedig, az ifjú Ambrus, 17 éves korában, őt ismerte egyedül Boroznaki Pál. (Ő maga 1889. január 15-én született Lapujtón.) Csak ő, meg két leány érte el a felnőtt kort. Ez utóbbiak, Mária Lapujtón, Veronika Baglyasaljára mentek férjhez és így rajta kívül nincs a környéken több e név viselőjéből.

Boroznaki Pál helyből nősült, de a szegény családból – apja aratómunkás volt az uraságnál – származó első felesége, Trizna Erzsébet, 8 év után, 1915-ben meghalt gyermek nélkül. Második feleségét, Kakuk Juliannát (1894. máj. 10. – 1973. márc. 18) 1921-ben akkor ismerte meg, amikor bányakórházban volt Baglason (akkor Salgótarján filiája, utóbb már része). Az ablakon kinézegetett, a helybeli lányok meg arra jártak. (E második feleség édesapja 12 holdas paraszt volt, bár hegyes vidéken, inkább rozstot termett. Öten voltak testvérek, nem bírták művelni és beadták a tsz-be). Ebből a házasságból sem származott gyermek. 1934-ben örökbe fogadtak egy 9 éves fiút, Lantos Sándort.

Boroznaki Pálnak imádságos, búcsújáró édesanyja volt, aki kisfiát elsőben a hátán vitte fel a Karancsra. A hat évvel idősebb Hajdú Mária lapujtói asszony meg arra emlékezett, hogy a mátraverebélyi Szentkútra is elmentek fiacskájával, és ott a gyerek vezette a búcsút, *úgy rimánskottak neki. Édes kisfiam, énekejjél már, énekejjél!*¹⁴¹

¹⁴⁰ Ld. Hetény 2000b. 69-71.

¹⁴¹ Hetény 2000b. 56.65.

Pedig én nem jártam katolikus iskolába. Evangélikusba jártam. De az Isten úgy hozta, hogy hozzászoktam ehhez a búcsújáráshoz. Mikor mentek a Karancsra. Nagyon hozzászoktam ezekhez a sok szép ájtatosságokhoz. Gyermekkoromtól oda vágytam mindig (De hát miért is járt evangélikus iskolába?) – Abba jártam én, csak két évig jártam a katolikus iskolába. Itt vannak evangélikusok, iskolájuk is volt. Most már közös. Apám a kántorval összeveszett. Valahogyan a szegény gyerekekkel nem törődött, csak a gazdag gyerekekkel. Aztán azt mondta apám, hogy csak tanítsa azokat. Nem jártam én oda akkor. Úgyhogy nem is gyónhattam a katolikus gyerekekkel együtt. Az volt a szerencse, hogy Szentkúton meggyónlattak. Volt egy ojan sánta lány, az eljárt búcsúba, aztán rábízott apám, hogy mongya meg, aztán meggyónlattak, pedig elmentam neki. Mert Szentkúton mindenkit meggyónlattak. Itt nem is akartak meggyóntatni, míg ki nem vettek az iskolából. (Hat elemít járt) kettőt a katolikusba, négyet amott. (Hívták egyszer ministrálni, mondta a felesége) Aszongya, nem tudok, mert nem jártam katolikus iskolába. Azt nagyon sajnálom, hogy azt nem tanultam meg. Aszonta, maj' megtanít, de mondom, most má'...¹⁴²

Búcsúvezető

Annál érdekesebb, hogy búcsúba kezdett járni! – Hát ugye, utánaszoktam a népek után. Mikor erre jártak a népek, akkor utánuk szoktam. Úgy is eljöttem otthonról, hogy csak ing meg kalap vót rajtam. Úgy külte utánam az édesanyám (a többit). Igaz, hogy ő nem is bánta, ha elmentem is, de apám nagyon bánta. Aztán annyira megkedveltem, hogy nem bírtak sohasem tőle eltiltani. (Apja gátolta?) – Nagyon is sokat szenvedtem érte, ő nagyon is akadályozta ezt. Édesanyám nem. De mikor már meg akart halni, aszonta, hogy bocsássak meg neki, hogy igen sokszor megbántott. Tizenkét éves koromtól szeretem a búcsút. (Hogyan tanult bele az énekekbe?) – Hát ugye, megtanultam az énekeket, ahogy hallottam. Megtanultam asztán, hogy eljöttem a búcsújáró hejekre. Eljöttem a Szentkútra is. A búcsúsok úgy szették össze nekem az énekeket. Az öregasszonyok mindig vettek. Abba vót a kedvem. Mindig kaptam egy szép éneket, akik elmentem a búcsúba. Meg ha meghaltak, úgy régi búcsúvezetők, meghatták nekem. Tizenkét éves koromtól vezetem a búcsúkat. A népek úgy vettek nekem. Mikor beértünk a Szentkúthoz, az öregasszonyok: na fiam, miben énekeslevelet vegyek neked? Válasszál. Majd fizetek. Árulták a sok szép leveleket, énekeket.¹⁴³ Varga Lajos, az a szerkesztő, úgy attá nekem a leveleket. Gyermekkoromba el is akart vinni ez a Varga Lajos. Az a Varga Lajos kitűnő nevű ember volt. Valamikor kántor volt. Már utólja felé nem látott. Úgy vezették. De csak úgy rengett a templom, ojan szép hangja volt. Aszonta nekem, hogy elvisz a búcsújáróhejekre (amolyan tanítványának). De apám nem engedte! (Hogyan ismerte meg őt?) – Hát úgy, hogy eljött ide árulni énekeket. Még ma is eszembe van, egy olvasós-szombatot itt imádkoztak éccaka. Reggelre meg itt árulta az énekeket. Ami legszebb ének van, azt mind Varga Lajos írta. Ami Máriáról van, az örökre dicsőíti a Szűzanyát. Ojan nagy érdeme van, hogy mikor már nem látott, bevitték a nyomdába. A Szentírást is ő fordította át. Verses Szentírást. Nagyszerű ember volt. Csuda.¹⁴⁴ – (Érdemes felfigyelni arra a nagy hasonlóságra, amit a hazai búcsújárás nagy monográfiája

¹⁴² Hetény 2000b. 53.69.

¹⁴³ Hetény 2000b. 31.34.36.53.

¹⁴⁴ Hetény 2000b. 34.40.

mond: „Búcsúvezetővé, énekes emberré hosszú évek alatt válik egy ember. Legtöbbször szükséges, hogy már kisgyermek korától együtt járjon a felnőttekkel a különböző kegyhelyekre, hogy az évek során minden lényeges körülményt megismerjen, s minden szükséges tudnivalót megtanuljon.”)¹⁴⁵

Imádságos ember

1952. július 1-én, keddi hétköznapi reggeli misére menet beszélgettünk imádságos életéről. Íme, akit a karancskeszi esperesplébános *olyan megkeresztelt pogány magyar-nak*, a munkások jogáért szót emelőt pedig *nem is kommunistának, hanem bolsevistának* tituláltak¹⁴⁶, – ilyen imádságos életű: *Reggel mindig szoktam imádkozni könyvből is. Egész nap nem nagyon érek rá, hanem éjjel szoktam virrasztani. Van úgy, hogy felébredek éjjel egykor és reggelig virrasztok. Követem a magyar szenteket, Szent Margitot meg Szent Lászlót. Ha néha később ébredek, akkor utána ojan rossz. Ma is később ébredtem, de azér' mindent elmontam. Az én nagy lelki örömöm az a virrasztási óra. Mikor az a szózat hallaccik, hogy egy sincs, aki virraszson velem? Virraszszatok és imádkoztatok! A Geccemáni kert. Akkor nagyon szomorú volt az Úr Jézus. ... Most van az Egyház a Geccemáni kertbe'. Sokan alusznak és határozatlanok. Jól tutta a tizenegyedik Piusz pápa mikor elrendelte a világi apostolkodást. Hogy mi fog történni. Sok részük határozatlan. (Miket szokott hajnalban imádkozni?) – Először a Szentháromság. Köszöntöm mindig az olvasóval. Azután a Jézus Szívét szoktam végezni, azután a háromrészes olvasót, az örvendetest, fájdalmasat és a dicsőségeset. Azután az oltáregyletét, utána a Szentlelkét, végül a Betegek Anynya olvasóját. Amikor eztet nem végzem el abban az időben mikor szoktam – úgy teccik, ha felébredek rendes időben –, akkor nem érzem magamat jól. Rendesen négy órára már megvan. Akkor jól érzem magam. Hajnali harangszóra már mindig megvan. (Utána még alszik, vagy már felkel?) – Van úgy, ha jókor nekijutom, akkor még egy cseppet lefekszem, de legtöbbször nincs idő már. Felkelek és öntözgetek. Csak ojanakor, mikor setét van és nem tudok dolgozni (akkor lehet még valamicskét aludni; egyébként jól alszik. Reggel pedig mise előtt). Szoktam a könyvből. (Mit?) – Ugye, mindig mást szoktam élvégezni. (Este?) – Este lefekvés előtt is. Van nekem olvasni mindenhez! A hétfájdalmas olvasót hétfőn, szerdán meg péntek. Szoktam végezni a tisztítóhejen szenvedő lelkekér'. (Ezeket nappal).*

Naponta jár szentmisére és áldozik; felesége is. – Mi a legfontosabb, amiért imádkozni kellene? – *Csak az Egyházé', hogy minél hamarabb győzedelmeskegygyen! Ha ő győz, akkor miden el lesz intézve. (Szűz Mária tiszteletére mit imádkozik?) – Ugye az ő tiszteletére szentelem minden nap a három olvasót. Mer' neki annál nincs kedvesebb. Kire ő Szent Domonkost tanította. Különösen kell elmélkedni a fájdalmas olvasó alatt. Maga elé idézni az embernek a Geccemáni kert, az ostorozás hejét, a töviskorona hejét. Ezek mind meghatók. Elmélkedni is kell a rózsafüzérhez. Anélkül nem tejjes. (Hogyan elmélkedni?) – Csak úgy az elmének oda kell lenni. Maga elé gondolja mind.*

Kik a kedves szentjei? – *Szeretem Domonkost, Aszsziszi Szent Ferenc, az védőszentem a bérmlástól. Nepomuki Szent János: nagyon szeretem. Aki ő hozzá fordul, nem hagygya*

¹⁴⁵ Bálint–Barna 1994.248.

¹⁴⁶ Hetény 2000b.58.68.

*soha a rágalom nyelvének. Nagyon sokszor éreztem már segítségét. Hányszor gyalázatba akartak már hozni, de nem sikerült.*¹⁴⁷

Említette, hogy szokott énekeket írni; egy egész füzetre való volt állítólag még 1952 nyarán Vadkerthy Béla Etes-albertaknai tanítónál, illetve holta után már fiánál. Boroznaki állítólag más énekszerzőnek és kiadónak is adott át kész énekeket kinyomtatásra. Fiát fel is kerestem, de Boroznaki énekeit nem találták. Horváth László karancskeszti esperesplébános közlése, talán erre értelmezhető: *Vadkerthy imakönyv formájában akart kiadni valamit, esperes fel is küldte jóváhagyásra. Upponyi József, ezt jelölték ki cenzornak. De kiadás nem történt. A Salgótarjáni Nyomdának nem látszott kifizetőnek.*¹⁴⁸

Bányamunkás

Tizenkét éves koromba már mentem a Zagyva rakodóra (Salgótarjában a vasútnál, főleg szenet rakodtak; fiatal kora miatt még nem mehetett a föld alá), ott voltam 18 éves koromba. Akkor azután elmentem a bányába, akkor bányász voltam. (Mivel kezdte?) – Mint csillás. Először csak csillásnak lehet! Bizony sokáig kell, míg a vájár fizetést megadják, csillézni! (Volt olyan hely, ahol ló húzta, de volt olyan is, hogy emberi erővel kellett tolni, néha emelkedéseken át is). Nyitrabányán is dolgoztam. Romhánba, aki most a cseheké, ott is voltam... Három vállalatnál voltam, de legtöbbet csak az Észak-magyarországinál dolgoztam... Meg itt Vadaskerten felül Salgótarján mellett. (Még Karancsalján is a Gusztávknában, de ott csak rövid ideig, mert nem olyan hely volt, ahol nyugdíjat lehetett kapni. Romhány is csak olyan kezdetleges bánya volt, Vadaskertnek egy asszony volt a gazdája). Csoportvezető voltam én sokáig. Nagyon sokáig! Mindaz, ami előtarta magát a bányába. Ácsolni. Mindent, ami csak szükséges ott. (A csoportvezető osztja be a munkásokat, de ő maga is dolgozik). Katona nem volt, mert a bányából felmentették.

Valamikor Borbála napján égett a gyertya az oltárán (a lapujtói templomban a bal oldali mellékoltár). Azelőtt a bányatelepen nem szállottak volna le soha, hogy nem imádkoztak volna. Volt ojan Borbálához szép kis fohász. Miatyánk, Üdvözlégyvel. (Hogy is volt az?) – Hát pedig én szoktam mondani (gondolkodik, majd):

*Ó Szűz Szent Borbála,
Hozzád folyamodunk minden szükségünkben
mindazok, akik a föld méjébe leereszkedünk.
Őrizd meg bennünket erőddel és segítségcséggel!
Oltalmazd meg minden szerencsétlenségtől!
Légy erős pártfogónk az életben
és az élet után veled menyinybe örvendhessünk!*

Ezeket minden leszálláskor elmondták. ...Volt ott egy szép Borbála kép. Meggyújtották mindig a gyertyát, azután akkor (mondták). Már asztán is, hogy leszanáltak, jöttek hozzám, hogy hogy volt az, mert elveszett az a kis füzet, mej a Borbála előtt volt, hogy mongyám

¹⁴⁷ Hetény 2000b. 67-68. 50.

¹⁴⁸ Hetény 2000b. 49. 59.

meg, hogyan volt. – Ugye nem volt még annyira akkor a bányászok se úgy elvetemedve. Vasárnap reggel, ha a bányából hazajöttünk (mert akkor 12 órát dolgoztak), mégis elmentünk a templomba. Úgy siettünk, 12-re kikészüljünk.¹⁴⁹

Elbocsátott

A nyugdíja 1952-ben 288 forint volt. Hogyan került nyugdíjba? – *Nyugdíjban ezerkilencszázhatminchétől. Teccett azt hallani, hogy a proletárok megváltásáról? Én nagygyűlést vezettem. Nyughatatlan vót a nép. Azt monták a vezérek, hogy majd néhányan bemennek a hivatalba. Hát aztán a nép meg zúgolódott. Mert a vezetők becsapták mindig. Káromkottak. Aszontam: Emberek, ha úgy káromkottok, akkor majd jól megbüntetnek beneteket, de többet nem értek el. Hagygyátok nekem. Aszongyák, na csak. Ajjatok csak fére, majd én beszélek. Aszontam a művezetőségnek, egy sor csendőr meg a hátomban, aszontam nekik, hogy mi nem akarunk sem kommunizmust, sem bolsevizmust, csak azt akarjuk, hogy ismerjenek el embereknek, hogy tisztességesen megélhessünk. Hajlandók ezt elismerni? Aszongyák, ezt nem lehet teljesíteni. Akkor utánam! Jöttek utánam még a bitangok is. Mentünk Tarjónba oda a nagy kastéjba volt a cél. Asztán a csendőrök nem hogy ellenem lettek volna, aszonták, na öreg, tarcsa rendbe őket! Hát aztán látták (a bányánál), hogy nem boldogulnak velem, leszanáltak. Mer a hatóság velem vót, mikor felmutattam a könyvet (a „Quadragesimo anno” 1931. évi pápai enciklikát; ezzel igazolta, hogy ő nem felforgató, így nem lett más bántódása, de a bánya ennek ellenére elbocsátotta őt). 1945 után a pártban is foglalkoztak ezért vele, kecsegtették, hogy tíz évet még beszámítanának neki: De csak akkor, ha felhagyna avval a vallásossággal. De aztán mondtam, hogy így nem kell, nem akarok letérni arról, nem ha tíz évet, ha száz évet adnának, akkor se! Hát bizony, ha azt meghallgatták volna a népek. Tizenegyedik Piusz pápa valóságos tiszta szent vót. Sok pápáról olvastam, de ojat, mint azt, nem!... Vele tudott érezni a néppel! Megmondtam az üzemvezetőnek, hogy ebből egy pontot sem engediünk. De teccett is az a legistentelebbnek is! Mer má’ akkor is vótak. De akkor a papságnak kellett vóna jobban kiállni. Meg is montam, aki most Keszibe plébános, majd vezetné még maga a búcsút, csak lenne kit! Úgy is lett! Mert én a népnek igaz vezetője voltam, meg leszek is, míg sírba nem tesznek. De ők azt monták nekem, hogy kommunista vagyok. Engem az Isten arra rendelt, hogy megmongyam az igazat. Engem végképp nem szeretett (a keszi plébános)... Rámuszította a rendőrséget, felügyelet alatt is voltam. Ki is jöttek megnézni, hogy csakugyan ojan vagyok-e, mint aminek ő mondott. Nagyon sokat szenvedtem én a papságtól is. De én az egyháznak igaz vezetője voltam. Nem következett volna be mindez, ha úgy csinálnak, mint én. Hogy én, amit Krisztus belém helyezett, hogy kimondjam az igazságot, meg a vallásosságot, azt nem hagyom én fel. Hogy nem tudom magamat úgy kifejezni, mint ők, nem tanultam azt az iskolákat mint ők....Az érzet. Az, ami vezet. Az nem földi, azt állíthatom. Az Istentől van. (Honnan ismerte meg a pápai körlevelet?) – Először a remetétől kaptam. Megmutatyta nekem, mit kapott ő valami tarjáni embertől. Montam, jó lesz az nekem! Aztán montam a plébánosnak. Aszongya: adok én magának ojat sokat, csak terjeszsze! Attam is sokfelé, teccett az mindenkinek! Mikor aztán leszanáltak, ő írt mellettem kérvényt is a bányába. Aztán vissza-*

---

¹⁴⁹ Hetény 2000b. 33. 68. 69. 70.

írtak neki, hogy semmi szín alatt nem lehet visszazavenni a bányába, mert nem is kommunista, hanem bolsevista... Az igazat nem volt szabad kimondani soha...¹⁵⁰

Mikor elhagytam a bányát, akkor legelőször ott fejtettem követ a hegyen. Dornyai intézte azt. Kibontottam nyolcvan köbméter követ, de nekem nem volt lőszer! Csak feszegettem. (1951 őszén kőtörő gépnél dolgozott, de ez nem volt állandó munka.) Dolog nélkül sose voltam, mert mindig találtam munkát, elszegőttem napszámosnak, kapásnak, de el nem szegőttem, mert akkor elveszik a nyugdíjat. Mert dolog nélkül nem is tudnék lenni. Mindig találok valami munkát, dolog nélkül sose vagyok.

Egyházi közösségek tagja

Már gyermekkoromtól a Rózsafüzér társulatba vagyok beírva. Kilencszázkettőbe lettem a Jézus Szíve Társulatba beírva. Talán négybe lettem a Rózsafüzér Társulatba. Azóta benne vagyok, tizenkilenc óta pedig vezetem az egész társulatot. (Másnak is még a vezetője?) – Meg az Oltáregyesületnek. Hát aszt az ájtatosságot is én szoktam vezetni, az oltáregyletet.

A vezetésével működő helyi Rózsafüzér Társulatról: Huszonkilenc koszorú van.¹⁵¹ Itt nem igen van a környékbe annyi, mint nálunk. (Mikor jönnek össze?) – Első vasárnap szoktam sorsolni mindig. A titkokat akkor szoktuk változtatni. Akkorra is szerkesztettem egy gyönyörű éneket a titokváltásra. (Kissé szégyenlősen:) Nem áll az, csak két énekből, de nem is kell több. De szép:

Jertek Máriának élő rózsái
Újhold vasárnapra új titkot váltani.
Újicsuk meg neki szívünket, lelkünket,
Ajánjuk fel neki egész életünket.

Szent rózsafüzérnek kirájnő aszszonya!
Kegyes szemmel tekíncsél le rózsáidra.
Majd ha elérkezik életünknek vége,
Áldott kezeidvel te vezess az égbe.¹⁵²

(Hogyan lett a társulat vezetője?) – Hát ugye, lemondott róla, aki vezetője volt, mikor első kommunizmus volt, aztán én vagyok a vezetője neki. Kaptam is egy szép képet egyszer a Rózsafüzér templomból, Pestről a domonkosoktól. Mikor újíttatták a templomot. Írtak, hogy gyűjtsék rá. Gyűjtöttem is.¹⁵³

Boroznaki Pál járta Karancsberényt és Karancsalját aláírásokért, hogy Lapujtóval együtt szakadjanak el Karancskeszi plébániától, mint volt egykor. Emiatt majdnem kiprédikálta őt a keszi plébános. Az egyházi főhatóság azonban 1948-tól teljesítette kérésüket. Még akkor Káposztási (helyesen: Káposztássy – H. J.) volt a plébános. A

¹⁵⁰ Hetény 2000b. 33. 37-39. 68.

¹⁵¹ A Karancs-hegyi Napló 66b-78a oldalain 25 „rózsá”-ban 161 tag olvasható; ld. Hetény 2000b.141-148.

¹⁵² A karancsberényi Torákné Bencsik Rozália hagyatékában is található egy ponyva-töredék Újhold vasárnapra az élő rózsáknak c. 5 versszakos énekkel: „Jertek szűz Mária tisztelői / Szent olvasóval üdvözleni... Új titkokat váltsunk újhold-npra./ Újul szűz Mária koszorúja”.

¹⁵³ Hetény 2000b. 49. 53-54.

káplánja aszonta, hogy fogasson el, mert én lázító vagyok. Aszonta (Káposztássy, félig tréfásan:) Hallottam, hogy lázító vagy! Nem vagyok lázító, csak megmondom az igazságot. Ha ilyen káplánjai lesznek Nagyságos úrnak, akkor nemsokára keresheti a népét, mert ezek nem összehozzák, hanem szétviszik a népet. Mert igen megszállták a bányászokat. (szentbeszédben). – Eccer is, mikor templombíró voltam (16 évig volt), hozzáfogott nagyon gorombán szidni a bányászokat. Megvártam, amint kijönnek, aztán azt mondom: Tisztelő úr, ha máskor szónokolni akar, majd jelcse be, csinálnánk egy szónoki emelvényt az iskola előtt, ott szónokolhat, de máskor ijet a templomba ne hajjak! (Mi a templombíró dolga?) – „Rendet tenni a templom körül. Nem hagyni a csavargókat. Azt mondtam: vagy be a templomba, vagy haza. Meg aztán, ha a templomba van valami, azt is. Meg aztán a templom ügyeiről is gondoskodni. Nem is lehetne leszámolni azt a sok szép dolgot, mejet szereztem a templomnak, míg én templombíró voltam.”¹⁵⁴

A kegykápolna gondnoka és újjáépítője

Volt-e ebben a tisztségben elődje? – Volt, Angyal János. Volt itt egy kis fatemplom a romok között, azt ő csináltatta. Negyvenkettőben halt meg. Nagyon jó ember volt. Meg aztán is, hogy én voltam a gondozója, mindig segített, míg csak bírt. Hát abba az időbe nem volt, aki úgy felkarolta volna ezt a hejet. Meg aztán, mikor őt már bántották, rágalmazták, felhagyott egy kicsit vele. Elég fiatal voltam, mikor tizenegyötől (=1911) gondoztam ezt egy ideig. Aztán került megint egy, aki gondozta, Telek Péter. Ojan ittás ember volt. Eccer, amint felvette az oltárkövet Kesziből, utánézett a plébános, látta, hogy a kocsmába megy. Úgy vette le a hátáról a kocsmajátóban. Ez huszonötbe történt, akkor izent ki nekem Káposztási a búcsúsoktól, hogy mongyák meg annak a Boroznakinak, hogy vegye megint kezébe. Gondozza. Kár volt tőle elvenni! ...Mikor átvettem, megmutatta nekem a templomkönyvet, aszonta: látod, itt van a bejegyzés, hogy te beadtad a pénzt Rozsnyóra (a püspökségre). De azóta itt volt az az ember tizenhárom évig, nem adott be semmit. Akkor aztán elhatároztam, hogy akármibe is kerül, felépítem.

Amikor átatta nekem Káposztás Imre (Karancskeszi, és az akkor még odatartozó Lapujtó plébánosa) a gondnokságot, nem gondolta, hogy így fellendül, mikor átvettem. Úgy jött a nép, mint a nagyvásárba! Amikor szóltam nekik, hogy jöjjenek segíteni, jöttek szívesen (az építkezéshez). Megmontam nekik: te ilyen szerszámot hozzál, te ijen, te vödöröt, aztán csak úgy jött segíteni a sok munkás. Amit csak kértem, mindenre hajlottak. Úgy jöttek segíteni, mikor bontottam a romokat. Még hidegbe. Mindig több segítségem vót.. Karancsaljáról Molnár János volt a kőművese.

(Bejelentette a plébánosnak?) – Bejelentettem neki, de úgy állott a dolog, hogy akkor vót a pénze úgy pusztulóban, aszonta nekem, hogy nem is érdemes. Mer Rozsnyóba vót neki pénze (a takaréokban). Akkor halt is meg ő, ez a plébános, Káposztási Imre. Azt mondta nekem, nagyon örül neki mégis, hogy valaki hozzáfogott építeni. Csak aszt monta, hogy a bolthajtást hagyjuk meg, mert azt az angyalok építették. Az alapfalok meg is marattak. Körübelű' úgy 150 centire volt romokba, onnantól újonnan van építve.

Azért azt kell mondani, hogy ha az ember valamit Isten dicsősségére akkor mindig tesz, ott van a sátány is. (Pl. rája azt mondták, hogy a házát a kápolna pénzéből építette fel.

¹⁵⁴ Hetény 2000b. 48.

mennyi stb. (Elmondta, hogy Boroznaki Pál egyszer azért jött őhozzá, hogy házát 'valami célra' ráhagyja, mert testvérével haragban volt és bosszúságból akarta ezt tenni. Nem fogadta el. - Megkérdeztem, igaz-e, hogy Boroznaki saját házára vett fel kölcsönt, hogy a kápolnát építhessék?) – *Mióta én itt vagyok, azóta én voltam a háttér, én voltam, aki fedeztem, nem ő. Azelőtt lehet. Mert a kisebb szentély,...az lehet.*"¹⁵⁹

Boroznakinak indulatosan más véleménye volt: *Papp János csak huszonhétbe nézett először oda! Akkor már állt a régi szentély. ...Huszonhat, huszonhétnek az felel meg, ami a kegyhej könyvből van írva! Ő csak harmincháromba jött oda ...Ő csak harmincháromba kezdett a külön pénzen, amit országos gyűjtésen gyűjtöttek....Aztán, mikor má' nem volt hová kapni, akkor megin' engem szólítottak fel...*¹⁶⁰ stb.

Hegedűs Géza helytörténész valótlannak mondta, hogy 1927-ben egy romos fakápolnából építették ujja a kegykápolnát. Hiszen az egy, birtokában lévő 1937. évi tervrajz szerint épült fel, ameddig a pénz tartott. (Előtte egy pajtaszerű építmény volt), és Réz Marián salgótarjáni ferences házfőnök szentelte fel.¹⁶¹ A kettő azonban nem hazudtolja meg egymást, mert más-más – ki tudja hányadik – „újjaépítésre” kell vonatkoztatni (Boroznaki feltehetően szerény helyrehozatala 10 év múlva már újabb építkezést kívánt), miként az 1950-es évek teljes ziláltsága után 1989-90-ben újból szükségessé vált a legújabb helyreállítás. (Erről ld. később!)

„Hogyan tehetném szebbé?”

A romos kápolna helyrehozatala után is folyton-folyvást ez volt és maradt Boroznaki szívügye. A hegycsúcson, pár méterrel lejjebb, 4-5 méter szélesen a nagy körmeneti út fut körbe. *Ojan egy kegyhejnek sincsen. Azt abban az időben csináltok, mikor a templomot megépítettük. De most már benőtte! Úgy jöttek segíteni, mikor felszólítottam őket, hogy jöjjenek segíteni kipucolni.* (Sajnálattal kell azonban megjegyezni, hogy ezzel is, meg a kápolna akkori és későbbi újjaépítésének „laikus” műveleteivel alig ellenőrizhető károsodást okoztak a hely történetének régészeti rekonstruálására. Ottlétem alkalmával magam is csupán ujjammal kétségkívül őskori cseréptöredékeket piszkáltam ki a körmeneti út első pereméből).

A kegykápolna mostani főoltárának Szűz Mária megkoronázását ábrázoló *kő domborművét* 1935-ben készítette Bóna Kovács Károly, jónévű salgótarjáni (Boglyasalja) szobrász, egy Boroznakitól mintaképpen nyújtott Velasques-kép alapján. (18. kép) Ugyancsak ő a készítője *Mária halotti szobrának* (64.5 cm olajfestékkel színezett gipsz, szintén Boroznakitól adott kép nyomán; erről később), mesterjegye: „B.K.K. Salgótarján 1927.” (19. kép)

A kegykápolna *kegyszobrát*, egy öltöztethető 90 cm magas Szűz Mária faszobrot Boroznaki Pál eredetileg saját otthona számára készíttette a budapesti Váci utcai Rétei és Benedek céggel. A Mátraverebély-szentkúti kegyszobor képét küldte el nekik mintául. *De szebb az arca. Ojan, mintha élne.* (20. kép) Amíg a szobor a lakásán volt, már akkor is odajártak tisztelni, különösen az első háború alatt. Aztán Angyal

¹⁵⁹ Hetény 2000b. 58.

¹⁶⁰ Hetény 2000b. 61.

¹⁶¹ Vigné Kovács Margit interjúja 2001. aug. 14-én; kéziratossá gyűjtési anyag 64.

János, a kegyhely akkori gondnoka kérte, hogy engedje kivinni a hegyi kápolnába. *Szívesen teljesítettem. Huszonhatba, július tizenkettődikén hoztam ide. Több ruhája van ezeket ünnepek szerint változtatják. (Illen ruhája még a szentkútinak sincs! Sokféle ruhája van neki, de aranybrokát ruhája nincsen. Ez a máriacelli kegyszobor ruhájának mintájára lett készítve.)*¹⁶²

A kegyhely Naplója 17 helyen tesz említést a kápolnának a hívek részéről adott különféle felszerelésekről (zászlók, szobrok, képek, oltárterítők, oltárfelszerelések, gyertyatartók, öröklámpa, a kegyszobornak ruhák, sőt harang) és 4 alkalommal az 1945. évi kirablások veszteséglistájáról.

A hegytetőn kis *virágoskertet* létesített, hogy mindig legyen friss virága Máriának (hiszen a faluk legalább másfél órára vannak!), a környék vad *gyümölcsfáit* is be akarta oltani, hogy friss gyümölcsüket kínálják Mária köszöntőinek. Amikor a hegyre menet két vadalmafa mellett mentünk el: *Jaj de jó volna, ha ezt a két vadalmafát beolthatnám a népnek! De leviszik, ha beoltom. Az úgy volna jó, meg szép, ha az útba volna gyümölcsfa. A gyerekeket ez vonzaná ide* A kápolnához érve a Mária-szobor hordszékén ezt a cédulát találtam: „Emberek! Ez a hely nem iro / Tábla / És ha megtelnek A / Falak Akkor / Hová írnak / Kíméljék és ovják / Mert ez a hely a természet / Dühöngő Viharában / Menedéket nyújt / Az Erdőjárónak / 1951. X. hó 5 Természet Barát” Az írás nem Boroznakitól származott, de természetesen helyeselte.¹⁶³

Ország-ismerete

„*Voltam Pesten többször. Volt egy hétig is. Mikor szállítmánykísérő voltam a bányánál. Akkor elhatároztam, hogy megnézem Pestnek a szélét. El is mentem, megtaláltam, hol már fűzfás bukrok voltak. Hát megtaláltam a szélit! A Domonkos úton mentem le. ... Ami itt van Krisztinavárosba, azt is megnéztem, Mer’ az is kegytemplom. ... Mikor én arra jártam, a Szentföldnek (ti. Budán az ún. „Magyar Szentföldnek” – H. J.) híri se volt. ... Régen jártam én arra, tizennyócba, vagy tizenhatba! Attól odébb nem voltam. Pesten túlhan. (De járt Máriaremetén is!) – Azér szép vidék az a Máriaremete. Onnan szép kilátás van. Máriabesnyő, ott voltam többször. De most onnan is szét vannak kergetve a kapucínusok, a szakállasbarátok.*

(Milyen kegyhelyeken járt még?) – *Zójom megyében, azon a nagyon híres kegyhejen, az Óhegyen. Hunyadi János kormányzása alatt épült fel az a templom. Besztercén túlhan. Gyönyörű szép kegyhej az. Szép fenyőerdők. Csudanagyszál fák. Selmecre mentünk, aztán először megjártuk Óhegyet. Tizennégybe volt, ezerkilencszáztizennégybe. Voltak sokan erről a vidékről. Karancsajjáról, Berényből jó sokan voltak. Van is nekem, akkor hoztam ojan selmeci történetet. (Máriapócson járt-e?) – Pócsot azt nem láttam. Nem voltam másutt, csak Remetén és Besnyőn. Nem voltam én erre, nem mehettem. (Bányászása miatt – H. J.) Nem voltam én soha. Máriabesnyőn legutójjára negyvenháromba voltam. Voltak már innen többen is Besnyőn. De úgy Máriaremetén nemigen voltak, csak én magam. (Hasznoson nem járt).*¹⁶⁴

¹⁶² Hetény 2000b. 69. 56.

¹⁶² Hetény 2000b. 33. 30. 31. 77-78. 130. 141. 42. 77. 73.

¹⁶³ Hetény 2000b. 28. 40. 43.

¹⁶⁴ Hetény 2000b. 69.56.

Ezek a tudakolódások részemről azért voltak fontosak, hogy felmérjem, milyen összehasonlítási lehetőségei voltak az ő karancsi szent helyével?

„Gyönyörű nagy vonzalma”

A Kararancsról állandóan és csaknem kizárólagos felsőfokon szólt: (Csak) *két szent hej van a Felvidéken: a Szentkút, meg ez. De ez a régebbi, – Ennél szentebb hej nincsen! Ennek alapját az angyalok rakták*”. Három esztergomi asszonynak maga a Szűzanya mondta, „hogy ez a legkedvesebb kegyheje neki. – *Még egy kegyhejen sem dicsőítik úgy Máriát, mint itt!* – A „felsőfokhoz” tartozik a karancsi búcsúsok számának felszorozása is: ezer/sokezer résztvevő a Napló 3a és 9b oldala szerint (de ennyi nem is fér el ottan!). 1952. virrasztásán Boroznaki az általunk megállapított 250-300 búcsúst soknak tartotta, mondván *„régóta nem voltak ennyien*.¹⁶⁵ Avagy a kápolna helyreállításával egyidőben kialakított un. körmeneti útról, mint „az ő régi”-ről a Napló 12a oldalán.¹⁶⁶ – Hasznosról: *Eccer majd én is elmegyek megnézni azt a kápolnát. De többször? ... Ha a világ legszentebb heje itt van, akkor minek menynyek? – Valami érzet, amikor ott vagyok. 'Uram, jó nekem itt lenni' – mint mikor ezt mondjuk. Nagyon rossz onnan eljönni. Ojan nagy gyönyörű vonzalom tölti el az embert, mikor letérdel oda a telles Szentháromság elébe* (A főoltár kő-domborműve: a Szentháromság koronázza Szűz Máriát). – A búcsúban felkért kíséret így köszöntötte az érkezőket: Isten hozott benneteket Magyarországnak legrégibb és legszentebb kegyhelyén!. Boroznaki pedig ekképpen búcsúztatta őket: *...akik ide jöttek erre a kegyhejre, Magyarország erre a legszentebb kegyhejére, mer' akármerre mennek, ennél szentebbet nem találnak. – Kiválasztott hej ez! – Hogy ott laknék!*¹⁶⁷ – Egyszer megvallotta nekem, hogy ott szeretne örökre nyugodni.¹⁶⁸ Ez ugyan nem adatott meg neki, mert 1969. október 17-én bekövetkezett halála után a lapujtói temetőben várja a feltámadást. Igaz, onnan remek kilátása van a Karancsra... (21. kép; Boroznaki Pál sírkövét ld. Hetény 2000b. a képek között)

Szentember

A népi jámborság jelentősen közösségi jellegű, nyilvános megélésű. Természet-szerűleg igényel magának olyan szerepeket, amelyeket a hivatalos-intézményes egyházi vezetés talán nem is sejt, nem is érzékel és így létre sem hív. Így pl. szükség van arra, hogy valaki a nyilvános énekeket vezesse, esetleg maga is szerkesszen ilyeneket és aprónyomtatványban kiadja, az imádkozóházak sajátos ünnepeit meg a búcsújárásokat számon tartsa, vezesse és áhítatgyakorlatokkal gazdagítsa. Az ilyen feladatokra rendszerint spontán módon alakul ki valakinek a szerepe és a közösség ennek elfogadásával adja mintegy beleegyezését és kívánja további működését.¹⁶⁹ Az ilyen szerepet vivőt nevezzük szentembernek, illetve szentasszonynak. Tőle – magától értetődően – erkölcsös, jámbor életet is elvárnak.

¹⁶⁵ Hetény 2000b. 124. 132. 113.

¹⁶⁶ Hetény 2000b. 135.

¹⁶⁷ Hetény 2000b. 51. 75 .79. 29-30. 34. 31. 93. 112. 72. 68 stb.

¹⁶⁸ Hetény 2000b. 68.

¹⁶⁹ „Imádkozzon, maga teheti!” – mondták Boroznakinak a rőzsegyűjtő asszonyok; Hetény 2000b.76.

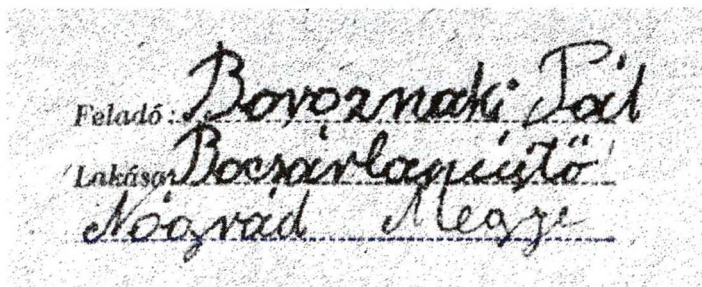

Az ilyen szentember – amíg a közösséget szolgálja-vezeti –, egyúttal annak értékrendjében és normáinak megfelelően él maga is és annak megfelelően folytatja ill. kelti új életre a hagyományt.¹⁷⁰

Ennek a népi vallásos életnek tipikus megjelenítője volt *Boroznaki Pál*. Mert a hagyománynak tájilag-történelmileg örökölt tényezőit a maga és a közösség igényei szerint formálta ujja úgy, hogy mégis azok keretében bontakozott ki. (Ő tudja, mi tetszik a búcsúsoknak, mivel lehet őket vonzani, – mondta egyszer).¹⁷¹ Működése a Karancsvidék adottságainak *sajátos népi szintézise*, amint ezt a következők ábrázolják.

Levelei

mind válaszok az enyémekekre. Emezek a balassagyarmati Palóc Múzeumban találhatók a Néprajzi Adattár PMNA 1051.92. alatt, Boroznaki 8 levelét 1951–1955 közti időből peddig én őrzöm. Közülük ötnek fénykép másolatát közli a karancshegyi terepfelvételről 2000b jelzéssel hivatkozott könyvem. Nehézkes írása és sajátos helyesírása mutatják, hogy ez a mesterség nehezebbre esik; annál inkább becsülendők – a Karancshegyi Napló vezetésével együtt –, hiszen mindezeket a rajongva szeretett és féltett kegyhely érdekében írta. Alábbi kiragadott mondatai bizonyítják:

1951. dec. 10. „Kedves János Testvér / Amit Már Kértem Most / Ujra Kérem Fogadjaszívébe

Es Szeretetében / Pártfogásában Eszt az / Ősi Kedves Szent Helyet. / Tesék ismertetni Mindenüt / Amere Jár Az Egi szűz Anya / Megfogja Erte Áldani”

1952. febr.20. „Én egyet Kérek A / Karancsi Kegyhelyet Sohase tesék / Elfelejtteni Különöseen Majdha Az / Úr Jézus Szolgájának Papnak / Felszentelik Akor Tesék örökre / Szívébe Fogadni Pártfogásába / Veni Én remélem És Bizokbene / Hogy Szűzanya Mindig / Segítségére Lesz”

1952. jún.18. „Anak örülök hogy Szereti Eszta / Kedves Szent Helyet Ahol / Mindig Elmondhatjuk / Uram Jó Nekünk it leni / Majd Beszélgetünk / Isten Vele A Viszontlátást Várom”

¹⁷⁰ Barna 1998. 26-36.

¹⁷¹ Hetény 2000b. 13-16. 27-29. 113.

1952. dec. 13. „Szeretettel Es /
Tisztelettel Emlegetik Mindakettőjüket Úgya / Lapújtói Mint az összes vidéki
Mária
Tisztelők Köszönik A Szűz Anyának Hogy / Ojan Mesziről Ide vonzota önöket
Es Ugy /
Megszívetete velük Eszt az ősi Kegyhelyet / Nagyon Várják A Kegyhely Történe-
tének
A Kiadását A Búcsús Hívek.”

1955. aug. 24. (pappá szentelésem után azonnal): „Kedves Tisztelendő Úr Ked-
ves Jánoskám
Szívemből Kivánom Adjon A Teljes / Szent Háromság Ojan Nagy Lelki Es Testi /
Erőt A Papi Foglalkozáshoz Ojan Ekes / Szólási Tehetséget Hogy Méga Legnagyobb /
Bűnösöket is Megtérítse Istenhez Es A / Szűz Anyához Vezethese Es Mégasztis
Kivánom /
A Kedves Tisztelendő Úrnak A Szívét A / Karancsi Szent Hely Iránt Örökös
Szeretettel /
Töltsébe Az Úr Jézus Tesék Segtségemre / így / leni /
A Karancsi Szent Hely Ügyeiben Boldogan / Halok meg Ha Tudom Hogy A Tisz-
telendő Úr /
Elválalja Ügyeit A Karancsi Szent helynek / Tesék Megírni A Karancsi Kegyhely
Történetét /
Mert A Búcsújáró Hívek Nagyon várják”

*„Kedves tisztelendő úrnak A szívét A
Karancsi Szent Hely Iránt örökös szeretettel
Töltsébe Az Úr Jézus Tesék Segtségemre leni
A Karancsi Szent Hely Ügyeiben Boldogan
Halok meg Ha Tudom Hogy tisztelendő úr
Elválalja Ügyeit A Karancsi Szent helynek*

A HAGYOMÁNY ÁRAMLATÁBAN

Az evangéliumok tudvalevőleg csak Istennek megváltói művéről kívánnak számunkra kinyilatkoztatást közölni. Bennük még a *Boldogságos Szűz Máriáról* is csak a legszükségesebb közlések találhatók. A hívő nép azonban már a legkorábbi idők-től szeretett volna többet *tudni* Jézus Krisztus Édesanyjáról, beleértve Szent Fia mennybemenetele utáni éveiről, a velük hasonló elhagyatott özvegységéről¹⁷², sőt, földi életének bevezetéséről is. Amióta Jézus a kereszten anyánkul adta őt nekünk, a hívő ember úgy érzi, igénye lehet erre. Mint az „első Krisztus-követőtől”, az Egyház „ősmintájától”, akiben a legtökéletesebben megvalósult a megváltás¹⁷³, példát kap-hat tőle az Istennek tetsző életre-halálra. Ez a ki nem elégített szeretet-kapcsolat hozta létre azokat az iratokat – *pszeudoepigrafáknak, apokrifeknek* nevezzük őket, hiszen eredetüket homály burkolta és szerzőik ismeretlenek – ezek ugyan nem részei a Szentírásnak, de általában nem vádolhatók tévtanítással, inkább az épületes érdeklődést szolgálták. Különös figyelemmel fordultak a Szent Szűz életének ismeretlen részletei felé és ezekben gyönyörködtek jámbor olvasóikat. Mivel a III-IV. századi ókeresztény irodalomban már jeles szerepet kaptak, valószínű, hogy a II. századi emlékekből merítettek. Nem egy esetben pedig feltételezhető, hogy a legkorábbi időkből származó valós adatokat is megőriztek, ha legendás köntösben is adták elő azokat.¹⁷⁴

Mária halála a hagyományban

A mennybevételt dogmaként kihirdető apostoli rendelkezés szándékosan nyitva hagyta a kérdést és így szól: „Szűz Mária földi életpályája befejezése után testével és lelkével felvétel a mennyi dicsőségbe.”¹⁷⁵ A népi kultusz számára azonban sohasem volt kétség afelől, hogy az életpályája befejezése a Szent Szűz számára is a halál volt. Mert a népi gondolkodás szerint, fontos tudnunk, hogy aki Jézus rendelkezéséből anyánkká lett, az embersorsunk legkritikusabb eseményében is osztozott; abban is a „miénk” volt: átment a halál szűk kapuján és vár bennünket a boldog örökkévalóságban. De ezt a halált népi költés is – akár csak az egyházi szóhasználatban a *dormitio* –, a leggyengédebb kifejezésekkel illeti. Mint pl. *Oly gyönyörű halál és oly csendes álom, / Mint a Máriáé, nem volt a világon.*¹⁷⁶

¹⁷² Sz.Morvay 1956.67.

¹⁷³ II.Vatikáni Zsinat Lumen Gentium konst. 63. Hetény 2000b. 9-10.

¹⁷⁴ Vanyó 1986b. uő. 2000. 142. 143. Nagy Ilona 2001. Hetény 2002. 3.

¹⁷⁵ DS 3903.

¹⁷⁶ „Hatvanhárom évet betöltött Mária” kezdetű legenda 3.vsz. ld. Hetény 2002. 59.

Az apokrifekben,

tehát az előbbieken bemutatott ókeresztény iratokban való jelenléte, gondos bemutatást és elemzést kapott a magyar teológiai és néprajzi irodalomban.¹⁷⁷ A magát Szent Melito szardeszi püspöknek tulajdonító *Transitus Mariae*¹⁷⁸ irat szinte hihetetlen elterjedésre és népszerűsége tett szert a századok folyamán. A szónokok ennek alapján prédikáltak, a művészek belőle merítettek ihletet, sőt a liturgikus ünneplést is ösztönözték.¹⁷⁹ Hazánkban a *Legenda Aurea* közvetítésével, a ferences Temesvári Pelbárt nyomán a XVI. századi kolostori irodalom vette át.

A népkönyvekben és a ponyvairadalomban

A „Mária halála” téma széles körű ismeretét és elterjedését az először 1712-ben megjelent *Makula Nélkül való Tükör* c. könyvnek köszönheti, melynek aztán sokadik kiadásából bátran merítettek a XIX–XX. századi *ponyvairatok* szerzői, jelesen: a jászárokszállási Varga Lajos¹⁸⁰, a kapuvári Gitzy/Gitzi György és az egri Májer György és bizonyára még mások is. A folklorisztika újabban foglalkozik ezekkel és legendaballadának nevezi őket.¹⁸¹ A verses-énekes átköltésekre jellemző, amit Boroznaki magáról mondott egyszer: ő tudja, mi tetszik a búcsúsoknak, mivel lehet őket vonzani.¹⁸² Nos, ezek az átköltők valóban gondoskodtak ilyenről. A magyar paraszti élet körülményei illetve felfogása szerint színezték-gazdagították az elbeszélést, és még annak hosszát is a búcsúsok igényeihez szabták. *Transitus*-hatású a közismert 55 versszakos, *Egykor, midőn Szűz Mária árvaságán búsula* kezdetű, de a virrasztók használatára Varga Lajos 107 versszakos formáról is gondoskodott: *Az Olajfák hegyét esti fény borítja*. Kedvelik még a 8 és 12 versszakkal énekelt *Hatvanhárom évet betöltött Mária* – kezdetű legendaballadát.¹⁸³

Az egykori vásári ponyvafüzeteket ugyan át-átörökítik a kiöregedők az érdemes fiatalabbaknak, az eredeti példányokból azonban mind kevesebb található. Viszont elterjedt szokás a kézi írással való lemásolás (22. kép)¹⁸⁴ újabban legépelés, sőt – helyszíni tapasztalatom szerint – legújabbban fénymásolás¹⁸⁵ útján is tovább adják és őrzik. Ezeket azután az ima- és énekvezetők ünnepi alkalmak szerinti külön-külön tasakokban tartják.

A ponyvairadalmi hagyományörzés egy példája

Ismerjük, hogy az apokrif irodalom és az abból merítő ponyvahistóriák Jézus és Mária életének minden apró részletét tudni vélik. Ezzel nagy vonzóerőt gyakorol-

¹⁷⁷ Pataky 1931. 49–68. Vanyó 1980. 344–364. Nagy Ilona 2001. 109–130.

¹⁷⁸ In: Migne: Patrologia Graeca. Tom V.(1857), pag. 1231–1240.

¹⁷⁹ Vö. Radó, 1961. 1319. 1322.

¹⁸⁰ Vö. Bálint 1977. II. 181–182.

¹⁸¹ Kriza 1980. in: Magyar Néprajzi Lexikon III. 425. Kriza 1982.

¹⁸² Hetény 2000b. 113.

¹⁸³ A teljes szövegeket és dallamukat ld. Hetény 2002. 27–61. és itt a Függelékben.

¹⁸⁴ Pl. a karancsberényi énekesasszony, Torák Károlyné Bencsik Rozália (1910) 2001-ben így mondta: „Hát irogattam!” – Fia és hagyományörző menyje 2003-ban bekövetkezett halála után 5 kilónyi ilyen hagyatékot adott át nekem; ennek jelentős része kéziratos lapok.

¹⁸⁵ Pl. Karancsszágon a 2003. évi nagyboldogasszonyi virrasztáson a kb. 40 résztvevő mind kapott fénymásolt ének- és ima-szöveget.

Ezek a tudakolódások részemről azért voltak fontosak, hogy felmérjem, milyen összehasonlítási lehetőségei voltak az ő karancsi szent helyével?

„Gyönyörű nagy vonzalma”

A Kararancsról állandóan és csaknem kizárólagos felsőfokon szólt: (Csak) *két szent hej van a Felvidéken: a Szentkút, meg ez. De ez a régebbi, – Ennél szentebb hej nincsen! Ennek alapját az angyalok rakták*”. Három esztergomi asszonynak maga a Szűzanya mondta, „hogy ez a legkedvesebb kegyheje neki. – *Még egy kegyhejen sem dicsőítik úgy Máriát, mint itt!* – A „felsőfokhoz” tartozik a karancsi búcsúsók számának felszorozása is: ezer/sokezer résztvevő a Napló 3a és 9b oldala szerint (de ennyi nem is fér el ottan!). 1952. virrasztásán Boroznaki az általunk megállapított 250-300 búcsúst soknak tartotta, mondván *„régóta nem voltak ennyien*”.¹⁶⁵ Avagy a kápolna helyreállításával egyidőben kialakított un. körmeneti útról, mint „az ő régi”-ről a Napló 12a oldalán.¹⁶⁶ – Hasznosról: *Eccer majd én is elmegyek megnézni azt a kápolnát. De többször? ... Ha a világ legszentebb heje itt van, akkor minek menynyek? – Valami érzet, amikor ott vagyok. 'Úram, jó nekem itt lenni' – mint mikor ezt mondjuk. Nagyon rossz onnan eljönni. Ojan nagy gyönyörű vonzalom tölti el az embert, mikor letérdel oda a telles Szentháromság elébe* (A főoltár kő-domborműve: a Szentháromság koronázza Szűz Máriát). – A búcsúban felkért kisegítője így köszöntötte az érkezőket: Isten hozott benneteket Magyarországnak legrégibb és legszentebb kegyhelyén!. Boroznaki pedig ekképpen búcsúztatta őket: *...akik ide jöttek erre a kegyhejre, Magyarország erre a legszentebb kegyhejére, mer' akármerre mennek, ennél szentebbet nem találnak. – Kiválasztott hej ez! – Hogy ott laknék!*¹⁶⁷ – Egyszer megvallotta nekem, hogy ott szeretne örökre nyugodni.¹⁶⁸ Ez ugyan nem adatott meg neki, mert 1969. október 17-én bekövetkezett halála után a lapujtói temetőben várja a feltámadást. Igaz, onnan remek kilátása van a Karancsra... (21. kép; Boroznaki Pál sírkövét ld. Hetény 2000b. a képek között)

Szentember

A népi jámborság jelentősen közösségi jellegű, nyilvános megélésű. Természet-szerűleg igényel magának olyan szerepeket, amelyeket a hivatalos-intézményes egyházi vezetés talán nem is sejt, nem is érzékel és így létre sem hív. Így pl. szükség van arra, hogy valaki a nyilvános énekeket vezesse, esetleg maga is szerkesszen ilyeneket és aprónyomtatványban kiadja, az imádkozóházak sajátos ünnepeit meg a búcsújárásokat számon tartsa, vezesse és áhítatgyakorlatokkal gazdagítsa. Az ilyen feladatokra rendszerint spontán módon alakul ki valakinek a szerepe és a közösség ennek elfogadásával adja mintegy beleegyezését és kívánja további működését.¹⁶⁹ Az ilyen szerepet vivőt nevezzük szentembernek, illetve szentasszonynak. Tőle – magától értetődően – erkölcsös, jámbor életet is elvárnak.

¹⁶⁵ Hetény 2000b. 124. 132. 113.

¹⁶⁶ Hetény 2000b. 135.

¹⁶⁷ Hetény 2000b. 51. 75 .79. 29-30. 34. 31. 93. 112. 72. 68 stb.

¹⁶⁸ Hetény 2000b. 68.

¹⁶⁹ „Imádkozzon, maga teheti!” – mondták Boroznakinak a rőzsügyjűtő asszonyok; Hetény 2000b.76.

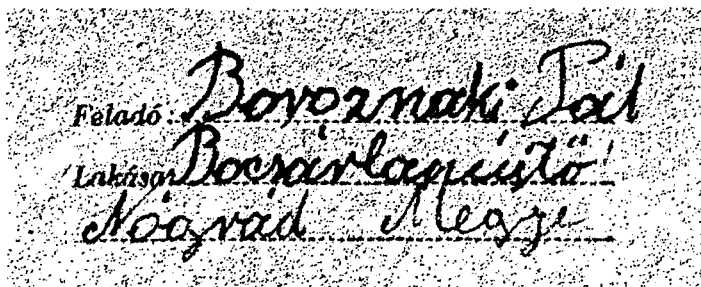

Az ilyen szentember – amíg a közösséget szolgálja-vezeti –, egyúttal annak értékrendjében és normáinak megfelelően él maga is és annak megfelelően folytatja ill. kelti új életre a hagyományt.¹⁷⁰

Ennek a népi vallásos életnek tipikus megjelenítője volt *Boroznaki Pál*. Mert a hagyománynak tájilag-történelmileg örökölt tényezőit a maga és a közösség igényei szerint formálta ujja úgy, hogy mégis azok keretében bontakozott ki. (Ő tudja, mi tetszik a búcsúsoknak, mivel lehet őket vonzani, – mondta egyszer).¹⁷¹ Működése a Karancsvidék adottságainak *sajátos népi szintézise*, amint ezt a következők ábrázolják.

Levelei

mind válaszok az enyémeke. Emezek a balassagyarmati Palóc Múzeumban találhatók a Néprajzi Adattár PMNA 1051.92. alatt, Boroznaki 8 levelét 1951–1955 közti időből peddig én őrzöm. Közülük ötnek fénykép másolatát közli a karancshegyi terepfelvételről 2000b jelzéssel hivatkozott könyvem. Nehézkés írása és sajátos helyesírása mutatják, hogy ez a mesterség nehezebbre esik; annál inkább becsülendők – a Karancshegyi Napló vezetésével együtt –, hiszen mindezeket a rajongva szeretett és féltett kegyhely érdekében írta. Alábbi kiragadott mondatai bizonyítják:

1951. dec. 10. „Kedves János Testvér / Amit Már Kértem Most / Ujra Kérem Fogadjaszívébe

Es Szeretetében / Pártfogásában Eszt az / Ősi Kedves Szent Helyet. / Tesék ismertetni Mindenütt / Amere Jár Az Egi szűz Anya / Megfogja Erte Áldani”

1952. febr. 20. „Én egyet Kérek A / Karancsi Kegyhelyet Sohase tesék / Elfelejtteni Különöseen Majdha Az / Úr Jézus Szolgájának Papnak / Felszentelik Akor Tesék örökre / Szívébe Fogadni Pártfogásába / Veni Én remélem És Bizokbene / Hogy Szűzanya Mindig / Segítségére Lesz”

1952. jún. 18. „Anak örülök hogy Szereti Eszta / Kedves Szent Helyet Ahol / Mindig Elmondhatjuk / Uram Jó Nekünk it leni / Majd Beszélgetünk / Isten Vele A Viszontlátást Várom”

¹⁷⁰ Barna 1998. 26-36.

¹⁷¹ Hetény 2000b. 13-16. 27-29. 113.

1952. dec. 13. „Szeretettel Es /
Tisztelettel Emlegetik Mindakettőjüket Úgya / Lapújtói Mint az összes vidéki
Mária
Tisztelők Köszönik A Szűz Anyának Hogy / Ojan Mesziről Ide vonzota önöket
Es Ugy /
Megszívetete velük Eszt az ősi Kegyhelyet / Nagyon Várják A Kegyhely Történe-
tének
A Kiadását A Búcsús Hívek.”

1955. aug. 24. (pappá szentelésem után azonnal): „Kedves Tisztelendő Úr Ked-
ves Jánoskám
Szívemből Kivánom Adjon A Teljes / Szent Háromság Ojan Nagy Lelki Es Testi /
Erőt A Papi Foglalkozáshoz Ojan Ekes / Szólási Tehetséget Hogy Méga Legnagyobb /
Bűnösöket is Megtérítse Istenhez Es A / Szűz Anyához Vezethese Es Mégasztis
Kivánom /
A Kedves Tisztelendő Úrnak A Szívét A / Karancsi Szent Hely Iránt Örökös
Szeretettel /
Töltsébe Az Úr Jézus Tesék Segtségemre / így / leni /
A Karancsi Szent Hely Ügyeiben Boldogan / Halok meg Ha Tudom Hogy A Tisz-
telendő Úr /
Elválalja Ügyeit A Karancsi Szent helynek / Tesék Megírni A Karancsi Kegyhely
Történetét /
Mert A Búcsújáró Hívek Nagyon várják”

*A Kedves Tisztelendő Úrnak A Szívét A
Karancsi Szent Hely Iránt Örökös Szeretettel
Töltsébe Az Úr Jézus Tesék Segtségemre leni
A Karancsi Szent Hely Ügyeiben Boldogan
Halok meg Ha Tudom Hogy Tisztelendő úr
Elválalja Ügyeit A Karancsi Szent helynek*

A HAGYOMÁNY ÁRAMLATÁBAN

Az evangéliumok tudvalevőleg csak Istennek megváltói művéről kívánnak számunkra kinyilatkoztatást közölni. Bennük még a *Boldogságos Szűz Mária*ról is csak a legszükségesebb közlések találhatók. A hívő nép azonban már a legkorábbi idők-től szeretett volna többet *tudni* Jézus Krisztus Édesanyjáról, beleértve Szent Fia mennybemenetele utáni éveiről, a velük hasonló elhagyatott özvegységéről¹⁷², sőt, földi életének bevezetéséről is. Amióta Jézus a kereszten anyánkul adta őt nekünk, a hívő ember úgy érzi, igénye lehet erre. Mint az „első Krisztus-követőtől”, az Egyház „ősmintájától”, akiben a legtökéletesebben megvalósult a megváltás¹⁷³, példát kaphat tőle az Istennek tetsző életre-halálra. Ez a ki nem elégített szeretet-kapcsolat hozta létre azokat az iratokat – *pszeudoepigrafáknak, apokrifeknek* nevezzük őket, hiszen eredetüket homály burkolta és szerzőik ismeretlenek – ezek ugyan nem részei a Szentírásnak, de általában nem vádolhatók tévtanítással, inkább az épületes érdeklődést szolgálták. Különös figyelemmel fordultak a Szent Szűz életének ismeretlen részletei felé és ezekben gyönyörködtek jámbor olvasóikat. Mivel a III-IV. századi ókeresztény irodalomban már jeles szerepet kaptak, valószínű, hogy a II. századi emlékekből merítettek. Nem egy esetben pedig feltételezhető, hogy a legkorábbi idők-ből származó valós adatokat is megőriztek, ha legendás köntösben is adták elő azokat.¹⁷⁴

Mária halála a hagyományban

A mennybevételt dogmaként kihirdető apostoli rendelkezés szándékosan nyitva hagyta a kérdést és így szól: „Szűz Mária földi életpályája befejezése után testével és lelkével felvétel a mennyi dicsőségbe.”¹⁷⁵ A népi kultusz számára azonban sohasem volt kétség afelől, hogy az életpályája befejezése a Szent Szűz számára is a halál volt. Mert a népi gondolkodás szerint, fontos tudnunk, hogy aki Jézus rendelkezéséből anyánkká lett, az embersorsunk legkritikusabb eseményében is osztozott; abban is a „miénk” volt: átment a halál szűk kapuján és vár bennünket a boldog örökkévalóságban. De ezt a halált népi költés is – akár csak az egyházi szóhasználatban a *dormitio* –, a leggyengédebb kifejezésekkel illeti. Mint pl. *Oly gyönyörű halál és oly csendes álom, / Mint a Máriáé, nem volt a világon.*¹⁷⁶

¹⁷² Sz.Morvay 1956.67.

¹⁷³ II.Vatikáni Zsinat *Lumen Gentium* konst. 63. Hetény 2000b. 9-10.

¹⁷⁴ Vanyó 1986b. uő. 2000. 142. 143. Nagy Ilona 2001. Hetény 2002. 3.

¹⁷⁵ DS 3903.

¹⁷⁶ „Hatvanhárom évet betöltött Mária” kezdetű legenda 3.vsz. ld. Hetény 2002. 59.

Az apokrifekben,

tehát az előbbieken bemutatott ókeresztény iratokban való jelenléte, gondos bemutatást és elemzést kapott a magyar teológiai és néprajzi irodalomban.¹⁷⁷ A magát Szent Melito szardeszi püspöknek tulajdonító *Transitus Mariae*¹⁷⁸ irat szinte hihetetlen elterjedésre és népszerűsége tett szert a századok folyamán. A szónokok ennek alapján prédikáltak, a művészek belőle merítettek ihletet, sőt a liturgikus ünneplést is ösztönözték.¹⁷⁹ Hazánkban a *Legenda Aurea* közvetítésével, a ferences Temesvári Pelbárt nyomán a XVI. századi kolostori irodalom vette át.

A népkönyvekben és a ponyvairódalomban

A „Mária halála” téma széles körű ismeretét és elterjedését az először 1712-ben megjelent *Makula Nélkül való Tükör* c. könyvnek köszönheti, melynek aztán sokadik kiadásából bátran merítettek a XIX–XX. századi *ponyvairatok* szerzői, jelesen: a jászárokszállási Varga Lajos¹⁸⁰, a kapuvári Gitzy/Gitzi György és az egri Májer György és bizonyára még mások is. A folklorisztika újabban foglalkozik ezekkel és legendaballadának nevezi őket.¹⁸¹ A verses-énekes átköltésekre jellemző, amit Boroznaki magáról mondott egyszer: ő tudja, mi tetszik a búcsúsoknak, mivel lehet őket vonzani.¹⁸² Nos, ezek az átköltők valóban gondoskodtak ilyenről. A magyar paraszti élet körülményei illetve felfogása szerint színezték-gazdagították az elbeszélést, és még annak hosszát is a búcsúsok igényeihez szabták. *Transitus*-hatású a közismert 55 versszakos, *Egykor, midőn Szűz Mária árvaságán búsula kezdetű*, de a virrasztók használatára Varga Lajos 107 versszakos formáról is gondoskodott: *Az Olajfák hegyét esti fény borítja*. Kedvelik még a 8 és 12 versszakkal énekelt *Hatvanhárom évet betöltött Mária* – kezdetű legendaballadát.¹⁸³

Az egykori vásári ponyvafüzeteket ugyan át-átörökítik a kiöregedők az érdemes fiatalabbaknak, az eredeti példányokból azonban mind kevesebb található. Viszont elterjedt szokás a kézi írással való lemásolás (22. kép)¹⁸⁴ újabban legépelés, sőt – helyszíni tapasztalatom szerint – legújabban fénymásolás¹⁸⁵ útján is tovább adják és őrzik. Ezeket azután az ima- és énekvezetők ünnepi alkalmak szerinti külön-külön tasakokban tartják.

A ponyvairódművi hagyományörzés egy példája

Ismerjük, hogy az apokrif irodalom és az abból merítő ponyvahistóriák Jézus és Mária életének minden apró részletét tudni vélik. Ezzel nagy vonzóerőt gyakorol-

¹⁷⁷ Pataky 1931. 49–68. Vanyó 1980. 344–364. Nagy Ilona 2001. 109–130.

¹⁷⁸ In: Migne: Patrologia Graeca. Tom V.(1857), pag. 1231–1240.

¹⁷⁹ Vö. Radó,1961. 1319. 1322.

¹⁸⁰ Vö. Bálint 1977. II. 181–182.

¹⁸¹ Kriza 1980. in: Magyar Néprajzi Lexikon III. 425. Kriza 1982.

¹⁸² Hetény 2000b. 113.

¹⁸³ A teljes szövegeket és dallamukat ld. Hetény 2002. 27–61. és itt a Függelékben.

¹⁸⁴ Pl. a karancsberényi énekesasszony, Torák Károlyné Bencsik Rozália (1910) 2001-ben így mondta: „Hát irogattam!” – Fia és hagyományörző menyje 2003-ban bekövetkezett halála után 5 kilónyi ilyen hagyatékot adott át nekem; ennek jelentős része kéziratos lapok.

¹⁸⁵ Pl. Karancsságon a 2003. évi nagyboldogasszonyi virrasztáson a kb. 40 résztvevő mind kapott fénymásolt ének- és ima-szöveget.

nak olvasóik, hallgatóik képzeletére, beleélő képességére. Ennek egyik érdekes példáját találtam az előbb említett *Hatvanhárom évet betöltött Mária...* kezdetű legenda-balladájával kapcsolatban. Lapujtói templomi énekes asszonyunk ui. így vezette be az éneket: *Hatvanhárom évet betöltött, mint éppen én...*

Kutatni kezdtem a ponyvaszerzők „pontos” értesülése után. Megkérdeztem Vanyó László professzort, az ókeresztény apokrif-irodalom azóta elhunyt kitűnő ismerőjét. Szerinte „hatvanhárom évről” ott nincs említés.

A Makula Nélkül való Tükör azonban (X. 41. old., a Protoevangelium Jacobi VII. 2. alapján) tudni véli, hogy a kis Mária kora, mikor szülei beadták a jeruzsálemi templomba, 3 év, 2 hónap volt,

Máriának a templomban töltött ideje (Tükör XII. 49, a PrEv.Jak. után) 11 év,

Az eljegyzés körüli huza-vona (Mária fogadalma feletti tanácskozás, szüleinek megkérdezése, az eljegyzés 1. és 2. meghirdetése; *Tükör* XII. 49-52) legalább

1 hónap,

Jézus Krisztus földi élete (Szt. Brigitta Revelációi CXVII.rész szerint)

33 év 9 hónap volt,

Jézus mennybemenetele után Mária még élt (Szt. Brigitta CXXV. rész)

15 év 3 hónapot,

De sem Brigittánál, sem a Tükörnél nem találtam ezeket a tételeket összeadva = 63 év 3 hónap!

A ponyvairat azonban magabiztosan énekelte: *Hatvanhárom évet betöltött Mária, midőn kívánczolt Fia országába* Szent Brigittára (1303–1373) egyszer csakugyan találtam hivatkozást a *Sion hegyén vala az ő kis hajléka* kezdetű balladás ének 5. versszakában: *Szent Brigittának ki is jelentette...*¹⁸⁶ A karancsberényi Torákné hagyatékában is megtalálható a Szent Brigittának tulajdonított hosszú imádság.

Úgy látom, ebből az egyetlen elemzésből is alátámasztható Knapp Évának a barokk-kori kiadványokról leírt tapasztalata: „...hozzájárulnak a ‘magas műveltség – népi kultúra’ sematikus modelljének meghaladásához...”¹⁸⁷

Ponyvafüzetek a használatban

Ortutay írja szemléletesen az ún. ponyvaballadáról, általában: „...még érezni, hogy most léptek le a ponyvaárus kiterített ponyvájáról s alig kezdte meg rajtuk a szájhagyományozás a maga építő, alakító munkáját”¹⁸⁸, folytatnám: de bizony már elkezdte! A búcsúvezető Boroznaki Pál emlékezett: *Ollan énekszerzők. Akik jártak a Karancson. Aztán ott árulták. Úgy jó, mikor az ember úgy megemlékezik magába, aztán nézi a leveleket, históriákat.* Otthonában magam láttam, hogy szekrénye alsó fiókja tele volt ilyen füzetekkel. *Külön-külön van eltéve minden ünnepre...Van nekem olvasni mindenhez!* Kérdeztem: ezeket mind szokta olvasni, használni? – *Kiválogatom belőlük, amik érdekesekek.* Készletét felleltároztam.¹⁸⁹ De ilyenben nem ő volt az egyetlen, Hajdú Mária lapujtói asszony (1883) mutatta az övéit: *Ezt mind úgy veszegettem. Szentkútt, Karancson, mikor mentem ojan szent hejekre....Mikor egyedül vagyok, sorba*

¹⁸⁶ Hetény 2002. 62.

¹⁸⁷ Knapp 1993. 1. sz.

¹⁸⁸ Balassa-Ortutay 1979. 511.

¹⁸⁹ Hetény 2000b. 66. 60-62. 67. 63. 154-161.

*szedegetem őket és nézem. A Mária halála virrasztás után egy somosi asszony kérte a búcsúvezetőtől a históriát, de Boroznaki nem adta: Nem tudom, mer' ha nem lesz, miből tartjuk akkor? Most má' ijet nem lehet taláni sehol! – (Mire az asszony): Nem hallottam én ijet sehose! De nem tudom elmondani anélkül (otthon). – Erre Boroznaki: Bizony bejárhatytya az oszágot, nem talál ijet!*¹⁹⁰

A lapujói Boroznaki Pál és a karancsberényi Torákné Bencsik Rozi néni népkönyv- és ponyvafüzet hagyatékából meglepődve látom, hogy ezek a szentemberek, szentasszonyok a katolikus írott műveltség milyen gazdagságát gyűjtötték és használták! Ebből juttattak a hagyomány útjain övéiknek. Működésük nyomán tényleg értelmetlen a „magas műveltség” és a „népi kultúra” merev modelljének fenntartása.¹⁹¹ (Persze a polgárságban még több kiváló egyéniég részesült ennek a kultúrának javaiból, ámde nem adhatta tovább individualizálódott, szekularizálódott, hagyományt elhagyó környezetének).

Nagyboldogasszony virrasztása

A virrasztás

a kegyhelyeken általánosan tapasztalt jelenség. Többszörösen összeadódó okai lehetnek:

Mindenekelőtt *biblikus*: a népi áhítat nem feledkezett meg arról, hogy erre maga az Úr Jézus adott példát, sok éjszakát imádságban töltött (Lk 21,37), s ebben Ő az ószövetségi „Istenre szomjas” lélek zsoltárát (62/63/2-4) keltette életre:

„Isten, te vagy az én Istenem, virrasztva kereslek. / Terád szomjas a lelkem, testem utánad eped, mint a pusztza kiaszott földje. / Szentélyedben hadd jelenjek meg előtted, hogy lássam hatalmad és dicsőséged.” – Jézus meg is parancsolta követőinek: „Virrasszatok és imádkozzatok szüntelen!” (Lk 21,36) Szent Pál is, Szilással együtt Filippiben egy kritikus helyzetükben éjfélkor imádkoztak, és zsoltárokkal dicsőítették Istent (ApCsel 16,25). Az őskeresztények a katakombákban éjszaka imádkoztak és vettek részt a szentmise áldozatban. A középkorban minden nagyobb ünnep előtt vigíliát tartottak. A szerzetesek többsége éjjel végezte a zsolozsma jelentős részét.¹⁹²

A virrasztás a mélyebb *lelki igénynek is* egyfajta jelentkezése, ugyancsak az egyházi vigliázás mintájára. Hiszen nyugalom van; ráér a máskor állandóan dologra fogott ember. Elmélyedhet, amire nappal nincs lehetősége. Boroznaki Pál mondta magáról: *Az én nagy lelki örömöm az a virrasztási óra. Mikor az a szózat hallaccik, hogy egy sincs, aki virrasszon velem? Virrasszatok és imádkozzatok! A Geccemáni kert. Akkor nagyon szomorú volt az Úr Jézus. Most van az egyház a Geccemáni kertbe. Sokan alusznak és határozatlanok...*¹⁹³

A virrasztás a *népi aszkézisnek is megnyilatkozása*, elegendően nincs ugyan feltárva, egyes adataiban megkapó, pl. Gari Margit, mezőkövesdi summás asszony éjnek

¹⁹⁰ Hetény 2000b. 63. 65. 113.

¹⁹¹ Így Knapp Éva 1993. és Hetény 1994a. 582-584.

¹⁹² Vö. Imre atya: Átvirrasztott éjszakák. in: Keresztény Élet, 2002. ápr. 21.

¹⁹³ Hetény 2000b. 67.

idején felkel ura mellől az ágyból, hogy a „ringón” fekvé vezekeljen, és ezt nemcsak ő, hanem másokról is tudja és vallja: *A testi vezeklés lehetővé teszi, hogy megmaradjon a kegyelemben. Én magamért, halottaimért, családomért vezeklek.* – Vagy: A csíki székelek aszkézise.¹⁹⁴

Talán a régebben kultivált gyógyító erejű *templomalvásnak* is maradványa, az éjszakai szertartásokon való részvétel, illetve a szentgyónáshoz jutás ideje is.

Végül: a messzebről érkező búcsúsok *elszállásolásának* is legegyszerűbb megoldása, és persze közben alvás is, a fáradékony emberi testnek rövid pihentetése. Ezzel teljes természetességgel élnek.¹⁹⁵

Nagyboldogasszony vigíliáján azonban sajátos jelentése is van: virrasztani a halott Szűzanyát, miként – az apokrif hagyomány szerint – az apostolok tették.¹⁹⁶ *Azelőtt is szoktak. Mindig szoktak. Gyermekkoromtól fogva én is voltam ott! Emlékezett Boroznaki Pál. Angyal János, a kegyhely korábbi gondozója is szokott efféle ájtatosságokat vezetni.* (Az egész ország területéről ismerünk tudósításokat arról, hogy a virrasztások mellett még körmenettel, temetőlátogatással, virágszenteléssel emlékeznek meg Mária haláláról és megdicsőítéséről, vagy arról a reményről, hogy üdvözülésünknek zálogaként talán vele egy napon történhet halálunk?) *Csak ilyen szertartással* – folytatta – *csak huszonnyó óta van.*¹⁹⁷ Mi ennek a sajátos karancsi népi szertartásnak – melyet a szakirodalom paraliturgiának nevez –, a keletkezése?

„Ez úgy sugallatba jött...”

Ami a mi profanizált világunkban úgy mondunk, hogy „az a jó ötletem támadt”, vagy finomabban kifejezve: „megihletett”, az ott – máskor is hallottam tőlük –, így szólt: *Sugallatba kaptam én aszt. (Hogyan?) – Hát ugye, ezt úgy mondom, hogy ez úgy sugallatba jött. Mária úgy akarta. Minden, minden úgy készült a Magyar Szentföldön, amint nekem sugallatba jött.* (A karancsi Naplóban volt egy nyomtatott füzet is a budai Magyar Szentföld tervéről, benne Mária halálának tervezett sírhelyéről). *Az megint bizonyította (a sugallatot). Ezt mind hallottam, de azért nem tudtam a temetést még, csak mikor megtörtént a kijelentés.* (Mégis, milyen az a kijelentés?) – *Sugallat, mind sugallat!*¹⁹⁸

Ezen nem szabad megütköznünk, vagy valami különcségnak tartanunk. Ez a hívő embernek – a teológiai kegyelemtan által szavatolt – találó meggyőződése a segítő kegyelemre, a *gratia actualisra*, mely „az éppen adott helyzethez illeszkedő... isteni megvilágosításokra, és megerősítésekre utal.”¹⁹⁹

*Amikor én azt a Mária temetését elkezdtem, kaptam sok piszkot, meg gyaláztatást, de a Szűzanya így rendelte, sürgette. Itt a Karancs-hegyen. Mert Jeruzsálem után ez a legszen-
tebb heje. Húsz évvel megelőzte az ő megdicsőítését. (ti. a karancsi Mária-temetése az
assumptio dogmatizálását). Mert ojan a Szűzanya intézkedései, nem keresi ő a*

¹⁹⁴ Fél 1983. 43. 44. 45. és Székely in: Vigilia 1977/3.

¹⁹⁵ Hetény 2000b. 51. 94-95. 101. 104. Bálint-Barna 1994. 201-205.

¹⁹⁶ Hetény 2000b. 99. uő. 1957. 233-237. Bálint 1977. 182-190.

¹⁹⁷ Hetény 2000b. 17. 50.

¹⁹⁸ Hetény 2000b. 35.

¹⁹⁹ Előd 1983. 356-357.

tanultakat... Ő az igazi. Nála igazibb nincs a világon.²⁰⁰ Boroznaki Pál tehát ennek hitében formálta meg a táj és a történelem által ihlető helyre a Mária halála, temetése és megdicsőülése népi szertartást. Ezzel tudva-tudatlanul a Karancs-hegyen egy másfél évezredes keresztény hagyomány láncolatába kapcsolódtak bele.

Ehhez hasonlót tapasztalt és jelzett Bálint Sándor²⁰¹ „A vidék (éppen Rozsnyó környéke! – H. J.) mint szakrális táj a XIX. század folyamán meglehetősen elárulv, a középkor és a barokk nagy kultúráramlatai inkább csak vallásos néphagyományként élnek tovább,... A vallásos néplélek dús televényéből azonban az uralkodó korszellem ellenére is új, illetőleg újszerűen átélt kultuszok sarjadnak ki. (Konkrétan a Lourdes-i ájtatosságra gondolt, – H. J.)... íme a nép fogalmazza meg a maga számára a legfrissebb kultuszok egyikét anélkül, hogy a hagyománnyal és tekintéllyel ellentétbe került volna. Ez a tény mindenestre a szakrális kultusz meglepő készsége.”

Mi segített ehhez?

A Naplóban találtak közelebbi magyarázattal szolgálhatnak²⁰²

Mindenekelőtt két egybe fűzött, használatban megviselt, gyertyacseppes ponyvafüzet: GYÉMÁNTKORONA / a bold. Szűz mennybemenetele és / Jézus szent szíve tiszteletére. / Gyűjté: Májer György, Egerben / Kiadva az egyház jóváhagyásával / Budapest, III., Remetehegy, Bartalits Imre könyvnyomdájából (é.n.), valamint hozzáfűzötte: Legszebb új énekek / a szentséges szűz Máriának / boldog kimúlásáról és mennybemeneteléről. – Szintén Bartalits nyomda, 512. sz. – Ezekben találta Boroznaki Pál a Mária-halála história legendaballadait és a virrasztás énekeit. – Róluk mondta: *Mer' ugye, ez nem mostani, ez már régi irat ez a Mária temetése. Ojan van sokaknak. ... Csak ojan, ami jött nekem a Szentföldről (a budapestiről, ld. alább), amit adott egy öregasszony, az nincs másnál!*²⁰³

Mária Kert folyóirat XX. évf. 10.sz. 1904. október. 284–291. oldalon dr. Varga Damján cikke: Szűz Mária halála és temetése (Magyar kódexek alapján). – Ez adhatta a „tekintélyt”.

A szent Kereszt Tárogatója című folyóirat XVII. évf. III. füzet 1930-júl-szept. szerző jelzése nélkül cikk a 42–46. oldalon: A boldogságos szent Szűz sírja Jeruzsálemben. – Ez megerősítette önbizalmát De éppen erről mondta: *Ez a könyv megmutatytta, hogy hogyan viszik Jeruzsálembe. Ugyanígy, mint itt... De én már azelőtt is úgy végeztem, mielőtt mekkaptam! Sugallatba jött!*²⁰⁴

A Magyar Szentföld könyvatos körlevele Majsai J. Mór szentföldi biztos. – Ismerteti az új Mária-dogma értelmét, majd szól Mária mennybevitelének ünnepléséről a Közel-Keleten. Itt olvasható, hogy a koptok Mária szobrával körmenetben vonulnak búcsújáró helyükre. – Ez „igazolhatta”, bár már utólag.

Egy ismeretlen eredetű kép, leginkább a Mária kert folyóirat melléklete lehetett: Égi Anyánk boldog halála. Mária fekszik a kereveten, körötte a 11 apostol, angyalok, stb. – Ez egyenesen „mintakép” volt a szobrász számára.

²⁰⁰ Hetény 2000b. 39.

²⁰¹ Bálint 1943. 93.95.

²⁰² Hetény 2000b.155–200.

²⁰³ Hetény 2000b.55.

²⁰⁴ Hetény 2000b.79.

Mária halála és temetése a Karancson

Töredék adatokból jó okunk van feltételezni, hogy valamilyen megjelenítő népi szokás ismerős volt hazánkban: temetőlátogatás, egy megásott, de még üres sír körüli imádság, éneklés, virágszentelés, virrasztás, stb. (miért is írták volna igény hűján ezeket a ponyvafüzeteket?)

Jelenlegi ismereteink szerint Boroznaki ment legtovább, amennyiben ezeket a hagyományokat összefogva, a mindenütt ismert legendaballadáknak megjelenítésére, dramatizálására érezte a „sugallatot”. Salgótarjánban 1927-ben elkészíttette Mária halotti szobrát: *Csak én nekem nem volt nyugtom, míg azt a szobrot meg nem csináltuk. Azt úgy akarta a Szűzanya, meg is lett a kívánsága, mikor a Szentföld megalakult Budapesten. Addig csak azt mondták, hogy én találtam ki... De most,... azt láttyják, hogy isteni kinyilatkoztatás volt az. – Ilyen csak Jeruzsálemben van, meg itt!* – Amikor a szobrot meghozták Tarjánból, már jöttek az emberek megnézni, és ő megmondta nekik előre, hogy milyen célra készült. Elment tehát a híre. Továbbá: *Legutóbb sugallatba jött, hogy temetés előtt el kell végezni a stációt is, mer’ a Szűzanya mielőtt meghalt, elvégezte a stációt, mind a 14 utat. Úgy nekiünk is meg kell járnunk a temetés előtt.* (Valóban szól erről a Transitus-hagyomány és annak ponyvai átültetése. A „sugallatot” tehát ebben az esetben úgy érthetjük, hogy már többszöri megjelenítése után „ráeszmélt”: hiszen ez is benne van!).²⁰⁵

Kialakult tehát a paralitugikus „szertartás” rendje a karancshegyi kápolnánál: (23-30. képek)

A búcsúsok *beköszöntője* (ismételten is, ha külön-külön ékeznak);

Keresztút-járás, vagy fájdalmas olvasók, az idős Szűz Mária példájára; (fotó)

A Mária haláláról, temetéséről, virrasztásáról és mennybevételéről szóló *história* előadása,

Temetési körmenet;

Visszatérve: a halotti Mária-szobor kiemelése, ill. a koporsó elvitele.

A feltámadás és Mária mennybevételének ünneplése énekeivel;

Örvendés, dicsőséges virrasztás énekekkel, olvasókkal;

*Elköszönés.*²⁰⁶

J. H. Schütz ismertetése szerint²⁰⁷ meglepő a szertartás „felépítésének” teljes azonossága a német középkori misztériumjátékkal! (Ez bizonyára a közös ihletőnek, a Transitus-hagyománynak és a történet menetéhez való ragaszkodásnak tulajdonítható). Mindenesetre a karancshegyinek egyik ismertetője szerint: „Gyönyörű dráma ez, csodaszép szövegekkel, beleéléssel.”²⁰⁸ Ezt ugyan Boroznakitól már félszázaddal korábban hallottam: *Gyönyörű az a szertartás.* Vagy a 2001.évi virrasztás egyik megkérdezettjétől: *Hát itt a Karancs-hegy tetején most csodálatos dolgok fogak történni!*²⁰⁹

²⁰⁵ Hetény 2000b. 54-55. 30. 43.

²⁰⁶ Hetény 2002. 8-12; – a teljes szöveg-dokumentáció 27-95; közülük a fontosabbak itt is a Függelékben!

²⁰⁷ Summa Mariana II. 395-400. Hetény 1957. 237-238.

²⁰⁸ Keresztény Élet, 2002. okt. 6.

²⁰⁹ Hetény 2000b. 30. és a Karancs-vidék II.6. kéziratban lévő gyűjtés

Hogyan fogadták be a népek? A halotti szobrot lapujtói rózsafüzérek adakozásából készítették. Boroznaki jó emberismerő volt: *Megmondtam sorsoláskor a népeknek, aztán szívesen, nagyon szívesen adakozta rája. Megmontam előre, hogy mi célra lesz csinálva. Aztan megmontam, hogy hová lesz készítve. Hát szétment a híre, hogy megtartjuk azt a temetést. Először csak innen, a közeli községekből (jöttek). Aztan elment a híre neki.*²¹⁰

Kérdeztem a híveket, tetszik-e nekik? – Hajdú Mária (1883) lapujtói asszony: *Tetszik, nagyon tetszik. Bizony, mikor ojan meszszirol jönnek, úgy siratnak ott, mintha előhalott lenne.*

(Miért tetszik?) – *Tetszett a népnek, mert itt a környéken nincsen. Körmenet is van. Lobogók is vannak ott... Itt még az evangélikusok is nem ellenségei a Karancsnak. Ők maguk is mennek. Szentkúthoz is, Karancshoz is, ahhoz is elmennek. (Ott volt az első Mária-temetésén?) – Nem tudom. De tudom: mikor jöttek a népek, az a koporsó, felravatalozás, négy szál gyertya, úgy siráncokoztak, mintha valóságos halott volna, nem szobor.*

Kérdeztem más asszonyokat is, mióta van ez? – „Hát, az nagyon régen! (Nem Boroznaki?) – Ő találta ki azt a Mária temetését. Nagyon szép imádság van arra!”

Somoskőujfalui asszonyokat kérdeztem, akik minden szombaton kijártak a kápolnához tisztogatni. *Erről van egy régi történet a Mária haláláról. Nagyon régen megvan a Mária temetése, már a Pali bácsi előtt! Az nagyon szép, mer’ a Szűzanyát temetik! (Mióta?) – Régen má’, nagyon régen. Pedig má’ hatvanharmaikba vagyok, mégis mindig hallottam má’! Régi ez má’ nagyon! – Kérdeztem a negyedik asszonyt, mióta van ez a temetés? – Mióta? Körülbelül húsz év óta! (Hogyan kezdődött?) – Hát ezt, azt hiszem, hogy megállapították valahol Pesten. Megállapították valahol, hogy ez a hej érdemli azt meg, hogy Mária temetése itt legyen. Itt hallottam. (Boroznaki kezdte?) – Ő kezdte, mikor má’ meghagyta az érsek. Eztet felfedezték, hogy ez a hej szent, ez való. Ez meg van állapítva az érsektől meg másik nagy hejéről.*²¹¹

Megkérdeztem a karancskeszi esperesplébános véleményét is a Mária-temetése szokásról. Válasza: „Én kérem, sose láttam. Mert ugye, ezt éccaka csinálták. Ha ki is mentem én nappal mentem ki, éccaka sose mentem ki. Így hát nincsen róla semmi véleményem. Utóbbi időben nem igen jártam, mert háromszor megoperáltak sérvvel. (Mit mondanak róla itt a faluban?) – Erre nem tudok semmit sem mondani. (Patakfalvy káplán): *Nem tudjuk azt a hívek csinálják!*”²¹²

Helyszíni adataim és tapasztalataim szerint a környék papsága a karancsi kápolna „liturgikus” szolgálatát mindig is készséggel vállalták, a népi áhítatokat azonban általában nem értették meg. Hajdú Mária (1883) lapujtói asszony szerint a korábbi plébános a „Szent Vagy Uram!” hivatalos egyházi énekeskönyv énekeit tanította és Boroznakit viaszszorította sajátos énekeivel. Az 1952-es Mária halála délutánjának előkészületei közepette mondta Boroznaki: *De azt szeretném én, ha papok csinálnák! – mire az ott álló Hajdú Mária: Huiú, papok azelőtt se csinálták, most meg nem is szabad nekik! – Boroznaki: Kellene prédikálni a Mária haláláról. Szépen kellene azt kiállítani. Nagyon jó volna az.*²¹³

²¹⁰ Hetény 2000b. 55.50.

²¹¹ Hetény 2000b. 63.65.72.73.74.

²¹² Hetény 2000b. 59.

²¹³ Hetény 2000b. 63.80.

Ehhez összevetésül: Szegeden 1997 nyarán Nemzetközi Néprajzi Diákszeminarium résztvevői kutatták az egész szegedi nagytájat vonzó alsóvárosi búcsút. Beszélgettek a kolostor szerzeteseivel is. Telek József hajdani ferences népszónok templomában arra a megállapításra jutottak, hogy azok „nem érzik ennek az ünnepnek a különleges jelentőségét... a búcsúban megnyilvánuló lelkiség számukra idegen.”²¹⁴

A magyar népi búcsújárás monográfiájának²¹⁵ magyarázatát ide alkalmazhatjuk: *Kétségtelen, hogy emögött ott húzódott az a szándék is, hogy megszabadítsák a búcsú (indulgentia) tanát a nép körében időközben hozzá tapadt képzetektől, tévedésektől, babonás elemektől. Ez a tevékenység azonban csak részben volt eredményes. Különösen a XIX. század második felében arra vezetett, hogy a búcsújárás egyre erősebben elszakadt a papságtól, s jellegében egyre inkább népi ájtatossági formává vált... A búcsújárás szervezése és vezetése laikus búcsúvezetők, énekesemberek kezébe került.*

Boroznaki Pál „szintézise”

Értékelésül hadd alkalmazzam itt Boroznakira Dám Ince gyöngyösi ferences főiskolai tanárnak másvalakiről olvasott sorait: „A szintézis egy központi eszme körül szétszórt, már korábban más összefüggésben állott elemek és kifejezésre csak most érett kezdetek új rendszerezése. A múltak hagyatékának összegyűjtése, megrostálása, kiválasztása, esetleg megszükitése vagy kibővítése. Ezek most új összefüggésbe kerülnek, új jelentőséget, sőt jelentést nyernek (Troeltsch). A szintézis a korszellem elemeinek, az élet tendenciáinak, a történeti fejlődés eredményeinek s az ember testi-lelki struktúrájának rendszeres egysége. Részei a letűnt hajdan porlepte emlékei, mint egész azonban új és eredeti. A szintézist alkotó zseni fáradhatatlanul gyűjtögeti a múlt értékeit, letörli róluk az ódonság porát és új környezetbe olvasztja, áthatja a maga egyéniségének erejével s a maga korának lelkével. Hasonló a házigazda emberhez, aki kamrájából újat és régít hoz elő /Mt 13,52/.”²¹⁶

A kegyhely és a kultusz az idők viszontagságaiban

Gondviselészerűnek kell mondanom, hogy 1952. nyarán az utolsó alkalommal jegyezhettem fel a karancshegyi Mária-halála lefolyását. Katonai radar-figyelő állomást létesítettek ui. a másik Karancs-hegyen és ezért a Kápolna-hegy felkeresését is eltiltották. Kezdetben ugyan még Boroznaki havonta kérelmezendő engedélyt kapott a kápolna takarítására, később ezt is megszüntették. Így már 1953. augusztus 19-i levelében arról kaptam tőle értesítést, hogy a kegyhelyről mindent behozták a lapujtői templomba és a Szűzanya temetését is már ott voltak kénytelenek megtartani. Ettől fogva így kellett történnie, de – mint 1955. augusztus 24-i levelében írta: *A Tisztelet Nem Szakat El Szűz Mária Tisztelői Ha Most Nemehetnek A Karancsi Kegyhelyre A Lapujtői Templomba is Felkeresik Nagyon Szép Ájtatosság volt Mostis 14 én estétől reggelig Megtartotuk.*

²¹⁴ Pusztai-Strang-Palmer-Österlund 1999. 64.

²¹⁵ Bálint-Barna 1994.147.

²¹⁶ Dám 1943.255.

Nevelt fia így emlékezik rá: „1952 után is hű maradt önmagához, hű a Karancshoz. Ha tehetett, minden hétvégét ott töltötte. Még 75 éves korában is kiment, de már akkor csak segítséggel jött haza. Élete nagyrésze ezután is imádsággal telt el.” Az özvegy férje több imádságos könyvét és rózsafüzéreit elajándékozta.²¹⁷

Boroznaki Pál 1969. október 17-én elhunyt és ezzel 1970-től a szokás gyakorlása szünetelt. A rendszerváltozással felszabadult ugyan a Kápolna-hegy látogatási tilalma és a vidék lokálpatriótái sikeresen helyre állították az elhagyatottságában szétzilált kápolnát (erről később). A szécsényi, később szentkúti Orbán Márk ferences atyával, Limbacher Gábor balassagyarmati múzeumigazgatóval, Fekete Béla lapujtói plébános 1991-92-ben próbálkozott a hegyi kápolnában a szokás visszaállításával és ez néhányszor sikerült is, bár nappali időben²¹⁸ (31. kép), folytatása azonban nem lett. Alighanem jól mutatott rá az illetékes plébános 1999. január 26-i levele: „Sajnos, azok, aki, ezt szépen megtartották, meghaltak. Nem mernek éjjel kimenni. ... A Mária virrasztást már nem folytatják. A lapujtói templomban sem... A papság is el van öregedve és foglalta.”

A kultusz folytatásának azonban javára is szolgáltak az idők viszontagságai.

A Mária-halálának új hajításai

Ami a karancshegyi ájtatosságnak a falu templomába való áthelyezésére *kényszer* volt, az másokat felbátorított egy jó *lehetőségre*. Mert még éltek azok az asszonyok, akik résztvevői voltak a Mária halála eredeti szokásának, de már egyre korosabbakká váltak ahhoz, hogy megmásszák a hegyet. Lehozták tehát a szertartást falujuk templomába. De már nem egyszerű lemásolással. *Variációk keletkeztek.*

Karancsberény

2001. június 29-én még felkereshettem Torák Károlyné Bencsik Rozi nénit (1910-2003) Tanács u. 8. sz. alatt (33. kép) Mindenki elsősorban hozzá irányított. Ima-és énekvezető, aki már 1972-ben Erdélyi Zsuzsannának is érdemes adatközlője volt.²¹⁹ Amikor 1991-ben a ferences Márk atya buzgólkodására megpróbálták ujja élesztetni a karancshegyi szokást, terepjárón felvitték a hegyre, de nem éjszakai virrasztásra, hanem nappalra. Mikor nála voltam, már észrevehetően, és magát is mentegetve, felejtett. Saját egészségi állapotán is igazolható volt a szokásnak letelepítése a faluba. Az utóbbi években ugyan már ebben sem tudott részt venni és szépen átadta követőinek. Pedig azelőtt! Hiszen gyakorlata volt ilyen téren. A Mária menyegzője megünneplését is (ld. alább) ő hozta el Lőrinciből Berénybe.²²⁰ Halála után Károly fiától és Vali menyétől megkaptam lemásolásra édesanyjának mintegy 5 kilónyi vallásos könyveit, füzetait és hajdani nyomtatványokról szorgalmasan leírt feltűnően sok kézírásos ima- és énekszövegeit.

Karancsberényben mások a körülmények és ezek módosítják a szertartást, mert a hívek nem „érkeznek”, hiszen saját templomukban vannak és – mint megfigyel-

²¹⁷ Lantos Sándornak ezuton is köszönöm 2003. október 9-i levelét.

²¹⁸ Lengyel-Limbacher 1997.109.

²¹⁹ Erdélyi 2001. 70-71. – A Lengyel-Limbacher 1997. könyv 110. old. 62. képen ő látható. Amikor haláláról értesítettem, ezt írta róla: „...aranyos asszonyom volt, életével rászolgált arra, hogy méltó helyre kerüljön az égi honban.”

²²⁰ 2001. jún. 29-i gyűjtésem kéziratban 1-8.

tem – a nagyszonyi hivatalos elő/vigília mise után vannak. Ennek megfelelően elmarad a búcsúk szokásos „beköszöntője”.

Mária ravatala a templom hajójának közepén szépen feldíszítve készen áll. Koporsó van, de „halotti” Mária-szobrunk nincsen. Egy Lourdes-i szobrot fektetnek a koporsóba. A hívek a padokban foglalnak helyet.

A berényiek szertartásának rendjét közzétettem.²²¹ (34-40. kép)

Az idős Szűz Mária keresztútját nem végzik, helyette a Könnyek Anyja olvasóját mondják kísérő énekkel. (Függelékben)

Éneklük az első legendaballadát: „Az Olajfák hegyét esti fény borítja...” (Függelékben)

Hétfájdalmú olvasó. (Függelékben)

A másik legendaballada: „Szomorúság töltött be az apostolok szívét...” (Függelékben)

Temetési körmenet a templomot háromszor megkerülve. A koporsót két asszony felveszi és maga előtt tartva viszik. Előttük templomi zászlósok, utánuk a hívek égő gyertyákkal. Harangzúgás. Menetközben még az elhalálozás és a temetés gyászénekei hangzanak. „Jaj, de szomorúan hangzik a harangszó” (Függelékben) Sort ejtenek azonban még a „Hatvanhárom évet betöltött Mária...” legendaballadára is az első 5 versszakkal, (Függelékben) mert a Tamás-epizód eléneklése után zendítenek csak rá a feltámadás énekeire, pl. „Megzendült az angyalok hárfája” és „Meg vagy dicsőítve”. (Függelékben)

Visszaérkezve a sekrestyébe elviszik a koporsó Mária-szobrát,

Elimádkozzák az Örvedetes-Dicsőséges olvasót, majd mindjárt utána a Hétörömmű olvasót kísérő énekkel és más örvedető máriás énekkel zárják. Eközben kb. éjfél az idő; ők tovább nem tartják. (Az ellenben nagyon tetszésükre volt, hogy 2001-ben befejezőként elmondtam nekik korahajnalban az ünnepi szentmisét; mind ott maradtak).

Torákné írásos hagyatékaik közt olvasható az *Egykor, midőn szűz Mária* kezdetű legendaballadás ének után (melyben Mária hármaskívánságát terjesztette az angyal elé), következik minden külön jelzés nélkül ez a 3 szakasz: „gyümölcse Jézus, anyja Mária, aki a hozzád küldött angyal által kérted, hogy halálozkodkor Szent Fiad jöjjön hozzád”, – „gyümölcse Jézus, anyja Mária, aki kívántad, hogy halálozkodkor az apostolok legyenek a háznál”, valamint: „gyümölcse Jézus, anyja Mária, ki óhajtottad halálozkodkor a gonoszlelket ne lássad”. Ez azt jelentené, hogy belőlük rózsafüzéres „titkokat” formáltak. Élő gyakorlatban azonban ezzel nem találkoztam.

Karancsság

Hogy ott sem ismeretlen, arról Boroznaki is tudott: „*Tartyák most ezt az ájtatosságot a sági szentkútnál is, mongyák a ságiak... Ugye, akiknek fáradcsúgós eljönni. Egész éccaka ott voltak. Csakhogy illen díszes nincs, mind itt!* (Van énekes emberük?) – *Van bizony. Sok énekesek.* (Szobrunk is van, Mária halotti szobra?) – *Á, nincsen szobor senkinek!* (Hát akkor hogyan tartják szobor nélkül?) – *Hát csak úgy, eccerüen. Énekelnek, imádkoznak.*

²²¹ Iletény 2002. 25. skk.

Ojan szertartás, mint itt, nincsen sehol a világon, csak itt meg Jeruzsálembe. (És tudják ott is vezetni?) – Hát ugye, azt el tutygya mindenki végezni abból a levelekből, aki meg volt valaha írva. (Mióta tartják ezt Karancsságon?) – Hát... Mióta készen van nekik a barlangjuk... Negyvennyócba szentelték.”²²²

Karancsságon először 2002. szeptember 13-án jártam. Magam is megtudtam, hogy korábban részt vettek a hegyen töltött virrasztáson. De éppen legjobb (legidősebb) híveik már nem bírták a hegyi utat. Lehetőséget kínált nekik az is, hogy volt ott a kisebb hegyen egy szentkútjuk. Elsőben ide hozták le a Mária-halálát. Este mentek ki a falutól kb. 2 km-re álló kápolnájukhoz és annak idején egész éjjelen át ott virrasztottak, mostani emlékezet szerint 1988. évig. Az akkori kezdeményezők Lantos Péterné Bali Piroska (a mostani adatszolgáltatóm nagyanyja) és Megyeri Sándorné Tót Rozália voltak. Idővel azonban ez az éjjeli kijárás is a szentkútra fáradságosnak, sőt az újabban betelepült cigányságtól való félelmük miatt veszedelmesnek is látszott. Ezért a nagyboldogasszonyi virrasztást mégközelebb hozták, be a falujukba, de nem a hegyen álló plébániatemplomukba, hanem a falu „Bárnevóna” részében 1767 óta fennálló Nepomuki Szent Jánosról címzett tágasabb kápolnájába. Itt este 8 órától kb. 3 órán át tart az asszonyok virrasztása a helyi plébános tudtával, de részvétele nélkül. A népi paraliturgia mostani vezetői – a korábbi Lantos Péterné és Megyeri Sándorné halála után – Balga Sándorné Tatai Mariska (48.kép) és ennek barátnője, Simon Sándorné Virág Ilona lettek. Ez utóbbi elhalálózásával Sütő Sándorné Karnis Mária is előimádkozó a virrasztáson. Mint mondják elődeik ima- és énekkészletéből csak 2 éneket és a Mária-halála 107 versszakos legendáját kapták meg régi ponyvafüzeten.²²³ (A korábbi búcsúvezető lánya anyjának ebbeli nyomtatványait a balassagyarmati múzeumnak adta el). A mostani vezetők ezért – az említett 107 versszakos legenda mellett – a többi régi imakönyvekből maguk állítják össze. Náluk sohasem volt felravatalozás és temetési körmenet, bár már beszéltek arról, hogy jó volna talán Mária valamilyen szobrának koporsóba helyezése.

A karancssági Mária-virrasztás különbözik a karancshegyitől és a karancsberényitől is. Részleteiben természetesen élnek a közös hagyomány kincseivel. (Ezekre a 2002-ben megjelent „Alkonyattól virradatig” búcsús kézikönyvem „AV.” oldal jelzésével utalok).

A karancssági virrasztás menete a következő: (41-44. kép)

A virrasztásra készülők már mind együtt vannak a kápolnában Keresztvetéssel kezdik, majd a *Ki Mária haláláról megemlékezik...* énekkel a virrasztás lelki gyümölcseivel kecsegtetik a résztvevőket: haláluknál jelen lesz a Szent Szűz és magával viszi őket mennyei boldogságába! (Ének és dallam a Függelékben)

„Most készül a mennyország nagy ünnepére...” ének, kezdete AV. 128. és 134. variációja. Ezzel megjelölik az ünneplés tartalmát. Sorrendben felcserélhető az előzővel. Függelékben.

Hét verses örvendetes *rózsafüzér*, közte egy-egy énekkel a „titokról”. (Függelékben)

Megfelelő könyörgés, de lehet, hogy itt éneklük – akár ismételve is – a „Ki Mária

²²² Hetény 2000b. 55.

²²³ Szűz Mária emléke. Írta Varga Lajos Jászárokszálláson, Egri Nyomdarészvénytársaság, Eger (é.n.)

haláláról..." éneket. Ha ezt nem, beiktatnak egy énekeket, pl. „Jaj, de szomorúan hangzik a harangszó..." (Függelékben és AV. 66-67), és „Örvendeznek az egek ..." (AV. 114-116).

Felajánló ima a következőhöz (Függelék):

Tizenkét csillagú koronának rózsafüzére, az „Egek királynéja, a szép Szűz Mária, fénylik mennyországban..." énekkel a 12 szem között: (Függelék) Mondanak egy-egy könyörgést is közéje. (Függelék)

Ezek után néhány *mennybeviteli ének* számos versszakkal, pl. „Örvendenek az egek, harsog a trombita..." (AV.114-116), „Megnyílt a mennyországnak drága arany kapuja..." (AV.135), „Megzendült az angyalok hárfája..." (AV. 113) és lehetségesek prózai könyörgések is. (Függelék)

Legendaballada Mária haláláról, temetéséről és megdicsőítéséről. Így mondják: „a Történet." Ők csak az „Olajfák hegyét esti fény borítja..." kezdetű, 107 versszakos változatot ismerik, mert a korábbi előimádkozó asszonytól csak azt kapták meg. Prózában végig olvassa közülük egy valaki, ill. meghallgatják. (Függelékben és AV. 42-55; itt csekély változattal). Az eddig csak ponyvafüzetből ismert változat Karancsságon tehát élő használatban található. Befejezése kor éjjel 10 óra van.

Utána még *imádkoznak*, énekelnek, pl. „A mennyei szent városnak gyöngykapui ma fölnyílnak..." (AV. 126-128), „Szűz Máriának öröm ünnepére..." (Függelék), „Földünknek égre szállt csodája...", (Függelék) „Édesanyám, nézz rám kegyelmesen...", (Függelék) „Mária, ma lelkem cseng fel...", (Függelék) esetleg ismételve: „Ki Mária haláláról megemlékezik..."

Záró imádság.

Tatai Mariska előimádkozó: „És akkor szépen, lassan befejezzük" a Mária virasztást. Utána egyesek hazamennek.

Az együttlét azonban *folytatódik szentségimádással*. Zárt tabernákulum előtt, kb. éjjel fél 12-ig. Az énekeket – egy kivételével – a Hozsanna énekeskönyvből veszik az Oltáriszentségről 136/1-2. „Üdvözlégy, Oltáriszentség..."

372. „Imádunk, szent Ostya..." (Örökimádás imakönyvből)

143/1-3. „Előtte Jézusom leborulok..."

113/1 „Édes Jézus, neked élek..."

118/1. „Krisztus teste és szent vére..."

112/1-3,6. „Ez nagy szentség valóban..."

106/1. „Ó, ki ez oltáron..."

111/1. „Csodákkal tündöklő..."

és a Szűzanyáról 285/1. „Egek ékessége..."

284/1-2. „Boldogasszony Anyánk..."

Közben terjedelmes elmélkedő részeket olvasnak fel az *Örökimádás, a legméltóságosabb Oltáriszentség imakönyve* című könyvből, valamint egy felelgetős litániát a magyar szentekről, Eszterházy Pál nádor ismert könyörgésével, valamint egy (nem hivatalos) szintén felelgetős Jézus-litániát.

Ezekkel záródott volna a szentségimádás kb. fél órával éjfél előtt. Mivel az ájtatosság kezdetén hirdettük, hogy csatlakozóan bemutatom az első nagybologasszonyi szentmisét, ezúttal mindenki kívárta a szentségimádást és készült a misére. (Ennek kezdetére viszont még mintegy fél órát várnom kellett, hogy valóban augusztus 15-én legyünk. Ezért magunk ide jövetelét indokoltam, őket pedig az ünnepi szokás

megtartására buzdítottam). A misém iránti várakozás mutatta, hogy mennyire helyén való volna máskor is ezt a paraliturgiát így befejezni Karancsságon

Egyházasgergén

2003-ban tartották az első Mária halála virrasztást a templomban éjfélig. Az egyik résztvevője pontosan leírta ennek menetét.

Bevezető énekek: „Uram, jó nekünk itt lenni” AV.15-16. „Jertek szent örömmel” AV. 17-18.

A vezető imája: „Dicsértessék,...E szavakkal lépünk be...” AV. 18.

„Mit adjak én neked, Szűz Mária” AV.19.

Közös imádság: „Velem voltál, jó Szűz Anyám” AV. 20.

„Zendüljön fel minden ember nyelve” AV. 21-22.

Könnyek Anyja olvasója AV. 25.

Mária halála legendaballada 8 versszak „Hatvanhárom évet betöltött Mária” AV. 58-59.

Hétfájdalmú olvasó AV. 26.

„Jaj, de szomorúan hangzik a harangszó” AV. 66.

„Egész idő alatt – írja a beszámoló – körbe üljük a koporsót. Szentmise, utána gyertyás körmenetben visszük Máriát a koporsóba. A templomba visszaérve már csak az üres koporsó van.”

„Megzendült azt angyalok hárfája” AV. 72-73.

„Édesanyám, nézz rám kegyelmesen” 3 versszak (itt a Függelékben)

Hivatkozásaimból látható, hogy a „kezdők” a 2002-ben megjelent Alkonyattól virradatig című búcsúszok kézikönyvből válogattak. És – bár lapujtó indításra kezdtek –, szerkezetileg a karancsberényi virrasztáshoz igazodtak. Mint mondták, „jövőre szebb lesz!”

A Karancs-hegy megújul

Összefogás a kápolnáért

A nyolcvanas évek végén erősödött meg a Karancs-vidéken élő hívekben a kívánság, hogy a határzárlat miatt megközelíthetetlen, de a garázdák által mégis tönkretett, elhagyott kápolnát helyre kell állítani. Ahogy az újságban öntudatosan fogalmaztak: *Ahogy a helyzet normalizálódott, elhatároztuk, hogy helyreállítjuk ezt a nemzeti kincsünket.*²²⁴ Létre hozták a „Karancsért Alapítványt” A hívek mellé állt a tanács, a szövetkezetek, téveszek, és az erdészet. Frics Gyula salgótarjáni műemlékvédelmi szakfőtanácsos pedig, az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség elvi hozzájárulásával, Urbán Zsolt mérnökkel elkészíttette a helyreállítás tervét.²²⁵ Egyházi részről gyűjtés kezdődött erre a célra. Lelkesítő volt, hogy fenn a hegyen négy szentmisét mutatott be egy-egy plébános, a széles környék hívei jelenlétében. Igaz ugyan,

---

²²⁴ Szöllős Géza a Tarjáni Tükör hetilapban 1990. június 28-án

²²⁵ Frics Gyula ny. műemlékvédelmi szakfőtanácsosnak számomra összeállított dokumentációját itt is köszönöm.

hogy akadtak viszályok is, de azokat felejtjük el! A feladathoz, úgy tűnik, fel kellett nőni.²²⁶

A helyreállítási bizottság vezetői: Czeglédy Ferenc ÉMÁSZ salgótarjáni üzemigazgató, Orbán Márk szécsényi ferences rendházfőnök, Szöllős Géza karancsaljai ÉMÁSZ kirendeltség vezető és Morgenstein István krancslapujtói polgármester, valamint Tóth István üzemvezető szintén Lapujtóról. Az építkezést 1990. júl. 20-án kezdték el. *„Kimondhatatlanul sokat dolgoztunk. De örömmel végeztük, mert éreztük, hogy nem kevesen állnak mellettünk. Volt úgy, hogy éjjel fél tizenegykor érkezett a cserép a kőbányához, azt átpakoltuk terepjáróra, s vittük föl a kápolnához, ott leraktuk. Reggel viszont mindenki ment dolgozni – mesélik.”*²²⁷ Az elvégzett munkát a szakemberek 1,5 millió forintba becsülték (17. kép). Ezek elismerése mellett sajnálattal kell viszont megjegyezni, hogy az őskori illetve középkori földsáncot és környékét dózerral végig egyengették, *„hogy legyen helye a körmenetnek”* A munka után garmadával találtak cseréptörödékeket. Az eredeti rétegek és terepformák (a Kápolnahegy történelmének részei) megsemmisültek, pedig az Országos Műemléki Felügyelőség 1989. aug. 4-i műemléki hozzájárulásának mindjárt az első kikötése volt: *„Földmunka csak régészeti megfigyelés mellett végezhető.”*

A helyreállított kápolnát *„mintegy ezer”* hívő jelenlétében Szabó József karancskeszi plébános miséjén, Faddy Ottmár ferences atya szentbeszédével mutatták be 1990. szept. 16-án Szöllős Géza a Karancsért Alapítvány kuratóriumi elnöke tartott beszámoló jelentést.²²⁸ Az ünnepélyes felszentelést dr. Seregély István egri érsek 1991. július 13-án (Antiochiai Szent Margit napján) végezte. Megköszönte mindazoknak, akik munkálkodtak: *Akik nemcsak hitükről tettek tanúbizonyságot, hanem – távol a lakott területtől, nehéz munkakörülmények között –, életrevalóságukról is. Ez s az ehhez hasonló szép példái az emberi összefogásnak erősíti bennünk a hitet, hogy az országot is fel tudjuk építeni.*²²⁹

A „Mária halála” is feléledt a Karancs-hegyen

Az 1991-92. évek próbálkozásainak nem volt folytatása. Elközelgett a kegykápolna újbóli felszentelésének 10. évfordulója. Merő „véletlenből” ez év februárjára adta ki a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke Barna Gábor szerkesztésében és méltató előszavával a *Devotio Hungarorum* sorozat 7. köteteként az 1951-1952. évi terepkutatásaimat *Nagyboldogasszony virrasztása. A Karancs-hegyi búcsú* címmel, melyet néhai Szabó József karancskeszi plébános sikertelenül próbált megjelentetni.²³⁰ A kötet eljutott a Karancs-vidékre is és nem sejtett lelkesedést váltott ki. Mindezekelőtt meghívtak a tízéves emlékmisére 1991. június 30-án. Több napos otlétem alatt módomban állt a szokás sorsának megvizsgálására éppen félévszázad távlatában. A nagyboldogasszonyi feléledt virrasztást már sok fényképpel, mindvégig magnó-, sőt videó-felvétellel sikerült megörökíteni. Az éjszakai órákban hajnalig tartó szokásnak új búcsúvezetői támadtak: a salgótarjáni Vlasicsné Ságodi Mária

²²⁶ Cs.G. Tarjáni Tükör hetilap, 1990. június 28.10-11.

²²⁷ Szöllős dokumentáció 15.

²²⁸ Tarjáni Tükör hetilap 1991. március 28.

²²⁹ Nógrád napilap 1991. július 15.

²³⁰ Nógrád napilap, Szöllős dokumentáció 7. – Szabó halálával kéziratom eredeti példánya is átmenetileg elveszettnek látszott, vö. Hetény 2000b.7.

és a lapujtói énekes Vargáné Hakkel Ilona személyében. Mivel meglepő tapasztalat volt, hogy a már alig-alig található hajdani ponyvafüzetek helyett az én előbb említett könyvemből készített másolatokkal imádkozzák, éneklik a szokást, ez arra indított, hogy saját hagyományait szorosan követve megszerkesszem és kiadja az ottani búcsúsok kézikönyvét.²³¹ A tapasztalat szerint öröndetes fogadtatásra talált.

2002. Nagyasszony napjára is odakészültünk, de olyan kegyetlen viharos időjárás kerekedett több napon át, hogy eltanácsoltak az utazástól. Magát a virrasztást a helybeliek megtartották, de ők is csak a lapujtói plébániatemplomban. (45-48. kép)

A karancsi kegyhely egyik látogatója, a salgótarjáni Vlasitsné Ságodi Mária 2003. április 16-i leveléből tudom, hogy február 22-én, félméteres hóban vagy nyolcvanan voltak fenn a hegyi kápolnánál. Vargáné Hakkel Ilona pedig örvendezve köszönte a Szűzanyának, hogy újra kimehetett a Karancsra virrasztani augusztus 14-15-én, eltítkolva orvosnője előtt vállalkozását. Gyüre Károlyné pedig Kancsberényből számolt be szeptember elején a náluk tartott augusztusi Mária temetéséről.

2004-ben a lapujtói templomban is szervezett egy virrasztást Vargáné Hakel Ilona, nem ugyan a halott Mária szobrával, mert azt kivitték a hegyre. Itt a templomban is volt kis koporsó egy másik szobrocska befektetésével. „Mindenki örült, hogy eljött. Szép volt.” Csak azt sajnálták, hogy a harangozó „csak este 10 óráig engedte meg a virrasztást, mert fáradt volt. Ebbe nem szólhatunk bele. Így is megtartottuk.... Marika kint virrasztott a Karancsi Kápolnában azokkal, akiket az ország tájiról összehívott. Ők reggelig virrasztottak.... Vlasicsné Marika pedig örömmel tudatta, hogy szépen sikerült neki is 30 valahány emberrel az éjjeli virrasztás a körmenettel éjjel. Reggel peddig megtekintették töben a Nap fölkelését. Szép volt, a Karancs hegyé ... K. kezibe ... azt válaszolták, hogy a Szentkútnál voltak sokan virrasztani.”

2005. január 15-én pedig ismét Vargáné Hakel Ilona írta „....a Karancsi Szűzanyához többé nem tudom ki bírok-e menni, mert a lábam nem engedi meg. Csak ha visznek, az meg nem megy. A szívem fáj minden reggel, ha nézem a Karancs-hegyet mert nézem, az az első, hogy kinézek, ha fölkelek. Panaszodom magamban a Szűzanyának, hogy segítsen ki.....De tavaj Nagyboldogasszonykor sikerült a rózsafüzéréseket össze szednem, és itt a Templomunkban rendeztem a Karancsi Kápolnából behozott kis oltár szekrény előtt este 10-ig imádkozni és énekelgetni. Voltunk vagy 35-en. Sajnos a harangozó eddig engedett csak meg. Pedig olyan szépen fölgravatoltuk a Mária Légiótól kapott Szűzanyát. Mindenki örült még ennek is.”

Más népi áhítatok Szűz Mária életéről

A „Mária halála” népi áhítat osztatlan befogadást nyert, új variációikat képezett és a mostoha körülmények után is megújulni képes, tehát folklorizálódott. Magyarázatot keresve észre kell vennünk a Karancs-vidék népének hajlamát és igényét a Szűz Mária életének megjelenítésére házankénti imaközösségekben, *paraliturgikus* szertartásokkal. A hivatalos templomi/egyházi ünnepek mellett, pap nélkül megülik Szűz Mária menyegzőjét, a Szentcsalád szálláskeresését és Mária Lourdes-i jelenéseinek napjait.

²³¹ Hetény 2002. „Alkonyattól virradatig” címmel.

Mária eljegyzése, menyegzője

A környékbeli szokás ismertetését gondos felgyűjtőtől és publikálójától veszem.²³² A XV. században francia földön felbukkanó ünnepet később egyes helyekre a Szent-szék is jóváhagyta, majd különösen a ferencesek karolták fel. Hazánkban a *Makula nélkül való Tükör* 12–13. fejezete révén ismerték meg a ponyvafüzetek szerkesztői. Legjobban a jász-palóc lelkiséget indította meg már a múlt században is. (A Balas-sagyarmati Múzeumban őrzött „Tükör”-nek példányában egy karancssági férfi 1914.I/24-i hálálkodó sorai találhatók, hogy olvashatta és tanulságot meríthetett belőle). Kedvelése nem szűnt meg, sőt a január 23-i emléknaphoz igazodva, a falvak népei egymástól veszik át az áhítatot. Tucatjában végzik ezt az ájtatosságot, többnyire egy-egy fokozottabban vallásos család házában. A tisztaszoba a „mennyor-szág előcsarnokává” válik. Házioltár a Szűzanya menyasszonyi díszbe öltöztetett szobrával, Szent József pedig ünnepi palásttal. Az előkészületeket hetekkel korábban kezdik, hiszen aranyeső, orgona és gyümölcsfaágakat hajtának a házioltárra. Az egyik kinyílt aranyeső ágra „József” – feliratú táblácskát akasztanak, mert az apokrif hagyomány szerint is ekként jelölte ki a Gondviselés a választott jegyest. Az érkező vendégek rendre a házioltár elé járulnak, megcsókolják a feszület és a szobrokat, majd felcsendülnek az ünnepet köszöntő vallásos népének. Következik *Szűz Mária eljegyzésének olvasója és a legendás ének Szűz Mária eljegyzéséről*. Elmondják még Szent József olvasóját és a „szent atyafiságot” idézve Szent Anna olvasóját is. Többnyire egybekapcsolják a *Kánai menyegző* szokásával,²³³ mely ilyenformán Mária kézfogójának lakodalmi jellegét adja. Az előimádkozó megáldja a bibliai esetre emlékezve az oda készített 6 pohár bort, és vigadozva, összeölelkezve, sőt táncra perdülve mintegy részeseivé válnak Mária örömmünnepének. Szerfölött beleélik magukat az eseménybe.

Ezt észleltem magam is, amikor 2001. június 29-én (majd még egyszer 2002. szeptember 12-én) felkerestem *Karancsberényben* özv. Torák Károlyné Bencsik Rozi nénit (1910–2003). Főképpen a nagyboldogasszonyi virrasztásról érdeklődtem, de ő ismételten Mária menyegzőjére fordította a szót,²³⁴ sőt egy 27 versszakos legendát: „Jeruzsálem városában öröm látván...” el is énekelt róla. (Szöveg és kotta a Függelékben!) Szívügye volt neki, hiszen – mint mondta –, ő hozta el ezt a szokást Lőrinciből Berénybe!²³⁵ Torákné élénk érdeklődését tanúsítja, hogy a Mária eljegyzését, menyegzőjét ünneplő népi áhítat számos énekét szorgosan lejegyezte, illetve legelőbb még eljárt a szokást gyakorló más helyekre és az énekszövegeket másoktól elkérte. Ennek bizonyossága egy énekszöveg, melyhez záradékként ezt írta küldője: „Kíváncok jó egészséget és egy év múlva boldog viszontlátást a szűz Mária eljegyzésén.”

A hagyatékában talált emlékek szerint a házaknál tartott szokás első mozzanata *engedélykérés a befogadó házigazdától*. „Most engedelmet kérünk.”, majd az asszonyok buzdító felhívása „Jertek szeretettel...” vagy: „Isten hozott ide ájtatos jó hívek...”. A *Hétörömű olvasóval* folytatódik, sőt található egy variáns-töredék 5 szakasszal,

²³² Lengyel–Limbacher 1997. 105–109. Limbacher 2001. 157–173; Limbacher 2001b. 305–317.-még; Bálint 1977. I. 171–178, 187.

²³³ Vö. Manga 1941a. Ethnogr. 1963. LII. 139–140. és uő. 1946. Ethnogr. 1968. LVII. 449–64.

²³⁴ Ami éppen nem téma-tévesztés, hiszen a ponyvaének többsege Mária mennybevitelét, mint az ő igazi és végleges „menyegzőjé” ünnepi.

²³⁵ Kéziratban: Karancs-vidék I. 12–15.

amely Mária menyegzőjének olvasóját mutatja. Egy „Örvendeznek az egek” 8 versszakos ének is szerepel. Itt következhetett a tulajdonképpeni legenda.

A csatlakozni látszó kánai menyegző két változatát is őrizte: „Jertek hívek a kánai szép menyegzőre” 5 versszak ill. „Az igaz Messiás már eljött” 18 versszak Végül elköszönés: „Útra készen állunk, már üttött az óra” – Ezeket ld. a Függelékben

Ugyancsak Torákné hagyatékában találunk egy sajátkezűleg írt lapot (cím nélkül), mely bizonyára egy Mária menyegzőjéből formált *szentolvasó „titkait”* sorolja fel. Ime: Miatyánk. Üdvözlégy ó szép szűz Mária, kinek eljegyzésén a jeruzsálemi templom menyői... 2. „Miatyánk. Üdvözlégy ó szép szűz M kit a Szentháromság Szent József tiszta szűz menyasszonyának kiválasztott. 3. Miatyánk. Üd ó szép szűz Mária, akiért Szent József nevével megjelölt száraz mandulaág kivirágzott. 4. Miatyánk, Üdvöz ó szép szűz Mária, akit Gábel főangyal Szent József tiszta szűz jegyeséhez elvezetett. 5. Miatyánk. Üdvözlégy ó szép szűz Má a kinek menyegzőjén a menyői táborok harsona szóval szent énekeket zengedeztek.”

Gyűjteményemben van a legenda egy 100 versszakos változatának fénymásolata Karancsságról.²³⁶ Pedig ott nem ünneplik meg Mária menyegzőjét.

Egy újkeletű imafüzet Ipolyvölgyi Németh J. Krizosztom gödöllői premontrei fogadalmas „zarándok atyától” (Balassagyarmat, é.n.) a Mária-eljegyzése ájtatosság teljes anyagával *Karancsberényből*, ahol ők ez szerint végzik. Kezemben van továbbá egy be nem azonosítható ponyva-töredék 4-5. oldala „Mária eljegyzése ünnepére” írt 10 versszakos énekkel; nótá: „Köszönteni jöttünk áldott kisasszony”, a Sopron-megyei Fertőendréről (1947).

Utóbb egyeztettem, hogy az előbb említett kiváló ima- és énekvezető asszony, már 1972.május 27-én jeles archaikus imádkozója volt Erdélyi Zsuzsannának,²³⁷ majd a Mária-eljegyzése áhítatban Limbacher Gábornak.²³⁸ Tőle ismerjük a szokás palóc-földön való gyors elterjedésének vázlatát és azt az élénk beszámolót, ahogy Torákné örömmel emlékezett az 1970. évtől játszott szerepére.

A Szentcsalád szálláskeresése

A karancsberényi Torákné élénken emlékezett arra, hogy a Mária eljegyzése szokásba elsőben azokat avatta be, akik a szálláskeresés áhítatában már hozzászokott társai voltak. Az adventi Szentcsalád-kilenced tehát már kedvelt volt ott is, mint szerte az országban, sőt Közép- és Nyugat-Európában.²³⁹

Boroznaki Pál a bocsárlapujtói szálláskeresésről így emlékezett meg: *Aztat megcsinálta itt az a plébános, akit most elhejztek. Az hozta divatba a Szentcsaládot. Most is volt. Ez már régi divatban volt az Alföldön. Szállást keres a Szentcsalád. (Ezt is ő vezeti?)*

²³⁶ Ez Varga Lajos műve (Eger, é.n.) „Szűz Mária emléke. Az angyali menyegző vagy Szűz Mária eljegyzése”, ld. Bálint 1977. I. 186. 2. jegyzet. Az az édekes, hogy ugyanabban a füzetben található, amelyből Kancsságon a 107 versszakos Mária-halálát olvassák, és Balga Ferencné énekesasszony érdeklődésemre mégis úgy nyilatkozott, hogy Mária menyegzőjének áhítatáról „nem is hallott”.

²³⁷ Erdélyi 2001. 70-71.

²³⁸ Limbacher 2001. in: Barna szerk. 2001. 167.

²³⁹ Manga 1947; Bálint 1973. 49-51; Lackovits 2000. 28-30; Silling 2000. 277-281. Kriza 2001. 49-51.56.

– Nem, én nem vezetem aztat. Ugye, ahol én lakom, ebben az uccában nagyon kevés katolikus van itt, itt nem lehet megtartani. (Hozzájuk nem is megy?) – Nem, nem. Azt csak ott tartják, ahol többen vannak katolikusok sorban.²⁴⁰

Karancsberényben

A „Szentcsaládot” Karancsberényben – úgy emlékezett vissza Gyüre Károlyné –, 1950 óta tartják. December 15-én kezdik és kilenc este kb. 5–7 óra közt szokták végezni a faluban most három helyen, házanként. Az ő csoportjukhoz 6 asszony tartozik. Az asztalt oltárrá képezik: gyertyát, virágot raknak rá. Mária szobrát menyasszonynak, Józsefét vőlegénynek öltöztetve. Szoktak kis vendégeskedést tartani süteménnyel, üdítővel és egy kevés borral.

A Szentcsalád áhítatát a mátraverebélyi Szentkútról hozott könyvecske²⁴¹ szerint végzik:

Beköszöntő, hosszú felajánló ima, majd litánia-szerű ima a Szentcsaládhoz,

litánia-szerűség Szent Józsefhez, ének: „Áldunk Isten jó szolgája...”,

litánia-szerű felelgetős könyörgések Szűz Máriához, ének: „Bemegyek szent templomodba...”,

felelgetős könyörgés a szentségi Jézushoz.

Szent József (hivatalos) *litániája*. Szűz Mária időszakai antifónája.

örvendetes olvasó 5 tizede.

Szűz Mária Szepőlötelen Szívének Szeretlángjához *felelgetős könyörgések*,

felelgetős ima az öregekért és betegekért; saját ének a Szentcsaládhoz,

ima papokért,

ének: „Jöjj el, jöjj el, Emmánuel...”,

elköszöntő ima. – Csatolva napközi imák a Szentcsalád képe előtt.

Ezen kívül vannak még saját énekeik hozzá és a gazdag kovács lányának legendája 14 versszakkal: „Egek királynéja, mennyország csillaga...”, végül- búcsúzó énekek.

Karancsságon

Balgáné Tatai Mariska (75 éves, 48. kép) templomi ima- és énekvezető tájékoztatója szerint a szálláskeresést szintén december 15-én kezdik és kilenc napon át végzik. Egy-egy alkalommal kb. másfél óráig tart a rózsafüzér mondással együtt. Amióta vissza tudott gondolni, már nagyszülei is végezték. Nem tudta, hogy kik hozták a faluba ezt a szokást, „mert a régi öregek, az ős szülők is végezték. Tőlük tanultuk mi is.” Mintegy 15-20 fő szokott jönni és mindig ugyanazok. Először házaknál tartották, de már két éve az öregek helybeli napközi otthonában tartják. Egy asztalt szépen feldíszítenek, feszületet, Mária szobrot, szentelt gyertyát és virágot helyeznek rá. Egy újkeletű, ferences (feltehetően Dám Ince ihletésű) „Szállást keres a Szent Család. Adventi családi ájtatosság” c. 32 oldalas füzetből végzik az ájtatosságot imigyen:

²⁴⁰ Hetény 2000b.54.

²⁴¹ A Szűzanya arcképcsarnoka. 1. Szállást keres a Szentcsalád 2. Szűz Mária eljegyzése. Népi ájtatosságok, imakilencedek a Szeretláng szellemében. Összeállította: Ipolyvölgyi Németh J. Krizosztom zarándok atya gödöllői premontrei fogadalmas, Balassagyarmat é.n.

Bevezető ének: „Szállást keres a Szent Család...” (dallam: „Ébredj ember...”) 4 vsz.
Előimádkozó a befogadó családhoz, a házbeliek válasza. Megcsókolják a képet.
Előimádkozó felajánló imája.

Felelgetős hódoló imádság a Szent Család előtt.

Ének: „Köszöntjük a Szent Családot...” (dallam: „Áldozunk hív keresztyé-
nyek...”)

Felelgetős könyörgés Szent József oltalmáért. Ének a Szenthez: „Áldunk, Isten jó
szolgája...” (SzVU. 213.)

Felelgetős könyörgés Szűz Máriához. Ének az adventi Mária antifóna.

Felelgetős könyörgés Jézus Krisztushoz.

(Ha idő engedi: Jézus Neve, Szűz Mária lorettói, vagy Szent József litániája.)

Ima hazánkért.

Estéli ének: „Adjon Isten jó éjszakát...”

Búcsúzó ima és ének.

(Függeléként: Elmélkedés a Szent Család képe előtt. Ima napközben. Ima az
otthonért. A család imája Szent Ferenchez. XIII. Leó pápa felajánló imádsága.)

(Kis ének-gyűjtemény: Énekes Úrangyala. Mária, Szűzanya, Názáretből indul
útnak, stb.)

Ezen túl saját énekeik:

„Istentől Gábor küldetett a földre...” (dallam „Most az Úr Krisztusnak drágalatos
teste...”) 4 vsz.

„Üdvözlégy Mária, mennyei királyné, / Elterjedt a parancs Augustus császárá...” (dal-
lam: „Örvendenek az egek, harsog a trombita...”) 4 vsz.

„Ó, Szent József pátriárka, tiszta lelkek öröme...” 3 vsz.

(Befejezésül:) „Szállást nyert a Szentcsalád, örvendjete igazán...” 8 vsz.

A Lourdes-i jelenések napjai

A franciaországi Lourdes-i csodás jelenések valósággal igazolták a nép termé-
szetfeletti vágyakozásait és igen nagy hatással voltak a magyarországi vallásos
népéletre is.²⁴² Számos új, sőt legújabbkori tanulmány számol be a vonatkozó áhítat
hazai életéről.²⁴³ A szokás jelen van a Karancs-vidék falvaiban is.

Bocsárlapjton Boroznaki Pál emlékezete szerint a *lurdesi ájtatosság már megvolt
gyermekkoromba mindig*” (1889-ben született – H. J.). Szobrát hurcolták valamikor gyer-
mekkoromba minden szombaton, mikor jártuk a lurdi búcsút. – Kármelhegyi Boldogasszony
napja már nagyon régen elmaradt (a Karancs-hegyen). Nem kaptak papot rája. Eleinte
hordoztam mindenfelől a papokat. Nagyon szerette a nép. Ugye, jó időben van, meg akkor
van a Szűzanya tizenynyolcadik megjelenése Lurdesba. Nagy ájtatosságok voltak akkor!
Nagyboldogasszony virradatán, a búcsúsok elszéledése előtt 1952-ben is meghir-
dette az őrangyalok szombatját, amikor lurdesi búcsút fog tartani, azaz virrasztást
és a lurdesi szobor körmeneti körülhordozását.²⁴⁴

Karancsberényben Gyüre Károlyné Fodor Reginától (72 éves) kaptam a jelenés nap-
jainak számontartott felsorolását: február 11., 14., 18., 19., 20., 21., 23., 24., 25., 27.,

²⁴² Bálint 1943. 93-94; Bálint-Barna 1994. 262.

²⁴³ Pl. Volly 1982. 1. 64. 65a. énekek, ifj. Lele 1998. 178-181. Silling 2000. 281., stb.

²⁴⁴ Hetény 2000b. 52. 41. 72. 113.

28., március 1., 2., 3., 21., 25., április 7., július 16. – Hasonlóan Limbacher²⁴⁵ tudósításához, aki megfigyelte, hogy Alsó- és Felsőzsid asszonyai – a Klempa-féle Lourdes-i kilenced javaslata ellenére – nem kettesével, hanem külön-külön, egyenként emlékeznek meg a jelenések napjairól.

A faluban három helyen tartják. A jelenések napjain télen 5-7-ig, nyáron 7-től. Emlékezete szerint 1945 óta, ők hatan vannak asszonyok.

Ima-csoportjukban ezek a szokásos énekek:

„Eljötteünk köszönteni Lurdi Szűzanya...” 6 versszak

„Jertek, jertek, Istenfélő hívek...” 5 versszak (dallam: „Ó, ne búsulj”)

– „Boldogságos Szűzanya, Lurdi barlang fénye...” 4 versszak (dallam: „Az Atyának egy Fia”)

– „Megnyílt a szép mennyország drága kapuja...” 8 versszak (dallam: „Jézus az én reményem”)

– „Százezerszer üdvözlégy szép Szűz Mária!” 7 versszak.

Esti ének. „Imára hív a szent harang...” 7 versszak.

Karancsságon a Lourdes-i jelenések napjairól is Balga Ferencné Tatai Mariska tájékoztatót. *A lurdi napokat február 11-én kezdjük és 9 napon át naponta 2 jelenést. Kb. másfél, kettő óráig tart. 15-20 fő szokott jönni és mindig ugyanazok. Tudomásom szerint csak a mi csoportunk van, de egyénileg otthon végzik.*

Ők az alábbiak²⁴⁶ szerint:

Bevezető ima: Szűz Mária nevének magasztalása, könyörgés segítségért.

Kezdsre: „Örökre világító lurdi búcsú” c. imádság. „Hozzád jöttünk; mi is hozzád simulunk...megvigasztalsz, meggyógyítasz,...szent égi malasztot nyersz mindnyájunknak, akik részesülünk ezen aranybúcsúban...”

Ének (dallam: „Szűz Mária tisztelői”) „Szállj le közénk Szűz Mária, / Mint Lurdesnek határába...” 7 versszak.

Búcsú előtti ének (d: „Dicsértessék Jézus”) „Nagy csuda történt franciák országában, / Lejött Szűz Mária Lurdes határában...” 5 versszak.

Ének („Áldott a te neved”, – kézírásos bejegyzés: „Jaj, de szomorúan hangzik a harangszó”) „Óh te Szűz Mária, ki mennyből lejöttél, / Szent áldásod add ránk, ha már közénk jöttél...” 3 versszak.

Ima: „Örökre világító aranybúcsú....Azért örökre nevezett aranyos búcsúd, mert a földi aranyok, gyémántok, rubintok hozzád nem hasonlítanak...Mária, nyerd meg nekünk...”

(Letérdelnek és a kereszttetés után elmondják a Hiszekegyet, Miatyánkot és Üdvözlégyet, mint a szokásos szentolvasóban).

Kezdődik a 18 jelenés megemlékezése egy-egy „zsolttárral”, azaz 1-2 mondatos megnevezése a jelenés napjának, majd egy-egy ének (dallam: „Atya Istennek leánya”, – mellé írva: „Hétszáz mennyei virágból koszorút kötünk”).

„Búcsú utáni ének”: „Égből bájló rózsailat / Mennyből most itt reánk szállott...” 5 versszak.

²⁴⁵ Limbacher 1993a.199.

²⁴⁶ Cím lap nélküli régi lurdesi imakönyvből, Kongorác János könyvnyomdája, könyvkötészete, könyv- és papírkereskedése. Törökszentmiklós, Almásy u. 51. (saját ház) - 87 oldal van belőle.

Imafohász: „Óh te szentséges Szűz Mária, megvigasztalónk minden testi lelki bajunkban,...hanem honnan te jöttél Mária,...mink is oda vágyódunk,...az örömmünk Mária veled lesz a mennyben. Amen.”

Az Úrangyala előtti „Ébredj lelkem, mozdulj testem...” és utáni „Mária, Mária, fogadd köszöntésünk...” ének „Kinyílt a legszebb rózsa” ill. „Nagy csoda történt ma” dallam.

A lurdesi litánia előtti ének (dal: „Magasztalja az én lelkem”): „Mennynek, földnek és tengernek mélységes tenger titka...” 1. versszak.

Könyörgés olvasó előtt: „...Azért jelentél meg tiszta, hófehér ruhába, ...mi is tanuljunk tiszták lenni...”

Litánia a lurdesi szűz Mária tizennyolcszori megjelenésére. A hagyományos bevezető („Uram, irgalmazz...” stb.) után a 18 jelenési nap egyenkénti megnevezése, melyekre a nép váltakozva így felel: „Óh te lurdesi szűz Mária, könyörögi érettünk.” ill. „Esedezz érettünk lurdesi szűz Mária most és halálunk óráján Amen.”

Énekek 1. (dal: „Gyulladozik szívem”) „Dicsértessék az úr Jézus Krisztus neve, / Áldassék Mária földön és mennyekben...”; 2. (dallama: „Elkészült már az aranyos koszorú”) „Isten hozott ide jó keresztények, / A szűz Máriáról zengedeztetek...” 3. (d: „Isten hozott titeket”) „Isten hozott titeket Mária vendégei, / Mennyszágból jött ő le kedves híveihez...”; 4. (d: „Mária buzgó hívei, kik most ide jöttetek”) „Üdvözléssel, dicsérettel zengje ajkunk Máriát, / Mint Lurdesban hogyha lennénk, úgy látunk, óh szűz anyánk...”; 5. „Mária, tekints reánk mennyből, / Akik a te szent képedhez idesegettünk...”; 6 versszak (dallam: „Kössünk szép koszorút”) „Megnyílt az egek gyémánt kapuja, / Eljött hozzánk mennyből szép szűz Mária...”; 7 vsz. „Megjelent az Isten anyja, szép szűz Mária, / Égi fényben, dicsőségben Lurdnak határában...”

Olvasó előtti ima: „...mintha a lurdesi barlang előtt térdelnénk...”

A szent olvasó ima a szokásos kezdéssel. A 18 Üdvözlégy „titkai”:

1. „...óh szeplőtelen szent szűz, kit a Szentháromság az égi dicsőség trónusában már nekünk előre édesanyánknak ajánlott...”

2. „... ki téged szeplőtelen szent szűz ős szüleinknek már a paradicsomban megígért...”

3. „...ki téged...jelek által előre hirdetett...”

4. „...ki téged...a próféták képeiben mutatott...”

5. „...ki ... örök szüzességedet Gedeon által előre kijelentetted...”

6. „...ki a bűnbánatot háromszorosan ajánlani kegyes voltál...”

7. „...ki téged...az eredendő bűntől kegyesen megmentett...”

8. „...ki téged már anyád méhében rendkívüli kegyelmekkel elhalmozott...”

9. „...ki megengedte, hogy a világ örömeire szülessél...”

10 „...ki szeplőtelen szent méhedbe szállani kegyes volt...”

11 „ ki szeplőtelen szent szüzességed sérelme nélkül születél...” /szültél! – H.J./

12 „...ki téged...e siralomvölgyből az égi dicsőségbe befogadott...”

13 „...kit az Atya, Fiú, Szentlélek Isten az egész mennyi szentek elé helyeztetett...”

14 „...ki a lurdesi barlangban kijelentetted, hogy megtérjünk...”

15 „...ki nemcsak Lurdesban, de itt is megjelentél szent képed által...”

16 „...ki a kis pásztorlánykának megjelentette, hogy ő a tiszta szeplőtelen fogantatás”

17 „...kik tiszta forró szeretetből, kulcsolt kezekkel elébe térdelünk, tizenkét csillagból készült koronádat ékesítjük. Asszonyunk Mária, Mária Jézus anyja, malaszttal vagy teljes, Úr van te veled. Üdvözlégy szentséges szűz Mária, irgalmas anyánk kegyes pátrónánk, halálunk óráján jöjj el hozzánk.”

18 „...kik téged, tiszta szeplőtelen fogantatás üdvözlünk, tizennyolcszori megjelenésedre kérünk, szálljon égi trónusod elé ezen zengedező fohászkunk.”

(Énekhangon:)

Asszonyunk, Mária, Mária Jézus anyja malaszttal teljes, Úr van teveled, üdvözlégy szentséges szűz Mária. / Áldott légy szent Anna, Jézus nagyanyja, kitől született szűz Mária. / Áldott menny, föld ura, ki ezt létre hozta, elküldötte hozzánk szűz Máriát. / Irgalmas anyánk, kegyes pátrónánk, halálunk óráján jöjj el hozzánk. / Imádkozzál érettünk lurdesi szent szűz. / Hogy méltók legyünk Krisztus Jézus ígéretére.

(Ima a bűnbánat kegyelméért, lelki-testi erőért és eme imádságunk mennybe jutásáért.)

Ének az olvasó után (dallam: „Mária szűz anyám”) „Mária, Mária, kinyílt rózsza, / El van már készülve koszorúja...” 3 versszak – „Örömmünne ez nekünk, / Melyre itt összejöttünk...”

„Aranyszínű öltönyt vett az ég magára...” 11 versszak – „Szeplő nélkül fogantatott ékes rózsaszál...” 6 versszak.

Imádság búcsújárás előtt. (A kegyelemért ehhez a lurdesi ájtatossághoz; - kézzel hozzáírva:) „Jelenj meg nekünk most, de főkép halálunk óráján. amen.”

(Ha lehet, mindenki kezében legyen gyertya, az egész gyülekezetben 18 legyen)

(Kezdődik a 18 megjelenés tisztelete, mindegyikre egy-egy kéréssel:)

1. nyerj alázatosságot, 2. Áldást, békességet, jó erkölcsöket, 3. Őrizz minden vesztélytől, 4. Bűneink megsejtesítését, 5. Ébreszd fel hitetlen szívünket, 6. Bűnös lelkünk meggyógyítását, 7. Szomorúságunk megédesítését, 8. Siess a mi oltalmunkra, 9. Gyógyítsd szívünk fájdalmát, 10. Nyerj nekünk szent malasztot, 11. Mit érzett szent szíved a szeplőtelen fogantatás kijelentésére, 12. Emlékeztetünk, mily örömmel szálltál a földre minket megvigasztalni, 13. Nyerj nekünk bűnbánatot, 14. Taníts a szeretetre buzdítani, 15. Országunkban békességet, 16. A házaspárok közti hű szeretetet, 17. Mi is azért jöttünk, hogy szeretünk. 18. Fogadd el felajánlásunkat!

(Mindegyik között ének:) „Szeplő nélkül fogantatott mennyi virág, / Akit a bűn be nem mocskolt, dicsér e világ / Áldott legyen fogantatásod titka / Amelyben megtestesült szűz Mária.”

Az ájtatosság végén ének: „Nagy örömet mennyekben angyalok zengenek...” 5 versszak „Elkészült a koszorú...” 7 versszak.

Lurdesi litánia záró-imával.

Ismerik még az Ecclesia Szövetkezetnél 1992-ben már X. kiadásban megjelent Klempa Sándor: *Lourdesi kilenced* című könyvecskét is. (Ahogy nézem, használatlan, míg az előbbi beírásokkal használatáról tanúskodik).

Balgáné Tatai Mariska még a következő lourdesi énekek szövegét adta át készletéből:

„Február hó tizenegyedik napján...” (dallam: „Ezerszer köszöntünk.”) 4 versszak.

„Vándorok vezércsillaga, ki mennyekből lejöttél, / a lurdesi kőbarlangban bűnbánatot hirdettél...” (dallam: „Mária buzgó hívei”) 2 versszak.

„Üdvözlettel, dicsérettel zengje ajkunk Máriát, / mint Lurdesban hogyha lennénk, úgy látunk, ó Szűzanyánk...” (dallam: „Mária buzgó hívei”) 3 versszak.

„Kitárult a mennyország aranyajtaja, / leszállott a mennyekből szép Szűz Mária...” (dallam: „Szépen szól a kisharang”) 5 versszak.

„Mária Szűzanyám, üdvözöllek ma, / a lurdi barlangnak csodás alakja...” (dallam: „Máriát dicsérni hívek jöjjetek”) 5 versszak.

„Jertek Szűz Máriát köszönteni...” (dallam: „Ó örök szeretet”) 2 versszak.

„Aransugár derül fel a fényvilág között...” (dallam: „Szállj a földre szárnyat öltve Gábor”) 3 versszak – „Úrangyalára zúgnak az ércharangok, / a lurdi szent barlangban égi fény ragyog...” (dallam: „Szépen szól a kisharang”) 5 versszak.

„Messze szárnyal én lelkem / Lurdesnek határába...” (dallam: „Lelkem tiszta lánggal ég”) 3 versszak.

„Kegyelmes jó Istenünk, vedd kedvesen tőlünk / ez elvégzett búcsúkat mennyországba küldjük...” (dallam: „Jézus az én reményem”) 3 vsz., befejezésül.

kot:

EGYÉB MÁRIÁS ÁHÍTATOK, SZOKÁSOK

Sarlósboldogasszony

Akkor szokott lenni rózsafüzéres mise. Én azért azon a napon mindig meg szoktam látogatni a Szűzanyát. Arra a napra mindig fel szoktam keresni őt a Karancson. Ott van az ősz kegyképi neki – mondta Lapujtőt illetően Boroznaki Pál.²⁴⁷ (Ebben figyelemre méltó a „rózsafüzéres mise”, mert az öröndetes olvasó 2. titkának napja, valamint a „meglátogatása” a hegyen, mert ez a szent Szűznek mintegy utánzása, hiszen ő is „ama napokban útra kelt és a hegyek közé sietett” (Lk 1,39). A kegykápolnában szobrát így mutatta be: Ez a Sarlósboldogasszony. Ennek nincs párja. Lőcsén volt a párja. A dabócai templomba volt letéve már akkor is régiségbe. Aztán amerre ő (néhai Káposztássy Imre) káplán volt, mindenfelé vitte magával. Mikor itt Keszibe volt plébános, kiadta ide a fakápolnába, had tiszteljék itt. Jajja, sok bánatos szívet megvigasztalt már itt!²⁴⁸

Az 1910-ben született Torákné, Bencsik Rozália 2001-ben magnóba énekelte számomra Karancsberényben a 6 versszakos sarlósboldogasszonyi ének: „Örömmel szól a szép szűz Mária, / a kis Názáretből megyen Hebronba...” A hagyatékában talált „B. nagy Arany korona” c. könyvben pedig saját litánia olvasható Sarlósboldogasszony tiszteletére. (Ld.majd készülő könyvemben).

Kisboldogasszony

Szoktak menni akkor is a Karancsra. Valamikor gyermekkoromba éjjel jártak oda, Kisasszony napja virradóra. Aztán most, hogy kaptunk szencségimádási napokat, egyik akkor van. – így Boroznaki.²⁴⁹ – Az előbb hivatkozott „B. nagy Arany korona” c. könyvben Kisboldogasszonynak is saját litániája található. (Ld. majd készülő könyvemben).

A fájdalmas Szűzanya

tisztelete a fájdalmas olvasónak és nagyszámú énekeinek szeretetében, Mária hét fájdalmának kultuszában és saját litániájában tapasztalható. Kiváltképpen való búcsújáró helye Eger és (korábban) Selmecbánya, meg Sastyin. – Boroznaki: *Vannak itt hétfájdalmas skapulárésok. Akkor azok szokták mondatni a misét. Szeptember harmadik vasárnapján, meg virágpéntken. Azér’ én szoktam mindig kezdeni a hétfájdalmas olvasót meg éneket. Van nekem egy hétfájdalmas olvasóm. Gyermekkoromtól fogva. Még mindig azon a láncon. Úgy tartom, mint egy kincset.*²⁵⁰

Október hónapja

Akkor szoktak gyermekkoromba ide is menni a Karancsra. Éjjel olvasóvasárnapra reggel virrasztottak. De az már mind elmaradt. Varga Lajos is szokott ijenkor ide vezetni.²⁵¹ Torák Károlyné hagyatékának egy kéziratos kis füzetéből idézek egy ének-versszakot:

²⁴⁷ Hetény 2000b. 53.

²⁴⁸ Hetény 2000b. 41.x

²⁴⁹ Hetény 2000b. 53.

²⁵⁰ Hetény 2000b. 54.

²⁵¹ Hetény 2000b. 53.

Az október hónapja érkezett hozzátok, / E hónapban az olvasót mindennap elmondjátok. / Úgy szeret Mária, a jó édesanya, / Mert ő a szent olvasónak koronás királynéja.

„Szűz Mária hete,

vagy a boldogságos szűz Mária tiszteletére szentelt mindennapi felajánlások” – ilyen címmel is találunk oldalakat a *B. nagy Arany korona* című imádságos és oktató könyvben, néhai Torákné tetemes hagyatékában. *Hétfőtől* vasárnapig a szent Szűzhöz vezet: „Óh kegyelem asszonya! Neked szentelem e ránk következő hetet, e bizonytalan napokat, melyeket földi pályámon kellett leélnem, s melyekkel nem vagyok bizonyos, hogy mikor s miképpen szólíttatom át a túlvilági életre!” *Kedden* a folyamatos kitartást kéri, *szerdán* a szomorkodókat, betegeket és ügyefogyottakat vezet Máriaához, *csütörtökön* Jézus utolsó vacsorájának adományára, az örök élet kenyerére emlékezik és kéri Máriától, aki az élet édesség, reménység, hogy vezessen az örök életre, *pénteken* együtt-szomorkodást ígér a Szentszűznek és a bűnbánat lelkiségét kéri. Kiválképpen máriás nap azonban a *szombat*, *Vasárnapot* pedig a feltámadás örömeivel köszönti.

Szombati napok

Ismét Boroznaki emlékezik a *Karancs-hegyen*: *Gyermekkoromba tele vót itt minden szombaton. Minden szombton éccaka ott imádkoztak, vasárnap reggel a hegyen. Tele vót az egész hegy emberekkel. Igen nagy búcsújáró hej vót az gyermekkoromba.. Vannak/voltak, akik minden szombaton kijártak a kápolnát tisztogatni Somoskőújfaluból, Karancsberényből. Jeles szombati napok voltak az Őrangyalok szombatja (szeptember első vasárnapja előtt, vasárnap reggelig²⁵²) és a Fogolykiváltó Boldogasszony (B.M.V.de Mercede, szeptember 24.) szombatja., azaz szeptember 3. vasárnapjára virradóan²⁵³ – Boroznaki Pál ponyvafüzetei között található volt „A boldogságos Szűz Mária szombatja azaz minden szombat-napokra, mely esztendő leszén ötvenkét szombat-napot üdvösséges emlékezetek és oktatások, és ötvenkét csodatettek sommája. Írta Esterás Pál, nádor-ispán. Az eredeti után kijavítja, hatvannégy szép képpel ellátva Szent Imre, Szent László és Szent Erzsébet életleírásával és csodatettek megemlékezésével bővítve, Tóth Károly sz. ferencrendi áldozár által. Budapest, 1904. Rózsa Károly és neje.”²⁵⁴ – Ezt bizonyára forgatták szombatonként.*

A *karancsberényi* Torákné hagyatékában, hajani imakönyv töredéklapján található ének Szombaton szűz Mária tiszteletére (dallam: Óh Mária, drága név): „Szűz Mária napjának / És szent olvasójának – ünnepet / Ülünk tiszteletére, / Mondjunk dicséretére – éneket! / Mert kedveli, ki tiszteli / Az ő kedves szombatján, / Szent nevét olvasóján – üdvözli. stb. 5 vsz .

A skapuláré kultusza

(dal. Szombat első napjára) a *karancsberényi* Torákné ének-hagyatékából. Boroznaki Pál is tudott skapulárét viselő lapujtóiekról.²⁵⁵

²⁵² Karancshegyi Napló 16/a. – Hetény 2000b. 140.

²⁵³ Hetény 2000b. 36. 73. 82. 83. 112. 223.

²⁵⁴ Hetény 2000b. 223.

²⁵⁵ Hetény 2000b.54.

1. *Karmel hegyi liliom*, / Kit magasztal miliom, / Üdvözlégy szűz Mária, / Skapuláré rózsája. 2. Minden lélek örvendez, / Akit szent ruhád fedez. / E vállruhát te adtad / Simon kedves szolgádnak. 3. Te hoztad az egekből, / Égi dicsőségedből, / Kármel-hegyi viola, / Hét öröm királynéja. 4. Szent Vállruhád oltalma / A mi lelkünknek pajzsa. / Mert aki ezt viseli, / Kárhozat azt nem éri. 5. Ez meggyógyít és megtart, / kit a bűn-kígyó megmárt, / Kármel arany felhője, / Lelkünk gyémánt esője. 6. Védjed árva lelkünket, / Bűntől óvjad szívünket. / Végre kérünk tégedet, / Égbe emelj bennünket. / Üdvözlégy szűz Mária, / Skapuláré rózsája.

A szentolvasó / rózsafüzér

kedvelését jól bizonyítják a falvakként szerveződött ima-csoportok, „rózsák”. *Lapujtón* pl. Boroznaki vezetésével 25 volt a számuk (erről már elébb!). Az alábbi ének (egy a sok közül!) mutatja, miként értékelték néhai Torákné vezetésével *Karancsberényben* is:

1. Van egy gyönyörű kert, gyémánt az ajtaja, / Égi rózsát terem, soha sincs bezárva. / Nincs ajtaján lakat, könnyen bele léphetsz, / Ha tiszta a szíved, te is rózsá lehetsz. 2. Drága kövekkel van az körül kerítve, / Mennyei könny ragyog minden szögletibe. / Közepén tündöklök Mária trónusa, / Melyben ragyogva ül a szép szűz Mária. 3. A ragyogó kertben háromszínű virág. / Öt fehér, öt piros és öt aransárga. / Nem hervasztja azt el a forró napsugár. / Mindenik rózsának illata égbe száll. 4. Angyalok fogják fel mindenkinek kezét, / Aki ezen kertbe igaz szívvel belép. / Lépj be buzgó lélek, de jusson eszedbe, / Hogy ez a Mária szép virágos kertje. 5. Ebben a szép kertben nyílik égi virág, / Melyből az angyalok készítenek koronát. / Örökké ragyog a tündöklő korona, / Mert ez a szent rózsafüzér társulata. 6. Tíz Üdvözlés között egy Miatyánk ragyog. / E kertbe beléphetsz, ha naponta mondod, / Hol az angyalokkal égi dicsőségben / Koszorút készíthetsz Mária fejére. 7. Jertek buzgó hívek, lépjünk e szép kertbe, / Örömmel siesünk Mária elébe. / Nem kell oda arany, nem kell bársony ruha, / Csak a tiszta lélek buzgó áhítata. 8. Óh menjünk, mert várnak az égi angyalok, / A szent olvasóból fűzzünk gyöngykoszorút, / Akkor a szép kertnek rózsái lehetünk. / A mennyországban is veled örvendezünk. Amen.

Az esti Űrangyala előtti és utáni ének

1. Este van már, elvész, elhal minden élet, minden hang. / Ünnepeyes énekével megcsendül az estharang. / Jól tudom, hogy mit fejez ki tiszta, csengő szép szava, / És utána mondom én is, Üdvözlégy szűz Mária. 2. A természet ünnepeyes, néma csendben nyugszik el, / Minden oly ügyelve hallja, a harang mit énekel. / Lenge szellő suttog-játszik, és fölkapva szárnyira, / Oly örömmel hordja széjjel: Üdvözlégy szűz Mária. Elhangzott az estharangszó, minden csendes néma lett. / Csendesítő fényhomály ül a szunnyadó föld felett. / A szellő sem suttog már itt, más vidékre szárnyala, / Csak szívembe zeng még most is Üdvözlégy szűz Mária amen.

Éjszakai oltalom Máriánál

A karancsberényi énekesasszony, Torákné írásos hagyatékából való ez az esti ének:

1. Mária, Mária, eljött az éjszaka, / Fogadj oltalmadba, égi szent karodba.

2. Mária, Mária, kérd az egek Urát, / Mindnyájunknak Atyját, adjon jó éjszakát.
3. Mária, Mária, mennyei nefelejts, / Kedves édesanyánk, minket el ne felejts.
4. Mária, Mária, hófehér lilium, / Magamat rád bízom, altass el karodon.
5. Mária, Mária, ha majd utoljára / Lenyugszunk ágyunkba, a halál karjába,
6. Drágalátos kezed nyissa meg az eget, / Szent Fiad jobbára helyezz el bennünket.

Az imádkozásban való hűségüket

ábrázolja az a néhány sor, melyet Torákné hagyatékában, egy ének megküldésével kapcsolatban amolyan utóiratként találtam: *Kedves ángyó', (...) A kórházban nembírtam még imádkozni de most már nagyon sokkal többet végzem a lurdesit is meg a stácijót is. A holtakér', betegekért meg minden mást, minden nap.* (dátum és aláírás nélkül.)

Búcsús napok a Karancs-hegyen

Jézus Szíve ünnepén (Szentháromság vasárnapja utáni 2. péntek, ill. vasárnapja) Bocsár/Karancslapujtő búcsúja, szentséges körmenettel,

Szent Péter és Szent Pál napján, június 29-én (Pá'-Péterkor), ill. később vasárnapján Somoskőújfalu búcsúja (volt úgy, hogy – késői húsvét miatt –, az előbbivel közeli dátumra estek és ezért együtt tartották),

Szent Anna: Etes község búcsúja július 26-án, ill. vasárnapján,

Nagyboldogasszony: Karancsalja község búcsúja augusztus 14/15-én,

Szűz Mária Szeplőtelen Szíve: a salgótarjáni ferences plébánia búcsúja augusztus 4. vasárnap,

Órangelok búcsúja szeptember első vasárnapján a karancsberényieké.

(A felsorolt napok egyrészt köztudottak a környéken, de megtalálhatók a Karancshegyi Naplóban is 10/a – 16/b és 65/b oldalakon).²⁵⁶

Egyébként figyelemre méltó a „búcsú” – fogalom és szó alkalmazása. Kérdésem volt Boroznakihoz, hogy hová szoktak búcsúba elmenni? Válaszából *Míg pap nem volt* (= míg filia volt Lapujtő), Keszibe (a máterbe) *is elmentünk búcsúba Úrnapkor.* – de ugyanerre a kérdésre folytatta: – *Mikor mentünk is Selmechányába, vagy így, akkor nem ment búcsú, csak úgy* (= egyedül). – Egy másik alkalommal: *Azér' most má' úgy teccik, hogy kihirdetyük, hogy Órangyalkor is jöjjenek össze! Akkor lehet vinni azt a Mórját a körmeneti úton. Lehet ám itt sok szépet csinálni!... Ha nem is lehet misézni, legalább búcsú meg legyen!* – A Karancshegyi Napló 15/b oldalán²⁵⁷ pedig Somoskő és Etes községéből *nagy búcsúval jöttek.* – *Máskor nincs búcsú, csak Úrnapkor, mikor az Egyháznak van búcsú.*

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (Budapest, 1967) szerinti értelmezéssorozatnak tehát a 6. jelentését használják: *körmenet, kivonulás (processio).*

---

²⁵⁶ Hetény 2000b. 133-141.

²⁵⁷ Hetény 2000b. 64. 83. 140. 51.

Egy archaikus imádság

Karancsaljáról kaptam az alábbi nyomtatott szövegű imádságot. Küldője sajnos csak annyit tud, hogy rég elhunyt nagyanyja ima-lapjai között találta. A szöveg kezdetén egy 8 nyomtatott sornyi nagyságú lángoló szív rajza, két oldalról fél-koszorúban.

„A Karancshegyi Szűzanyához új szent ima.

A Karancshegyen van egy kápolnácska, abba vagyons kétszer szentséges oltárka. Előtte kirakott koporsóba fekszik Krisztus Urunk szentséges szent fia bevan fogva szent szeme, szent szája, elvan nyújtva szent keze, szent lába, előtte szent anyánk térdig vérben, könyökig könyben. Menyországban csendítenek, az angyalok összegyűlnek, széles tengernek a partján, aranyfának aranyágán ott ül szent János, arra megyen szűz anyám Mária, kérdi szent Jánost, nem látte-e az én szentséges szent fiamat? Teljes harmad napja hogy a kegyetlen zsidók megverték, éj nyálal leköbödösték, vas vesszőkkel vesszőzték, kálvária hegyére vitték, két lator közt megfeszítették, a keresztre szögezték, tövissel koronázták. Ahol egy csep vére elcsepen, az angyalok felszedik az arany tányérra teszik, az Úr Isten elébe viszik. Az Úr Isten maga mondja bizony bizony áldva mondom, aki ezt az imádságot elmondja háromszor naponta megbocsájtatik néki minden bűne. Ezt a kis imádságot felajánlom magamért és férjemért és aki ezt az imádságot nem tudja azokért is. Az Isten őrizzen meg bűneinktől, mindenféle szerencsétlenségtől, semmiféle csapás ne érje az egész világot, úgy engedje az Úr Jézus Krisztus mindörökkön örökké atyának, fiúnak és a szentlélek Istennek nevében amen. Felajánlom még gyermekeimért és az élő és elhunyt katonáinkért amen. Utánnymás tilos!”

Erdélyi Zsuzsannának, az archaikus népi imádságok feltárójának és közlétevőjének elküldtem ezt az imádságot. Ő ezt a véleményét írta róla: „A karancsi imádság változatát a Hegyet hágék 194. számú szövegében találhatjuk meg. Ennek az imának a Karancsmenti községekben több előfordulásával találkoztam....Érdekes a szöveg címe: „...új szent ima”. Hát minden ez a szöveg, csak nem új. Amit én a 194. sz alatt megjelentettem, azt Etesen gyűjtöttem, végül is ugyanúgy ahhoz a vidékhez és hagyományhoz tartozik. A ki ez kiadta, nyilván „elhallott” egy-két szót, mert ő azt írja, hogy Jézust éj nyállal leköbödösték, egyszerű ember lehetett, a helyesírása alapján és nem éj nyál, hanem énnnyállal/ényállal vagy ény nyállal...nem tudom eredetét, lehet éh nyál ad analogiam: éh szomj...”

Jézus keresés: keresztjárás nagyhétén, nagyszombaton

Mivel tudtam, hogy palóc vidékeken szokás a nagyheti „Jézus keresése” és ez némiképpen hasonló a Mária temetéséhez, megkérdeztem, szoktak-e itt is? Borozaki felelt: Szoktak bizony! Akkor éfélkor megyünk össze, aztán egész reggeli harangszóig. Akkor fejezzük be a temetőbe’. Minden kereszthez megyünk, ami kereszt csak van a községbe. Úgy-hogy az idő eltelik a járkálásba, (Felesége közbeszólt:) – Hat kereszt van a faluba, azt mind felkeresik. Reggel a temetőbe végzik. Már akkor hajnalra harangoznak, mikor végzik. (Hogyan folyik le? Boroznaki Pál:) – Templomnál gyülekeznek, aztán indul a búcsú a templomtól. Egész nagyhétén csak fekete lobogók mennek, de nagyszombaton az összes színes lobogókat kiviszik. (Ki vezeti?) – Többnyire én szoktam vezetni, mióta én vezetem a búcsút. (Talán ezt is ő kezdeményezte?) – Nem. Már gyermekkoromban is úgy volt. A sok lobogó kivitele azóta van, mióta én vezetem. Emlékszem, még az anyám is úgy tudta mindig azelőtt

is. (Azt mondta, egész nagyhéten?) – *Egész nagyhéten minden este járkáltak. Többnyire minden kereszthez, de ha az időjárás nem engette, csak a templomban. (Mindig hajnalig tartott, egész nagyhéten?) – Nem, akkor csak mongyuk két-három óra hosszat. Csak nagyszombaton volt ojan hosszú. Megindult a búcsú az első kereszthez. Különösen a kolerási temetőbe szoktak menni nagyszombaton először. (1831-ben sokan estek áldozatul). Azután úgy sorba. (Mindenütt egyformán imádkoznak?) – Temetőbe mindig többet végziünk, mint a keresztekénél. Ott kell a halottakra is számítani. Három temető van. (A korábbi önálló faluk szerint. – Mit végeznek?) – Hát ugye, gyászénekeket végziünk csak mindig. A keresztekénél Krisztus szenvedéséről. (Az utolsó keresztnél megtalálják Krisztust?) – Nem. Ugye, csak mikor má' az utolsó keresztnél vagyunk, Biriny felé, akkor szoktuk a húsvéti éneket. Mintha ott lenne megtalálva a Jézus. Szép énekek azok nagyon a húsvét hajnal! (Visznek gyertyát magukkal?) – Hát ugye, van ojan lámpa. Hát csak az énekeseknek. Akkor aztán a templomba végzik be mindig. (Húsvét hajnalán is?) – Vasárnap reggel a temetőbe' szoktuk bevégezni. Akkor aztán kívánunk boldog ünnepeket egymásnak, mikor má' vége van neki. Akkor má' aztán mindig megy szét haza. (Ilyen csak itten van?) – Ez a nagyszombati divat itt az egész vidéken. Karancsalján is, Birinybe is. Talán az egész országba. Ahogy találkozunk Szentkúton is, ott is hallom, hogy megvan az alvidéken is a Jézus keresése.²⁵⁸*

---

²⁵⁸ Hetény 2000b.52,

A KARANCS MINTEGY ABSZOLUTIZÁLÓDIK

„A palócok szent hegye” – jelentette helyi ismeretei alapján már több mint száz éve Pápai Károly földrajzi író²⁵⁹

Itt van „a világ közepe”. Findura Imre feljegyezte azt a mondát, mely szerint a Karancs tetején nő az égig érő fa.²⁶⁰

Boroznaki Pálnak a karancsi hegyre vonatkozó felsőfokú értékelései („leg-” jei; ld. „Gyönyörű nagy vonzalma” című korábbi fejezetet) nemde valami hasonló értékelésre utalnak?

Özveggy Karman Istvánné, Katona Mária, a „somosi gyógyító asszony” (róla a „Gyógyítás” című fejezetben részletesen) szerint a „Szentek Istene” mély álomban megmutatta neki, hogy a Karancs-hegy fölött van az ő „lakosztálya”, és hogy Jézus még egyszer megszületik egy, a Karancsra is járó magyar anyától. A Karancs-hegyi zarándoklásakor mindenegyes alkalommal látja, hogy az út egyik kanyarulatánál a Szentlélekegyisten várja őt, onnan „együtt mentünk föl a kápolnába”. Az tehát „égivé nyilvánított” kegykápolna, „világraszóló” jelentőségű. Ebből érthető, hogy az égiek 1975-től nem engedték el otthonról, csak a Karancs-hegyi zarándoklatra. Lakása, melyet házi szentéllé alakított, mintegy a karancsi kegyhely „filiációja”.²⁶¹

Az 1989-90. évi nagy újjáépítés kapcsán újságíró tette közzé Fekete Béla karancslapujtói plébános véleményét: „... azt tudnia kell, hogy ehhez a kápolnához nagy-nagy Mária-tisztelet fűződik. ... A Karancs-kápolnahegyi zarándokhely helyreállítása nemcsak a karancsvölgyiek, de az egész ország kereszténységének nagy horderejű ügye.”²⁶²

Sabján Ferenc költő legújabban,²⁶³ a „Palóc Olimposzon” c. versében a maga módján hasonlóképpen hódol Radnóti Miklóstól vett mottóval: „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent”:

KARANCSON lobogás van,
Múlt és jelen fölött
Sóvárog, emelkedik lelkem;
Megközelítettem a végtelent,
Dagálllyal küzd szemem.
Étkezem illatában,
Iszom völgyének melegét,
Szúrólángjától édesebbet
Nem merítettem rég’

²⁵⁹ Pápai 1894. 5.

²⁶⁰ Findura 1885. ápr. 12. és 19.

²⁶¹ Limbacher 1994a. 7.8. 1994.b. 219. 222. 1994c. 142. 143. 147.

²⁶² Tarjáni Tükör hetilap, 1990. június 28.

²⁶³ „Érzelmek hálójában” c. verseskötetében 1999. 63.

Honvágyam idehoz,
A vadkörtefás liget...
Tágranyílt tekintetem elől
Még mit rejteget?!
E táj(nak) bájjain
Szárnya-nőtt szememnek.
Meg-megsimogatom
A ráncos tölgyeket,
Dalra fakadt ágaik közt
Karancsra át a Salgó integet.

Ujjászülettem zsongó lázban,
Szűzillat, lángolás követ.
Vággyal bombázom magam,
Száműzött lett a magány,
E határtalan nászban;
Állok az „Olimposz” tetején,
Nézem a lángívű bazalttömböket,
Melyet az Óvilág lángjai emeltek.

Ijedt gyík botorkál,
Galambraj köszönt,
S búcsúzik tiszteletkörökkel.
Ide-idejövök vissza,
Gazdag és szabad
Gyönyörért epedve,
Honvágy szenvedéllyel,
Melyek a Karancs és Salgó
Szellemén születtek.

Áldom mámorát
Fölém-nőtt hegyeknek,
Megszállottság Szent helyén
Felejtésem megpihen.
Felzárkózott élmények közé,
Halmozódott rajongás követ.
Rögzítem látványképemet,
Melyet a tűzviharban született
KARANCS és SALGÓ ihletett.

Nógrád megye: Karancs, Margit-kápolna, 1999.

Ugyanő írta nekem 2001. október 28-i levelében: „Imádom azt a tájat, legalább évente elmegyek Salgótarjánba, úgy nem jövök haza (Nagykanizsára – H. J.), hogy a Karancsra, a kápolnához föl ne menjek. Az idén is, hála Isten, már 4-szer voltam fönt.”

A 2001. évi második gyűjtőutam egyik kísérője – egy főiskolai végzettségű és

nagyon széles társadalmi ismeretsséggel rendelkező asszony – érdekes megfigyeléseket tett és ezeket írásban rögzítette: „Belépve a kápolnába, különös érzés kerített hatalmába, nagy boldogság, nyugalom, öröm, miközben fizikailag heves szívdobogást érzem.” Ugyanezt tapasztalta unokaöccsénél, a bécsi műszaki egyetem hallgatójánál, aki „átszellemült arccal jött ki”. Kezdték figyelni a többiek, pl. megkérdezték a TV. operatort, mit érzett? „Igen nagy energiákat, belső megnyugvást, marasztaló boldogságot és heves szívdobogást.” Erre beküldték „Brekit”, az egyik TV. asszisztenst, akiről tudták, hogy hitetlen. „Egyszer csak látjuk ám, hogy Breki arca elváltozik, öröm tölti el, s már vagy 1 órája nem akar kijönni. Amikor hívásunkra végre kijött, elmondta, hogy ő ezt még sohasem érezte. Mintha újra édesanyja közelében lenne (!), boldogság és nyugalom költözött a szívébe, ami egyébként erősen dobogott...” Férfiak közül, akik részt vettek a kápolna 1991. évi helyreállításában, az egyik ottlevő vallotta, hogy azóta megváltozott életük: „Jobbak akarnak lenni és mindenütt hirdetik a Karancs csodás erejét.” – A kápolnához közeli, piknikezésre kialakított helyen egy vidám társaság mulatta az időt a 2001. évi virrasztás idején. Este 10 óra felé közülük két gyermek jött fel a kápolnához nézelődni. Áhítattal figyelték az imádkozó közösséget. Jó idő múltán értük jött az apjuk, de a látványra ott ragadt. Megérkezett az asszony is, el akarták vinni a gyermekeket, hogy lefektessek őket. Végül az asszony meleg holmit hozott és mind ott maradtak. A gyermekek alva, a szülők bámulva. Hajnali 2 óra felé vitték el a gyermekeket, de mindkét szülő visszatért és hajnalig maradt. Nehezen oldódtak; keresztleletlenek és hitetlenek voltak. „De ma éjszaka megfordult a dolog - nyílt meg végre a férfi –. Higgye el, bejártam a fél Európát, rendkívüli élményekben volt már részem, de ilyet még nem láttam, nem éreztem. Nem vagyok egy érzelmes ember, de itt valami rendkívüli szeretet árad szét. Mintha anyám ölén ülnék (!!! Ezt mondta Breki is!)”²⁶⁴ Elhatároztuk a feleségemmel, hogy keresünk egy katolikus templomot, és megismerjük közelebbről ezt. Mi és a gyermekek is.” – A már idézett Breki a TV. stábtól, meghatódottan így búcsúzott: „Soha életemben nem fogom ezt elfelejteni. Ilyen szépet még nem éltem meg, ilyen felkavaróan erőteljeset sem. Rendkívüli élmény volt köztetek. Talán az sem véletlen, hogy én ide kerültem. De a 12 éves fiamat szeptembertől beíratom hittanra, az biztos! Együtt járunk templomba, ahol én több mint 20 éve nem voltam.” És elcsuklott a szava. (Értesülésünk szerint ígéretét meg is tartotta).

Az előbbieket igazolni látszanak egy 1975 óta folyó külföldi, interdiszciplináris zarándokhely-kutatás tanúságát: „A búcsújárás kutatását a vallásos népeletben megjelenő szent üzenetnek... keretében folytattuk. Hipotézisünk, hogy a zarándokhelyen tett látogatás olyan vallási pillanatot hoz létre, amely a látogató életének egészét meghatározza, funkciója pedig, hogy egzisztenciálisan feltöltse annak érdekében, hogy jelentést és tartalmat adjon a mindennapoknak: a „radikálisással” való kapcsolat révén a zarándok megtalálhatja, vagy újra felfedezheti, vagy megerősítheti belépését és a vele való összetartozását.”²⁶⁵

²⁶⁴ Figyelemre méltó, hogy az itt nyilatkozók – nyilván nem gondolva a Szentírásra -, mégis egészen azonos szavakkal fejezték ki élményüket: „Mint anyja ölén a gyermek, / Úgy pihen bennem a lelkem.” (Zarándokének-zsoltár 131/130/ 2).

²⁶⁵ Giurati 2001, 76.

„Mer’ ott nagy kegyelmeket lehet kapni!”

Mindezek egymásra rakódó és egymást átható hatására Karancs kultusza általános meggyőződésé vált. Ez tükröződik a lapujtói származású Barta Lászlóné Telek Olga 75 éves karancskeszi asszony visszaemlékezésében: *Még az én nagymamám is beszéte, hogy még ők hogy jártak oda. Még ha nem esett az eső, akkor is mentek. Aszongya, megfejtünk, aztán mentünk, lányom, imádkozni, hogy essen az eső. Ha száraz nyár vót. Ha esett az eső, akkor is mentek, hogy jó idő legyen. Mindig így beszétek. Mer’ ott nagy kegyelmeket lehet kapni.*²⁶⁶

Hasonló meggyőződésről tolmácsolt Szöllös Géza, a „Karancsért Alapítvány” kuratóriumi elnöke a Tőkekút/Elemér-forrás felavatásakor 2002. szeptember 14-én mondott beszédében: *Amikor az emberek a hegy felé itt elhaladnak, erőt és áldást vehetnek, hogy könnyebben el tudják jutni a céljukhoz a göröngyös úton. Engedjék meg, hogy egy igazi példát mondjak. Többen is vannak itt, akik ismerték a nagyanyámat. Elkötelezett vallásos asszony volt. Mindig nagyon panaszkodott, hogy fájnak a lábai, de mindig el tudott jönni (ide, a Karancsra). Egy alkalommal apukám elküldött hozzá, tőlünk 2-300 méterre lakott. Fel is mentem hozzá, és mondtam neki, hogy apukám mondta, tessék már lejönni hozzánk. Azt mondja: ‘Jaj fiam, nem tudok lemenni, mert nagyon fájnak a lábaim,’ Mondom: ‘Akkor Karancsra hogy tetszik fölmenni?’ – ‘Ó fiam, az más!*

Egy erősen lábfájós asszony írta Karancslapujtóról: *Nem győzőm köszönni a Szűzanyának, hogy kimehettem a Karancsra újra virrasztani. A körzetis doktornőm megtiltotta nekem az életben gyalog a Karancshegyet. És mégis sikerült, meg sem mondtam neki, hogy kint voltam Nagyboldogasszonykor.*²⁶⁷

A száz évvel ezelőtti kutató jegyezte fel a hiedelmet, hogy az olyan leány, aki a távolabbi vidékről is elmegy a Karancsra, korábban jut férjhez, és ha térden megke-rüli a kápolnát, meglátja, ki lesz a férje.²⁶⁸

Gömöralmágy búcsúsa a második világháborúig a karancshegyi búcsúról tölgy-fagallyat vittek haza, amit a lakásban kép mellé szúrtak dísznek.²⁶⁹

Valami hasonló érződik Sabján Ferencnek 2001. november 13-án kelt soraiából is, melyekkel megköszönte a kérésére neki küldött karancsi könyvemet e szavakkal: *Így a KARANCS velem lehet akkor is, ha nem vagyok ott; itt Nagykanizsán is. Követ is tartok, melyet a kápolnától hoztam; polcomon a szobámban.*

A nagyboldogasszonyi virrasztás után a búcsús asszonyok egy-egy szál virágot vittek magukkal. Boroznaki szerint „Emlékbe szokták vinni a Mária sírjáról... Orvosságnak vízbe, vagy füstölőre.” Viszont akkor, amikor szétszedték Mária koporsóját, szóba jött, hogy esetleg vinnének haza maguknak belőle, kialakult a szentencia, hogy ezeket a virágokat ide hozták és különben is, *halotról* nem szabad hazavinni virágot! Mária halotti szobrát tehát „friss” halottként tekintették.²⁷⁰

Ebbe a meggyőződéses körzetbe sorolható az is, hogy a 2001. évi virrasztás után postai csomagban utánam küldték a felravatalozott Mária koporsójából kiemelt leplet (terítőt) azzal az üzenettel, hogy betegségem miatt vessem az ágyamba, mert

²⁶⁶ 2001. június 2-i gyűjtés kézírata, 37.

²⁶⁷ Levél 2003. okt. 20.

²⁶⁸ Pápai 1894. 5.

²⁶⁹ Bálint-Barna 1994. 229.

²⁷⁰ Hetény 2000b. 113.

az Ő gyógyító ereje benne van! – (Analog eset máshonnan: a karácsonyi abrosznak varázserőt tulajdonítanak).²⁷¹

A Karacs magas hegyén álló kegykápolna látogatóira is elmondható, ami a vallási népelet kutatóinak tapasztalata, hogy a búcsújárók többsége is *vezeklésül és elégtétel igyekezetével* megy e szent helyre.²⁷² A legközelebbi falakból is legalább másfél óra hegymászást kíván.

Bél Mátyástól értesülünk legelsőben ilyenről, amikor a hegyi kápolna eredetét (szerintem inkább egyik újjáépítését) tulajdonítja: „Ante hos centum, et quod excurrit annos, Catharina Pálffy, Comitis Sigismundi Forgách R. II. Palatini Vidua posuit, ut haberet ubi suam testaretur Religionem, Ferunt enim subinde nudis pedibus per salebrosos colles isthuc ascendisse precibus vacaturam.”²⁷³ – Vagyis: „Ezelőtt száz és még több évvel Pálffy Katalin, gróf Forgách Zsigmond (protestánsból Pázmány Péter hatására katolizált – H. J.) nádor özvegye építette, áhítatos lelkiületének tanúságaként. Mondják, ismételten mezítláb hágott fel oda a göröngyös dombokon keresztül, hogy imádkozzék.” – Hegedűs Géza helytörténész szerint Pálffy Katalint huszonéves korban vette nőül a már hajlott korú, megözvegyült Forgách Zsigmond. Az asszonyka hűségét a mendemonda kétségbe vonta, bár dokumentáció erről nem található. Életének kiengesztelése lenne a kegyhely (ujjá)építése, illetve vezeklő felkeresése.²⁷⁴

Gyurcsik Sándorné Lantos Margit (1918) felfogásában fogadalmi jellegű vállalás és a „szent” világából való részesedés vágya sarkallta azt a cselekvését, mikor a hegyen lévő keresztől több kilométeren át gyalog húzott haza egy nagy száraz ágat, hogy majd e Karacsról származó fa tüzénél öntse meg a mákos gubót Karácsonykor. *Ez egy fogadalom vót akkor nekem. Eltettem, és én arra úgy vigyáztam, hogy az emberem össze ne vágja.*²⁷⁵

Az 1991. évi Péter-Pál napi búcsúi szentmiséről így adott hírt a salgótarjáni sajtó: *Vezekelni, áldozatot hozni* címmel: „Szűnni nem akaró eső kísérte útjukat a meredek lejtőn, ám eltéríteni nem tudta őket szándékuktól. Mintegy százötvenen hallgatták végig a szombati szentmisét. Sokan jöttek Salgótarjánból, még többen a Dobrodavölgy községeiből. Szinte valamennyi település elöljárója vállalta a nehéz utat Karancsaljától Ipolytarnócig.”²⁷⁶

Karancslapujtóról kaptam a következő levelet: „Vannak itt Lapujtón olyan hívők, akik közénk nem járnak el a templomba, de úgy tisztelik és szeretik a Szűzanyát, hogy én elcsodálkozom rajta, mikor hallok ilyeneket Mária Légiós létemre. Polgármesteri hivatalban dolgozik egy nő, evangélikus. Ő mondta nekem, hogy 2001. XII. 25-én, Szent Karácsonyon, kiment a Karacusra egyedül 1½ méteres hóban –20 fokban és kitakarította a kis Kápolnát, és úgy jött haza. De ilyen még több is van a falunkban, tudom.”²⁷⁷

²⁷¹ Fél-Hofer-Csilléry 1969. 27.

²⁷² Bálint-Barna 1994. 158-159.

²⁷³ Bél: Notitia...1742. IV.7.

²⁷⁴ Vigné Kovács Margit interjúja a hegyen 2001. aug. 14-én. – Kéziratban Karacs-vidék II. 15.

²⁷⁵ Lengyel-Limbacher 1997. 32.

²⁷⁶ Tarjáni Tükör hetilap, 1997. – Szőlős-dokumentáció

²⁷⁷ Vargáné Hakkel Ilona levele Karancslapujtóról 2002. június 6.

Gyógyulások, gyógyítások

Átveszem a *Búcsújáró magyarok* című nagy összefoglaló mű megállapítását: A búcsújáró helyek felkeresésének egyik oka az a vágy, hogy az ember testi és lelki bajaiból felgyógyulást találjon. Ezeket a testi gyógyulásokat régebben az ún. mirákulumos könyvek tudósították, utóbb jórészt a szóbeszéd terjeszti.

A lelki bajokból való felgyógyulások sokkal diszkrétebbek, róluk legtöbbször nincs és nem is lehet tudósítás. Pedig máig ez az egyik legfőbb indítéka a kegyhelyek felkeresésének. Az egyén, a mindennapokból kiszabadulva, viszont a hozzá hasonlókkal közösségben feloldódik. Módja van lelki terheitől a kegyhelyeken élményszerűbb szentgyónásban megszabadulnia, a közös ájtatosságokban feloldódnia és gyakorolni a vezeklés számos formáját. A közösség hagyománya megerősíti viselkedése helyességében, illetve felfedezésre segíti a rég elhagyott, vagy el se kezdett vallásgyakorlásban.²⁷⁸

A megelőző, „A Karancs mintegy abszolutizálóik” és a „Mer’ ott nagy kegyelmet lehet kapni” című fejezetek ehhez szolgáltak karancsi példákkal, szépen igazolva, hogy ott az „egészségesek”, a teljesen tájékozatlanok és az engesztelők egyaránt rátalálhatnak lelki gyógyulásukra.

Testi gyógyulások híréről már a kutakról és a forrásokról szóló korábbi fejezetben korai értesülést kaptunk.²⁷⁹ Ez szerint a mostani „Margit-forrással” azonosított „Karancs kútját” a hegyre járó búcsúsok mindenkor felkeresik. Meg szoktak itt mosdani és megtöltik korsóikat. A nép gyógyítóerőt tulajdonít neki. *Hasznos víznek, orvosi víznek* nevezik. Az értekezés szerzőjének helybeli kísérőjét is ez a víz szabadította volna meg köszvényétől, másoknak szembaját stb. szüntette volna meg.

Boroznaki Pál is tudatta velem, hogy egy bizonyos bécsi asszony itt gyógyult meg a Margit-forrásnál. *Parancsba vót neki, hogy ide jöjjön, itt fog meggyógyulni....Oda járt ő vizér’. Szent Margit. Az az a forrás, amit előbb mondtam, hogy a bécsi asszony ott gyógyult meg. Ez meg szintén gyógyvíz, ez a forrásvíz. A köszvényesek használják.*²⁸⁰

Feri bácsi, a remete is tudott a Margit-forrásnál történt gyógyulásról egy öregember elbeszéléséből. *Hintón érkezett egy úr és arra kérte az akkori tulajdonost, had mossa meg lábát ezen a forráson. És kért egy embert, hogy építsen magának egy kunyhót... Két hét múlva eldobta, azt mongya az egyik mankót. Másik két hét múlva a másik mankót és úgy ment le mankó nélkül a faluba. ... És ezt nem volt, aki feljegyezze, pedig örökös bizonyíték, hogy ez gyógyforrás. Szemre különösen jó. De jó az az egész testnek. A zsírt is lemossa, pedig ojan hideg víz nem mossa le.*²⁸¹

Ami igazán elgondolkoztatott, hogy Horváth László karancskeszzi esperes-plébános – aki egyébként az ilyen „népi” vélekedésektől elzárkózott –, állította: *Papp János ott gyógyult meg a Margit-forrásban. Salgótarjáni acélgyári altiszt.*²⁸²

A Karancs-barátok által a hegy lábánál rendbe tett Tőke-kútról, más néven Elemér forrásról és annak felavatásáról/megáldásáról (2002. szeptember 14-én) már említés történt egy korábbi fejezetben. Ennek további jelentőségéről hozzám érkezett

²⁷⁸ Bálint-Barna 1994. 218.

²⁷⁹ Pápai 1894. 7-8.

²⁸⁰ Hetény 2000b. 32.35

²⁸¹ Hetény 2000b. 46.

²⁸² Hetény 2000b. 58.

levélből²⁸³ idézek: Minden héten kimegyek, hogy érezzem az erejét, ami átjárja az egész testemet. A víz rezgése is nagyon megemelkedett, ha iszunk belőle, belső bizsergés járja át a testet. Ezt mások is érzik, nemcsak én. Többször látok ott friss virágokat, örülök, hogy az emberek kezdik felfedezni. Több gyógyulás is van általa, van aki azóta nem fullad, mossa a szemét és erősödik a látása, issza a vizet és több az ereje. A legnagyobb csoda: Kápolnásnyékről hoztak el egy 9 éves kislányt, akinek 1 éve egyik veséje sem működött. Az anyuka naponta 4 szer tanszfuzionta. Október 7 én a Rózsafüzér királynője napján jöttek. Az édesanya sugallatra jött el a kislánnyal. (Ismerték a Karancsot.) Megkérték menjek ki velük imádkozni. Csodálatos jelenségek voltak. A kislány sok érzést kapott, végén azt mondta: „Én meggyógyultam, és a mankóm is letehetem, köszönöm a Jézus Krisztusnak” (a betegsége miatt két mankón jár), 8–9-ére éjjel a kislány bepisilt, egy év után most tud pisilni a jobb veséje elkezdett működni. Azóta is mindennap imával köszönik az Égieknek a nagy kegyelmet. Majd most lesz már vizsgálata. (Legújabb értesítés szerint a fél-vese működés megmaradt, de ez nem kielégítő).

Gyógyítóasszony a Karancs-hegy lábánál

Róla Limbacher Gábor értekezéseiből²⁸⁴ kapunk teljes, minden részletre kiterjedő képet; az alábbiakat ezekből ismerhetjük. Özvegy Karman Istvánné Katona Mária a Nógrád megyei Dorogházán született 1922. május 7-én apai ágon szegény, anyai részről módosabb szülőktől. Mária már 7 éves korában érezte, hogy beszélni tud az élő emberek sorsáról, mert az égiek beavatják és képessé teszik a ráváró, kiemelkedő feladat vállalásra. Édesapja tiltotta az efféle „különlegességeit”, édesanyja azonban hagyta és csak mosolygott hozzá. Kilenc éves korában egész életére kiható baleset érte: játék közben elesett egy kórkáson és farcsonttörést szenvedett. Mivel orvosi megállapítás szerint munkaképességet már nem remélhetett, édesapja szatócs üzletet nyitott és abban lett eladó egészen férjhezmeneteléig. 14–16 éves korában látta Szűz Máriát, aki a rózsafüzér imádkozására hívta fel figyelmét. Édesanyja imakönyvet szerzett hozzá. Alig létesült a hasznosi kegyhely, máris elvitték gyógyulás reményében. Ugyanígy a Karancsra is. Első eljegyzését felbontva, ifjúkori kedvesével 23 évesen kötött házasságot. A fiatal férj azonban két és negyed év múlva elhalálozott. A gyász idő leteltével második házasságot kötött. Ez a férj már nem ellenezte, hogy Mária gyakorolja képességeit az emberek javára. Ekkor költöztek Somoskőújfaluba, a Karancs-hegy tövébe, vasutas férje szolgálati lakásába. Hitvесе 1980 végén meghalt, az özvegy megtarthatta a lakást. Mivel gyermekszülése nem vállalkozhatott, egymásután 8 gyermeket fogadott örökbe. Ezek életén ő segített, de azok is segítségére lettek, mert „hasonló helyzetben volt, mint a most hozzá folyamodók”.

Beavatásának mintegy előzményeként, 1973. május 7-én Jézus jelent meg az addig fekvőbeteg asszony ágyánál és „életvizet” adott, mit ő megivott és ezt követően már tudott járni. 1975. május 15-én pedig, fülészeti kezelésről jövet, midőn salgótarjáni ferencesek templomába betért „egy kis imára, s ott vártak engem, ... Szentlélek

²⁸³ Vlasicsné Ságodi Mária 2002. november 19-i sorai Salgótarjánból.

²⁸⁴ Limbacher 1994a.1-30; 1994b. 203-226; 1994c.139-156; Lengyel-Limbacher 1997. 89-91.

Egyistenem, Égnek Ura azaz Szentatyám, és az Úrjézus. Hárman.” A templomban „égi manná” kapott. Másnap eljött hozzá Jézus és „életvizet” adott neki. Jött mindennap. Egy hét múlva megint a templomban várták. Mondták, hogy ezután majd saját lakásán találkoznak.

Elhivatást kapott, amely mellett „minden világról le kell mondania”. Elrendelték, hogy csak fehér ruhában beszélhet velük, ezért gyógyításai, zárandoklatai alkalmával mindig így öltözik. Gyógyulását követően, amikor csak tehetette, ment föl a hegyre *imaórát tartani*. A kápolnának szobrokat is ajándékozott. 1976. évi születésnapján „túlvilági utazásra vitték őt”: megmutatták neki a gyehennát, a tisztítótüzet és a mennyországot. A Karancson a remetekunyhó előtt találkozik a „Szentlélek Egyistenemmel”. Máskor: a Karancs-hegyi zárandoklásakor minden alkalommal látja, ahogy az út egyik kanyarulatánál a Szentlélekegyistene várja őt, ahonnan együtt mennek föl a kápolnába. Mély álmod adva rá, megmutatta, hogy a Karancs-hegy felett van a „lakosztálya”.

Karmanné, Mária néni *tud beszélni a túlvilágra kerültekkel*, képes volt már *elveszett dolgok megtalálására, jövőbe látó képessége* is megnyilvánult és *vallási vezetőként* is tevékenykedik, amikor a Karancs-hegyen imaórákat tart jelentős vonzaskörrel. 1993 januárjában pl. kétszer vezetett zárandoklatot a hegyre, majd február 2-án, Gyertyaszentelő Boldogasszonykor, amikor a mínusz 10 fokos hideg ellenére is többszázan jöttek el sajátos ájtatosságára. Március 15-én is 3–400 zárandok követte az asszonyt.

Leginkább azonban mint „gyógyító asszony” ismeretes. Tevékenységét 1975-től folytatja, a megyei lapnak 1990. évi cikke után ugrásszerűen megnőtt az iránta való kereslet, ezres nagyságrendű, vonzaskörébe sorolható egész Nógrád, miként Heves és Borsod vidéke is. De az Alföldről is nagy számban jönnek és a Dunántúlra is elterjedt híre. Szlovákiába is áttérjed vonzása. A gyógyítást, mint mondotta, valójában nem ő, hanem égi pártfogói végzik; ő csak besegít. Szolgálatát főként lakásán végzi. Az érkező betegek a másfél szobás lakás előszobájába lépnek be, majd a sor előhaladtával a konyhába és onnan Mária néni félszobájába, ahol a gyógyítást végzi. Az olyan, mint egy kis kápolna: szobrokkal, képekkel, szőnyegekkel, terítőekkel. Ilyenképpen a helyiség szakrális térként való tiszteletét mutatja, és ennek hatása mutatkozik a betegeken is. A gyógyító asszony a beteg meghallgatása után kéri a Szűzanya segítségét, rózsafüzérével köröz, kereszt alakban mozgat, vagy a beteg tagot megtapintja, nyomkodja, stb. *Égi manná*t is ad: a beteg kinyitja a száját, Karmanné pedig 9-ig, 15-ig, vagy 33-ig számol, a beteg pedig csak nyeljen. Van, akinek az égiek rendeléséből gyógyfűveket ajánl. Kívánja azonban hozzá az Isten felé fordulást, a lelki ráhangolódást is a beteg részéről, saját szavai szerint: *Ha hited van, gyógyulsz, ha nincs, nem gyógyulsz. Aki szót fogad a Jóistenkémnek, az mind meggyógyul*. Távollévő betegeket a hozzátartozó által elhozott fénykép alapján gyógyítja.

Ellenszolgáltatásként pénzt nem fogad el. Ha süteményt vagy más élelmiszert hoznak, azt vissza nem utasítja, de odaadja más betegnek. Virágot is hoznak neki, bár oly mennyiség gyűlik össze belőle, hogy jóformán elhelyezni sem képesek. Szokásba jöttek a művirágok is. Vannak, akik munkavégzéssel, pl. a lakás rendbetételével, a karancs-hegyi kegyhely gondozásával igyekeznek a gyógyítást meghálálni.

A karancsberényi Torák Károlyné énekesasszony hagyatékában két fénymásolt, nyomtatott lapocskát találtam:

Kérés az Úrhoz Mária néniért:

Áldd meg Úr Istenem e háznak lakóját, / Ki értünk fárad, nem kímélve magát. / A jószágos kezed fogja meg az övét, / Vezesse még soká, áldja meg életét.

Drága öreg teste szüntelenül tesz vesz, / Várja kicsiny háza a sok embert. / Hívó lelkek gyertek, itt gyógyulást nyertek, / Az Úr Isten maga veszi le a terhet.

Az a drága asszony, Ő az, ki közvetít, / És az a sok ember gyógyultan hazatér. / Áldd meg Uram százszor, meg ezerszer, / Hogy még nagyon sokan gyógyulást nyerjenek.

(A másik lap fényképet is ad róla, amint a hasznosi kegyhelyhez járulnak, ezzel a versikével.)

Mária néni a hívek körében / Ellátogat a Mátra hegyére. / ott várja őt a szép Szűz Mária / És betegek nagy-nagy sokasága.

Kitárt kézzel az Úr keresztjénél / Leborulva a Szent Atyát kéri: / Segíts Uram a sok betegen, / Benned bíznak, nehogy elveszenek.

Közvetít Ő az Úr és nép között, / Az arcokon szeretet tündököl. / Imádkozva kéri Egek Urát / Hallgassa meg a hívőknek szavát.

Szűz Mária azon szorgoskodik, / Az Atyától irgalmat esdekli. / Gyertek ide, itt gyógyulást nyertek, / Az Úr Isten megsegít titeket.

Limbacher Gábor *összegező értelmezése* szerint ez az a kultúra, amely korai történetében a betegséget a gonosz művének látta. Erre épülhetett rá a középkori keresztény liturgia gazdag áldás- és exorcizmus készlete. A természettudományos gondolkodás fejlődésével azonban a társadalom és kultúrája erős rétegződésnek indult. A betegségnek a középkori liturgiában is megfigyelhető, bizonyos metafizikai távlatai elhalványultak s az emberi szükség e területe lényegében a szekularizáció részévé vált. A bajokat orvosló egyházi szentelmények döntő részt kiszorultak a gyakorlatból. Ennek hatása a falusi társadalomnál is jelentkezett, de nem szűnt meg egy olyan réteg, amely a maga módján továbbra is a vallási teljességet igényli: ébren tartja a betegség és gyógyítás metafizikai távlatait, és azt a régi kultikus felfogást, hogy elsősorban a lelket kell megnyugtatni, orvosolni, a testi gyógyulás döntően ettől függ. Ezeknek nem magától értetődő a merőben természettudományos világnézet és annak gyakorlata. Az így keletkező űrben fejtheti ki gyógyítóasszonyunk az adott társadalmi réteg szükségleteit kielégítő tevékenységét. Vele a szakrális táj gazdagítójává is válik; újraeleveníti, aktualizálja ennek hagyományvilágát, népi vallásosságának történelmi tapasztalatait.

NÉPRAJZI, TEOLÓGIAI ÖSSZEGEZÉS, KRITIKAI ÉRTÉKELÉS

Egy más irányú, alkalmi megnyilatkozás, de tipikus és messzebbmutató jellegénél fogva figyelemre méltó, hiszen szerzője is „Alapgondolat”-nak nevezte: „A keresztényeknek Jézus születésével kapcsolatos gondolkodását és elképzeléseit alapvetően a lukácsi születéstörténet határozza meg. Innen veszik eredetüket a karácsony fantáziadús és népi díszletei (pásztorjátékok, szállást keres a Szent Család stb.). Sajnos ennek során a hangsúlyok alaposan eltolódtak. A középpontba a kevésbé fontos került, az utalásokból kétségbevonhatatlan tények lettek.”²⁸⁵

A szerző rátalált, csak éppen nem értette meg, hogy éppen ebben van a népi áhítatnak és a liturgiának/teológiának a sajátos különbsége, egyúttal pedig a hitéletben egymást kiegészítő együttélése!

A vatikáni Istentiszteleti és Szentségi Kongregációnak „A népi áhítatról és a liturgiáról” 2001. december 17-én kiadott Direktórium a II. vatikáni zsinat dokumentumait²⁸⁶, valamint VI. Pál pápának megnyilatkozását²⁸⁷ követve, és valószínűleg felhasználva egy újabb publikációt²⁸⁸, mindjárt az elején idézi II. János Pál pápa *Vicesimus Quintus Annus* 1988. évi apostoli leveléből, hogy a népi vallásosság áhítátát nem ismerni vagy közömbösnek venni nem szabad, hiszen általa a hívő nép alap-mélysége nyilatkozik meg. Ez „Isten népének valódi kincstára”(9.), maga is egyházi jelenség, a Szentlélek műve (50.), elválaszthatatlan az Egyháztól; a Szentlélek folyamatos, aktív jelenléte (61.). „A népi jámborság valódi formái szintén a Szentlélek működésnek gyümölcsei és úgy tekinthetők, mint az Egyház kegyességének kifejezései” (83.), stb.

Az Egyházzal szóló Lumen Gentium zsinati határozat 12. pontja tanítja *Isten szent népének* „természetfeletti hitérzékét” – „és így nem tévedhet meg hitében” –, igaz ugyan, hogy ez a hívek „összességének” adott isteni ajándék, de ennek valamiféle jelentkezését a „rész”-ben is észlelni kell, amint a Direktórium előbb idézett kijelentései ezt feltételezik is.

A népi jámborságnak sajátos tulajdonságai vannak – ezt nem is tagadja a Direktórium, mert különösképpen alkalmas egyszerre szabad, spontán és sokféle megnyilatkozásra, – míg a liturgia kerüli, sőt tiltja az önkéntes, szabad megnyilvánulást. A népi vallásosság az ember testét, lelkét, szívét szólítja meg, mégpedig saját szűkebb kultúrkörének nyelvezetével, szokásaival. Ráillik II. János Pál pápa értékelése a „zarándokló Egyház” Mária tiszteletéről: „Itt nem csupán egy hittételről van szó, hanem magáról a hitéletéről is, az igazi ‘máriás lelkületről’, amelyet a hagyomány őrzött meg számunkra”²⁸⁹ A liturgia rítusai, nyelvezete egy tőle távoli kulturális világból szár-

²⁸⁵ Vágvolgyi in: Jeromos Füzetek 2003. 52.sz. 21.

²⁸⁶ Sacrosanctum Concilium 1963. december 4. 13.37; Gaudium et Spes 44. 1965. december 7.

²⁸⁷ Evangelii nuntiandi, 1975. december 8.

²⁸⁸ Christian Schütz: Praktisches Lexikon der Spiritualität, Freiburg, 1988. Magyarul. A keresztény szellemiség lexikona Budapest (é.n.); ebben Andreas Heinz „népi vallásosság” címszava.

²⁸⁹ II. János Pál 1987. 48. pont.

maznak (52.), stb. Ez persze jelzi a helyi liturgikus élet meg nem értését, romlását, írja a Direktórium (54.).

A liturgia primátusa vitathatatlan, de ez nem jelenti a népi áhítatok mellőzését (11.12.). *A kettő kiegyensúlyozott kapcsolata a keresztény lelkiség hiteles kifejezése* (58.).

Ahol a helyi hagyomány és a népi egyéniségek szerepe jelentős, ez felülmúlhatja a papságét - főleg ha a lelkipásztor nem figyel eléggé a népi lelkiség igényeire. Ilyen körülmények között számos *paraliturgikus szokás és apokrif hagyomány* élhet²⁹⁰. Ortutay Gyula már korán jól ráérezett erre, megírván, hogy „a vallásosság volt... mindig is az egyik legbiztosabb, legerősebb összepántolója a népi kultúrának és társadalomnak, ... mert megszentelte és védte azt... Az ilyen szituáció különösen alkalmas liturgiának, vallásos létrendnek teremtésére,... (de) nem elégszik meg a szabályos, előírt liturgikus formákkal. Saját, küszködő primitív formáiban bontotta ki lelkét annak az abszolútumnak árnyékában, amelyet oly valóságosan érezett.”²⁹¹

A *paraliturgia* fogalmának helyes megértésére és értékelésére elemezzük e szó összetevőit:

A *liturgia* az Egyház hivatalos és szabályozott, normatív istentisztelete és annak szolgáltatásai.

A *para* - prepozíció a görög παρά-ból: -,nál”, -,nél”, -,mellett” pl. keresztút-járás, szentsír állítás, feltámadási körmenet, stb.

-,helyett”, ti. *igényeik szerint nekik hiányzó* egyházi szertartásnak mintegy „pótlása, kiegészítése” népies formában, pl. a „szent helyek” és a búcsújárások egy része, a nagyheti Jézus-keresés, a Mária eljegyzése és menyegzője, a szálláskeresés, betlehemezés, a Mária halála, a Lourdes-i jelenések megemlékezése, stb. – Éppen ezek azok, amelyeket a hivatalos liturgia nem ad meg, ezért a népi vallásosság *önellátó módon gondoskodik* róla. Az ilyenek hozzák létre és tartják életben az utcánként spontán összeálló imaközösségeket, „imádkozó házakat”, amelyek az elégtelen lelkipásztori ellátás, vagy politikai nyomás legmostohább idején is élénken ébren tarthatják a hitéletet.

Részletezve: a népi vallásosság szent helyei és búcsújárásai, az ottani virrasztások kiemelnek a mindennapok pofán egyhangúságából és „gyönyörűséges vonzalommal” töltik el nemcsak Boroznaki Pált, hanem az ő megérzése szerint a környék híveit is a Karancs-vidéken.

A *Jézus-keresés* a hívek nagyheti passzív viselkedését életszerű részvétellé képes változtatni azzal, hogy keresik Jézust, mint a szentasszonyok.

A *Mária menyegzőjének, eljegyzésének* megünneplése – benyomásom szerint – boldog és megszentelt visszaemlékezésre kínál alkalmat a jobbára idős asszonyoknak, akik ilyenkor „mint a mennyország előcsarnokában” érzik magukat. Az áhítatot követő „lakodalom” vidám vendégeskedése felidézi a hajdani „agapék” meghitt légkörét, amelyet a lelkipásztori gyakorlat csak most kezd újra felfedezni és alkalmazni.

A Szentcsalád kedvelt *szálláskeresésében és a betlehemezésben* „a hangsúly eltolódását, a középpontba a kevésbé fontos dolgok kerülését és az ’utalásokból’ kétségbevonhatatlan tények” alakulását látni és felhányani, – alapos félreértés! Furcsa volna

²⁹⁰ Bálint-Barna 1994. 157.

²⁹¹ Ortutay 1937. 71.

Assiszi Szent Ferenc Greccio-i karácsonyát így minősíteni. Ezek ugyanis az Ige megtestesülésének valódiságát jelenítik meg („bizonyítják”) paraszti hívei előtt, hiszen hozzánk hasonló lett: szűkös körülményekkel kellett megelégedniük, inséget szenvedniük. Ez viszont elegendő ok a hozzá való ragaszkodáshoz, megjelenítéshez.

Figyelemre méltó, hogy a karancshegyi (és a belőle tovaterjedt) augusztus 14/15-i virrasztások ugyan hűségesen *Szűz Mária mennybevitelével* végződnek, a szóbeszédben röviden csak *Mária halála*-, vagy *Mária temetése*-ként szerepelnek. Ha ugyanis a haldokló Jézustól az ő Szentanyját anyánkul kaptuk, magától értetődőnek veszik, hogy Mária (a bűnt kivéve), de éppen emberi nyomorúságaink elviselésében is „hozzánk hasonló lett”. Ennek egyik próbatétele az özvegység. Hadd idézzem itt a mátraalji palóc asszonyok életéről készült jellemzést²⁹²: „...ha meghalt a férj, még szomorúbb, még nehezebb lett az asszony élete. 'Az özvegynék nincs senkije. Rossz az asszonynak, ha meghal az ura. Még ha nem is szerették egymást, mégiscsak az ura az annak, az meg feleségi'. Őszinte fájdalom és szorongás tükröződött az asszonyok siratásában férjük kiterített holtteste felett.” – Az ókeresztény (!) *Transitus*-hagyományból keletkezett Mária-halála legendaballadák az idős korára magára maradt Szűzanya fájdalmával kezdik, pl. *Egykor, midőn Szűz Mária árvaságán búsula...*²⁹³ Továbbá úgy folytatódnak, hogy megkapó emberközelséggel írják le a közeli halálát jelentő angyali üzenet után hogyan készülődött Mária a halálra. Ahogyan egy példás életű parasztasszony szokta tenni, előrevén rég elkészített halotti ruháját:

*Azután a Szűz Mária szépen haza ballagott, / A szolgálójának mondván,
szedjen le sok virágot. / Szobáját fölékesíté, meggyújtott sok gyertyákat, /
Előrakja halálára elkészített ruhákat.*

Azután jön a rokonság meg az apostolok és körülük. Mária elbúcsúzik tőlük. Azok pedig virrasztják, mint ők saját halottaikat szokták:

*Akkor szépen körül ültek Szűz Mária ágyánál, / Három napot úgy töltöttek,
imádkoztak házánál. – Sajátos, hogy amikor a karancsiak a Mária-halálát
megünneplik, akkor már ők hivatkoznak arra, hogy „mint az apostolok...”*

Fel sem vetődik a folklór emlékekben a teológiaiilag nyitva hagyott kérdés: meghalt-e Mária, vagy valami más módon fejezte be életét? Persze, hogy meghalt, hiszen másként hogyan kaphattuk volna őt anyánkul, ha éppen az emberi lét legkritikusabb mozzanatában nem lett volna embertársunk? Ennek a hagyománynak népe úgy gondolja, hogy a halál túl nehéz lenne, ha Mária édesanyánk is nem részesült volna benne. Ha életünkben követtük őt, boldogan követjük majd a halál pillanatában is, hiszen ő is átmént annak kapuján és várja hűséges híveit a boldog örökkévalóságba, ahogyan már mennybevitelekor is (és a hagyomány szerint azóta is minden Nagyboldogasszony napján):

Kövétték pedig ezeket azon szabadult lelkek, / Kik akkor megszabadultak minden szenvedő hívek, / Szent Anyjának érdemiért kiket kiszabadíta, / Az Úr Jézus kegyességét Anyjához így mutatta.

²⁹² Sz. Morvay 1956. 67.

²⁹³ Hetény 2002. 28-39.

Vö: „Mária, az Úr szolgálója, részt vesz Fia uralmában.” (II. János Pál pápa, Damaszkuszi Szent Jánost követve).

Újból II. János Pál pápa enciklikájára hivatkozva találunk értékelést: “A különböző népek és nemzetek (...) nemcsak hogy tisztelettel fordulnak Máriához és járulnak hozzá bizalommal mint anyához, hanem az ő hitéből erőt merítenek saját hitükhöz. És pontosan ez az élő részesedés Mária hitében teszi őt jelenlévővé az Egyháznak, mint Isten új népének zarándokútján az egész földkerekségen.” – “Amennyiben a hívő, (...) mindenbe bevezeti, ami az ő belső életéhez tartozik, (...) akkor az ‘befogadja őt’” – „Mondhatjuk: ha a nő Máriára emeli tekintetét, benne felfedezheti, hogyan élheti méltóan női mivoltát és hogyan bontakoztathatja azt ki.”²⁹⁴

Ezek a pápai megnyilatkozások kellőképpen értékelik a népi áhítat megvalósulásait: egyenesen rámutatnak a „folklorizáció” értékére („a hívő... mindenbe bevezeti, ami az ő belső életéhez tartozik”) és helyet találnak részükre a hiteles keresztény életben („benne felfedezheti, hogyan élheti méltóan női mivoltát és hogyan bontakoztathatja azt ki. ... pontosan ez az élő részesedés Mária hitében...”)

A „para”- prepozíció lehet még - „ellen”, - „szemben” értelemben; ilyenről azonban a karancsi népi áhítat körében nem tudunk.

A néprajz állandóan tapasztalja azt a jelenséget, hogy a hagyomány életében a korok hozamai egymásra rakódnak, lappanganak, már-már elhalnak, de felbukkannak, új életre kelnek és új szokáselemek épülnek bele.²⁹⁵ – A Karancs-vidék hagyományvilága erről is gazdag dokumentációval szolgál, hiszen a Mária-halála áhítat egy másfélezer éves *keresztény tradíció újraélesztése* – hosszú irodalmi hagyományozódás útjain –, és szerves beilleszkedése a közelmúltban a környék lelki világába.

A Karancs-hegy által ihletett hagyományok ekként kétségbevonhatatlanul magukon viselik a népi áhítatok jellegzetességeit: a régmúlt hagyományait őrizve az embert szólítják meg természetes adottságainak nyelvezetével, szokásaival és így vezetik a természetfeletti világába:

*„Mária, mennyi ékessége,
Bár palástod szegélyébe
Kapaszkodva én is zengve
Szállhatnék fel veled mennybe!”*

(Gyémántkorona, gyűjté Májer György Egerben)

A hegy jelenvalósága és a gazdag kultuszok ereje oly termékeny, hogy kettejük folyamatos egymásra hatása újabb és újabb megnyilatkozásokat hozhat létre eztán is.

²⁹⁴ II. János Pál 1987. 41. 27. 45. 46. pont.

²⁹⁵ Vö: Marót 1945. 1-9.

TANULSÁGOK

A Karancs-hegy Nógrád megye északkeleti szélén, Salgótarjántól északra, mintegy 10 kilométerre emelkedik. A szerző pedig – pap és néprajzkutató – a csaknem 400 kilométerre fekvő Sopronból érkezik. Ezért könyve elején beszámol kutatása kezdetéről és félévszázad után is folytatott gyűjtéseiről. Munkája címéül az egykori búcsúvezető vallomását választotta: „Gyönyörű nagy vonzalom” tölti el az emberek lelkét a Karancs-hegy iránt. A könyv éppen azt dokumentálja, hogy a Karancs-hegyi kistájnak kezdettől fogva kultuszt ihlető szerepe van a környék népénél.²⁹⁶

A hármas tagozású, közel 700 méteres hegy miocén-kori andezit-tömeg, imponáló megjelenésével mindenkor magára vonta a figyelmet. Valóban, már az őskor embere lakóhelyül (esetleg védelmi helyül) választotta. Hajdani földsáncai kivehetők, cseréptöredékek találhatók, de szakszerű feltárásuk, feldolgozásuk nem történt meg.

A hegyhez évszázadokra visszamutató kultusz kapcsolódik. Egyesek feltételezik, hogy őskori áldozó-hely is lett volna. A magyar honfoglalás korai éveitől már remete is lakta volna. A hagyomány szerint Szent László király innen kezdte a harcot a besenyőkkel és ide is honosítja a mondák „vándor-motívumait”: a vízfakasztást, a kincsek kövekké váltását és az életmentő szakadék átugratását. Több történelmi valószínűséggel kapcsolható ehhez a hegyhez az a hagyomány, hogy vesztes muhi csatából menekülő IV. Béla király kis csapatával ennek a hegynek rengetegében talált első pihenőre. Ennek emlékére emeltette volna hálából a maradékaiban máig is román-stílust igazoló kápolnát, a hosszú századok óta búcsúsokat vonzó kegyhelyet. Ennek a XVIII. századtól igazolhatóan patrocíniuma Antiochiai Szent Margit vértanú szűz, Magyarországnak az Árpádok-korában kedvelt szentje. Névtévesztés folytán a hagyomány Béla király lányának, az Árpád-házi Szent Margitnak tulajdonítja a kápolnát, sőt itt tartózkodását is hiszi. Máig énekelt verses legenda szól arról, hogy az épülő kápolna helyét angyali közbelépés jelölte ki. A török időkben végvári harcok színtere volt a környék és ezt néhány földrajzi név máig is őrzi. Hosszú időközön át remetékét is vonzott a hegy, és a többször leomlott/lerombolt kápolnát ilyen állapotban is felkeresték és szívós ragaszkodással mindannyiszor újjáépítették. Jámbor meggyőződésük, hogy „ennél szentebb hely nincsen”! A vidéket kápolnák, keresztek, kutak, források, szobrok emelése is „szentségi tájjá” formálják.

A tájnak és a történelemnek ebbe a miliójébe született be Lapujtőn 1889-ben Boroznaki Pál. Apja a bánya külszíni munkása, de aratómunkás és szőlőpásztor is. Ő maga 12 éves korában állt munkába, 18 éves koráig szintén a bánya rakodómunkása. De utána leszállt a mélybe, először csillés, aztán vājár, végül csoportvezető. Mivel a keresztény munkásmozgalom kívánságaival szót emelt, elbocsátották a bányától. Napszámosként a karancshegyi kőbányánál dolgozott és 1969-ben hunyt el 80 évesen. Serdülő korától vonzották a búcsújárások és csakhamar előimádkozójuk, előénekesük, búcsúvezetőjük lett. Élő gyakorlatban és a ponyvaárusok füzetkeiből tanulta el mesterségét. Mikor 1925-ben a kegykápolna gondnoka lett, megszervezte

²⁹⁶ Lásd még: Hetény 2000b. 20-23.

a nagyon megviselt épület helyreállítását. Ezután sem tudott nyugodni; „hogyan tehetném szebbé”? – töprengett „gyönyörű nagy vonzalmában”. 1927–28 volt az az idő, „amikor sugallatba jött, mert Mária úgy akarta”, hogy a ponyvairatok terjedelmes legendaballadáiból már jól ismert Mária-halálát virrasztásával és temetési körmenetével megrendezzék a századok áhítatával már megszentelt Karancs-hegyen. Ezzel az ún. Transitus-elbeszéléseknek egy 1600 éves hagyományát fogta egybe a népi gyakorlatban már úgyis szokásos augusztus 14/15-i virrasztással és vele beletalált a népi jámborság ízlésébe: ez az áhítat a környék közkedvelt, sajátos szokásává lett. Megállapítható, hogy vele a tájat és a vidék népi vallásosságát jól sikerült szintézisbe fogta össze.

Mivel 1952 után a határőrség megtiltotta a Karancs-hegy látogatását és a Mária-halála szokást a karancslapujtői templomba kellett lehozniuk, ez bátorítón szolgált a közeli karancsberényi és karancssági korosodó asszonyoknak, hogy a Mária-virrasztás szokását ők is lehozhassák saját templomukba. Így ez a népi paraliturgikus áhítat tovább élt új hajtásaiban. A folklorizáció jeleként variációs formákban, mert pl. Karancsberényben van ravatalozás és éjjeli temetési körmenet a templom körül, addig a karancssági kápolnában nincs ravatal és körmenet, de él a legendaballada egyik 107 versszakos változata, stb.

A kommunista hatalom tiltó intézkedése azért megviselte a Karancs-hegyet. Boroznaki halála után a gondozatlan kegykápolna súlyos rongálásoknak volt kitéve és a Mária-halála szokás lapujtői folytatása is elbizonytalanodott. 1989 után azonban a környék lokálpatriótái eredményesen összefogtak, és újból helyreállították a romos kápolnát; 1991. nyarán már újra felszentelte az egri érsek. A Mária-halála áhítat is feléledt, előbb csak nappali órákban, újabban már éjjeli virrasztással és esetenként távolabbról is érkező zárandokokkal.

A tanulmány ezek után bemutatja a Karancs-vidék Szűz Mária életére vonatkozó egyéb „paraliturgikus” szokásait, nevezetesen a Szűz Mária eljegyzését és menyegzőjét (január 23), a Szentcsalád szálláskeresését ádventben és a Lourdes-i jelenések napjainak megünneplését imádkozó házanként Karancslapujtőn, Kancsberényben és Karancsságon.

További máriás áhítatok a Sarlósboldogasszony (július 2), a Kisboldogasszony (szeptember 8), az október hónapja, a szombati napok és a hegyi kegykápolna falvakkénti búcsús napjai. E vidéken is találkozhat a kutató un. archaikus népi imádsággal és ennek egy példáját olvashatjuk azzal a sajátossággal, hogy ez nyomtatott formában került elő. A környék ismeri a nagyheti, nagyszombati „Jézus keresését” is a szentírási jámbor asszonyok mintájára.

Mindezek szemlélése után a kutató úgy találja, hogy az évszázados kultusszal körülvezt Karancs-hegy valósággal a palócság „szent hegye”, szemükben „a világ közepe”, ahol „nagy kegyelmeket lehet kapni”, vezetelni és engesztelni is. A Hegy és a Kultusz kölcsönösen egymást erősítik (ezt a szerző vázlatos ábrával is érzékelteti a könyv elején), és egymásra hatásuk még mindig újabb megnyilatkozásokat eredményezhet.

Ilyen jelenség a karancshegyi testi-lelki gyógyulások. Ezeknek megmutatkozása a „s mosi gyógyítóasszony” napjainkban is folytatott működése. Többször ugyan saját somoskőújfalui lakásán keresik fel, de a híres „Marika néninek” megvallottan erős a kötődése a Karancs-hegyhez, ahová búcsút is vezet és imórakat tart, hiszen

arra menet „várja” őt a Szentlélekisten, kinek a kápolna felett van a lakása. A gyógyítóasszonyt ezres nagyságrendben keresik a betegek.

Mindezek leírását néprajzi és teológiai összegezés és kritikai értékelés zárja. A szerző rámutat arra, hogy a népi vallásosság az Egyház hivatalos és normatív liturgiájának primátusa mellett, valóban az emberi áhítatnak másik hiteles és érvényes megnyilatkozása. Ezt a vatikáni Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 2001. december 17-én kibocsátott Direktóriuma is elismeri és a „Szentlélek működésének gyümölcseként” értékeli.

A Függelékben a szerző a korábbi publikációiban²⁹⁷ még nem közölt imákat és énekeket adja.

---

²⁹⁷ Hetény 2000b, és Hetény 2002.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Karancs-Berg erhebt sich im NO-Winkel des Komitats Nógrád, etwa 10 km nördlich von Salgótarján. Der Verfasser dieses Artikels – er ist Geistlicher und Volkskundler – kommt aus dem 400 km entfernt gelegenen Sopron/Ödenburg. Der Verfasser berichtet sofort am Anfang seines Buches über die Anfänge seiner Forschung und die über ein halbes Jahrhundert geführte Sammlertätigkeit. Zum Titel seines Buches wählte Verfasser die Bekenntnisse des ehemaligen Wallfahrtsleiters. „Eine herrlich große Zuneigung“ erfüllt die Seele der hier wohnenden Bevölkerung zum Karancs-Berg. Das Buch will dokumentieren, dass die Kleinregion Karancs-Berg schon von Anfang an einen Kult inspirierende Rolle bei der Bevölkerung der Umgebung gehabt hatte.

Der dreifach gegliederte, fast 700 m hohe Berg mit seiner Andesitmasse aus dem Miozän zog schon immer die Aufmerksamkeit auf sich. Schon der Urmensch soll hier gewohnt und Schutz gefunden haben. Die einstigen Erdwälle sind noch zu sehen, Reste von Tongefäßen waren zu finden, eine fachkundliche Freilegung, Erfassung erfolgten aber nicht.

Mit dem Berg ist ein auf Jahrhunderte zurückblickender Kult verbunden. Manche nehmen an, er wäre in der Urzeit eine Opferstätte gewesen. Ab den frühen Jahren der ungarischen Landnahme soll der Berg von einem Einsiedler bewohnt gewesen sein. Den Überlieferungen nach nahm hier der König Ladislaus der Hl. den Kampf gegen die Kumanen auf, hier sollen auch die „Wandermotive“ der Sagen: Das Wasserquellen, die Umwandlung der Schätze in Steine und das lebensrettende Überspringen der Kluft geschehen sein. Mit mehr historischer Wahrscheinlichkeit wird jene Tradition mit dem Berg verbunden sein, wonach König Béla der IV. nach der Niederlage in der Schlacht bei Muhi mit seiner kleinen Truppe hier im dichten Wald seine erste Rast eingelegt habe. Die Reste der in romanischem Stil erbauten Kapelle, die der König aus Dankbarkeit errichten ließ, ziehen als Gnadenort seit vielen Jahrhunderten Wallfahrer an.

Ein ab dem 18. Jahrhundert nachweisbares Patrocinium dafür ist die Hl. Margarethe von Antiochien, eine Märtyrer-Jungfrau, eine beliebte Heilige in der Árpádzeit von Ungarn. Wegen eines Namensvertauschens wird die Kapelle der Tochter des Königs Béla, der Hl. Margarethe aus dem Haus der Árpáden zugeschrieben, man glaubt sogar daran, dass sie sich hier aufgehalten hätte. Eine bis in unsere Tage gesungene Legende in Versen berichtet darüber, dass der Ort der Kapelle mit dem Hinweis eines Engels verbunden sei. Zur Zeit der Kriege gegen die Türken wurden hier Kämpfe um die Grenzfestungen her ausgetragen, einige geographische Bezeichnungen erinnern noch heute daran. Lange Zeit hindurch zog der Berg auch Einsiedler an, die mehrmals eingestürzte/vernichtete Kapelle wurde auch in diesem Zustand aufgesucht und mit hartnäckiger Anhänglichkeit erneuert.

Ihre fromme Überzeugung war, dass es „keinen heiligeren Ort als diesen“ gibt.

Die Gegend wird auch durch die Kapellen, Kreuze, Brunnen, Errichtung von Statuen zu „einer sakralen Gegend“ erhoben.

In diesem Milieu der Gegend und der Geschichte wurde Pál Boroznaki 1889 in Lapujtő geboren. Sein Vater arbeitet am Tagebau des Bergwerks, er ist aber auch

Mäher und Weinberghüter. Er selber muss bereits mit 12 arbeiten, bis zum 18. Lebensjahr arbeitet er als Verladungsarbeiter in dem Bergwerk. Dann steigt er aber in die Grube ein, arbeitet zuerst als Huneschieber, dann wird er Hauer, schließlich Gruppenführer. Weil er sich zur christlichen Arbeiterbewegung bekannte, wird er entlassen. Er arbeitete als Tagelöhner in dem Steinbruch von Karancshegy, und starb im Alter von 80 Jahren.

Schon seit seiner frühen Jugend interessierte er sich für die Wallfahrten, wurde bald ihr Vorbeter, Vorsänger und Wallfahrtsführer. Seinen Beruf erlernte er in der Praxis und aus den Heften der Kolportagehändler. Als er 1925 zum Verwalter der Gnadenkapelle wurde, organisierte er die Wiederherstellung der in schlechtem Bauzustand befindlichen Kapelle. Auch nachher konnte er nicht in Ruhe bleiben: „Wie könnte ich sie noch schöner machen“ – überlegte er „in seiner herrlich großer Zuneigung“. In den Jahren 1927–28 kam die Zeit, „als ihm die Eingebung kam, weil Maria es so wollte“, dass des aus den Sagenballaden der umfangreichen Kolportageliteratur gut bekannten Todes Mariens mit einer Nachtwache und einem Begräbnisumzug am mit der Andacht der Jahrhunderte gesegneten Karancs. Berg gedacht wird. Damit wurde eine 1600 Jahre alte Tradition der sog. Transitus-Erzählungen mit dem in der Volkspraxis bereits üblichen Nachtwache vom 14./15. August zusammengelegt, und damit auch der Frömmigkeit des Volkes nachgekommen: Der Brauch wurde zur beliebten, eigenartigen Andacht in der Gegend. Es kann festgestellt werden, dass damit ihm gelungen ist, die Landschaft und die volkstümliche Religiosität in eine Synthese zu bringen.

Da nach 1952 der Besuch am Karancs-Berg von der Grenzpolizei verboten wurde, musste der Brauch von Mariens-Tod in die Kirche von Karancslapujtő heruntergebracht werden. Durch diese Tatsache wurden auch die Frauen älteren Jahrgangs von Karancsberény und Karancsság ermutigt, den Brauch der Marien-Wache in ihre eigenen Kirche herunterzubringen. So lebte diese volkstümliche paraliturgische Andacht in ihren neuen Trieben weiter. Als Zeichen der Volklorisierung kommen Variationen vor, so z. B. gibt es in Karancsberény eine Aufbahrung und einen nächtlichen Begräbnisumzug um die Kirche herum, während es in der Kapelle von Karancsság keine Aufbahrung und keinen Umzug gibt, wohl aber eine Variation der Sagenballade mit 107 Versen, u.s.w.

Die Verbote der kommunistischen Macht hinterließen aber ihre Spuren am Karancs-Berg. Nach dem Tode von Boroznaki (1969) war die nicht gepflegte Gnadenkapelle schweren Beschädigungen ausgesetzt, und auch die Fortsetzung des Mariens-Tod-Brauches von Karancslapujtő geriet ins Schwanken. Nach 1989 haben sich die Lokalpatrioten aber zusammengeschlossen, und die schwer beschädigte Kapelle mit Erfolg restauriert. Im Sommer 1991 wurde sie von dem Erzbischof von Eger wieder eingeweiht. Auch die Andacht Mariens Tod wurde wieder wach, erstmals nur am Tag, neulich bereits mit einer Nachtwache, wozu manchmal schon Wallfahrer aus weiterer Entfernung kommen.

Die Studie zeigt anschließend sonstige paraliturgische Bräuche bezüglich des Lebens der Jungfrau Maria, nämlich die Verlobung und die Hochzeit der Jungfrau Maria (23. Januar), die Herbergssuche der Heiligen Familie in der Adventzeit, die Feier anlässlich der Erscheinung in Lourdes in den Gebetshäusern von Karancslapujtő, Karancsberény und Karancsság.

Weitere Mariäandachten sind: Mariä Heimsuchung (2. Juli), Mariä Geburt (8. September), der Monat Oktober, die Samstage und die Kirchtage der Bergkapelle je nach Dörfern. Auch in dieser Gegend begegnete der Forscher sog. archaischen volkstümlichen Gebeten, ein Beispiel dafür ist hier zu lesen mit der Besonderheit, dass es in gedruckter Form gefunden wurde. In der Gegend ist auch „die Jesussuche“ in der Karwoche, am Karsamstag nach Vorbild der frommen Frauen in der Heiligen Schrift bekannt.

In deren Anbetracht ist Forscher der Meinung, der von Jahrhunderte altem Kult umgebene Karancs-Berg sei in Wirklichkeit „der heilige Berg“ der Palócer Bevölkerung, in ihren Augen sei der Berg „die Mitte der Welt“, wo „große Gnaden“ zu erhalten seien. Der Kult und der Berg sind eine Art von Synergie (wird vom Verfasser eingangs an einem Abbild dargestellt), durch ihre gegenseitige Wirkung könnten noch immer neue Äußerungen erfolgen.

Die seelisch-körperlichen Heilungen am Karancs-Berg sind eine solche Erscheinung. Hierzu zählt die auch in unseren Tagen laufende Tätigkeit der „Heilenden Frau von Somos“. Sie wird meistens in ihrer Wohnung in Somoskőújfalu aufgesucht, die berühmte „Marika néni / Tante Maria“ hat aber - wie sie zugibt - eine starke Verbindung zu dem Karancs-Berg, wohin sie Wallfahrten führt und wo sie Gebetstunden hält, denn unterwegs wird sie vom Heiligen Geist „erwartet“, dessen Wohnung sich über der Kapelle befindet. Die heilende Frau wird von vielen Tausenden aufgesucht.

Die obige Beschreibung wird durch eine theologische Zusammenfassung und kritische Bewertung abgeschlossen. Verfasser weist darauf hin, dass die volkstümliche Religiosität neben dem Primat der offiziellen und normativen Liturgie der Kirche in Wirklichkeit eine andere echte und gültige Äußerungsform menschlicher Andacht ist. Das wird auch in dem am 17. Dezember 2001 erlassenen Direktorium der Congregation de Cultu Divino et de Disciplina Sakramentorum des Vatikans anerkannt und als „Frucht der Tätigkeit des Heiligen Geistes“ betrachtet.

Im Anhang sind Gebete und Lieder zu lesen, die in den Veröffentlichungen des Verfassers (Hetény 2000b. und 2002.) bisher noch nicht erschienen sind.

F. d. R. d. Übersetzung

Prof. Imre Krisch

Leiter des Fremdsprachenzentrums

an der Westungarischen Univ. Sopron

T/F: (0036)-99-329-870

e-mail: krischi@emk.nyme.hu

IRODALOM

BALASSA Iván-ORTUTAY Gyula

1979 *Magyar Néprajz*. Corvina, Budapest.

BÁLINT Sándor

1942 *Egy magyar szeptember. Orosz István önéletrajza*. Franklin, Budapest.

1943 Kultusznyomok Rozsnyó vidékén, in: BÁLINT Sándor: *Sacra Hungaria*. Veritas, Kassa, 87-95.

1977 *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai közép-európai hagyományvilágából. I-II*. Szent István Társulat, Budapest.

1980 *A szögedi nemzet. III. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, Szeged.

BÁLINT Sándor-BARNA Gábor

1994. *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Szent István Társulat, Budapest.

BARNA Gábor

1998 Bálint Sándor „Egy magyar szeptember”-e. (Egyéniségkutatás a magyar vallási néprajzban), in: BARNA Gábor szerk. *Szentemberek, a vallásos élet szervező egyéniségei*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 1. Néprajzi Tanszék, Szeged, 26-36.

BÁRTH János

1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza, in: *Magyar Néprajz VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 331-424.

BEDECS Péter

2001 *Mária mennybevitеле teológiai, liturgikus és paraliturgikus szempontból*. Pasztorációs füzetek 1. Új Ember kiadó, Budapest.

BÉL, Matthias

1742 *Notitia Hungariae novae historico-geographico*. IV. Viennae.

BELITZKY János

1978 Észrevételek és feltételezések a Palócföld középkori település-fölrajzához és történetéhez, in: *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve IV*. Balassagyarmat, 73-110.

BOROVSKY Samu

É.n. *Nógrád vármegye*. Országos Monografia Társaság, Budapest.

CSERHÁTI József-FÁBLÁN Árpád

1975 *A II. vatikáni zsinat tanítása*. Szent István Társulat, Budapest.

DÁM Ince

1943 Temesvári Pelbárt szintézise. in: *Ferences szemmel*. Budapest, 255.

DIÓS István szerk.

2002 *Szentek élete. II*. 347-355. Szent István Társulat, Budapest (2. jav. kiadás)

DORNYAI Béla

1929 *Salgótarján és a Karancs-Medves vidék részletes kalauza*. Saját kiadás, Salgótarján.

DS = DENZINGER, Heinrich – SCHÖNMETZER, Adolf

1976 *Enchiridion Symbolorum*. Herder ed. Friburgi Brigsoviae. 35-36. Magyarul

FILA Béla – JUG László: Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai. Örökmécs Alapítvány, Kisterenye-Budapest.

ELŐD István

1983 *Katolikus dogmatika*. Szent István Társulat, Budapest.

ERDÉLYI Zsuzsanna

20051 „Aki ezt az imádságot...” Élő passiók. Kalligram, Pozsony.

FÉL Edit

1983 *Le vinaigre et le fiel. La vie d'une paysanne hongroise par Margit Gari*. Mémoires recueillis et présentés par Edith Fél avec la collaboration de Tamás Hofer. Terre Humaine, Coedition Plon/Corvina, Budapest.

FÉL Edit-HOFER Tamás-K. CSILLÉRY Klára

1969 *A magyar népművészet*. Corvina, Budapest.

FINDURA Imre

1885 A palócokról. *Földrajzi Közlemények* XII. 191-206.

FRICS Gyula

1987 *Nógrád megye részletes műemlékjegyzéke*. (Kézirat hivatali belső használatra), Salgótarján.

é.n. *Adalékok a karancsi kápolna történetéhez*. (Kézirat), Salgótarján.

FRICS Gyula

2001 *Karancs Kápolna-hegy*. Szt. Margit kápolna. (Másolatok a Nógrád megyei Önkormányzat adattárából). Salgótarján.

GENTHON István szerk.

1954 *Nógrád megye műemlékei*. Akadémiai kiadó, Budapest.

GIURIATI, Paolo

2001 Loreto, Denver és a katolikus egyház főbb hagyományos kegyhelyei, in: BARNA Gábor szerk. *Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 7. Néprajzi tanszék, Szeged

HEINZ, Andreas

1988 „Népi vallásosság” címszó, in: SCHÜTZ, Christian *Praktisches Lexikon der Spiritualität*. Herder, Freiburg, 1988. magyarul *A keresztény szellemiség lexikona*. Szent István Társulat (é.n.) Budapest. 277-278.

HETÉNY JÁNOS

1994a Nagyasszony napja. Távlatok Szűz Mária magyar népi ünneplésében. *Vigilia* 1994/8. 582-584.

2000 *Nagyboldogasszony virrasztása. Egy terepkutatás jegyzetei 1951-1952*. Devotio Hungarorum 7. Néprajzi Tanszék, Szeged.

2002 *Alkonyattól virradatig. Nagyboldogasszony virrasztása a Karancs-vidéken. A búcsúcsók kézikönyve*. (Saját kiadás) Sopron.

HÓMAN Bálint-SZEKFŰ Gyula

1935 *Magyar történet I*. Egyetemi Nyomda, Budapest.

HORVÁTH Cyrill

1921 *Középkori verseink*. Régi Magyar Költők Tára I. Budapest, 42-43.

IMRE atya

2002 A lelkiatya válaszol. Átvirrasztott éjszakák. *Keresztény Élet*, ápr. 21.

JÁNOS PÁL, II. pápa

1987. *Redemptoris Mater* enciklika A Boldogságos Szűz Mária zarándokló Egyház életében. Pápai megnyilatkozások XV. Budapest, Szent István Társulat.

KAPROS Mária szerk.

2000 *Nógrád megye népművészete*. Népművészeti örökségünk sorozat. Balassagyarmat.

KERÉNYI Károly

1936 Táj és Szellem, in: *Sziget II.* évf. Budapest 9-24.

KIEL, Elisabeth

1970 *A szeretet nagy szentje*. Szent István Társulat, Budapest.

KIRÁLY Ilona

1979. *Árpádházi Szent Margit és a Sziget*. Szent István Társulat, Budapest.

KNAPP Éva

1993 Irodalomkínálat és művelődési program a barokk kori társulati kiadványokban. *Magyar Könyvszemle* 1993/1

KRESZ Mária

1948 *A magyar gyermekjáték kutatás*. Klny. Magyar Népkutatás Kézikönyve. Kelet-európai Tudományos Intézet. Budapest.

KRÍZA Ildikó

1980 „Legendaballada” in: *Magyar Néprajzi Lexikon III.*125. Akadémiai Kiadó, Budapest.

1982 *Legendaballada*. Budapest.

2001 Az Anasztázia-monda magyar vonatkozásai, in: BARNÁ Gábor szerk. *„Nyisd meg, Uram, szent ajtódát...”* Köszöntő kötet Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára. Devotio Hungarorum Alapítvány, Szent István Társulat, Budapest.

LACKOVITS Emőke

2000 *Az egyházi esztendő jeles napjai, ünnepi szokásai a bakonyi és a Balaton-felvidéki falvakban*. Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága. Veszprém.

LADÁNYI Miksa szerk.

1934 *Nógrád és Hont vármegye*. Magyar Városok és Vármegyék Monográfiája. Budapest

LELE József, ifj.

1998 *A tápaiak hite*. Tápé.

LENGYEL Ágnes – LIMBACHER Gábor

1997 *A Szent és a Profán. Népi vallásosság a Palócfölön*. Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Balassagyarmat.

LIMBACHER Gábor

1993a A népi unio mystica, mint a vallási néprajz értelmezési szempontja, in: PÓCS Éva szerk. *Extázis – Álom – Látomás*. Budapest 191-210.

1994a Gyógyító asszony a Karancs-hegy lábánál a 20. század utolsó évtizedében. in: *Nagy Iván Történeti Kör Évkönyve*. Néprajz. 1-30.

1994b A gyógyítás színhelyei és tárgyi világa. *Néprajzi Értesítő LXXVI.* Budapest, 203-226.

1994c Egy nógrádi javasasszony életútja és gyógyítóná válása. Összehasonlító néprajzi elemzés, in: *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XIX.* Balassagyarmat, 139-156.

2000 Vallásos népművészet, in: KAPROS Mária szerk. *Nógrád népművészete*. Népművészeti örökségünk sorozat. Balassagyarmat, 273-325.

2001a Szűz Mária eljegyzése. Egy régi ünnep palócföli elterjedése a XX. század

- utolsó harmadában, in: BARNA Gábor szerk. „Nyisd meg, Uram, szent ajtóidat...” Köszöntő kötet Erélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára. Devotio Hungarorum Alapítvány, Szent István Társulat. Budapest, 157-175.
- 2001b Festum Desponsationis B. Mariae Virginis. Adalékok és összefüggések egy régi ünnep közelmúltbeli palócföldi elterjedéséhez, in: BARNA Gábor szerk. *Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában*. Szegedi Valási Néprajzi Könyvtár 7. Néprajzi Tanszék, Szeged, 305-317.
- 2002 *Hazaszeretet, magyarságtudat a népeletben*. Palóc Múzeum, Balassagyarmat.
- LOVAS Elemér
1939 *Árpádházi Boldog Margit élete*. Szent István Társulat, Budapest.
- LŐRINCZE Lajos
1947 *Földrajzi neveink élete*. A Magyar Táj- és Népismeret Könyvtára 9. Teleki Pál Tudományos Intézet. Néptudományi Intézet. Budapest.
- MANGA János
1941a A kánai menyegző Nagycétényben. *Ethnographia* LII, 139-140.
1946 A kánai menyegző változatai. *Ethnographia* LVII. 49-64.
- MARÓT Károly
1945 Survival és Revival. *Ethnographia* LVI. 1-9.
- MOCSÁRY Antal
1826 *Nemes Nógrád Vármegyének Históriai, Geographiai és Statisztikai Esmértetése*. II. Pesten.
- MORVAY Judit
1956 *Asszonyok a nagycsaládban. A mátraalji palócasszonyok élete a múlt század második felében*. Magvető Kiadó. Budapest.
- NAGY Ilona
2001 *Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- NYILASI Rajmund
1902 *Kódexeink Mária-legendái*. Stephaneum Nyomda, Budapest.
- ORBÁN Imre
2001 „Ecce iam vici mundum!” *Antiochiai Szent Margit tisztelete Magyarországon*. METEM = Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest.
- ORTUTAY Gyula
1937 *Magyar népismeret*. Magyar Szemle Társaság Kiskönyvtára 9. Budapest.
- PATAY Pál
1954 *Nógrád megye régészeti emlékei*, in: GENTHON István szerk. *Nógrád megye műemlékei. Magyarország Műemléki Topográfiája* III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PATAKY Arnold
1931 A legrégebbi írott emlék Szűz Mária haláláról és mennybevételéről. (Transitus Mariae), in: *A Budapesti Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolájának 1831-1931 Jubileumi Évkönyve*. Budapest, 49-68.
- PÁPAI Károly
1894. *A Karancs és a karancsalji palóczok*. Budapest. (Megelőzően azonos címmel *Földrajzi Közlemények* 1891. 217-248.)
- PERTOVAY R. Sándor – MORGENSTERN Ferenc
2000 *Karancslapujtó, látnivalók*. Honismereti Kiskönyvtár 2. Karancslapujtói Önkormányzat, Komarno.

PUSZTAI Bertalan és Tsai

1999 Eltérő motivációk, eltérő viselkedés. A ferencesek és a klérus az ünnep alatt, in: BARNA Gábor szerk. *Szent és profán között. A Szeged-alsóvárosi búcsú*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 3. Néprajzi Tanszék, Szeged, 63-65.

RADÓ Polikárp szerk.

1940 *Az Egyház szentjei*. Palladis, Budapest.

RADÓ, Policarpus

1961 *Enchiridion liturgicum I-II*. Herder, Romae.

SABJÁN Ferenc

1999 *Érzelmek hálójában*. Zalai Írók Egyesülete. Nagykanizsa.

SCHÜTZ, Jakob Hubert

1903-1921 *Summa Mariana. I-IV*. Paderborn.

S. Gy.

1971 Karancsság Szentkút búcsúja. *Új Ember* június 13.

SILLING István

2000 Kilencedek a bácskai Kapuszinán, in: IMRE Mária szerk. *Népi vallásosság a Kárpát-medencében III*. Pécs. 277-281.

SOÓS Imre

1985 *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*. Budapest.

SZENDREY Zsigmond

1925 Történeti népmondáink. *Ethnographia* XXXVI. 48-53.

SZILAS Gábor

2000 Karancsalja-Kápolnahegy. Egy újabb magaslati telep a késő bronzkorból, in: *Ősrégészeti Levelek* 2. 61-65.

SZÖLLŐS Géza

2001 *Dokumentációk* (= fénymásolatos gyűjtemény a salgótarjáni Tarjáni Tükör hetilapból, és a Nógrád napilapból, újságcikkeiből, az 1990-es évekből, pontosabb megjelölés nélkül)

UJFALUSY Judith

1913 *Makula nélkül való Szent Tükör*. Balázs Arnold kiadótulajdonos által gondozott kiadás, Jászberény.

TOMORI Viola

1935 *A parasztság szemléletének alakulása*. Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, Prometheus Nyomda, Szeged.

VANYÓ László

2000 *Az ókeresztény egyház irodalma I*. Jel Kiadó, Budapest.

VANYÓ László szerk.

1980 *Apokrifek*. Ókeresztény Írók II. Szent István Társulat, Budapest.

VARGA Lajos

é.n. *Karancshegy liliomszállak ének füzérke*. Lőw-nyomda, Jász-Árokszállás.

VARGA Lajos

é.n. *Szűz Mária emléke*. Egri Nyomda-Részvénytársaság, Eger.

VÁGVÖLGYI Éva

2003 A Lukács szerinti gyermekségtörténet. Élő Ige Bibliaiskola. in: *Jeromos Füzetek*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 21-28.

V. KOVÁCS Sándor

1982 *Temesvári Pelbárt válogatott írásai*. Európa/Helikon Kiadó, Budapest.

VOLLY István

1982 *Karácsonyi és Mária-énekek*. Szent István Társulat, Budapest.

FÜGGELÉK

A korábbi²⁹⁸ kiadványomban még nem publikált ima- és ének-szövegekkel, kottákkal

Karancs-hegyen és Karancsberényben a Mária halála virrasztáskor:

(A berényiek így végzik el a Könnyek Anyja Olvasót:)

(Vezető imája:)

Megfeszített Jézusom, lábaid elé borulva följánlom neked a szenvedéseket, amelyeket Szent Anyád érzett, midőn téged a kereszttel megterhelve a Kálvária hegyén menni látott.

(Hétszer hangzik el egymás után):

Édesanyád könnyeire hivatkozva kérünk,

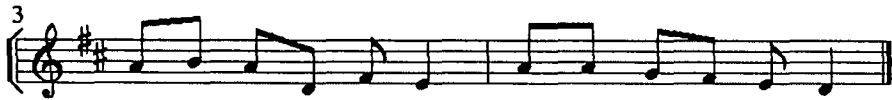
Megkötözött kezű Jézus hallgasd meg kérésünk.

(Vezető:) Tekints Jézus könnyeire annak, aki téged legjobban szeretett a földön,
(ebben a rózsafüzérben a Miatyánk helyett)

(Válasz:) És azóta még bensőbben szeret fönn a mennyben.

Fe - hér ró - zsa - fű - zér, Kön - nyek Any - ja ké - rünk,

E Fi - ú é - le - tért hall - gasd meg ké - ré - stünk.

(Ismét 7x: „Megfeszített...” és a válasz: „Édesanyád könnyeire...” és a fenti ének; összesen 7x, így adódik a 7x7 ima és ének)

(A vezető záró imája:) Ó Mária, a szeretet, a fájdalom és az irgalmasság anyja, egyesítsd szeretetünket a tiéddel. Szent Fiad, akihez fordulunk anyai könnyed nevében, adja meg nekünk az örök élet koronáját. Ámen.

Miatyánk. Üdvözlégy. Dicsőség.

(A berényiek közbeiktatják a Hétfájdalmú Olvasót:)

Miatyánk. Üdvözlégy. Dicsőség.

Üdvözlégy (hétszer), a Hétfájdalmú olvasó titkai:

1. Jézus, kinek bemutatásakor Simeon megjövendölte, hogy hét tűr fogja átjárni lelkedet.

2. Jézus, kivel Egyiptomba futottál.

3. Jézus, kit három nap bánkódva kerestél.

²⁹⁸ Hetény 2000b. és Hetény 2002.

4. Jézus, kit a kereszttel megterhelve a Kálvária hegyére menni láttál.

5. Jézus, kit a magas keresztfára fölfeszíteni láttál.

6. Jézus, kinek holt szent testét öledbe helyezték.

7. Jézus, kit eltemetni láttál.

(Befejezésül még 1 Miatyánk és 3 Üdvözlégy e titokkal:) Jézus, kit te, Fájdalmas Szűzanya, sok könnyhullatás között sirattál. 3x

(A „hetedek” végén:) Dicsőség. Ó Jézusom, bocsásd meg bűneinket, ments meg minket a pokol tüzétől, vidd a mennybe a lelkeket, különösen azokat, akik legjobban rászorulnak irgalmadra.

Hiszekegy...

Miatyánk...

Üdvözlégy...

Imádkozzál érettünk hétfájdalmas Szűzanya!

Hogy méltók lehessünk a Krisztus ígéretére.

(Vezető:) Könyörgünk, esedezél értünk, Urunk, Jézus Krisztus, most és halálunk óráján. A te kegyességednél a te szent Atyádnál és a Boldogságos Szűz Máriánál, kinek szentséges lelkét kínszenvedés óráján a fájdalom hegyes tűre általjárta. Teáltalad ó Jézus Krisztus a világ Megváltója, ki az Atyával és a Szentlélekkel egyetemben élsz és uralkodol mindörökké.

Ámen.

Üdvözlégy Mária, fajdalmakkal teljes, a megfeszített veled, és siralmas a te méhednek gyümölcse Jézus. Asszonyunk Szűz Mária, a Megfeszítettnek Anyja, adj könnyeket nekünk, Fiad megfeszítőinek, most és halálunk óráján.

Ámen.

Mária-halála legendaballadák

„Egykor, midőn Szűz Mária árvaságán búsulna”

Ebből a karancsberényi virrasztáson meglepően egy csupán 5 versszakos éneket adtak elő. Utánanézve a dolognak, az a magyarázat, amit *Torák Károlyné* 2001. június 29-i gyűjtésemkor nekem mondott: „Lehet, hogy vóna más versszak is belőle, de nekem az elveszett, és csak most is csak ezzel tudom befejezni.” Mivel az említett Roza néni volt hosszú időn át az előénekes, – de most már kora miatt erre nem vállalkozik –, „utódai” megmaradtak ennél a csonka előadásnál. Ebből az következik, hogy ezt a csupán 5 versszakos emléket nem szabad önálló típusnak venni, és a Karancs-hegyi 31 versszakos, de inkább a *Boroznaki Pál* ima- és énekgyűjteményéből 1951-ben lemásolt ez az 55 versszakos látszik teljesnek és típusosnak. Ebből végezték 1952-ben a Karancs-hegyi Mária-halála szertartást. („Legszebb új énekek a szentséges szűz Máriának boldog kimúlásáról és mennybemeneteléről” Budapest, Bartalits Imre könyvnyomdájában, év nélkül).

Egy - kor mi - dőn Szűz Má - ri - a ár - va - sá - gán bú - su - la,

Fel - megy O - laj - fák he - gyé - re hon - nan men - ny - be ment fi - a.

I - mád - ko - zik kí - ván - ság - gal, szent szí - ve el - bá - gya - da

Hogy ily so - ká szent fi - á - tól ár - va - ság - ra van hagy - va.

Egykor, midőn Szűz Mária árvaságán búsulna, (*variáció: búsula*)
Fölmegy Olajfák hegyére, honnan mennybe ment Fia,
Imádkozik kívánsággal, szent szíve elbágyada,
Hogy ily soká Szent Fiától árvaságra van hagyva.

Azonnal Gábrriel angyal eléje leszállott,
Fényességgel a kezében tart egy olajfaágot.
Mondván, üdvözlégy uramnak édességes szent anyja,
Örülj, örvendj, mert Szent Fiad kérésed meghallgatja

Mondá azért Szűz Mária, édes őrző angyalom,
Mit jelent e szép köszöntés, amit mondtál, nem tudom.
Te Szent Fiad hozzád küldött, hogy néked megjelentsem,
Mert közel van az az idő, hogy magához fölvigyen.

Kérlek, tehát alázattal, édes őrző angyalom,
Mondd meg nekem, mely nap leszen az én boldog halálom.
És Szent Fiamnak jelentsd meg, utolsó kívánságom,
Három dolgot kérnék tőle, hogyha kedvit találok.

Első, hogy én halálomra Szent Fiam jöjjön hozzám.
Második, az apostolok legyenek a házamnál.
Harmadik, a gonosz lelket ne lássam az ágyamnál,
Hogy boldogul kimúlhassak, lelkemet vegye hozzá.

Mondá angyal: Oh, Szűz Anyám, meglészen kívánságod.
Mert Szent Fiad hozzád eljön és a szent apostolok.
A gonosztól nem kell félned, hatalmad alatt vannak,
Mert a te szent lábaiddal a fejét megtiportad.

Aztán kezébe adá azon olajfaágot,
Mondá, vedd el, Szűz Mária e paradicsomágot,
Ezt vigyék koporsód előtt, ez legyen bizonyságod.
Úgy semmiféle ellenség néked Szent Szűz nem árthat.

Ezt mondván, mély főhajtással az angyal eltávozott.
Szűz Mária földre borul, örömmel hálát adott.
Áldott légy, szerelmes Fiam, ki szavamra hallgatott.
És a földet megcsókolta, a hol az angyal állott.

Azután a Szűz Mária szépen haza ballagott.
A szolgálójának mondván, szedjen le sok virágot,
Szobáját fölékesíté, meggyújtott sok gyertyákat,
Előrakja halálára elkészített ruhákat.

Azonban a Szűz Mária öröm közt elbágyada,
Úgy feküdt le az ágyába, ki még beteg nem vala,
Elhivatá rokanait, kik csudálkoztak rajta,
Szobájának elterjedett mennyei jó illata.

(Mondák a rokonok)
Oh, Szűz, kérünk, mi az oka ezen ékesítésnek,
Sírva kérünk, mi az oka a te betegségednek?
Mivel az ágyba feküdni még meg láttunk tégedet,
Oh, Szűz Anyánk, ha te itt hagysz, ki vigasztal bennünket?

Oh, szerető atyafiak, vélem vigadozzatok,
Szent Fiam angyala által ma tudtomra adatott
Harmadnapra hogy itt hagyom ezen árnyékvilágot,
Örüljete, mert a Fiam engem fölvisz magához.

A rokonok sírva mondják: Oh, Szent Szűz, téged kérünk,
Maradj még tovább is velünk, ne hagy árvául bennünk.
Ki lesz nekünk vigasztalónk, hogyha te elmész tőlünk,
Míndnyájan a tanítványok is távol vannak tőlünk.

A szent apostolok pedig éppen ez időtájba
Széjjel voltak tanítani a széles nagy világba.
De az Isten erejéből mindnyájan egy órába
A felhőkön megérkeztek Szűz Mária házába.

Legelőször a Szent János a ház elébe szállott,
Ki az nap a tengeren túl nagy messze prédikállott.
Hol leszállt egy fényes felhő, melyen elragadtatott,
Mindenek szeme láttára, akiknek prédikállott.

Nagyon csudálkozva lépett a házba a Szent János,
 És azonnal sírva térdelt Szűz Mária ágyához.
 Oh, mit jelent, hogy az Isten, Szent Anyám, hozzád hozott?
 Örömmel vártalak téged, szerelmes fiam, János,

Mostan pedig azért kérlek, fiam, János tégedet,
 Hogy pártfogásod alá végy, ha meghalok, engemet.
 Mert a zsidóktól hallottam, megégetik testemet,
 Azért az olajfaágot koporsóm előtt vigyed.

Midőn a szent apostolok mindnyájan megérkeztek,
 Csudálkozva a ház előtt egymás szemébe néztek.
 Mily csudatitok lehet ez, vajon mi ér bennünket,
 Hogy az Isten egyberendelt mostan valamennyiünket.

János kimenvén a házból, ilyenkép szól hozzájuk:
 Semmit se csudálkozzatok, szerető atyafiak,
 Mert Szűz Anyánk Fiát kérte, rendeljen ide minket,
 Hogy még egyszer holta előtt megáldhasson bennünket.

Bemenvén ezért a házba, mind a szent apostolok,
 Szent halálát közeledni látják Szűz Máriának.
 Oh, Mária, édes Anyánk, keserves sírást tettek,
 Ki lesz nekünk vigasztalónk, ha te itt hagyysz bennünket.

Mondá nekik, ne sírjatok, sőt inkább vigadjatok,
 Jó fiaim harmadnapig még köztetek maradok.
 Mennybe jutván Szent Fiamhoz, ott is anyátok leszek,
 Isten előtt esedezni meg nem szűnöm értetek.

Akkor szépen körülültek Szűz Mária ágyánál,
 Három napot úgy töltöttek, imádkoztak házánál.
 Míg jön érte urunk, Jézus, minden angyali karok,
 Fényességgel minden szentek, látják az apostolok.

Az angyalok körülfogták az ágyát jó illattal,
 Ékesítik szobácskáját, behintik virágokkal.
 Ágyához ment az Úr Jézus, kegyesen megcsókolván,
 Mondá, köszöntelek tégedet, szerető édesanyám.

Jelen volt Ádám és Éva, és a többi szent atyák,
 Kik nagy édesdeden mondják, mi leányunk, jöjj hozzánk.
 De az ott lévő rokonok és a szent apostolok
 Sírva mondják, maradj velünk szent anyánk, vigasztalónk.

Áldott légy oh Uram, Istenem, hogy tetszett hozzám jönni,
 És e nyomorult életből mennyországba fölvenni.
 De még egyre kérlek téged, oh szerető Szent Fiam,
 Vigasztald meg szolgálodat, kik szomorkodnak rajtam.

Akkor fogá édes Jézus Szent Anyjának jobb kezét,
Az apostolok fejeire azzal vetett keresztet,
Amely által testi s lelki vigassággal beteltek,
Akik ekkor jelen voltak, mindnyájan térdre estek.

Akkor az angyali karok kezdének énekelni,
Mondván, jöjj föl Libánusból, jöjj föl, jöjj mi
Királynénk, alleluja, ma megkoronáztatol,
Te választottál minekünk teljes Szentháromságtól.

Szeplőtelen szent testéből a szent lelke így vált el,
Kit Isten kezébe vévén és tartja nagy kedvesen,
Az angyalok közt fölviszi örömmel a mennyekbe,
A Szentháromság trónusa elébe dicsőségben.

Az apostoloknak pedig meghagyá, hogy szent testét
Józsefát völgyébe vigyék, új koporsóba tegyék,
Harmadnapig vigyázzanak, imádság közt őrizték,
Ottan várják a szent testén az ő eljövételét.

Az Úr Jézus is meghívta, mondván, szerető anyám,
Kelj fel hozzám, én jegyesem, galambom jöjj el hozzám.
Mert szód édes, arcod ékes, szózatod zengjen hozzám.
Néked készítettem helyet Szentháromság trónusán.

A szent apostolok ott imádkozának,
Sok égő gyertyákat mellette gyújtának,
Három nap és éjjel ottan maradának,
(31.) Míg jön érte Jézus és a szent angyalok. Ámen.

Az O - laj - fák he - gyit es - ti fény bo - rít - ja

A ső - tét Gol - go - tát a nap fény su - ga - ra.

Ró - zsa - szín - re fes - té, mely - nek te - te - jé - be

Egy - kor a vér ol - tár te - kin - tett az ég - re.

„Az Olajfák hegyét esti fény borítja”

Ezt a legendaballadát a karancsberényiek énekelték 11 versszakkal a virrasztás-kor. Megjegyzendő, hogy ebben is követték korábbi énekvezetőjüket, a 92 éves Torák Károlynét, aki 2001. június 29-én ugyanígy magnetofonba énekelt.

Letűz a nap, s a hold már jó magasan jár, (=letűnt a nap!)
 Leragyog a földre ezer csillagsugár.
 Ki járhat ily későn, sötét gyászruhába
 Az illatot hintő olajfák árnyába?

Bánatos arcára rásüt a hold fénye.
 Két szeméből könny hull a harmatos fűre.
 Bánatrózsák nyílnak két halovány arcán
 Keze összetéve, imát zeng az ajkán.

És midőn elérte azon drága helyet,
 Hol az Üdvözítő vért verejtékezett,
 Térdeire hullva omlott a harmatos földre,
 Szelíd szent szíved búsan néz a földre.

Bánatos zokogás töri meg a csendet,
 Amely e bánatos kebelből felzengett.
 Oly keservesen sír, mint a bús gerlice,
 Mély fájdalom lehet bánatos szívébe.

Búsan zeng ajkáról a siralmas panasz,
Ó, mikor derül rá a mennyei tavasz?
Ó, bárcsak tudnám, hogy mikor ér már véget
Ez a búval teljes, gyászos földi élet?

Szűz Mária voltál, ki így fohászkodott,
És Szent Fiad után égbe vágyakozott.
A csillagok felé kitarja két karját,
Epedő szent vággyal kérte édes fiát.

A földön elhagyott, akiket szerettem,
Elhagyatott szegény, özvegy árva lettem.
Bús árvaságomnak csak akkor lesz vége,
Ha veled örvendek, Szent Fiam, az égbe.

A csillag fényben, mint felkelő hajnal.
Leszállott a földre Gábiel arkangyal.
Az Olajfák hegyén Szűz Mária előtt
Mennyei hangokkal ekképp köszönti őt:

Köszöntelek téged az égiek nevében.
Mária a Szentháromság személyében.
Szent Fiad elébe felszállott kérésed,
Szent Atyjával együtt meghallgatott téged.

Midőn három hajnal gyöngyharmata lehull,
Reád egy fölséges égi álom borul.
Angyalok fogják le szelíd szemeidet,
Istennek szentjei virrasznak feletted.

Karancsságon az előbbi legendaballadának az alábbi 107 versszakos változatával virrasztják a halott Máriát, Varga Lajosnak *A dicsőséges halál, vagy Szűz Mária elalvása és felébredése* című Jász-Árokszálláson (é.n.) kiadványa szerint:

1. Az olajfák hegyét esti fény borítja,
A sötét Golgotát a nap fény sugara
Rózsaszínre festé, melynek tetejébe
Egykor a vér-oltár fel vala emelve.

2. Ezüst színű hold már jó magasan jár
Leragyog a földre ezer csillagsugár.
Ki járhat ily későn sötét gyászruhába,
Az illatot hintó olajfák árnyába.

3. Bánatos arczára rásüt a holdfénye,
Két szeméből könny hull a harmatos földre.
Bánat-rózsák nyílnak két halavány arcán,
Keze összetéve, ima zeng ajakán.

4. És mindön elérte azon drága helyet,
Hol az Üdvözítő vért verejtékezett,
Térdre hullva leomlott a földre,
Szelíd szemeivel búsan néz az égre.
5. Bánatos zokogás töri meg a csendet,
Amely a térdeplő kebléből felzengett.
Oly keservesen sír, mint a bús gerlice,
Mély fájdalom lehet bánatos szívébe.
6. Búsan zeng ajkáról a siralmas panasz,
Oh mikor derül rám egy mennyei tavasz,
Oh bárcsak tudnám, hogy mikor ér véget,
Ez a búval terhelt gyászos földi élet.
7. Szűz Mária volt ő, ki így fohászkodott,
És szent fia után égbe vágyakozott,
A csillagok felé kitérte két karját,
Epedő szent vággyal kérte édes Fiát.
8. A sír felé hajlik életem alkonya,
Hatvannégy év terhe vállaimat nyomja,
Megdicsőült Fiam, tekints le az égből,
Vegyél magadhoz e siralom völgyéből.
9. Életem hajóját a bánat tengerén,
Feléd vezeti egy üdvözítő remény,
Ha te lejöss értem s én veled mehetek,
Sok szenvedés után ott révpártot érek.
10. A földön elhagytak a kiket szerettem,
Elhagyott szegény özvegy árva lettem,
Bús árvaságomnak csak akkor lesz vége,
Ha veled örvendek Szent Fiam, az égbe.
11. A csendes esthomály hajnalfényre virrad,
Feltűnik keletről egy ragyogó csillag,
Fénysugár szárnyai messze kiterjednek,
Rózsaszín tengerbe fürösztik az eget.
12. A csillag fényében mint felkelő hajnal,
Leszállott a földre Gábrriel arkangyal,
S az olajfák hegyén szűz Mária előtt,
Mennyei hangokkal ekképp köszönté őt:
13. Üdvözlégy Mária, ismét hozzád jöttem,
Égi üzenettel tehozzád küldtettem,
Végtelen örömmel tölti el szívemet,
Hogy Fiad rám bízta a szent üzenetet.

14. Köszöntlek téged az égiek nevében,
Köszöntet az Isten három személyében,
Szent Fiad elébe felhatott kérésed,
Szent Atyjával együtt meghallgatott téged.
15. E földi életben három napig maradsz,
S aztán dicsőséges üdvösséget aratsz,
Mert Szent Fiad által az végeztetett el,
Hogy téged magához az égbe felemel.
16. Midőn három hajnal harmata földre hull,
Rád egy fölséges égi álom borul,
Angyalok fogják le szelíd szemeidet,
Istennek szentjei virrasztanak fölötted.
17. Egykor Názáretben egy lilium szálát,
Vitettem a számodra; most egy olajágot
Küldött tőlem fiad, hogy adjam át neked,
Elmondom, hogy mit kell vele cselekedned.
18. Amidőn majd készülsz aludni álmodat,
Koporsó fejéhez tedd ez olajágot,
S ha majd rád borítják a fehér szemfedőt,
Ezen ág vitessen szent koporsód előtt.
19. Neked is épen úgy, mint egykor Fiadnak,
Jeruzsálembe sok ellenségeid vannak,
Kik elhatározták, midőn meg fogsz halni,
Drága szent testedet meg fogják égetni.
20. Ámde ez olajág megrémíti őket,
Úgy, hogy szent testedhez hozzá nem érhetnek,
De most már oh Szent Szűz, téged kérdezlek meg,
Dicső Szent Fiadnak mit mondjak felőled.
21. Szent angyal: szívemnek az az óhajta,
Hogy míg elérkeznék halálom órája,
A szent apostolok kik elszéledének,
Áldásomat venni hozzám sietnének.
22. Óhajtasod parancs, az angyal így szólott,
Elé fognak jönni, mind az apostolok.
S midőn dicsőséges végórád közelget,
Akkorra már ők mind körülötted lesznek.
23. A végperctől ne félj, mert miként életed,
Volt: a halálod is oly dicső lesz neked,
A sátánnak fejét, rég összetiptad,
Tehát végórádban neked az sem árthat.

24. Készülj hát oh Szent Szűz, mert a dicsőültek,
Szent örömmel várják feljövedeledet.
S midőn beszédét az angyal így végezte,
A csillagsugáron felszállott az égbe.

***

25. Szedjetez rózsákat, nefelejcs virágot,
Illatos virágot, viruló zöld lombot,
Gyöngyharmatos szegfűt s nyíló ibolyákat,
Hintsétek be velők hófehér ágyamat.

26. A körülállókhoz így szólott Mária,
Mikor hazatére kicsiny hajlékába,
Nagy ünnep lesz nálunk, messze útra megyek,
Rokonaimat is, kérlek, hívjátok meg.

27. Csütörtök volt épen, derült volt a reggel,
A hajnal már ragyog, a nap még nem jött fel,
Vendégek érkeznek Mária házához,
Kézében mindegyik virágbokrétát hoz.

28. A kis szobácskának négy szegletébe,
Kaméliák vannak; porcellán edénybe,
A falak pedig a boltozattól kezdve,
Ezer virággal a földig be volt hintve.

29. Rozmaring, mirha és más illatos füvek,
Hófehér rózsákkal borítják a földet.
Nem volt olyan kis hely a pici hajlékba,
Hol kinyílt virág ne illatozott volna.

30. A szobának jobb kéz felőli oldalán,
Ciprus ágak között, virágos nyoszolyán,
Oly átszellemülten nyugodott Mária,
Mint hajnal fényben a nap első sugára.

31. A szentelt olajág, mint béke jelképe,
Veronikánál van, ő tartja kezébe.
Magdolna is ott áll s ráborul könnyezve,
Máriának tisztán szerető keblére.

32. S a meggyújtott gyertyák tiszta fénye mellett,
Ártatlan szűz lányok szent dalt énekelnek,
A szűz anya arca dicssugárba merül,
Látszik rajta, hogy a mennyországba készül.

33. Minden részből a széles világnak
A kis hajlék felé fényes felhők szállnak,
Egyiken szent Pál ült, jött Galileából,
Másikon szent Péter tért vissza Rómából.

34. Szent János apostol Efezust hagyá el,
Jakab és Thaddeus Tirusban szállott fel,
Simon Júdás messze az Eufrát mellett
Volt Midőn a felhő által felvétellett.
35. Szamáriába volt Márk épen menendő
Mikor felemelte őt is a gyorsfelhő.
Lukács Korinthusba egy szent képet festett
Be sem végezhetette, mert menni kellett.
36. Barnabás apostol ifjabb kis szent Jakabbal
Most értek Joppéba az esti hajóval,
Bertalan indulva a Kréta szigetre
De mindhármát viszik Jeruzsálem fele.
37. Tamás valahol a Nílus mellett járkált
Fáraó népének tüzesen prédikált,
De ő nem hitte az égi jeleket
A felhő elszállott, ő pedig elkésett.
38. Egy angyal jelenté e dolognak okát
Tamással tudatta Mária halálát.
Hitetlenségét most siratta Tamás
Gyalog indult hát el – mert nem volt hátra más
39. Így érkezett meg a tizenegy apostol,
Említettük Tamást, hogy mért maradt távol,
„Béke legyen velünk,” egymást így üdvözlék
S Mária házának ajtaját átlépték.
40. János volt az első ki az ágyhoz lépett
A többi is nyomban mind követi őtet.
Szeretett jó anyánk, asszonyunk, testvérünk,
Áldott a perc, melyben hozzád megérkeztünk.
41. Fájdalom és bánat tölti el szívünket
Nem titkolhatjuk el hulló könnyeinket.
Tudjuk, elérkezett életednek vége
Az Úr Isten azért rendelt minket ide.
42. Kedves rokonaim, szólott Szűz Mária
Közelget életemnek boldog végőrája,
Távozásom miatt ne fájjon szívetek,
Hanem égi öröm töltsön el titeket.
43. Még egyszer kinyújtom kezemet felétek
Végző áldásomban, hogy részesüljeteK
Kérlek, halljátok meg végakaratomat
És teljesítétek óhajításaimat.

44. Látják már szemeim az eget megnyílni
Leszállnak hozzám a mennyország lakói.
Szent Fiam vezeti a dicsőülteket,
Hogy magához vegye szomorú lelkemet.

45. És ha szemeimet végálmra zárom
S fejemet a halál karjaiba hajtom,
Fáradt testemet a koporsóba téve
Temessetek el a Jozsáfát völgyébe.

46. Az olajfa ágat pedig Veronika
Jobb kezében itt tart Szent Jánosnak adja,
Hogy azt a koporsóm előtt akkor vigye
Midőn engem visztek a temetőkertbe.

47. S ekkor megnyílt a kis hajlék ajtaja
S az egek lakói jövének be rajta
A megváltó Jézus vezetébe őket.
Aki Szűz Mária ágya mellé lépett.

48. Eljöttem éretted Így szólott ajaka
Szerelmes Szent Anyám, Libánus galambja
Itt vannak velem a megüdvözült lelkek
Hogy szent haláلودon jelen lehessenek.

49. Isteni Szent Fiam legyen neved áldott,
Aki meghallgatni engem méltóztatott.
De nézd rokonaimat, hogy könnyeznek értem,
Vigasztald meg őket, szerelmes gyermekem.

50. Ekkor a megváltó Szent Anyjának kezét
Felemelte és a kesergőnek fejét,
A drága szent kézzel mind megérintette
Így változtatá a bánatot örömré.

51. Ekkor előlépett a halál angyala
Kezeiben két szál fehérrózsát tartva,
S azzal megérinté Szűz Mária szívét
Letépett lombjával behinté szent testét.

52. A szívdobogása csendesedni kezdett
A szelíd szemekre álom nehezedett.
Midőn minden levél lehullt a rózsáról
Elszállott a lélek mosolygó ajkáról.

53. Illatos levegő tölti be a házat
A dicsőült lelkek ég felé szállanak.
Mennyei balzsam hull a Szent Szűz testére,
Melynek készülnek már a temetésére.

***

54. Liliom ágy van a koporsóba vetve,
Ám „Titkos érzelmű rózsza” fekszik benne.
Hófehérszín ruha borítja szent testét,
Úgy szegezték rá a koporsó fedelét.
55. Hat szűz leány égszín kék ruhába öltözve
Borostyán koszorút hozott a kezébe,
És azt a koporsó fedelére tették,
S a dicső szent testet vállaikra vették.
56. Szent János elől ment az olajfa ággal
Utána Magdolna ciprus koszorúval.
Jobb felől Thaddeus, Bertalan, Barnabás,
Balról a két Jakab s velük Simon Júdás.
57. A koporsó mellett rendbe így mentenek,
Kezökbe meggyújtott égő fáklyát vittek,
Lukács pedig és Márk a szent zászlót vitte
Szent Pál Péterrel a koporsót követte.
58. A gyászkísérettel az utcák megteltek
Sok ezren az útra virágot hintettek,
Ily pompával vitték a Szűz koporsóját,
A mikor elérték a Jehud főpap házát.
59. Itt várták be a gyászmenetet a zsidók,
És megrohanták a virágos koporsót.
Azt nem engedjük, hogy Jozsafát völgyét
E koporsóval megszenteltségtelenítsék.
60. Ennek a fia volt a mi ellenségünk
Miatta szenvedett sokat ősi hitünk,
Szólt a főpap el kell a koporsót venni
És a törvény szerint meg kell azt égetni.
61. Egymás mellé állva a szent apostolok
Szép szavakkal kérik a dühös főpapot,
De mit sem hallgat a kérő szavakra
Hanem saját maga tört a koporsóra.
62. De most az olajág Szent János kezében
Felemelkedik és megsuhan a légben
És Jehum főpapnak mindkét keze szára,
Elszáradva omlott a két oldalára.
63. A többi dühöngők vaksággal sújtattak,
Mások megbénítva a földre roskadtak,
A dühös káromlást kínos jaj váltta fel,
A papot népével rémület fogta el.

64. Szent Péterhez fordult könnyörgő szavakkal
A főpap és kérte sűrű könnyhullással,
Hogy ezen rettentő helyzettől mentse meg,
Híveivel együtt kérte, gyógyítaná meg.

65. Szent Péter így szólott, boruljatok térdre
És kezét mindenki tegye a szívére
És kérdé tőlük midőn már mind térdre borult
„Hiszitek-e Jézust, hogy Isten Fia volt?”

66. És hiszitek-e, hogy ezen koporsóba
Szent álmát a Jézus Szűz Anyja alussza
Kitől bocsánatot nyerni ha akartok,
Koporsóját nyíltan sorra csókoljátok.

67. Hisszük, szólt a főpap, mindnyájan beszéded,
Mert ilyen nagy csodát csak az Isten tehet
És a kiért ő e csodát mutatta,
Az nem lehet más, mint az Istennek Anyja.

68. Most a szent koporsót a földre letették,
S térden járva azt a zsidók megkerülték.
Megcsókolva annak szögletét s oldalát
Visszanyerték szemök elveszett világát.

69. A főpapot, kinek elszáradt a keze,
János az olajfaággal érintette,
És a többi zsidók csodálkozva szemlélték,
Miként nyeré vissza előbbi épségét.

70. Jakab egy edényt hoz, mely tiszta vízzel telt,
Mit János apostol azonnal megszentelt,
És azzal a zsidók, a kik ott megtértek,
Közel háromezren megkeresztelkedtek.

71. A megtért zsidókból lett új keresztények,
Térden állva mentek a koporsó mellett,
Úgy kísérték azt a Jozsáfát völgyébe
Ahol már a szent sír el vala készítve.

72. A koporsóra, mely a Szent Szűzre borult,
Nemsokára egy csöndes sírhalom domborult,
Alig, hogy a kicsiny sírhant fel lett rakva,
Illatos virágok fakadtak fel rajta.

73. Egy pillanatig sem volt pusztá a sírdomb,
Mirtus borítá és nőtt rajta cyprus-lomb
Mindenki látta, hogy nőnek a virágok,
A melyek befedték a drága szent hantot.

74. A sírnál számtalan gyertyákat gyújtottak,
És az apostolok folyton imádkoztak,
Olykor egy-egy angyal szállott le az égből,
Virágokat szedve a sír tetejéről.

***

75. Vasárnap hajnalba két óra lehetett
Mikor portól fedve Tamás megérkezett,
Nem törődött azzal, hogy ki volt fáradva,
Első szava ez volt – Hol van Szűz Mária?

76. Szent Péter feddőleg hozzá emígy beszél:
Tamás! te már ismét hitetlenkedtél,
Nagy dolgok történtek mostanában velünk,
Sajnálatos dolog, hogy nem voltál köztünk.

77. Láttuk Mesterünket az ő szenteivel,
Szerető Szent Anyját vigasztalni jött el
Ki már ott nyugszik virágos hant alatt,
Mi köztünk csak drága, szent emléke maradt.

78. Szent Tamás elkezdett sírni és jajgatni,
Hitetlenkedését most kezdé már bánni,
De ah; mi lehet az, mi az éj homályát,
Oly ragyogó színű fénnel derengi át.

79. Körül az égalja, nyugatról keletre,
Piros rózsákkal van egészen beszegve,
Apró ezüst felhő fodrozik felette,
Csillagsugár fürdik az ég tengerébe.

80. Túlvilági ének a magasba zendül,
Angyali hárfának a húrja meggpendül,
Eltelt a három nap, mely alatt Mária,
A szent sír csendjében álmát aludta.

81. Jönnek az égiek, megrémül a halál,
Midőn Gábor angyal a sírhant mellé áll,
Mellette állanak Szent Mihály s Rafael,
A síri hajlékra néznek nagy örömmel.

82. Mennyei trónján jó maga a Megváltó,
Felségét környezi sok ezer millió,
Trónusát emelik a tizenkét vének,
Szentnek éneklik a vértanú gyermek.

83. Jönnek a szent atyák Ádám és Évával,
Kezeikben egy-egy pálmafa-virággal,
Ő testamentomi dicső szent próféták,
Az örök életnek cédruságát hozták.

84. Midőn együtt voltak a mennyei karok,
Az Úr Jézus Krisztus trónjáról leszállott.
A három arkangyal előtte meghajol,
És földre borult a tizenkét apostol.

85. Majd a sírhoz lépett Gábrriel arkangyal,
Meghinté azt egy fehér liliommal,
Jézus trónja felől égi fény sugárzott,
Melyre a virágos sírhalom megnyílt.

86. Mirha és rozmarin illat száll a sírból,
A mely szétterül a szellő fuvalmától,
Majd mind gyöngyharmatos hófehér rózsaszál,
A piros hajnalnak kelő sugárinál,

87. Mint nyíló gyöngyvirág a bimbó öléből,
Úgy lép ki Mária csendes nyughelyéről,
Nem hervasztotta el a halál szépségét,
Nem törte meg tisztán szerető szívét.

88. Szemeiben örökélet napja ragyog,
Két orcáján az üdv hajnala mosolyog.
Rózsaszín ajkai szent mosolyra nyílnak,
Arany hajfürtjei vállára omlanak.

89. Fényes gyémánt felhő csillagokkal rakva,
Rajta királyi szék, liliommal rakva,
A királyi széken Jézus szent kezével,
Mennyei Szűz Anyját maga emelte fel.

90. Oh öröm! Szólt Jézus angyal szelídséggel,
Egy volt óhajtasom Anyám a tieddel,
Hogy a dicsőséget megoszthassam veled,
Rég várt jutalmadat, hogy megadjam neked.

91. Szenvedéseidnek az lesz méltó bére,
Hatalmad kiterjed földre úgy, mint égre,
S a bűnös világnak, a melyet most elhagysz,
Örökös védője s pártfogója maradsz.

92. Tereád néznek a föld minden lakói,
Éva számkivetett árva unokái,
És a gyarló embert előttem te véded,
Mindig teljesítve fog lenni kérésed.

93. Te reád bízom az árváknak ügyeit,
Te törölöd le az özvegyek könnyeit,
A kiért pedig te megszűnsz könnyörögni,
Annak jobb lett volna világra sem jönni.

94. De most velem együtt terjeszd ki kezedet,
Áldd meg a világot s benne a népeket.
S azután a dicsőség szárnyain repülve,
Jöjj szerelmes Anyám, jöjj velem az égbe.
95. Ekkor a dicsőült mennyei seregek,
Miután áldásra emelték kezöket,
A boldog Szűz Anyát vállaikra vették,
És felemelkedve nevét üdvözölték.
96. A szent apostolok és evangelisták,
Midőn szemlélték a felséges nagy csodát,
Így kiáltottak fel elragadtatással:
Szűz Anyám minket is, oh vígy el magaddal.
97. Visszazeng a szózat Mária ajkáról,
Mely mint égi zene hangzik a távolból,
Hit, remény, szeretet, kíséren titeket,
Lesz még idő, melyben megláttok engemet.
98. Már csak a szent fénynek utolsó sugara
Ragyog az ég felől az apostolokra,
Oly örömnapp volt ez, hogy azon a napon,
Nem érzett bánatot senki e világon.
99. Azon a szent napon nem történt kárvallás,
Sem megbetegedés, sem pedig meghalás,
Az elveszett jószág gazdájához került,
A haldokló beteg egészségre épült.
100. Míg az Isten Anyja felért a mennyekbe,
Addig angyal szállott mindenki szívébe,
A pokol hatalma rabláncra veretett,
Kik egymást gyűlölték, békességre léptek.
101. Ily körülmények közt nyílt meg a mennyország
Mikor odaért az angyali sokaság,
Királyi szent zászlók lobogtak, fénylettek,
Tiszteletére a megdicsőült szűznek.
102. Trombita harsogás tölti be az eget,
Tiszta ezüsthangon harangok zengenek,
Az egek kincstárát mindenható kézzel,
Az örökkévaló Atya nyitotta fel.
103. És az örökélet gyémánt koronáját
S a mennyország fényes királyi pálcáját,
A megdicsőítés arany palástjával,
Karjain hozta ki Szent Mihály arkangyal

104. Ragyogó trónusán ül már Szűz Mária,
Jobbján Szent Fia van, bal felől az Atya,
A Szentlélek pedig ott lebeg felette,
Így tették fel a gyöngykoronát fejére.

105. Szent Mihály tévé a palástot vállára,
A királyi pálcát Gábrriel nyújtotta,
Gyöngyvirágot adott Ráfael főangyal,
Hogy bánatos szívet orvosoljon azzal.

106. A Szentháromság most trónusára ülve,
A menny lakosihoz ekképpen beszéle:
Hatalmak és trónok, fejedelemségek,
Kerubim, Szerafim angyalok nézzétek,
Dicsőült angyalok és szent arkangyalok,
Íme királynétok megkoronáztatott.

107. Alleluja, zendül és öröm hozsanna,
Üdvözlégy ezerszer egek királynéja,
Szent örömtől ragyog a föld kereksege,
Így történt Mária mennybemenetele.

„Szomorúság töltötte be az apostolok szívét”

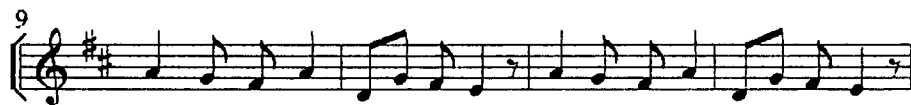
Ezt a legendaballadát ponyván nem találtam. Élőben a karancsberényi virrasztáskor és megelőzően Torák Károlyné egyéni előadásában hallottam és őrzöm 11 versszakkal. Más változata nem ismeretes.

Szo-mo-rú-ság töl-töt-te el az a-pos-to-lok ka-rát.

Ko-por-só-ba kellett ten-ni a drá-ga szép Szűz-a-nyát.

Hat-van-há-rom é-ve u-tán be-vé-gez-te él-te út-ját,

Le-zár-ta sze-lid sze-me-it, nyug-szik ko-por-só-já-ban.

Bús könnyeket hullajtanak, úgy siratják Máriát.
Elvesztették szent anyjukat, életük szent sugarát.
Nézik kedves szent orcáját, csókolgatják kezét-lábát,
Virágokkal ékesítik Szűzanya koporsóját.

Egy apostol felnyitotta a koporsó fedelét.
Meglepődtek, mert nem látták Szűz Mária szent testét.
Apostolok álmélkodtak, ilyen csodát még nem láttak,
Koporsó fénysugara a menyek felé szálltak.

A mennyben nagy öröm van, vígadnak az angyalok.
Megszólalnak a harsonák, várják királynéjukat.
Az Úr Jézus édesanyját, boldogságos Szűz Máriát,
Nem engedik sírba tenni, mennyországnak csillagát.

Fénysugár és rózsailat kíséri dicső útját.
Gyémántkövek ékesítik mennyországnak kapuját.
Megnyitják az ég kapuját, beviszik a szép Szűzanyát.
Atya, Fiú és Szentlélek nagy örömmel fogadják.

Elkészült a szép koszorú, gyémántokkal kirakva.
Csillag ragyog a tetején, reménységünk sugara.
Szűzanya fejére teszik, szent angyalok vígan zengik:
Üdvözlégy, szép Szűz Mária, mennyország királynéja.

Azért jöttünk mi is ide, hogy köszöntsünk, Mária.
Isten jobbán, szeretettel, mennyország királynéja.
Ha eljön majd éltünk vége, tekints szenvedő népedre,
A te drága Szent Fiadhoz vezessél a mennyekbe.
Ha eljön majd éltünk vége, tekints szenvedő népedre,
A te drága Szent Fiadhoz vezessél a mennyekbe.

„Hatvanhárom évet betöltött Mária”

A Karacs-hegyen is és Karacsberényben is a *Hatvanhárom évet betöltött Mária* negyedik legendás ének az első 5 versszakkal, mert a kápolnába való visszatértükben éneklük a 6–8. versszakot: a késedelmeskedett Tamás apostol megérkezéséről szóló részt, mert az ő kívánságára felnyitott koporsót akkor pillantják meg üresen, illetve csak virágokkal telten; mert Mária testét Jézus felvitte a mennybe!

Hat - van - há - rom é - vet töl - tött be Má - ri - a,

Mi - dőn kí - ván - ko - zott fi - a or - szá - ga - ba,

Le - szállt Gáb - ri - el ark - an - gyal, hoz - zá szó - lott é - gi hang - gal

Re - ád vár Szent fi - ad ö - rök bol - dog - ság - gal.

Hatvanhárom évet betöltött Mária.
Midőn kívánczozott fia országába.
Leszállott Gábor arkangyal, így szólt hozzá égi hanggal:
Reád vár szent Fiad örök boldogsággal.

Ezt az üzenetet amidőn meghallá,
Szent János apostolnak örömmel elmondá,
Hogy elérte élte végét, és elhagyta hű gyermekeit,
És csendes álmra zárja le szent szemét.

Oly gyönyörű halál és oly csendes álm,
Mint a Máriáé, nem volt a világon.
Nincs elhervadva orcája, szent mosolyra nyílik szája,
Olyan, mint az égnek fehér lilioma.

A szép Szűz Mária gyászterítőn fekszik,
Hófehér fátyollal szent testét befödik.
Ezután az apostolok felfogták a gyászkoporsót,
Vállaikon vitték a benne nyugovót.

Amidőn kiértek a temetőkertbe,
A Szent Szűznek testét zokogva tették le.
Három napig virrasztották a drága Szűz koporsóját,
A szent apostolok siratják halálát.

Szent Tamás apostol, amint megérkezett,
 Ki a gyászesetről még nem tudott semmit,
 Kérte apostol társait, hogy a koporsó födelét
 Vegyék le, s hadd lássa a Szent Szűznek testét.

Örömmel megtették az ő kívánságát,
 De be nem tölthették jámbor óhajtasát.
 Mert a virágok virága nem volt már a koporsóban,
 Felszállott Szent Fia örök hazájába.

Egy fény töltötte be a sötét sírboltot,
 Melyből az ég felé rózsailat szállott,
 A Szűznek szent testét ég felé angyalok vitték,
 Kérjük mindnyájan, hogy értünk esedezzék. Ámen.

„Gyémántkorona a bold. Szűz mennybemenetelére és a Jézus szent Szíve tiszteletére.” Gyűjté Májer György Egerbe. (é.n.) Budapest, Bartalits Nyomda.

Gyűjtésem szerint ez a legismertebb legendaballada Mária haláláról és megdicsőüléséről. Ott volt Boroznaki Pál ének-készletében, a karancsberényiek is ismerik és a virrasztáskor éneklék. Feljegyezte Lajtha László Pinnyéről a Sopron megyei síratóénekek gyűjteményében. Hofer Tamás Szentmártonkátáról (Pest m.) és Tiszaigarról (Szolnok m.) hozta 1951-ben, stb. mind 8 versszakkal.

Karancsberényben a körmenet alatt még az elhalálozás és a temetés gyászénekei folynak:

Ha meghal az anya, sírnak gyermekei.
Anyai porjait el nem felejthetik.
Jöjjetek mindnyájan a legjobb anyához,
A szép Szűz Mária szent koporsójához.

Mily szelíden fekszik, nézzük lelki szemmel.
Ez ártatlan virág nem beszél örömmel.
Könnyeznek az egek, sírnak az angyalok,
Az Úr Jézus anyját mind sajnálják azok.

De a bűnös ember nem indul meg rajta.
Nem tudja, ki az ő szent pártfogója.
Nyisd fel, bűnös ember, szívednek ajtaját,
Hadd csorduljon könnyed, sirasd Szűz Máriát.

Sirassuk Mária koporsóját végig,
Bánatos sírásunk felhangzik az égig.
Rakjunk szép koszorút szent koporsójára,
Lelkünk szép imáját, szálljon mennyországba.

Kedves Édesanyánk, ne hagyj minket árván.
Mint jó anya áldd meg gyermekeidet.
Mert hogyha te elhagysz, nagyon árvák leszünk,
Nálad nélkül, Anyánk, örökre elveszünk.

Mária, Szűz Anyánk, téged arra kérünk,
Akik halálodról most megemlékezünk.
A jó Isten előtt könyöröggj érettünk,
Hogy boldog halállal végződjön életünk.
Eljuthassunk hozzád az égi hazába,
Örökké örvendjünk veled Mennyországba.

Visszatérve

Karancs-hegyen már a körmenet másik felében, *Berényben* (a Tamás-epizód elének-lése után) csak a templomba való visszatéréskor zendítenek rá a feltámadás, azaz a Mária mennybevitelének diadalmas énekeire, ez már az örvendező és dicsőséges virasztás bevezetője.

(Közös ének: a *Hozsanna* 173. dallamára:)

Mennyországnak gyöngykapuja
Szűzanyánknak megnyitott ma
Az angyalok tábora,
A földön körülfogta.

Nagy örömmel üdvözölték,
Királynéjukat tisztelték,
Zengedezték: Mária,
Üdvözlégy, Isten Anya.

Mint a fényes napsugara,
Ott tündökölt Szűz Mária,
Midőn eljött Szent Fia,
Megtisztelte a sírba.

Mondván, kelj föl, én jegyesem,
Jöjj velem én szerelmesem,
Az Atyám országába,
Örvendj szép hajlékába.

A mennyei szent udvarba
Midőn bement Szűz Mária,
A trombita harsogott,
A mennyország vigadott.

Jézus kedves dajkájának
Eléje ment Szűz Anyjának,
Örömmel köszöntötte,
Mint fiú megtisztelte.

Atya Isten szép leányát,
Fiú Isten édesanyját,
A Szentlélek mátkáját,
Szenháromság templomát.
Föld gyomrába nem engedte,
Mennyországba fölvitette,
Ott megdicsőítetté,
Maga mellé ülteté.

Szenháromság mindent tehet,
Mít az elme föl nem érhet.
Máriának mindent ád,
Szűz fejére koronát.

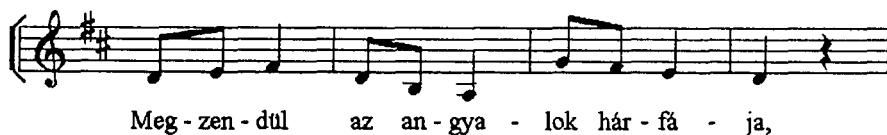
Mennyen, földön nagy hatalmat
Ki őt kéri, nyer irgalmat,
A megtérő kegyelmet,
Nyerj tőle segedelmet.

Óh, Mária magas mennyből
Nézz ránk királyi székedből,
Hallgasd meg kérésünket,
Nyerj fiadnál kegyelmet,

Hogy akik most idejöttünk,
Szent szobrod előtt könyörgünk,
Fogadjel mindnyájunkat,
Add ránk szent áldásodat.

Vedd kedvesen fáradságunk,
Éneklésünk-imádságunk,
Melyet tiszteletedre,
Mennybe meneteledre
Felajánlunk Szűz Anyánk,
Fogadd kedves pátrónánk. Ámen.

„Hat új istenes ének és két ájtatos ima szent József olvasójához.” Budán, 1883.
Bagó M. és fiainál. – Tiszaigar (Szolnok m.) gyűjtő Hofer Tamás 1951-ben.

(Közös ének:)

Három nap nyugodtál koporsódban
Aludtál, de nem voltál meghalva.
Üdvözlégy áldott légy Szűz Mária
Mennyország koronás királynéja.

Midőn felnyílt koporsód zárja
Körülvett a rózsáillat árja.
Üdvözlégy áldott légy Szűz Mária
Mennyország koronás királynéja.

Lejött érted három angyali kar
Rózsaszín felhő fénye eltakar.
Üdvözlégy áldott légy Szűz Mária
Mennysország koronás királynéja.

A Fiú Isten felemelt mennybe
Az Atya koronát tett fejedre.
Üdvözlégy áldott légy Szűz Mária,
Mennysország koronás királynéja.

A hét malaszt tündöklő csillaga
Szűz homlokod gyémánt koronája.
Üdvözlégy áldott légy Szűz Mária,
Mennysország koronás királynéja

Te legboldogabb Szűz anya lettél,
Mert a mennybe testestől felmentél.
Üdvözlégy áldott légy Szűz Mária,
Mennysország koronás királynéja.

Most az egek arany trónusán ülsz,
De hisszük, hogy rajtunk is könyörülsz.
Üdvözlégy áldott légy Szűz Mária,
Mennysország koronás királynéja.

Nekünk is nyisd meg egykor az eget,
Hogy ott is dícsérhessünk téged.
Üdvözlégy áldott légy Szűz Mária,
Mennysország koronás királynéja.
Üdvözlégy áldott légy Szűz Mária,
Mennysország koronás királynéja.

Boroznaki Pál töredékes imalapjairól másolva 1951-ben. – A ponyvalap jelzése szerint: „Selmecvidéki dallam”

Karancsságon a Mária halála virrasztáskor:

Most ké - szül a menny - or - szág nagy ün - ne - pé - re.

Mert a szép Szűz Má - ri - a ma ment a mennybe.

Hoz - zád jöt - tünk kér - ve ké - rünk ol - tal - mad - ba végy,

É - des - a - nyánk Bol - dog - asz - szony száz - szor üd - vöz - légy!

Most készül a mennyország nagy ünnepére,
Mert a szép Szűz Mária ma ment a mennybe.
Hozzád jöttünk, kérve kérünk, oltalmadba végy,
Édesanyánk, Boldogasszony, százszor üdvözlégy!

Szentséges Szűz Mária, szép liliomszál,
Az angyali sokaság téged körüláll.
Hozzád jöttünk...
Mint kinyílt rózsaszál, tündökölsz mennyben,
Minden dicsőült karok tenéked zengnek.
Hozzád jöttünk...

Drága Szűz, ünnepedre mi is eljöttünk,
Tiszta szívvel-lélekkel ekképp köszöntünk.
Hozzád jöttünk...

Angyali szent arcodat fordítsd mireánk,
A magas mennyországból kérünk, tekints ránk.
Hozzád jöttünk...

Könyörögjünk. Boldogságos Szűzanya, mennyek királynője, a mi Urunk, Jézus Krisztusnak édesanyja. Az egész világ nagyasszonya, aki senkit el nem hagyasz, és senkit meg nem vetsz, tekints reánk irgalmasan, és esd ki számunkra Szent Fiadtól, hogy akik most áhítattal megemlékezünk dicsőséges halálodról és mennybemeneletről, az eljövendő örök életben dicsőségét elnyerhessük.

Ki Mária haláláról megemlékezik,
 Azoknak a halálánál ő megjelenik.
 Mondja akkor Mária, jöjj velem mennyországba,
 Velem leszel a mennyei nagy boldogságba.
 Kit nem felejt e világ, mennyországi gyöngyvirág,
 Kit nem felejt e világ, mennyországi gyöngyvirág,
 Az illatos koporsóból mennyországba szállt.

Ki Má - ri - a ha - lá - lá - ról meg - em lé - ke - zik.
 A - zok nak a ha - lá - lá - nál meg - je - le - nik.
 Mond - ja ak - kor Má - ri - a jöjj ve - lem menny - or szág - ba.
 Kit nem fe - lejt e vi - lág, menny - or - szá - gi gyöngy - vi - rág.
 Ve - lem le - szel a menny - nye - i nagy bol - dog - ság - ba.
 Az il - la - tos ko - por - só ból menny - or - szág - ba szállt.

Hét verses öröndetes rózsafüzér

Hiszek egy Istenben, mennynek és földnek teremőjében... Miatyánk...

Üdvözlégy... („ki hitünket növelje” stb), ezután 10-szer Üdvözlégy eme betétekkel:

akit te, szeplőtelen Szent Szűz, a Szentlélektől örömmel fogadtál...

akit te, szeplőtelen Szent Szűz, Erzsébetet látogatván örömmel hordoztál...

akit te, szeplőtelen Szent Szűz, örömmel a világra szültél...

akit te, szeplőtelen Szent Szűz, a három szent királynak imádásra örömmel mutattál...

akit te, szeplőtelen Szent Szűz, a templomban örömmel megtaláltál...

akit te, szeplőtelen Szent Szűz, halottaiból föltámadni örömmel láttál...

aki téged, szeplőtelen Szent Szűz a mennyekbe fölvet, ég és föld királynéjává megkoronázott...

Dicsőség..., (majd a szakaszok után:)

Előimádkozó:

Áldott legyen a Boldogságos Szűz Máriának szent és szeplőtelen fogantatása és szent születése. – Legyen áldott az Úr neve most és mindörökké.

A hétörömű olvasó tizedei között a következőket éneklük:

Hét szál meny - nye - i vi - rág - ból ko - szo - rút kö - tünk.
 5 Hi - tünk nek ró - zsa - szár - nya - in, me - lyet fel - kül - dünk.
 9 Mert meny - nye - i mag - za - to - dat szűz keb - led - be be - fo - gad - tad
 Száz - e - zer - szer mind - ő - rök - re a ko - szo - rú le - ve - lek - re
 Is - te - ni szent je - gye - sed - del száz - szor üd - vöz - légy!

1. Hét szál mennyei virágból koszorút kötünk,
 Hitünknek rózsaszárnyain, melyet felküldünk,
 Mert mennyei magzatodat szűz kebledbe befogadtad,
 Isteni szent jegyeseddel százszor üdvözlégy.
 Százezerszer, mindörökre, a koszorú levelekre
 Arany betűkkel van írva: százszor üdvözlégy!

2. Midőn méhedben hordoztad Üdvözítőnket,
 Nagy örömmel látogattad Szent Erzsébetet.
 Virágillat leng körötted, angyali sereg melletted,
 Kerubin szeráfinokkal százszor üdvözlégy.
 Százezerszer mindörökre...

3. Rózsafény borította el Betlehem útját,
 Mert nagy örömmel ott szülte az Isten Fiát,
 Melyre az égi táborok, a kilenc angyali karok
 Zengik égen, zengik földön, százszor üdvözlégy.
 Százezerszer mindörökre...

4. Három szent királyt vezet egy ragyogó csillag,
 Kik által szent szülöttedet imádni láttad.
 Arany, tömjén, drága mirha volt szerelmed ajándéka
 És téged így köszöntöttek, százszor üdvözlégy.
 Százezerszer mindörökre...

5. Égi vigalom vett körül, hogy Szent Fiadat
 Keresvén a templomban őt fel is találta.
 Mi is veled örvendezünk, alleluját zengedezünk,
 Gábor főangyallal mondjuk: százszor üdvözlégy.
 Százezerszer mindörökre...

6. Fényes angyal szállt a földre a mennyországból,
Levevén a kőfedelet a koporsóról.
Óh, mily nagy örömmel láttad feltámadni Szent Fiadat,
Melyre mi is vígan zengjük: százszor üdvözlégy.
Százezerszer mindörökre...

7. Felvitt már a mennyországba égi magzatod,
Ahol téged nagy örömmel megkoronázott.
Koronád fényes csillagból, trónod fehér liliomból,
Az angyalok így zengenek: százszor üdvözlégy!
Százezerszer mindörökre...

(befejezésre:)

8. Hétörömödnek szent titka, kinyílt rózsaaág,
Melyből fűztünk szűz fejedre égi koronát,
Szerelmünkkel összekötve, gyémántkoszorúba fűzve,
Rajta fényesen tündöklök: százszor üdvözlégy!
Százezerszer mindörökre...

Könyörögjünk! Ó Mária, mérhetetlen az a boldogság, mely lelkedet akkor betöltötte, midőn diadalmasan az égbe fölvitettél, hogy erényeid méltó jutalmát elnyerjed. Kedves Anyám, bár követelhetném példád szerint a Mennyei Atya szent akaratát, hogy én is egykor mennybe jussak és veled együtt örökké örvelezhessek. Ámen.

Jaj de szomorúan hangzik a harangszó, (Dallama AV. 66. old.)
Meghalt Szűz Mária, kegyes vigasztaló,
Oh, jó hívek jertek, akik sajnáljátok,
Gyászos koporsóját könnyel locsoljátok.

Mily szelíden fekszik, nézzük lelki szemmel.
Az ártatlan virág nem beszél örömmel.
Könnyeznek az egek, sírnak az angyalok,
Az Úr Jézus anyját mind sajnálják azok.

Kedves édesanyánk, ne hagyj árván minket.
Mint jó anya áldd meg kedves gyermekidet.
Mert hogyha te elhagysz, nagyon árvák leszünk,
Nálad nélkül, Anyánk, örökre elveszünk.

Mária, Szűz Anyánk, téged arra kérünk,
Akkor halálodról most megemlékezünk.
A jó Isten előtt könyörögj érettünk,
Hogy boldog halállal végződjön életünk.

Eljuthassunk mi is az égi hazába,
Örökké örvezdjünk veled Mennyországba.

Üdvözlégy ezerszer, mindörökké üdvözlégy, oh makula nélkül való tisztaságos szíve Máriának, oh áldott szent Anyja Jézusnak, teljes vagy malasztal, Úr vagy

teveled, te vagy áldott az asszonyok között és áldott a te szűz méhednek gyümölcse, a mi Urunk Jézus Krisztus. Oh mennyeknek öröktől fogva elrendeltetett, a Szentháromságtól megkoronázott királynéja, az emberi nemzetnek szószólója! Oh dicsérendő és áldott Szűz, Istennek Szent Anyja! Mi szegény bűnösök, kérünk téged, könyörödj értünk bűnösökért a te szerelmes Szent Fiadnál, most és halálunk óráján. Ámen.

Örvend nek az egek har - sog a trom - bi - ta,
 Zeng ö - röm - e - ne - ket az Is - ten vá - ro - sa.
 E - gek u - ra szép le - á - nya,
 Szűz Má - ri - a men - ny - nyeg - ző - jét ot - tan tart - ja.
 Is - te - ni szép je - gye - sé - vel men - ny - or - szág - ba.

Örvendnek az egek, harsog a trombita,
 Zeng örömeiket az Isten városa.
 Egek ura szép leánya,
 Szűz Mária mennyegzőjét ottan tartja
 Isteni szép jegyesével mennyországba.

Isteni szent követ, Gábrriel arkangyal
 Ő beszélt a Szűzhöz fényes pálmaággal.
 Jelül hozta, ajándékba,
 Mert Mária mennyegzőjét mostan tartja
 Az ő kedves jegyesével mennyországba.

Sion szép várából kigyúlnak a tüzek,
 Szűz királynéjuknak szép koszorút visznek.
 Örömnapra, kézfogóra,
 Mert Mária mennyegzőjét mostan tartja
 Isteni szép jegyesével mennyországba.

Örvend most Szent Anna Joachimmal,
 A mennyei dicső szentkarokkal.
 Mert ma tartja kedves lánya,
 Szűz Mária mennyegzőjét mostan tartja
 Isteni szép jegyesével mennyországba.

Egek menyasszonya, Szűzanyánk, Mária,
Koszorúkat hozunk örömed napjára.
Olvasódból, jószágidből
Legkedvesebb, tekints reánk mennyországból.

Jöjj Szent Anyánk, védelmezz boldogságból,
Örömedben, mennyegződben
Vitess fel a választottak seregébe,
Hogy teveled örvendhessünk a mennyekbe.

Tizenkét csillagú koronának a rózsafüzére

Hiszekegy, Miatyánk és 12 Üdvözlégy – váltakozó előimádkozókkal – a következő „titkokkal”:

aki téged, Szent Szűz, öröktől fogva anyának választott...

aki téged, Szent Szűz az eredeti bűntől megmentett...

aki téged, Szent Szűz még anyád méhében megszentelt...

aki szűz méhedet megszentelte...

aki téged, Szent Szűz fájdalom nélkül szültél...

aki anyaságod szűzi tisztaságában megmentett...

aki téged földi keserveidben megvigasztalt...

aki halálodra az apostolokat egybegyűjtötte...

aki téged, Szent Szűz nagy örömmel a mennybe kísért...

aki téged, Szent Szűz az angyalok tábora elé helyezett...

aki téged, Szent Szűz az egész világ előtt kitüntetett...

aki téged, Szent Szűz a Szentháromság 12 csillagból készült koronájával felékesített, ég és föld királynéjává megkoronázott.

A 12 csillag közt éneklik a következőt:

E-gek ki-rá-ty-né-ja, a szép Szűz Má-ri-a, fény-lik menny-or-szág-ba.
Az A-tya bal fe-lől, a fi-ú jobbfe-lől a ko-ro-nát tart-ja.
Szentlé-lek e-re-je, szentek di-cső-sé-ge kö-rül-su-gá-roz-za.

Egek királynéja, a szép Szűz Mária, fénylik mennyországba.
Az Atya bal felül, a Fiú jobb felül a koronát tartja,
Szentlélek ereje, szentek dicsősége körül sugározza.
Örvend a mennyország, mert a Szűz Máriát koronázva látják.
Az angyali karok, dicsőült táborok ötet körül állják,
Szépségét csodálják, zengnek alleluját, köszöntik Máriát.

Könyörögjünk! Vedd kedvesen, óh Istennek Szent Anyja, ezen szent olvasót, melyet most a te szeplőtelen Szent Szívednek, 12 csillagú koronázásodnak dicsőségére és magasztalására elmondottunk. Oh Istennek Szent Anyja, mi szegény bűnösök, kérünk téged, könyörülj értünk a te drága Szent Fiadnál, hogy halálunk után a mennyben mi is veled örvendhessünk.

Megzendül az angyalok hárfája
Zeng az égieknek szent tábora.
Üdvözlégy, áldott légy Szűz Mária
Mennysország koronás királynéja.

A Fiú Isten felemelt mennybe,
Az Atya koronát tett fejedre.
Üdvözlégy, áldott légy Szűz Mária
Mennysország koronás királynéja.

Tizenkét csillagú szűzkorona,
Mely az eget megvilágosítja
Üdvözlégy, áldott légy Szűz Mária
Mennysország koronás királynéja.

Most fenn az egeknek trónusán ülsz,
De hisszük, hogy rajtunk is könyörülsz.
Üdvözlégy, áldott légy Szűz Mária
Mennysország koronás királynéja.

Nekünk is nyisd meg egykor az eget,
Hogy ott is így dicsérjünk tégedet.
Üdvözlégy, áldott légy Szűz Mária
Mennysország koronás királynéja.

Ó Mária, örömdetes Szűz! Emlékezzél azon örömödre, melytől szíved áradozott, midőn testestől és lelkestől mennybe fölvéttve, minden angyali karok fölé fölemelttél és királynénak megkoronáztattál. Nyerj nekünk kegyelmet, hogy Isten segítségével egykor mi is veled örvendezzünk a mennyben. Ámen.

The musical score is written in G major (one sharp) and 4/4 time. It consists of three staves of music with lyrics in Hungarian. The first staff has a treble clef and a key signature of one sharp. The second staff starts with a '3' indicating a triplet. The third staff starts with a '5' indicating a fifth note. The lyrics are: 'Meg-nyí lott a men-nyr - szág - nak drá - ga a - rany ka - pu - ja. Le - szál - lott a ma - gas men-nyből az Úr Jé - zus tá - bo - ra. Fel - vit - te az é - des - any - ját men-nyr - szág - nak ki - rály - né - ját, Hogyel - fog - lal - ja tró - nu - sát, me - lyet fi - a ne - ki szánt.'

Megnyílt a mennyországnak drága arany kapuja.
Leszállt a magas mennyből az Úr Jézus táborá.
Felvitte az édesanyját, mennyországnak királynéját,
Hogy elfoglalja trónusát, melyet Fia neki szánt.

Hatvanhárom évet élt ő, e siralom völgyében.
Kíváncozott Szent Fiához ő egész életében.
A teljes Szentháromság őt nagy örömmel fogadta,
Az Úr Isten meghallgatta, és magához felhozatta,

Akkor a szép Szűz Mária trónusát elfoglalta.
Egymás után hódolának az angyalok szent kara.
Kerubínok üdvözltek, és mindnyájan megtisztelték,
Máriának öröme háláéneket zengék.

Mert a balsors jól tölti még, jó anyánk van a mennyben.
Meghallgatja ő azokat, ki hozzá tér szükségben.
Ő mindnyájunk édesanyja, nem hagy ő el minket soha,
Csak őhozzá bizalommal forduljunk a sorsunkkal.

Mennyországban tündökölsz már ó isteni Anyaság
Királynéva koronázott a teljes Szentháromság.
Szűz Mária, egek gyöngye, adj szent áldást híveidre
Drágalátos kezeiddel ölelj minket szívedre.

Itt következik a Szűz Mária haláláról szóló 107 versszakos legendaballada, mely megtalálható itt a Függelékben és az „Alkonyattól virradatig” búcsúok könyvében a 42-55. oldalon: „Az Olajfák hegyét...”

Énekek utána az *Alkonyattól virradatig* 72. oldal variációja

Meg - zen - dül az an - gya - lok hár - fá - ja,

5 Zeng az é - gi - ek - nek szent tá - bo - ra.

9 Üd - vöz - légy, ál - dott légy Szűz Má - ri - a,

13 Menny - or - szág ko - ro - nás ki - rály - né - ja.

Megnyílt a mennyország gyöngykapuja,
Mert a Szűz Mária bement rajta.
Üdvözlég, áldott légy, Szűz Mária,
Mennyország koronás királynéja.

Három nap feküdtél a sírodba,
Aludtál, mert nem voltál meghalva.
Üdvözlég...
Üdvözlég...

A mennyei szent városnak (SZVU 173. és AV 94. oldal)
Gyöngykapui ma megnyílnak,
Jézus édes anyjának,
Áldott Szűz Máriának.
Készül az egész mennyország,
Hallhatatlan nagy boldogság,
Udvar ad Máriának,
Egek királynéjának.

Jézus Szent Anyja jobbáéhoz,
Fölkele ő trónusáról,
Elébe ment anyjának,
Áldott Szűz Máriának.

Angyalok kilenc karai
Huszonnégyen vén tagjai
Trónusát Máriának,
Viszik Jézus anyjának.

A menyeyi szent udvarban
Íme beérkezett abban
Hallhatatlan pompával
Ott örvend szent fiával.

Mária, nagy Boldogasszony,
Köszöntünk e mai napon,
Ég és föld Királynéja,
Jézus anyja, Mária,
Ég és föld Királynéja,
Jézus anyja, Mária

A Szűz - Má - ri - á - nak   ö - röm - ün - ne - pé - re
A - kik el - jöt - te - tek   meg - kö - szön - té - sé - re.

3

Kö - szöntjük az é - gi a - nyát   Bol - dog - asz - szony Szűz Má - ri - át,

6

A - ki el - fog - lal - ta   menny - ben szép tró - nu - sát.

A Szűz Máriának örömnepére
Akik eljöttetek megköszöntésére
Köszöntjük az égi Anyát,
Boldogasszony Szűz Máriát,
Aki elfoglalta mennyben szép trónusát.

Ma van Szűz Mária örök mennyegzője,
Mert ma vitetett föl égi dicsőségbe. Köszöntjük...

Nézzen mindnyájunkra egek Nagyasszonya,
Részeltessél minket égi áldásodba.
Köszöntjük

Föl - dünk - nek ég - be szállt cso - dá - ja,   Di - cső ke - gyes Nagy - asz - szo - nyunk.
Ne - ved szí - vünk e - ped - ve áld - ja,   ha vi - ga - dunk, ha dol - go - zunk.

3

Te vagy az, kit nem ér a vád,   Te vagy kit min - den em - ber áld.

5

Te vagy a jó, a szent a szép,   Ö - rök - re fé - nyes ....

Földünknek égbe szállt csodája,
 Dicső kegyes Nagyasszonyunk.
 Neved szívünket epdve áldja,
 Ha vigadunk, ha dohogunk.
 Te vagy, az, kit nem ér a vád,
 Te vagy, kit minden ember áld,
 Te vagy a jó, a szent, a szép,
 Örökre fényes...
 Te vagy, az, kit nem ér a vád,
 Te vagy, kit minden ember áld,
 Te vagy a jó, a szent, a szép,
 Örökre fényes...

Drága Szűzanyánk! Fogadd tőlünk kedvesen ezt a kis ájtatosságunkat.

E - des - a - nyám nézz rám ke - gyel - me - sen,

Én kér - te - lek, én a hű gyer - me - ked.

Én a - ka - rok szol - gál - ni ne - ked,

A szív se - be ben - ned gyó - gyul meg.

Édesanyám, nézz rám kegyelmesen,
 Én kértelek, én a hű gyermeked
 Én akarok szolgálni neked,
 A szív sebe benned gyógyul meg.
 Én akarok szolgálni neked,
 A szív sebe benned gyógyul meg. Benned gyógyul meg.

Anyám tudom, hogy meghallgatsz engem,
 Megteszed azt, amit most kér szívem.
 Téged senki hiába nem kért,
 Mindent megadsz gyermekeidért.
 Téged senki hiába nem kért,
 Mindent megadsz gyermekeidért, Gyermekeidért.

Édesanyám, téged szívből kérünk,
 Az utolsó órában légy velünk.
 Ha a szörnyű harc már közeleg,
 Ó Mária, te védj minket meg.
 Ha a szörnyű harc már közeleg,
 Ó Mária, te védj minket meg. Te védj minket meg.

The musical score is written on four staves, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes.

1. Mária lelkem ma cseng fel,
 2. Neked a legszivesebben.
 3. Áldozom fel lelkem, szívem,
 4. Mert tebenned vagyok hitem.

Mária lelkem ma cseng fel,
 Neked a legszivesebben
 Áldozom fel lelkem, szívem,
 Mert tebenned vagyok hitem.

Te vagy az én legjobb anyám,
 Szent nevedet terjeszd ki rám.
 Gyarló szívem te gyámoljad,
 Bűnös lelkem pártfogoljad.

Amíg élek, pártolj engem,
 Üdvözlégy te, szent szerelmem.
 Lelkem testem ha elhagyja,
 Te légy vezérlőcsillaga.
 Lelkem testem ha elhagyja,
 Te légy vezérlő csillaga!

Szűz Mária eljegyzéséről, menyegzőjéről

így énekelt a karancsberényi Torák Károlyné (1910) 2001. június 29-én:

Je - ru - zsá - lem vá - ro - sá - ban ö - röm lát - ván,
Mert egy fé - nyes meny - nyeg - ző van temp - lo - má - ban.
Szent An - na lesz a me - nyeg - zős ö - röm - a - nya.
Az ő lá - nya a meny - asz - szony Szűz Má - ri - a.

Jeruzsálem városában öröm látván,
Mert egy fényes menyegző van templomában.
Szent Anna lesz a menyegzős örömszónya,
Az ő lánya a menyasszony, Szűz Mária.

A templomba egy mennyei fénysugárka.
Ezer virág ékesíti a főoltárt.
Előtte van a mennyország menyasszonya,
Liliommal, nefelejccsel koszorúzva.

Nincsen olyan angyal fönt a mennyországban,
Amely nála szentebb, dicsőbb éke vóna.
Ily szépséget nem látott még a mennyország,
Szentségét megkedvelte a Szentháromság.

Körülötte ott fénylenek, ott ragyognak
A dúsgazdag fejedelmi szép ifiak.
Ezek mind a Dávid király unokái,
Mind óhajtják Szűz Mária kezét bírni.

A drágakő, mint a csillag, fénylik rajtok,
Az aranytul alig látszik a ruhájok.
Egy van köztük, aki ott áll alázattal
Szelíd ifjú nem bír fényes ruházattal.

Nincsen rajta arany ékszer, bársony ruha.
Oly félénken tekint föl a gazdagokra.
De őt büszkén úgy lenézik a gazdagok,
Míntha csak azt kérdeznék, hogy mit keres ott.

Ki vehetné, ki fölnézni is alig mer.
Neve József szegény ifjú, és ácsmester.
Ő is eljött, részt venni a szent örömben,
Máshogy él ő, ám de gazdag erényekben.

Csöndességben jön a főpap a szentélyből.
És így szólott megszállva a Szentlélektül:
Íme itt egy szűz leányzó malasztal telt,
Liliomszál, melyet égi harmat nevelt.

Íme itt áll ez oltárnál mint menyasszony
Nagy szentségben és épségben, mint liliom.
Közületek lesz választva vőlegény,
Kinek szívét ékesíti égi erény.

E szűz virág annak fogja kezét adni,
Aki az ő tisztaságát megőrzendi.
Hogy köztetek ki bír annyi szent malasztal,
Isten fogja kijelölni csoda által.

Hallgassátok szavaimat figyelemmel,
Hogy miként fog megtörténni a csodajel.
A Sionnak szent völgyében napkeletre
Egy elszáradt mandulafa van kidőlve.

Tíz éve, hogy a megjelölt mandulafa.
Az útnak jobb szélén fekszik kiszáradva.
Arrúl egy-egy, száraz ágat vágjatok le,
Nevetekkel legyen az ág megjelölve.

Gyorsasággal elsiettek az ifiak,
Visszatérvén hoztak egy-egy szárazágot.
József is ment, ő is hozott egy ágacskát,
Teljesítette a főpapnak parancsát.

A kiszáradt mandulafa ágacskákat
Az ifiak mind átadták a főpapnak.
Ki azokat egymás mellé mind egy sorba
Elhelyezte a frigyszekrény oldalába.

Szólt a főpap ezen száraz ágak közül,
Egy szál vessző kivirágzik és kizöldül.
Akinek a neve arra föl van írva,
Annak lesz a szűz virágszál menyasszonya.

Kilencven ág van az Úr szent zsámolyánál.
Tömjénfüst tör az ég felé, illat száll már.
Hajnal pirul, fény sugárzik a templomban,
Gyöngyharmatot hint egy száraz ágacskára.

Zöld lomb hasad, bimbó fakad a harmattul.
Megtelik a templom annak illatátul.
Egy száraz ág ott pompázik virágozva,
Ki a boldog, kinek neve rá van írva?

Most a főpap a frigyszekrény elé lépve
A virágos mandulafát fölemelve
És így szóla: József neve rá van írva,
Vőlegényül íme ő lett kiválasztva.

Mostan a nagy büszke ifjak hogy meglátták,
Szent Józsefnek nyújtják szívük hódolatát.
Alázattal köszöntötték az ácsmestert,
Ki Istentől ily végtelen kegyelmet nyert.

Majd Gábiel angyal lépett Szent Józsefhez,
Elvezette őt az égi jegyeséhez.
És ő a szűz előtt magát meghajtotta,
Összekulcsolt kézzel Istent magasztalta.

Gábiel a jegyesekre rózsát hintett.
Aranylánccal egyesíté a két lelket.
Az angyali szent követek gyűrűjével
A két szívet egymásnak így jegyezte el.

Jeruzsálem városkának templomában
Ilyen fényes menyegző még nem volt soha.
Jelen volt ott égi fényben a mennyország,
Angyaloktól környezve a Szentháromság.

Színarany vegyítve rózsailattal,
A bölcsesség poharában volt az ital.
Égben termett üdvösséges szent kenyere
Volt az égi vendégeknek eledele.

Megzendült az arkangyalok trombitája,
Ezt követte az égiek szent harsája.
Kerubinok, szerafinok mind lejöttek,
A menyegzőn álleluját énekeltek.

Ragyogó fény trónján ül a Szentháromság.
Szent örömmel telve nézi Szűz Máriát.
Mindenható szent karjait fölemelte,
És a tiszta képű jegyest megszentelte.

Rózsafelhő borítá be a világot.
Gyöngyharmat csepp öntöze meg a virágot.
Hajnalcsillag tündöklök a kék ég boltján,
Azt dalolja napkeleten a szivárvány.

Örömfénytől ragyog a föld kereksege,
Így történt a Szűz Mária menyegzője.

Torákné által a Mária eljegyzéséről és menyegzőjéről szorgosan összeírt hagyomány többi emlékéből a következők szerint lehet a teljes ájtatosságot *rekonstruálni*:

Beköszöntő: 1. Most engedelmet kérünk a házigazdától. / Ne sajnálja lakását e kis társulattól, / Melyben a szűz Mária menyegzőjét tartjuk ma / Johákim és Szent Anna kedves leányának. 2. Szálljon rájuk szent áldások, amíg itt élnek, / Mert ők helyet adnak ezen szép menyegzőnek. / Békességben éljenek, adj nekik egészséget, / Túl a síron mennyországban véd a lelküket.

A résztvevők köszöntése: 1. Isten hozott ide, ájtatos jó hívek, / A Szűz Máriának így énekeljete. / Szent Anna leánya, kis kertének virága, / Üdvözlégy Mária!

2. Nagy örömmel jöttünk téged köszönteni, / Johákim, Szent Anna lányát magasztalni. / Szent Anna virága, Szent József menyasszonya, / Üdvözlégy Mária!

3. Minden bánatunkat itten elfeledjük, / Mert e szent nevedet tiszta szívből szánjuk. Oh, de szép gyönyörű, mindenki neked örül, / Üdvözlégy Mária!

4. Dicséret, dicsőség mennyben az Istennek, / Egészség, békesség földön embereknek. / Üdvözlégy Mária, mindenki szívből mondja, / Mindörökké amen.

Az olvasó imádkozása előtt: Jertek szeretettel, ájtatos hívek / A szép szűz Mária eljegyzésére. / Mondogassuk olvasónkat, fonogassunk koszorúkat, / Rakjuk elébe!

Most a *Hétörömű olvasó*, – utána 1 Miatyánk és

Százezerszer üdvözlégy, szép szűz Mária, / Jeruzsálemi templom hajnal csillaga. / Fehér rózsaszál, oda állottál, / Te szűzi jegyeseddel ott kezet fogtál. (dal: Forró szívvel köszöntünk).

A hagyatékban található egy megviselt lapnyi szöveg, amely Mária eljegyzésének *olvasójaként* értelmezhető: 1. Miatyánk. Üdvözlégy, ó szép szűz Mária, kinek eljegyzésén a jeruzsálemi templom... (?) 2. Miatyánk, Üdvözlégy, ó szép szűz Mária, kit a Szentháromság Szent József tiszta szűz menyasszonyának kiválasztott. 3. Miatyánk. Üdvözlégy, ó szép szűz Mária, akiért Szent József nevével megjelölt száraz mandula ág kivirágzott. 4. Miatyánk. Üdvözlégy, ó szép szűz Mária, akit Gábrriel főangyal Szent József tiszta szűz jegyeséhez elvezetett. 5. Miatyánk. Üdvözlégy, ó szép szűz Mária, kinek menyegzőjén a mennyei táborok harsonaszóval szent énekeket zengedeztek.

Következik az eljegyzés/menyegző hosszabb vagy rövidebb *legendás ének*; ld. előbb

Torákné saját bejegyzése: „ez a hosszú ének után”:

I. Isten hozott most ide titeket, / Kik eljegyzésre siettetek.

Johákim szent Anna leányának, / A tisztaságos szűz Máriának.

II. Ide jertek árvák és özvegyek, / Akik olyan sokat keseregtek,

Derült arccal tekintsetek rája, / Szent Józsefnek szűz menyasszonyára.

III. Mosolygó arccal néz vendégire, / Akik eljöttünk menyegzőjére.

Szent Józsefnek, mint élettársával / Ma indulnak az élet útjára. Amen.

Idejüktől és kedvüktől függően még:

(mint AV 114-116. oldal)

1. Örvendeznek az egek, harsog a trombita. / Zeng örömeinktől az Isten városa.
Egek Ura szép leánya, Szűz Mária menyegzőjét máma tartja
Szent Józseffel jeruzsálemi templomban.
2. Isteni szent követ, Gábiel arkangyal / Küldeték a szűzhöz fényes pálma ággal.
Jegygyűrűt hozta ajándékba, mert Mária menyegzőjét máma tartja
Szent Józseffel jeruzsálemi templomban.
3. Sion szép várából indulnak a szűzek / Szép Királynénknak szép koszorút
visznek
Öröm napra, kézfogóra, mert Mária...
4. Örvend most szent Anna Johakimmal, / A mennyei dicsőült karokkal,
Mert magzata, kedves lánya szűz Mária ...
5. Ó, fényes, harmatos, szentséges szép virág, / Ó mennyei lakos, kegyes szűz
anyaság
Téged áldunk, magasztalunk, mondjunk vígan alleluja, alleluja. Mert Mária...
6. Egek menyasszonya, szűz Anyánk Mária, / Koszorút áldozunk örömed napjá-
ra
olvasódból, virágidből, / Vedd kedvesen, tekints reánk mennyországodból. /
Szűz szent Anyánk, részeltess boldogságodból.
7. Óh gyönyörűségnek fehér lilioma, / Tövisek közt kinyílt Jessze szép virága,
Örömdbe, menyegződbe, vezess fel a választottak seregébe, /
Hogy teveled örvezzünk az egekben!
8. Dicsőség, imádás a Szentháromságnak, / Tisztelet és áldás az Isten Anyjának.
Angyalokkal, szent karokkal mondjuk vígan Alleluja, Alleluja, /
Mert Mária menyegzőjét máma tartja.

- I. Megnyílt a szép mennyország ajtaja január hó napjára
Leszállt a Szentháromság tábora Názáret városába.
Itt talált egy kinyílt szép virágot, amit ő azonnal leszakajtott
És oda nyújtá azt Szent Józsefnek, hogy viseljen rá gondot.
- II. Ez a virág Szent Anna kertjének szép rózsafáján nyíltott.
Amelyet Johákim és Szent Anna nagy szeretettel ápolt.
Szűz Mária ez a kinyílt rózsza, Szent József kijelölt menyasszonya,
Kinek menyegzőjét megtartani összesereglettünk ma.

Kánai menyegző

Most következhet a *kánai menyegző éneke* (ha ugyan elénekelték); két változata található Torákné hagyatékában:

1. Jertek hívek a kánai szép menyegzőre,
Hol Simeon és Zsuzsanna menyegzőjébe /
Úr Jézus is köztük volt, / Mária is vendég volt, /
Nagy örömmel mulatoztak, örök emlék volt. /
Mi is tartjuk emlékét, / Szent menyegző örömét, /
Minden lélek nagy örömmel ebből vegyen részt

2. De a boruk hamarosan már el is fogyott,
A vőlegény és a jegyes meg szomorodott. /
Mária hogy ezt látta / Úr Jézusnak mondotta /
Hat kőedényt tiszta vízzel tele hordatta.
Szent áldását ráadta, / A násznépnek átadta, /
A vizet a legjobb borra átváltoztatta.

3. Legelső csodája ez volt az Úr Jézusnak
És az utolsó vacsora tanítványoknak /
Emlékére tegyétek, / Igyatok és egyétek, /
A kenyeret és úgy a bort adom tinéktek.
Örök emlékül hagyom, / Hol a menyegzőn vagyon, /
Bánatos szívetek itt örömmre felgyulladjon.

4. Kenyér a bor embereknek üdvös és hasznos,
Amint az Úr Jézus hagyta, ezt úgy tartjuk most. /
A kánai menyegző, / Világhírű legelső, /
Aki ebben részesülhet, lelki örvendő. /
Mert Úr Jézus mondotta, / Tanítványoknak hagyta, /
Én nevemben összejöttök, köztetek vala.

5. Minden lélek vigadozzon e víg örömben,
E magasztos drága ünnep nagy menyegzőben.
Mi történt hajdanában, / És most itt ez órában, /
A kánai menyegző van ezen hajlékban. /
Úr Jézus szent nevében, / Mária örömében. /

E menyegző virágozzon szívünk lelkünkben! (hozzáírva: „Áldassék” = koccintás?)
A hosszabb kánai menyegzős ének is megtalálható Torákné hagyatékában:

Az igaz Messiás már eljött / Sokféle csodákat köztünk tett, /
A vizet is borra tette, / A násznépet vendégelte /
Kánán menyegzőben, / A nagy vendégségben.

Ott nagy lakodalmat kezdenek, / Jézust is meghívták vendégnek, /
Őt követték tanítványai, / Mint a tyukot jó fiai, / Kánán...
Az első tál .ételt felhozták, / Jézust is azonnal kínálták, /
Mindenben tetszett az étek, / Csak a borban van vétek, / Kánán...

Szűz Mária eztet hogy látta, / Fogyatkozásukat megszánta, /
Mondá Fiam, boruk nincsen, / Azért semmi kedvük sincsen, / Kánán...

Jézus, hogy vigasságot tegyen, / Szűz anyja kérése meglenne, /
Parancsolá meríteni / Kútból hat vedret meríteni. / Kánán...

A szolgálak is frissen siettek, / Kútból hat vedreket töltöttek, /
Jézus borra változtatta, / Első csodáját mutatta. / Kánán...

A bort adák násznagy kezébe, / Hogy adja a vendégek kezébe /
Násznagy a bort megkóstolta, / Mindjárt vőlegényt szólította. / Kánán...

Minden ember, úgymond, elsőben / Jó bort ad a vendég elében. /
De te eddig a jót tartád, / És az alábbvalót adád. / Kánán...

Péter tekint a társaira, / Köszönt poharát Andrásra, /
Meg sem törli a bajuszát, / Csak issza a jó borocskát. / Kánán...

Mátyás a poharat vigyázza, / Soká kerül, nehezen várja. /
Jakab elől elragadja, / Szomjú torkára felhajtja. / Kánán...

Judás iskariót is látja, / Hogy őtet senki nem kínálja, /
Fogja a kondért hálaadásért, / Jót iszik a vőlegényért. / Kánán...

Bertalannak sem jut eszébe, / Hogy nyughatik majd jövődőben. /
Mondja, gyomrunk sokszor kordul, / Igyunk tehát a jó borbul. / Kánán...

A kis Jakabbal, nagy Jakabbal / Ölelgetik egymást orcával. /
Ej, de jó bor ez az új bor, / Sokkal jobb bor, mint az óbor. / Kánán...

Valamennyi tanítvány vala / Mindnyájuknak jókedvük vala, /
Isznak, mulatnak kedvökre, / Nem hagyják azt más időkre. / Kánán...

Más vendégek is ott levének, / Nosza, vígan legyünk, örülnek. /
Úgy megforgatták Magdolnát, / Mind szétrugta a papucsát. / Kánán...

Hát te szegény ember, mért jöttél, / Talán bizony nyulhúst ennél? /
Jobb neked a káposztás hús, / Mintsem az a sovány nyúl hús. / Kánán...

Adja Isten, hogy mi örüljünk, / Ily multságokban részt vegyünk, /
Jó bor mellett, duda nélkül, / Hibás a tánc ugrás nélkül. / Kánán...

Jézust mi mindnyájan dicsérjük, / Szentséges nevét említsük. /
Valahol csak együtt vagyunk, / Ő szent nevében mulassunk.
Kánán menyegzőben, / A nagy vendégségben

A szent család szálláskeresése

A karancsberényi Torák Károlyné Bencsik Rozi néni (1910–2003) hagyatékából más, – feltehetően korábbi – változata található ennek a szálláskeresés népies áhítatnak:

Fogadó ének:

1. Isten hozott Szent Család ide ezen házba! / Ó, foglaljatok szállást szívünk hajlékában!

2. Mi nem úgy, mint egykoron a betlehemiek, / Szállást egész városban nem adtak tinektek.

3. Jertek kedves vendégek, Jézus és Mária, / Szent Józseffel szálljatok szívünk hajlékában!

4. Örömmel befogadunk, ó boldog Szent Család, / Mennysországban minekünk nyerveitek koronát. Amen.

Más beköszöntő ének ugyanebből a hagyatékból:

1. Keljete fel, akik aludtatok, / Mert egy vendég érkezik hozzátok, / Nyissátok fel házatok új ajtaját! / Eresszete be a Kis Jézuskát!

2. Jó Szent József, vele Szűz Mária, / Kint fájlódik a zord éjszakában. / Szállást keres házról-házra menve, / De nem talál könyörülő szívre.

3. Már az idő éjfé felé hajlik, / Szűz Mária arca könnytől ázik. / Őt Szent József ekképp vigasztalja: / Volt itt régen valahol egy paja. / Nyissátok fel házatok ajtaját, / Eresszete be a Kis Jézuskát!

4. El is mentek a pajtát keresni, / De a Szent Szűz a sorsát kesergi. / Erőt vett a nagy fájdalom rajta, / Nincsen, aki könyörüljön rajta. / Nyissátok fel házatok ajtaját, / Eresszete be a Kis Jézuskát!

A tulajdonképpeni szálláskeresés legendájának két változata található a hagyatékban:

I. Názáreti hajlékából elindult Szűz Mária, / Jegyesével, Szent Józseffel Betlehem városába. / Szeplőtelen szíve alatt vitte égi gyermekét, / Szent lábai alig birták a nagy út fáradalmát.

II. Harmadnapon kimerülve, késő esti homályban / Érkeztek meg Betlehembe, Dávidnak városába. / Ő jegyesem, szólt a Szent Szűz, keress éjjeli szállást, / Kérdezd meg, befogadják-e a világ Megváltóját?

III. Rokonok és ismerősökhöz Szent József elméne, / Elutasították szegényt, hogy éjjel szállást kérne. / Szűz Mária könnyes szemmel várakozott reája, / Fájt szívének az emberek nagy irgalmatlansága.

IV. Kőből volt a ti szívetek, betlehemi lakosok, / Amikor a Szent Családnak szállást ti nem adtatok. / Nem hallottátok Szent József esdő-kérő szavait, / Nem szánátok a Szent Szűznek áldogáló könnyeit.

V. Ó mily nagy lett volna akkor a mi szívünk öröme, / hogyha a Szent Család hozzánk kopogtatott volna be. / De szívesen adtunk volna házunkban szállást nekik, / Hogy kipihenheték volna nehéz fáradalmait. Amen

A másik a gazdag kovács vak lányával kapcsolatos legendaballada:

1. Egek Királynéja, mennysország csillaga, / Ő a fényes csillag, a szép Szűz Mária. / Bujdosik Mária sűrű siralmában, / Keresve nyughelyét, sehol sem találja.

2. Szent József és Mária nagy útra indultak, / Jeruzsálemben mert szállást nem találtak. / Látják Szűz Mária szülő állapotát, / Menj el Szűz Mária, nem adhatunk szállást.

3. Sír a Szűz Mária szíve fájdalmában, / Hogy hol lesz szállása a zord éjszakában. / Közel volt az idő, a szülés órája, / Hol fog megszületni a világ Megváltója?

4. Bemegyén Mária egy kovács lakásába, / Kérven ő ott szállást csak egy éjszakára. / Hallod-e te kovács, könyörülj meg rajtam, / Adjál nekem szállást, nagyon elfáradtam.

5. Nem adhatok szállást, mert sok vendégem van. / Az én szobáim mind elfoglalva vannak. / De a kovácsnak egy vak, kezetlen lánya, / Máriának mondá, menj az istállóba!

6. Nem messze van ide egy rongyos istálló, / Betlehemi útban, ott mégis nyughatol. / A kovács vak lánya rólad gondoskodik, / Jól tudom magamról, ápolás jól esik.

7. El is ment Mária rongyos istállóba, / Megszülte Szent Fiát, szénán a jászolban. / Barmok leheltek rá a hideg éjszakában, / Mária könnyei hulltak Jézuskára.

8. Oda ment a leány, gazdag kovács lánya, / Rongyos istállóba Máriát találja. / Mondja Szűz Mária a nyomorék lánynak, / Hajolj le te lányom, vedd fel Szent Fiamat

9. Lehajolnék hozzá, fájdalom, nem látom. / Nincs kezem, Szent Fiad felvenni nem tudom. / De lehajolt a lány, kinyíltak szemei, / Kinyúltak kezei és Jézuskát fölveszi.

10. Óh csodák csodája, a kovács vak lánya / Kinyújtá két kezét Mária szavára. / Lehajolt Jézusért, lett szeme világa, / Tündökölt kezében a világ Megváltója.

11. Hazatért a leány vígan, nagy örömmel, / Kis Jézust láthatá, megjött szeme fénye. / Így szólítá atyját és az édesanyját: / Látták a szemeim ártatlan Jézuskát.

12. Így van, kedves atyám, te nagy gazdag kovács, / A Szűz Máriának mért nem adtál szállást. / Jaj, ha tudtam volna, a legszebb szobámban / Adtam volna neki szálást a házamban.

13. Inkább én feküdtem volna istállóban, / Semhogy Szűz Mária ártatlan Jézuska. / Óh, ha Szűz Mária tett olyan nagy csodát, / És meggyógyította a kovács vak lányát.

14. Szentháromság Isten adja és engedje, / Áldassék közöttünk a drága szent neve. / Dicsértessék tőlünk az Úr Jézus neve. / Áldás és szent béke szálljon nemzetünkre.

Végül pedig egy elkészítő ének a következő házhoz induló Szentcsalád képtől:

1. Miért hagysz itt, ó Szentcsalád, hisz úgy szerettünk. / Üdvösségünk útjait jelölted ki nekünk. / Távozástok bár nehéz, vezessen az égi kéz, / Emléketek szíveinkből soha ki nem vesz.

2. Szentcsalád, kérünk, mielőtt eltávoznátok, / A mi kis családjainkra szálljon áldástok. / És ha bár fájó szível búcsút veszünk tőletek, / Köszönjük a jóságtokat, Isten veletek.

A lourdes-i jelenés

Megboldogult Torák Károlyné Bencsik Rozália (1910) karancsberényi énekes szentasszony hagyatékából adom még a következő éneket a Lourdes-i jelenések emléknapjaira:

1. Aranyugár derült fel fényvilág között, / Benne támadt egy szép rózsza nagy fényesség közt. / Mily gyönyörű szelídséggel mosolyog felénk, / Szűz Mária hozzánk jöttél, óh légy a miénk.

2. Aranysugár, hajnalcsillag, szép szűz Mária, / Összejöttünk te nevedben, amint Lurdesbe.

Egész világ zengi neved, mintha ott volna, / Ezen helyen szálljon reánk kegyed harmatja.

3. Óh, te lurdi gyöngyvirágszál, ki mennyből jöttél, / Az igazság fénysugara áradt Istennél.

Mint ragyogó napsugárra felpirosultál, / Tiszta szívű ember keblén felvirágoztál.

4. Aranysugár napfényében egy szép nő állott, / Kis Bernadett zúgást hallá reá pillantott.

Mi is, anyánk, azért tesszük szolgálatunkat, / Világossággal koszorúzz fel mindnyájunkat.

5. Ez örökre világító arany ünneped, / A lurdesi ájtatosság, Mária, neked.. / Mindenki szíve-lelkébe lángol az öröm, / Mert nagy fény támadt, mennyekben arany fényözőn.

6. Atyaisten, Fiúisten, Szentlélekisten, / Várjuk a te áldásodat testben lélekben.

Hogy a lurdi ájtatosság nyíljon az égben, / Ennek babékoszorúja itt a kezünkben.

7. Mint százezer csillag fénye itt ma világít, / A kegyelem ajtajára szép bíbort derít.

Örökké világít nekünk szép szűz Mária, / Vele örökké lehessünk a mennyországba.

A Szentháromság olvasója

1952. évi Mária-halála virrasztás részletes bemutatásakor elmaradt ennek feljegyzése, mert a búcsúsok hazasiettek, hogy falubeli templomuk ünnepnap szentmiséjére odaérjenek. *Na lapujtőiek, gyerünk be együtt, aztán majd haza(menet) elvégezzük a Szentháromság olvasóját!* – hallottam utoljára tőlük.²⁹⁹ Mert különben vasárnap hajnalban szokás elmondani ezt a kegyhelyen. Akkor a nagy sietség miatt kifutottak az időből, de lám, mégis ragaszkodtak hozzá, legalább útközben. Így viszont nem volt módom feljegyezni. Torák Károlyné kéziratos hagyatékában azonban megtaláltam és onnan másolva adom:

Szentháromság olvasó

Szentháromság egy Isten, leborulva imádunk, / Angyali koszorúddal dicsérünk, magasztalunk. / Vasárnap reggel szívvel-lélekkel Hozzád kiáltunk szent üdvözlettel. / Üdvösségünk Istene, tekints ránk, híveidre.

Hiszekegy, Miatyánk, Üdvözlét.

Áldjuk az Atyát a Fiúval és a Szentlélekkel, / Dicsérjük és magasztaljuk őtet mindörökké.

A 10 apró szemem Szent szent szent a Seregek Ura, Istene, / Teljes az ég és föld az ő dicsőségével.

Mennyei szent karok is szüntelen téged áldnak, / Kerubim fő angyalok ekképpen magasztalnak, / Szent szent örökké mindenek Ura, / Kitől függ minden szent alkotása. / Szentnek vallunk örökké, óh teljes Szentháromság.

Miatyánk satob. A 10 apró szem Szent szent szent.

²⁹⁹ Hetény 2000b. 112.

Küldd reánk szent áldásod, óh teljes Szentháromság, / Gyűjtsa fel szíveinket
lánggal égő buzgóság, / Hogy szent nevednek, szent felségednek / Fénylő fáklyája
legyen az angyali koszorú.

Miatyánk. Üdvözlét. A 10 apró szemén Szent szent szent.

Szentháromság, fogadd el ez angyali koszorút, / Melyet most felajánlunk olvasó
áldozatul. / Nagy dicsérettel, szívvel-lélekkel, / örömmel zengjük minden szentek-
kel: / Szent szent szent vagy örökké / mindörökkön örökké amen.

KÉPEK

„A hegyet, ahogyan meglátják, mind ide jönnek!”

1. Előttünk a Karancs-hegy, amint Salgótarjánból Karancsalja felé tartunk

2. A Karancs-hegy Karancsalja község mögött

3. Karancslapujtő község a Karanccsal

4. A Karancs-hegy Karancsberény felé tartva

5. A Karacs-hegy Karacsberényből

6. A Karacs-hegy látványa Etes felől

7. A Karancs-hegység Mihálygerge felől

8. A Karancs-hegy Salgóháza felől

9. A Karancs-hegyi kápolna

10. Nepomuki Szent János kápolna
Karancsság

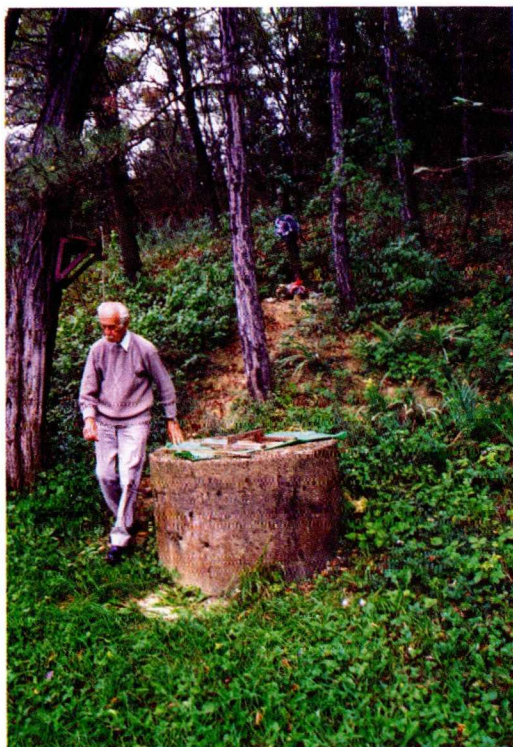

11. A karancssági szentkuti kápolna lépcsősora

12. A szentkuti kápolna szentély-rácsa

13. A karancssági szentkút

14. A somosiak keresztje a Karancsra menet

15. A Tőke-kút forrás avatása a Karancs-hegy lábánál

16. Télen is zarándokolnak a karancshegyi kápolnához

17. a-b. A karancshegyi kápolna az 1991. évi helyreállítással

18. A karancshegyi kápolna főoltára

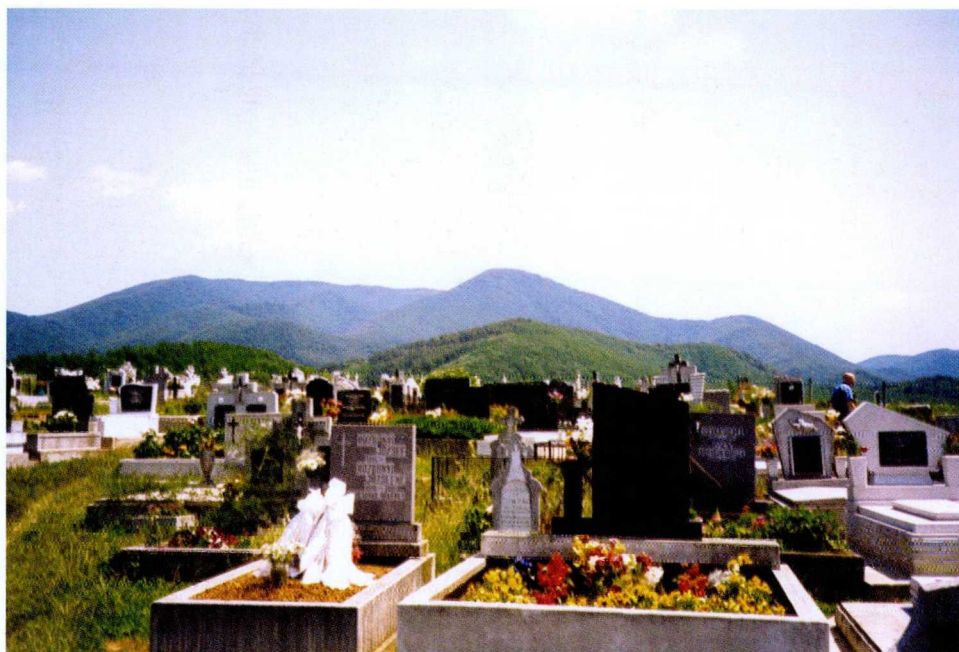

19. Szűz Mária halotti szobra

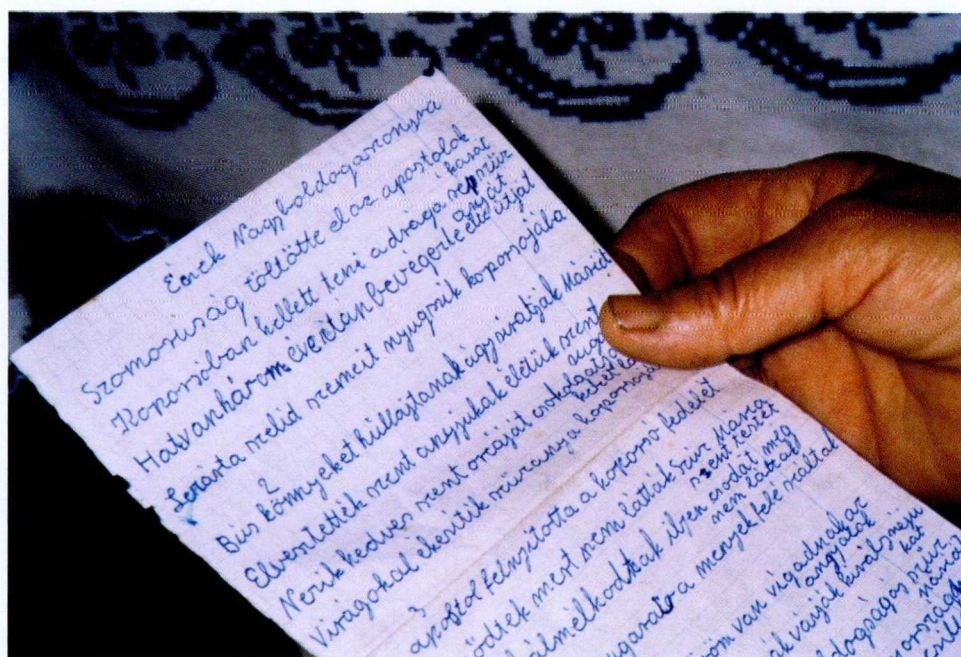

20. a-b. A karancshegyi
öltöztetős kegyszobor

21. A lapujtői temető a Karancssal

22. A virrasztásra készülők előkeresik az énekeket

23. Zarándokcsoport tart a Karancs-hegyre

24. A zarándokok útközben keresztút-járást végeznek

25. Szűz Mária a ravatalon

26. Zarándokok a ravatal körül

27. Indul a temetési menet: felveszik a koporsót

28. Temetési körmenet éjjel a karancshegyi kápolna körül

29. Örvendező, dicsőséges virrasztás a hegyi kápolnában

30. Egyesek lepihennek

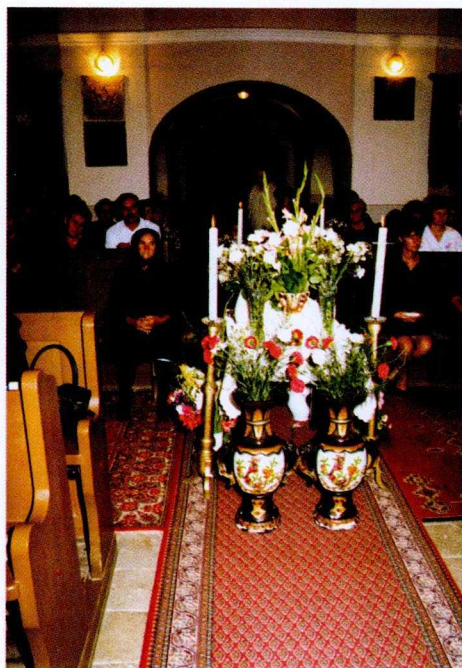
31. Az 1991-ben felújított Mária-halála a hegyen

32. A karancshegyi remetelak az 1991. évi felújítás után

33. Torák Károlyné Bencsik Rozália a karancsberényi ima- és énekvezető

34-35. Szűz Mária ravatala a karancsberényi templomban

36. Virrasztók a karacsberényi templomban

37. Indul a temetési körmenet a karacsberényi templomból

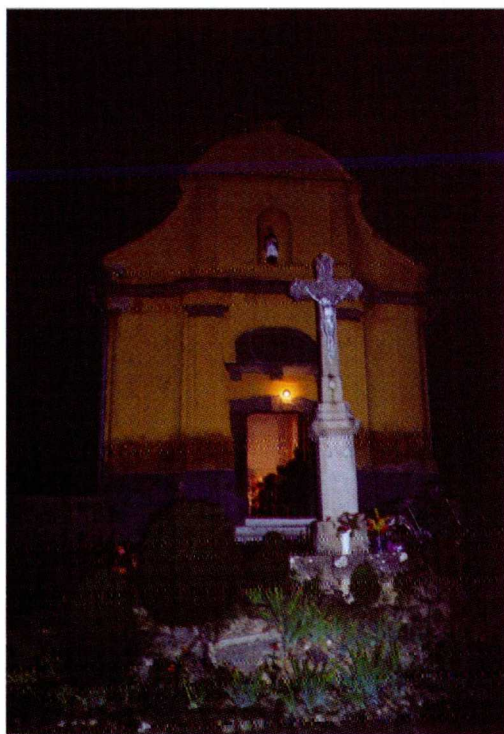

38-39. Szűz Mária temetési körmenete Karancsberényben

40. Szűz Mária temetési körmenete Karancsberényben

41. A karancssági kápolna éjjel,
a virrasztás idején

42. Balga Ferencné Tatai Mariska karancssági ima- és énekvezető
Hetény János mikrofonja előtt

43-44. Karancssági virrasztók

45. Mária ravatala a karancslapujtói templomban 2002-ben

46-47. Mária temetési körmenete Karancslapujtón 2002-ben

72. sz. sz. EGY

XB 246.788

48. Szűz Máriát virrasztók a karancslapujtői templomban 2002-ben

49. Gyűlés közben 2001. augusztus 13.
(Balról jobbra: Vargáné Hakel Ilona, Vig Péter, Vigné Kovács Margit,
Hetény János, Szóllós Géza)

Hetény János (1939–), e kötet gyűjtője és összeállítója, Sopronban született és ott is végezte iskoláit. Majd a budapesti tudományegyetem néprajzos hallgatója lett 3 évig, míg a „kor szokása szerint” őt is kizárták, mint a rendszer ellenségét. Ezt a határozatot 1990 után érvénytelenítették. A párhuzamosan végzett teológiai tanulmányok végén 1955-ben a győri egyházmegye szolgálatára pappá szentelték. Nagyon igényes munkakörei miatt csak nyugdíjba vonulása után folytathatta néprajzi munkáját. Bálint Sándorral azonban három évtizeden át folyamatosan kapcsolatban maradt. A szegedi vallási néprajzi konferenciáknak ismételt előadója lett és többek ő készítette az új Magyar Katolikus Lexikon számára vallási néprajztörténeti ismertetést.

Önálló munkái: *A győri Vérrel Könnyező Szűzanya kultusztörténete* (2000), *Nagyboldogasszony virrasztása. A Karancs-hegyi búcsú* (2000) e kiadónak sorozatában, valamint *Alkonyattól virradatig* (2002) saját kiadás.

Kiadás előtt áll a *Magyarok Máriája* című munkája a hazai népi Mária-tiszteletről.

SZEGEDI VALLÁSI NÉPRAJZI KÖNYVTÁR 15.
BIBLIOTHECA RELIGIONIS POPULARIS SZEGEDIENSIS